مێژووی
زانایانی کورد

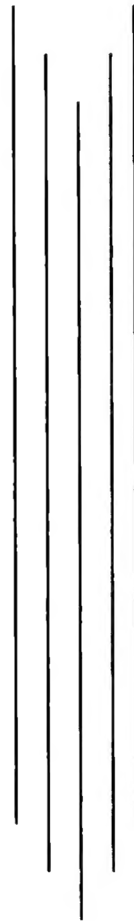
دانراوی

مەلا طاهیر مەلا عبد الله بەحرکەیی

بەرگی سێیەم

بەناوی خودای

گەورەو میهرەبان

مێژووی

زانایانی کورد

مێژووی زانایانی کورد

دانراوی

مەلا طاهیر مەلا عبدالله بەحرکەیی

بەرگی سێیەم

ناوی کتێب: مێژووی زانایانی کورد.
ناوی دانەر: مەلا طاهیر مەلا عبداللە بەحرکەیی.
ژمارەی بەرگ: بەرگی سێیەم.
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم.
ساڵی چاپکردن: ٢٠١٠ز
ناوی چاپخانە: چاپخانەی ئاراس.
لەسەر ئەرکی کۆڕبەندی هزری ئیسلامی چاپ کراوە.
تیراژ: ١٠٠٠ دانە.
نەخشەسازی بەرگ: أحمد فاتح.
خەتی بەرگ: عبد الباسط ملا مسعود.
دیزاین و سەرپەرشتی چاپ وپێداچوونەوە: أبوبکر مەلا طاهیر.

أَعُوذُ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾ ﴾

سورة يوسف

- غ -

غازی داود ئەییوبی (١١٦٥)

ناوی غازییە، کوڕی داودی کوڕی محەممەدی کوڕی ئەیوبی کوڕی شادی کوڕی هارونی کوڕی ناصری کوڕی موعەظظەمی کوڕی عادیلی ئەیوبییە، لە مەلیکەکانی بنەماڵەی سوڵتان صەلاحەدینە لە ٦٣٩ك - ١٢٤١ز لە قەڵای (کەرك) هاتووتەدنیا، لە (قاهیرە) پەروەردە بووە، زاتەکی بەڕێز بووە، فەرموودەی خوێندووە و لەو بابەتە دەرسی داوە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٧١٢ك - ١٣١٢ز خۆی و خێزانەکەی کۆچی دواییان کرد.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٣/٧٣.
٢. شذرات الذهب ٦/٣١.
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٢٧.

- ف -

فائیز عبدالله بێتواتەیی (١١٦٦)

ناوی فائیزە، کوڕی مەلا عبداللّٰهی کوڕی مەلا محەممەدئەمینی کونەفلوسەیە، ساڵی ١٩٣١ز لە گەڕەکی عەرەب لە (هەولێر) هاتەدنیا، لە ١٩٣٧ز چووە قوتابخانەکانی پەروەردە، ساڵی ١٩٤٦ز لەسەر داوای باوکی خوێندنی پەروەردەی بەجێ هێشت، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، ساڵی ١٩٥٥ز ئیجازەی وەرگرت، ساڵی ١٩٦١ز کە بابی کۆچی دوایی کرد، کرا جێگری لە دەرسدانەوە و پێش نوێژی و کاروباری مەلایەتی، ساڵی ١٩٧١ز کرا بەڕێوەبەری پەیمانگای ئاینی مزگەوتی حاجی قادر دەباغ، هەروەها کرا ئەندامی کۆڕی زانستی ئەوقاف، دوایی کرا بەڕێوەبەری پەیمانگای ئیسلامی هەولێر، پاشان چووە (گەلالە) بۆ بەشداری شۆڕشی ئازادی کورد، ساڵی ١٩٧٥ز گەڕاوە مزگەوتەکەی خۆیان لە (هەولێر).

کۆچی دوایی: تووشی نەخۆشییەکی کوشندە بوو، بردیانە نەخۆشخانەی (موصل) لەوێ لە ١٧ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ١٤١٠ك – ١٢/٤/١٩٩٠ز کۆچی دوایی کرد، لە مزگەوتی یونس پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) شوشترا و خەڵاتی لەبەر کرا و نوێژی لەسەر کرا، هێندراوە (هەولێر) لە گۆڕستانی شێخی چۆلی، لە تەك باب و باپیرانی بە خاك سپێردرا، منیش لە کۆتایی سەرەخۆشی ١٤/٤/١٩٩٠ز لەو مزگەوتە، ئەو هۆنراوەیەم دانا و خوێندمەوە:

لە پێش چاوم دەڕێی (هەولێر) هەموو چۆل و بیابانە

ئەگەرچی دۆست و مامۆستا گەلێ لێرانە وەستانە

زمانم ناگەڕێ خۆ باوکی (خالید) ناوەکەت بێنم

گەلێ زوو کۆچی خۆت تێکنا ئەدی نەتزانی نیسانە

چ ناقەوما ئەگەر جار جار دوو چاوەکاڵەکەت گەش با

ئەوا (سەیدا)ش بە دیدارە لەبەر تۆو لێرە مێوانە[1]

بە خۆت چووی و ئەمەت هێلا ژیانمان پاشی تۆو تاڵە

دەبێ سێبوری دڵمان دەین کە ئەو ڕێیە لە پێشمانە

هەرێت دابوو بفەرمووی بۆ (بەحرکە) تا لە خزمەت بین

بمێنێ با لە بۆ جەننەت ئەوێ مەجلیسی یارانە

لە (موصل) تۆو وەفاتت کرد، ئەویش بەختی سپی خۆت بوو

تکا کارتە (نەبی یونس)، لە بۆ تۆو خاوەنی خوانە

گومانمان نابێ جێگاکەت، لە باغاتی بەهەشت دایە

دەبا شادمانیی تێکڕا تەن سەر و سینە و دڵ و جانە

---

(١) مەبەست سەیدا مەلا ئەحمەدی ئاکرەیە، دۆستی خۆشەویستی بوو، لە موصل هەر لەلای بوو، لە تازیە بەشداربوو.

نزای یاران دەبارێنی لەلای یەزدانەوە ڕەحمەت
لەسەر گۆڕت کە پیرۆزە، لە تەك باپیر و باوانە
لە کۆتایی دەڵێم بۆ خانەدانی (ئال مودەرریس) بەس[٢]
بە تەنیا نین لەسەرخۆشی، کە سەرخۆشی لە هەموانە

مامۆستا دوو کوڕی مەلای هەنە – سوپاس بۆ خودا –:

١. مەلا خالید: پێش نوێژی مزگەوتی قادر دەباغە، بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئاینی سەر بە ئەوقافە.
٢. مەلا عیمادەدین: ووتارخوێنی مزگەوتی شێخی چۆلی یە، ماوەك ئەندامی ئەنجومەنی زانستی ئەوقاف بوو لە هەولێر.

خوای گەورە تەمەنیان درێژ بکا بۆ خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام.

سەرچاوەکان:

١. نادي الإسلام الى علم الكلام.
٢. دیوانی مەلا طاهیری بەحرکەیی ٣٧ – ٣٨.

فاخیر محەممەد ڕوفاعی (١١٦٧)

ناوی فاخیرە، کوڕی سەید محەممەدی کوڕی سەید مەحمودە، ساڵی ١٩٢٨ز لە یەك لە گوندەکانی (ناوکوڕ) هاتووتە دنیا، لەلای خاڵی مەلا ئەحمەد خەلیفە لە گوندی (دووگوندانی گەورە) دەستی کرد بە خوێندن، ساڵی ١٩٥٥ز چووە (کەرکوك) لەلایەن مەلا عومەری ئۆمەرگومبەتی و مەلا فتح الله و مەلا عبدالمجیدی قوطب کۆتایی بە خوێندن هینا، لە ١٩٧٠ز کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە (قورنە)ی سەر بە (بەصرە)، لە ١٩٧٤ز گواستراوە بۆ (دیالی)، لە ١٩٧٥ز ناردرا (بەعقوبە)، لە ١٩٧٦ز چووە (سەلمان

[٢] ئال مودەرریس: نازناوی مامۆستا عەلییە، برا گەورەی مەلا فائیزە (خوا لێیان خۆش بی).

پاك)، لە ١٩٧٨ز لەو دەوروبەری کرا (واعیز)، هەر لەو ساڵەوە هاتە مزگەوتی (مەئمون) لە (بەغدا).

سەرچاوە: تأريخ علماء بغداد ٥٣٥.

فاطیمة ئیبراهیم هەکاری (١١٦٨)

ناوی فاطیمەیە، کچی ئیبراهیمی کوڕی داودی کوڕی نەصری (هەکاری)یە، ساڵی ٦٨٣ك – ١٢٨٤ز هاتووتەدنیا، زانایەکی فەرموودەناس و ڕێزدار بووە، زانیاری لە مەلایە چاکەکانی سەردەمی خۆی وەرگرتووە، مامۆستای فەرموودەناس زەینەدینی عێراقی بەشێکی فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) لەو خاتوونە وەرگرتووە، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٧٥٨ك – ١٣٥٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٣١.

٢. الدرر الكامنة ٣/٢٢٠.

٣. مشاهير الكورد ٢/٢٤٦.

٤. معجم أعلام الكورد ٥٣٣.

فاطیمة ئەحمەد ئەییوبی (١١٦٩)

ناوی فاطیمەیە کچی ئەحمەدی کوڕی یوسفی کوڕی ئەییوبە، ساڵی ٥٩٧ك – ١٢٠٠ز هاتە دنیا، خاتوونەکی فەرموودەناس بووە، دەرسی لەلای مەلا چاکەکانی سەردەمی خۆی خوێندووە، لە (دیمشق) لە ماڵی خۆی دەرسی دەداوە، ساڵی ٦٦١ك – ١٢٦٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٥٣٣.

٢. مشاهير الكورد ٢/٢٤٦.

فاطیمة ئەحمەد حەڕانی (١١٧٠)

ناوی فاطیمەیە، کچی ئەحمەدی کوڕی قاسمی (حەڕانی)یە، ساڵی ٧١٠ك – ١٣١٠ز لە (مەککە)ی پیرۆز هاتووتەدنیا، دەرسی لەلای برای خۆی و مامۆستا طەبەری – باوکی دایکی – خوێندووە، ئیجازەی بە چەند زانایان داوە، ساڵی ٧٨٣ك – ١٣٨١ز لە (مەدینە)ی پیرۆز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە:معجم أعلام الکورد ٥٣٤.

فاطیمة حوسێن دیاربەکری (١١٧١)

ناوی فاطیمەیە، کچی حوسێنی کوڕی عبداللە یە، نازناوی (أم محمد)ە، خانمەکی فەرموودەناس بووە، صەحیحی بوخاری و چەند فەرموودەی خوێندووە، دەرسی بە ئیمامی زەهەبی داوە، ساڵی ٦٩٨ك – ١٢٩٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم أعلام الکورد ٥٣٢.

فاطیمة عیسا نەقشبەندی (١١٧٢)

ناوی فاطیمةیە، کچی عیسای کوڕی طەلحەی کوڕی عومەری کوردی نەقشبەندییە، ساڵی ١٣٠٤ك – ١٨٨٦ز هاتووتە دنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بەخوێندن قورئانی پیرۆز و بەشێك لە شەریعەتی مەزهەبی شافیعی و ڕێزمانی عەرەبی لەلای ئەو تەواو کرد، تەریقەتی نەقشبەندی لەلا وەرگرت، چەند جار سەفەری حەجی کرد لەگەڵ شێخ ئەبوخەیری مەیدانی – مێردی – کە یەك بوو لە مریدەکانی باوکی، ئەو خانمە بەردەوام بوو لەسەر ئامۆژگاری ژنان، کۆمەڵ کۆمەڵ بۆ زانیاری دەهاتنە لای بەتایبەت ڕۆژانی هەینی، ساڵی ١٣٨١ك – ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی مەولانا خالید بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: نثر الجواهر والدرر ٢/٩٦٢ – ٩٦٣.

فاطیمة مەولانا خالید (١١٧٣)

ناوی فاطیمەیە کچی مەولانا خالیدی شارەزوریە، ساڵی ١٢٤١ك - ١٨٢٥ز هاتە دنیا، خانمەکی شەرع زان و ئاشنای تەریقەت بووە، لە شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی شارەزا بووە، لە (دیمشق) ئامۆژگاری ژنانی دەکرد، ساڵی ١٢٨٦ك - ١٨٧٠ز چووە (حەج)، لەوێ لە (مینا) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (معلاة) لە (مەککە)ی پیرۆز بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ١/٤٤٥.

فتح الله ئیبراهیم حەیدەری (١١٧٤)

ناوی فتح الله یە کوڕی ئیبراهیم ئەفەندی کوڕی حەیدەر ئەفەندی دووەمە، عیصامەدین عومەری خاوەنی کتێبی (الروض النضر) کە ساڵی ١١٨٤ك - ١٧٧٠ز کۆچی دوایی کردووە، دەڵێ: {مامۆستا فتح الله حەیدەری مامۆستای خۆمە و چاکی دەناسم، هەر ئەو منی پێگەیاندووە، هەر ئەوە منی بە زانست ناساندووە، لەناو زانایان وەك رۆژی رۆناك شەوقدارە، لە هەموو جۆرە وێژە و رەوانبێژی ئاگادارە، داخەکەی سەردڵم، ئاخەکەی دڵ کوڵم، هێشتا هەر گەنج بوو کۆچی دوایی کرد، لە دیداری شیرینی تێر نەبوین باری کرد،}.

شێخ ئیبراهیم فەصیح دەڵێ: {چەند حاشیەی لەسەر تەفسیری بەیزاوی هەیە} ، مامۆستا فتح الله ئەفەندی نامەکی بۆ عوسمانی کوڕی سەند نووسیەوە - کە فەقێی خۆیتی - بەبۆنەی کۆچی دوایی کوڕی، بە ڕاستی نمونەی جوانکاری و رەوانبێژیە، بەڕێز محەممەد عەلی قەرەداغی لە بەرگی شەشەمی بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد، بەلاوی کردیتەوە.

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ١٢٧.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٣٢.

٣. علماء ومدارس في أربيل ٤٩.

٤. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/١٨٨ – ١٨٩.

فتح الله سعێرتی (١١٧٥)

مامۆستا فتح الله یەکە لە زانایە مەزنەکانی سەردەمی خۆی، لە سەرەتای صەدەی چواردەی کۆچی لە شاری (سعێرت) دەرسی داوە، نووسەر و شاعیر بووە، چەند دێرە شیعری نووسیوە بە کوردی بۆ پەسندکردنی کتێبی (الهدیة المحمدیة)ی ڕێزمانی کوردی.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٣٤.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٣٦.

فتح الله عومەر ماردینی (١١٧٦)

ناوی فتح الله یە، کوڕی عومەر زەکی کوڕی محەمەدئەمینی (دیاربەکری ماردینی یە)، زانایەکی شەرع زان و مەزهەب شافیعی بووە، ساڵی ١٢١١ك – ١٧٩٦ز چووە (مەدینە)ی پیرۆز، کتێبی (فتح الامانی في القراءات السبع)ی دانا.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الکورد ٥٣٦.

٢. هدیة العارفین ٥/٨١٥.

فتح الله محەممەد هەرتەلی (١١٧٧)

ناوی فتح الله یە، کوڕی محەمەدی کوڕی عەلییە، ساڵی ١٨٩٥ز لە گوندی (هەرتەل) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە قۆناغی سوختەیی تێپەڕی، چووە (بێتواتە) لای مەلا نەبی حەیدەری، ماوەکیش لەلای مەلا عبدالفتاحی خەتێ بوو، هەروەها (ئوصول) و (کەلام)ی لەلای شێخ طاهای بالیسانی تەواوکرد، چووە (کۆیە) لای جەنابی

مەلا محەممەدی جەلی، ماوە تا ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (هەرتەل) دەستی کرد بە دەرسدانەوە، بەڕێز محەممەد عەلی قەرەداغی دەڵێ: {لە ١٥ ڕەجەبی ساڵی ١٣٣٧ك – ١٩١٩ز موختاری هەرتەل و سەرۆك عەشیرەتی پشت گەلی داوایان لە میرانی عبدالقادر بەگی میر مەحەلی حاکمی شەقلاوە کرد بۆ مووچە بڕینەوەی مامۆستا، ئەویش داوایەکەی بۆ حاکمی سیاسی (کۆیە) بەرزکردەوە، جا دیارنییە ڕەزامەندی لەسەر داوایەکە دەرچووە، یا نا ؟}.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا یەعقوبی تالشی، مەلا عبدالصمدی سوێسنی، مەلا محەممەدی هەرتەلی، مەلا ئەحمەدی تاژانی، مەلا عبدالرحیمی تالشی، مەلا ئەحمەدی بالیسانی، مەلا عبدالقادری شێخ وەتمانی، مەلا مەحمودی دووگرتکانی، مەلا ڕەسولی عاللابی، مەلا ئەبوبەکری شەرکان، مەلا عەلی حاجی توفیق، مەلا مصطفای هیرانی.

کۆچی دوایی: مامۆستا مەلا فتح الله ساڵی ١٩٤٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.
٢. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥/١٧٢ – ١٧٥.
٣. محمد بن عبدالله الجلي ١٢٥.

فتیان مباح حەڕانی (١١٧٨)

ناوی فتیانە، کوڕی موباحی کوڕی حەمەدی کوڕی سولەیمانی کوڕی موبارەکی کوڕی حوسێنە، خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، لە بەغدا خوێندیتی، هەرچەندە لە چاوان نابینابووە، بەڵام زانایەکی قورئان خوێن و فەرموودەناس و نەحو و ڕێزمان زان بووە، گەڕایتەوە حەڕان کرایتە موفتی و موددەڕریس، لە (تەجوید) دانراوی هەیە، ساڵی ٥٦٣ك – ١١٦٧ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٤/٢١٧ – ٢١٨.

٢. معجم المؤلفين ٨/ ٥٤ – ٥٥.

٣. معجم أعلام الكورد ٥٣٧.

٤. الذيل على طبقات الحنابلة ٣/ ٣١٥ – ٣١٦.

فەرەج ئەبوبەکر ئورمەوی (١١٧٩)

ناوی فەرەجە، نازناوی (ئەبوروحە) کوڕی ئەبوبەکری کوڕی فەرەجە، خەڵکی شاری (ورمێ)یە، زانایەکی شەرع زان و ڕەوشت پاك بووە، لە شاری (نوقـان) شـەریعەتی خوێندووە، مامۆستا سەمعانی دەڵێ: لەگەڵ من پێکەوە تەفسیری (ئەعالیبـــی)مان خوێنـد، پاشان ئەو چووە شاری (مەرو)، دوایی چەند پارچە شیعرم بە دیاری بۆ نارد}.

سەرچاوە: الأنساب ١/١١٩.

فضل الله ئیبراهیم حەیدەری (١١٨٠)

ناوی فەضل الله یە، کوڕی ئیبراهیم ئەفەندی کوڕی حەیدەر ئەفەندی دوومـە دەرسی لە خزمەت بابی و ئامۆزاکانی خوێندووە، لەگەڵ عیصامەدینی عومەری هاوچـەرخ بووە، بۆیە باشی ناسیوە و وەصفی دەکات، دەڵێ: {خووڕەوشتی چـاك بـووە، زانایـەکی چالاك بووە، زانست لەناو لـەبی وەك شـەمێ نـەرم بـووە، لـە بنەماڵەیـەکی زانسـتخواز پێگەیشتووە و پەروەردە بووە، ڕۆشنبیری ئەو چەرخەیە، خاوەن دەستەڵاتی ئەو کەرخەیە}.

مامۆستا ئیـبراهیم فەصـیح حەیـدەری دەڵـێ: {نـاوبراو، بـرای بـاپیری منـە، حاشیەی لەسەر تەفسیری بەیزاوی هەیە}، مامۆستا فەضـل الله لە (مـاوەران) ڕۆیشـت بـۆ ناوچەی (سنە)ی ئێران، پاشان چووە (موصل)، لـەوێ چـووە (حەلـەب)، لـەوێ چـووە (قوسطەنطینییە) لەوێ سوڵتانی عوسمانی زۆر ڕێزی لێنا، گوندەکی پێشکەش کرد لـەلای (کەرکوك)، گەڕاوە (بەغدا).

سەرچاوەکان:

١. سلك الدرر ٤/٥ – ٦.

٢. عنوان المجد ١٢٧.

٣. معجم المؤلفين ٨/٧٣.

٤. علماء ومدارس في أربيل ٥٠.

٥. علماءنا في خدمة العلم والدين ٤٣٢.

فضل الله ئەحمەد سیواسی (١١٨١)

ناوی فەضل الله یە، کوڕی شەمسەدین ئەحمەدە، خەڵکی (سیواس)ە، مەزهەبی حەنەفی بووە، زانایەکی بە توانا بووە، حاشیەی (ضیاء المصابیح) لەسەر شەرحی (مصابیح) داناوە، ساڵی ١٠٣٢ك – ١٦٢٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٨/٧٣.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٤٠.

٣. هدية العارفين ١/٨٢٢.

فضل الله نەصر ئامێدی (١١٨٢)

ناوی فەضل الله یە، کوڕی نەصری (ئامێدی)یە، چەند دانراوی هەیە، لەوانە: التحفة المكية و تشويق الحرمين.

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ١/٣٧٤.

٢. هدية العارفين ٥/٨٢١.

فطلومك ناصرالدين ئەییوبی (١١٨٣)

ناوی فطلومکە، کچی ناصیرەدین مەلیکی عادیل ئەبوبەکری کوڕی ئەییوبە، ساڵی ٧٤٤ك – ١٣٤٣ز لە (دیمشق) هاتووتەدنیا، دەرسی لەلای نەفیسەخانی کچی

نانەوا و مامۆستا عبدالغالیبی ماکسینی خوێندووە، پاشان خۆی دەرسی بە چەندان دایتەوە، لەوانە زانای بەناوبانگی ئەو سەردەمی (ابن موسا)، لە (دیمشق) کۆچی کرد.

سەرچاوە: مشاهیر الکورد ٤٤٦.

– ق –

قاسم ئەبوبەکر هەولێری (١١٨٤)

ناوی قاسمە نازناوی (ئەبومحەمەد)ە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی قاسمە، لە خزمەت باوکی گەڕاوە بۆ خوێندن، صەحیحی ئیمامی موسلیمی وەرگرتووە، لە (دیمشق) بەلاوی کردیتەوە، لە مانگی جیمادی یەکەم، ساڵی ٦٨٠ك – ١٢٨١ز لە تەمەنی هەشتا و پێنج ساڵیدا، کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/٣٦٧.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٤٧.

قاسم ئەحمەد کوردی (١١٨٥)

ناوی قاسمە کوڕی ئەحمەدە، مامۆستایەکی چاوبلند و دڵفراوان بووە، یەك بووە لە پیاو ماقوڵانی کوردی (دیمشق)، لە قوتابخانەی (ئەحمەدییە) دەرسی دەدا، دوایی ئەحمەد پاشای وەزیر کردییە پێش نوێژ و چاودێری ئەوقافی حەزرەتی یەحیا پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) و ئەوقافی ئەحمەد پاشا، لە ٦ی مانگی (محرم)، ساڵی ١٠٦٨ك – ١٦٥٧ز کۆچی کرد.

(محەمەد محبی) خاوەنی کتێبی (خلاصة الأثر)، لە باسی ژیاننامەی مامۆستا قاسم دەڵێ: { مامۆستا زۆر سەخی بووە، ئەوەش شتێکی سەرسوڕهێنەرە کوردبی و سەخی بی؟}

منیش دەڵێم: {ئەو قسەی مامۆستا محەمەد، لە کورت بینی یەوە هاتووە، لەوانەیە چەند کوردێکی کەمی دیتبی بۆیە وادەڵێ، ئەوەش نابیتە بەڵگە و زانیاری،

چونکە (الإستقراء الناقص)ە، واتە تەماشاکردنێکی کورت بینی یە، خۆزیا جەنابی هاتبا کوردستان، دەیدیت چ جۆرە مێوانداری دەکرا، زوو بە زوو لە بڕیارە هەڵەکەی پەشێمان دەبۆوە، سوپاس بۆ خودا، نەك بە دەیان و صەدان، بگرە بە هەزاران پیاوانی وامان هەبووە و هەیە، شەوان و ڕۆژان، دەرگا و دەروازەیان والاّ بووە، بۆ خزمەتی هەموو جۆرە مێوانەك، بێ جیاوازی لە نێوان کورد و عەرەب و فارس و تورك، ﴿ويطعمون الطعام على حبه مسكينا ويتيما وأسيراً، إنما نطعمكم لوجه الله لا نريد منكم جزاء ولا شكورا﴾ (الانسان / ٨ و ٩).

نمونەی ئەو زاتانە، ئەوانەی دەیانناسین، شارەزاییمان لەسەریان هەیە، ئەمانەن: مەلا ئەفەندی هەولێر، شێخ مصطفەفای هەرشەمی، حەمە ئاغای کۆیە، جەمیل ئاغای گەردی بەحرکە، سەید ئەحمەدی خانەقا، شێخ محەممەدی کاخدری کەسنەزان، حاجی فاضیل جێژنیکان، ئەمین ئاغای دارەتوو، قادر ئاغای شۆشێ، شێخ ڕەشیدی لۆلان. لەو کاتە چاوی بە وانەکەوتبایە، وابزانم بە ناچاری دەیگۆ: (جێیەك ئاو بیگری هەر دەیگری)، یا: (نەتەوەی شێرانن نایدۆڕێنن).

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العم والدين ٤٣٥.
٢. خلاصة الأثر٣/٢٩٢.
٣. مشاهير الكورد ٢/ ١١١ – ١١٢.
٤. معجم أعلام الكورد ٥٤٨.

قاسم ئەفەندی غوباری (١١٨٦)

مامۆستا قاسم ئەفەندی یەکە لە زانایە ناودارەکانی شاری (دیاربەکر)، ساڵی ١٠٢٧ك کرا نەقیبی ئەشراف، دوایی کرا قازی (مەککە)ی پیرۆز، پاشان کرا قازی (ئەستەمبۆڵ)، زاتەکی قسە شیرین و خۆشنووس بووە، بە تایبەت لە خەتی (جەلی) و خەتی (غوباری) دەستی بالاّ بووە، ئەو مزگەوتی سوڵتان ئەحمەدی نووسیوە لە ئەستەمبۆڵ لە

(مەشاهیر) ساڵی ١٠٢٤ك بۆ کۆچی دوایی نووسراوە، بەڵام لەگەڵ مێژووەکەی سەرەوە ناگونجێ.

سەرچاوە: مشاهیر الکورد ٣٤٢.

قاسم عبدالله شارەزوری (١١٨٧)

ناوی قاسمە کوڕی عبدالله ی کوڕی قاسمی کوڕی مظفری کوڕی عەلییە، یەکە لە مەلایە چاکەکانی (شارەزور) لە (موصل) دانیشتووە و دەرسی داوە، ماوەك کرایتە قازی، لە ٤ی مانگی شەشەران – شەووال –، ساڵی ٥٣٣ك – ١١٣٩ز لە (موصل) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ١/٣٧.

قاسم عبدالمنان گۆرانی (١١٨٨)

ناوی قاسمە کوڕی عبدالمنانی گۆرانی یە، شارەزوری بەجێ هێشت، چووە (شام)، لەوێ دەرسی شەریعەت و ئوصولی دەداوە، پاشان کرا چاودێری سامانەکانی وەقفی (دیمشق)، لە ١٠٥٧ك – ١٦٤٧ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (باب الصغیر)ی دیمشق بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ١/١٨٩.

قاسم محەممەد کوردی (١١٨٩)

ناوی قاسمە کوڕی محەممەدی کوردییە، قازی و مودەرریس بووە، کتێبی (جمع نسائم السنا في مدینة بوسنا)ی داناوە، ساڵی ١٠٥٠ك – ١٦٤٠ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ٨/ ١٢٢.
٢. معجم أعلام الکورد ٥٤٩.
٣. هدیة العارفین ١/٨٣٣.
٤. مشاهیر الکورد ٢/١١٢.

قاسم مظفر شارەزوری (١١٩٠)

ناوی قاسمە کوڕی مظفری کوڕی عەلی شارەزورییە، نازناوی (ئەبو ئەحمەد)ە، حاکم بووە لە (هەولێر)، چوویتە (بەغدا) لەوێ دەرسی فەرموودەی دایتەوە، ناوبراو باپیری قازییەکانی ئەو بنەماڵەیە، لە جزیرە و شام و موصل، ساڵی ٤٨٩ك – ١٠٩٦ز لە (موصل) کۆچی دوایی کرد.

دوو کوڕی زانای هەبوون: محەمەد و عبدالله.

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/٢٠١ /٢/٣٠١.
٢. وفيات الأعيان ٣/ ٢٣٢ – ٢٣٣.
٣. أربيل في مختلف العصور ٢١.
٤. أربيل في العهد الاتابكي ٣٥.
٥. الأنساب ٣/٤٨٩.
٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٤١ – ٤٤٢.
٧. شذرات الذهب ٣/٣٩٣ /٤/١٢٣.
٨. طبقات الشافعية ٢/٩٦.
٩. الأعلام ٣/٣٦٠ /٦/٢٠.
١٠. تأريخ مشاهير كورد ١/٣٣.
١١. تأريخ السليمانية ٢٥٨.
١٢. معجم أعلام الكورد ٥٥٠ – ٥٥١.
١٣. اللباب ٢/٢١٦.
١٤. مشاهير الكورد ٢٤٤.

قاسم یەحیا شارەزوری (١١٩١)

ناوی قاسمە کوڕی یەحیای کوڕی عبدالله ی کوڕی قاسمی کوڕی مظفری شارەزورییە، ساڵی ٥٣٤ك – ١١٣٩ز هاتە دنیا، لە (بەغدا) شەریعەتی لەلای عەلی

یوسفی دیمشقی خوێند، پاشان چووه (شام) لەوێ سولتان صەلاحەدین ڕێزی لێنا، کردیـە قازی (شام) دوایی چووه (موصل)، پاشان چووه (بەغدا) لەوێ کرا سـەرۆکی قازییـەکانی حەنەفی و شافیعی، پاشان کرا قازی (حەما)، لـە ٥٩٨ك کۆچـی دوایـی کـرد، زانایـەکی شەرع زان بوو، ماقول و بەسام بوو، لە فـەرموودەی پێغەمبـەر (درودی خـوای لـێ بـێ) شارەزا بوو، دەستی شیعری هەبوو.

سەرچاوەکان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٤/١٧٥.

٢. شذرات الذهب ٤/٣٤٢.

٣. معجم البلدان ١/٢٥٨.

٤. معجم أعلام الكورد ٥٥١.

٥. البداية والنهاية ١٣/ ٣٦.

قیوامەدین حەسەنی (١١٩٢)

مامۆستا قیوامەدین حەسەنی، یەکە لـە زانایـەکانی صـەدەی دوازدەی کۆچـی زانیاری لە نەحو و صەرف و دەستووری نووسین و ژمێریاری و فەلـەکیات بـەهێز بـووە، لەو بابەتانە هۆنراوەی هەیە، لەوانە:

١. عروة الاسطرلاب: سەرەتایەکەی دەڵێ:

وبعد فالخلاصة الشريفة	مشحونة بالدرر اللطيفة
أرجو به التيسير للحساب	والذكر بالخير لدى الأحباب

لە کۆتاییدا دەڵێ:

تأريخها اذ نظمت فصيحة	قد أمليت بالعروة الصفيحة (١١٢١ك)

٢. رمح الخط، في نظم رسم الخط: سەرەتایەکەی دەڵێ:

قال قوام شاكر للنعم	حمدا لمن علمنا بالقلم
نظمت للكتاب رسم الخط	نظماً رشيقاً مثل (رمح الخط)

لە کۆتاییدا دەڵێ:

فهذه قواعد الكتاب / والآن وقت الختم للكتاب

فالتزم القصد بلا تخط / وقوم الخط (برمح الخط)

هذا كتاب حسنه جلي / في نظمه وقدره علي

أرخته بـ (صبح فيض منجلي) / فقلت (رمح الخط سمكه علي)

١١٢٣ك / ١١٢٣ك

٣. الصفيحه وتهذيب الاخلاق: سەرەتایەکەی دەڵێ:

قال قوام حامدا مقصرا / مصليا مسلما مستغفرا

يا طالب الفضل بالاستحقاق / عليك بالتهذيب للأخلاق

لە کۆتاییدا دەڵێ:

تم بعون الله ذي الجلال / تهذيب الاخلاق بلا ملال

دستور فضل حجمه صغير / في وضعه وقدره كبير

ساڵی ١١٢٥ك – ١٧١٣ز تەواوی کردووە.

٤. الوافية: هۆنراوەی (شافية)ی (ئیبن حاجیب)ە، سەرەتایەکەی دەڵێ:

وبعد فاحفظن صرف الشافيه / وسمها منظومة بـ(الوافية)

واغن بها يا ولدي الحفيا[1] / لا زلت في كرامة مهديا

لە کۆتاییدا دەڵێ:

تم بعون الله صرف الشافيه / ورخته فقلت (نظمي الوافيه)١١٣٣ك

أبياتها (بليغة عليه) / عدتها (منظومة قويه)

١١٦٢ / ١١٦٢

٥. صافية: هۆنراوەی (کافیە)ی ئیبن حاجیبە، لە سەرەتای دەڵێ:

---

[1] لەگەڵ ئەبو طالیبی کوڕی خۆی دایە، کە ئەم هۆنراوەی بۆ داناوە.

قال قوام الدين من بني الحسنْ ثبته الله على القول الحسنْ

وبعد فالكافية المرضية قد حوتِ القواعد النحوية

نظمتها كاختها في نسقِ لابني (ابي طالب)نِ الموفق

وكل راغب من الفتيان يطلب بالعلم رضا الرحمان

فخذ بها نظما لطيف القافية وسمها لحسنها بـ (الصافية)

ئەوەشی بۆ (ئەبو طالیب)ی کوڕی داناوە، لە کۆتاییدا دەڵێ:

قد تمت الصافية العزيزة تأريخها (المنظومة الوجيزة)

١١٣٤ك

أبياتها (شريفة طريفة) عدتها (طريفة شريفة)

٨٩٩ك ٨٩٩ك

فالحمدلله ولطفه كمل وفيضه عم وفضله شمل

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥/٢٨١ – ٢٨٨.

– ك –

کامیل عەلی ماردینی (١١٩٣)

ناوی کامیلە، کوڕی عەلییە، خەڵکی (ماردین)ە، ساڵی ٧٠٧ك – ١٣٠٧ز چووە (حەج)، گەڕاوە (دیمشق) لەوێ لە مانگی ڕەمەزان کۆڕێکی گەورە بەسترا چەند خاوەن دەستەڵات و پیاو ماقوولان ئامادەبوون مامۆستا ئامۆژگاری کردن، دوایی کۆڕێکی تریان بۆ بەستا ناوبراو زمان ڕەوان و زیرەك و شاعیر بوو.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٤٦.
٢. الدرر الكامنة ٣/٢٦١.

کولاب حەمزە حەڕانی (١١٩٤)

ناوی کولابە کوڕی هەمزەیە، خەڵکی (حەڕان)ە، لە (نەحو) شارەزا بووە چەند دانراوی هەنە، لەوانە: الاراكة، الجامع في النحو، ما تلحن فيه العامة.

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ٢/١٥٧٧.

٢. هدية العارفين ٥/٨٣٧.

٣. الفهرست ٨٢.

٤. معجم المؤلفين ٨/١٤٥.

– ل –

لەبیب حوسێن دیاربەکری (١١٩٥)

ناوی لەبیبە کوڕی حوسێن ئەفەندییە، خەڵکی دیاربەکرە، یەکە لە قازییە بەرزەکان و ڕۆشنبیرەکانی سەردەمی خۆی، ساڵی ١١٨٢ك – ١٨٦٨ز لە (دیاربەکر) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٣٤٨.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٦٥.

لطف الله محەممەد ئەرضرۆمی (١١٩٦)

ناوی لطف الله یە، کوڕی محەممەدی ئەرزڕۆمییە، مەزهەبی حەنەفییە، لە شاری (حەلەب) دابەزیوە، لە زۆربەی زانستەکان شارەزا بووە، ساڵی ١٢٠٢ك – ١٧٨٧ز کۆچی دوایی کرد لە (حەلەب).

دانراوەکانی: (تفسير القرآن الكريم) و (اختصار المواقف) و (معارج النور في شرح اسماء الله الحسنى) و (المطالب الموعودة والمكاسب المحسودة).

سەرچاوەكان:

١. معجم المؤلفين ٨/١٥٥.

٢. هدية العارفين ١/٨٤٠.

٣. إيضاح المكنون ٢/٤٩٦.

لطفی ئەفەندی دیاربەكری (١١٩٧)

مامۆستا لوطفی ئەفەندی خەڵكی شاری (دیاربەكرە) لەو شارە كرایتە موفتی، رۆشنبیر و شاعیر بووە، ساڵی ١٢٦٣ك – ١٨٤١٧ز كۆچی دوایی كردووە.

سەرچاوە: مشاهير الكورد ٣٤٨.

– م –

ماجد كوردی (١١٩٨)

مامۆستا شێخ ماجید لە كوردەكانی دەوروبەری (موصل)ە، ماوەك لە موصل دانیشت، دوایی چووە چیای (حەمرین)، لەوێ ماوە تا ساڵی ٥٦١ك – ١١٦٥ز كۆچی دوایی كرد، هەر لەوێ بە خاك سپێردرا.

شێخ ماجید یەك بووە لە زانایە بەرزەكانی سەردەمی خۆی، هاوچەرخ بووە لەگەڵ شێخ عبدالقادری گەیلانی، پیری تەریقەت بووە، خاوەن كەشف و كەرامات بووە، زاتەكی دڵپاك و كردەوە چاك بووە، فەرموودە پیرۆزەكانی هەموو پەند و ئامۆژگارینە، بەڵام زۆربەیان زاراوەی تەصەووفی دوور و قۆرن، زانینیان زەحمەتە، بۆ نمونە بە عەرەبی دەڵێ: {من اشتاق إلى ربه أنس، ومن أنس طرب، ومن طرب قرب، ومن قرب سار، ومن سار حار، ومن حار طار، ومن طار قرت عينه بالاقتراب}.

مانایەكەی بە كوردی – ئەوەی من لێ دەزانم – ئەوەیە: {كەسێ دڵی بزوێ بۆ خودا بۆی دادەبەزی، ئەوەی دابەزی دێتە سەما، ئەوەی هاتا سەما نزیك دەبی، ئەوەی نزیك بوو دەڕوا، ئەوەی ڕۆیی دەشێوێ، ئەوەی شێوا دەفڕی، ئەوەی فڕی چاوگەش دەبی بە گەیشتنی خوداوەند}.

سەرچاوەکان:

١. جامع كرامات الأولياء ٢/٤٤٦ – ٤٤٧.

٢. منهل الأولياء ٢/١٠٨ – ١١٠.

٣. تأريخ مشاهير كورد ١/٦٢.

ماجید محەممەد صالح (١١٩٩)

ناوی ماجیدە، کوڕی محەممەد صالحی کوڕی شێخ فەیزوالله ی کوردییە، ساڵی ١٢٩٢ك – ١٨٧٥ز لە شاری (مەککە)ی پیرۆز هاتووتە دنیا، پاش تەواوکردنی خوێندنی خەریکی بەلاوکردنەوەی زانیاری و زانست بوو، چاپخانەی تایبەتی خۆی هەبوو، لە دەرەوە کتێبی دەهینا چاپی دەکرد، چەند پلە و پایەی پێدرا، نوێنەری بەڕێوەبەری زانیاری گشتی بوو، ماوەك کرا بەڕێوەبەری ئەوقاف، ساڵی ١٣٤٩ك – ١٩٣٠ز لە (مەککە)ی پیرۆز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: معجم كنز العمال، معجم التخاميس: ئەوە شیعرە، المتخبات الماجدية: ئەدەبیاتە، فهرس مخطوطات المكتبة.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٥٢.

٢. الأعلام ٧/٢٣٨.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٧٣.

٤. نثر الجواهر والدرر ٢/١٤١٥.

مبارەك حەسەن شارەزوری (١٢٠٠)

ناوی موبارەکە کوڕی حەسەنی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەلی کوڕی فەتحانی شارەزورییە، ساڵی ٤٦٢ك – ١٠٦٩ز هاتووتەدنیا، لە (بەغدا) دابەزیوە، لەوێ کرایتە سەرۆکی قورئان خوێنان، ساڵی ٥٥٠ك – ١١٥٥ز کۆچی دوایی کردووە.

دانراوەکانی: (الزخائر في القراءات) و (المصباح الزاهر في القراءت العشر البواهر).

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/١٨٦.
٢. المنتظم ١٠/٤١٢.
٣. الأعلام ٣/٢٦٠.
٤. الأنساب ٣/٤٨٩.
٥. أربيل في العهد الاتابكي ٢٨٨.
٦. هدية العارفين ٦/٢.
٧. معجم المؤلفين ٨/١٧١.
٨. كشف الظنون ١/٨٢٢.
٩. شذرات الذهب ٤/١٥٧.
١٠. سير أعلام النبلاء ١٢/١٥٨ – ١٥٩.

مبارەك حەسن هەولێری (١٢٠١)

ناوی موبارەکە کوڕی حەسەنی کوڕی موبارەکی کوڕی ورودی هەولێرییە، نازناوی ئەبو عبدالرحمانە، ناسراوە بە (الشعار) لەبەر ئەوەی خەریکی فرۆشتن و شەکردنی (موو)ی ئاژەڵ بووە، پاشان دەستی بە بازرگانی کردووە، لە زۆر ولاتان گەڕاوە، فەرموودەی لە (بەغدا) خوێندووە، سەفەری کردووە بۆ (بەصرا) و (دیمشق) و (میصر) زانایەکی زیرەك و زەین تیژ بووە، بڕوای تەواو بووە، شاعیرەکی چاك بووە، ساڵی ٦٢٤ك –١٢٢٧ز لە (بەصرە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٣١٦.

مبارەك عبیداللە دیاربەكری (١٢٠٢)

ناوی موبارەکە نازناوی ئەبو رضایە، کوڕی عوبێداللە ی کوڕی حوسێنە، ناسراوە بە (ئەغلاقی)، لەوانەیە باب و باپیرانی دارتاش بووبن، (کیسەرە) و (کلیل) و (پشکە) و (شمشیرە) یان دروست کردبی، مامۆستا باوکی خەڵکی (دیاربەکرە)، لەوێ باری کرد چووە شاری (واسیط) لەوێ نیشتەجێ بوو، ئەو کوڕە لەوێ بوو، لەوێ پەروەردە بوو، مامۆستا زانایەکی ڕاستگۆ و بە دین و ئەمین بوو، لە (بەغدا)ی خوێندووە. عبدالکریم سەمعانی خاوەنی کتێبی (الأنساب) دەڵێ: {یەکەم جار چوومە (واسیط) چەند فەرموودەم لێ وەرگرت}.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ١/٢٠٤.

٢. اللباب ١/٧٨.

مبارەك محەممەد تفلیسی (١٢٠٣)

ناوی مبارەکە کوڕی محەممەدی کوڕی عەلییە، خەڵکی شاری (تفلیس)ە، مەزهەبی شافیعی بووە، دەرسی لەلای موبارەکی کوڕی ئەثیر خوێندووە، مێژوونووس بووە ئیمامی سوبکی دەڵێ: {مێژووی شافیعییانی داناوە بە دوو بەش}، ساڵی ٦٤٤ك – ١٢٤٦ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٢/٣.

٢. معجم المؤلفين ٨/١٧٣ – ١٧٤.

مبارەك محەممەد جزیری (ابن الأثير) (١٢٠٤)

ناوی موبارەکە کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالکریمی کوڕی عبدالواحیدی جزیرییە، نازناوی (مجدالدين)ە، برا گەورەی (عزالدين)ی خاوەنی کتێبی (أسد الغابة) و (ضياء الدين)ی خاوەنی کتێبی (المثل السائر)ە، هەر سێك ناسراون بە

(ابناء الأثیر) بژاردە مەلا چاکی جزیرەی بۆتانن لە کوردستانی تورکیا، بەلاّم مامۆستا عبدالرحمانی سیوطی (خ) لە کتێبی (بغیة الوعاة) بە (هەولێر)ی ناوی نووسیوە، مامۆستا موبارەك ساڵی ٥٤٤ك – ١١٤٩ز لە جزیرە هاتووتەدنیا.

مامۆستا یەك بووە لە زانایە ناسراوەکانی سەردەمی خۆی، لە گەورە نووسەرەکان و دانەرەکان دەژمێردرا، یەك بوو لە ماقولەکان، شارەزایی تایبەتی هەبوو لە فەرموودە و شەریعەت، لە چەند وڵاتان گەڕا بۆ وەرگرتنی زانیاری، ساڵی ٥٦٥ك – ١١٦٩ز چووە (موصل)، بەردەوام خەریکی نووسین و کتێب دانان بوو، تا لە ئەنجامدا نەخۆش کەت، دەست و پێیەکانی لە جوولە کەتن، سوڵتان (نورەدین) داوای لێ کرد پلەی وەزیری پێ ببەخشی بەلاّم لەبەر ئەوەی حەزی لە پلەی دنیا نەبوو نەیکرد.

مامۆستا عێزەدینی برای گچکەی دەڵێ: {کاکم نەخۆش کەت پەکی کەت، چارەمان نەما هانامان بردەبەر دەکتۆرێکی مەغریبی، دەگەری ڕێککەوتین تیماری بکا، دوای چابوونەوە تەواوی پارەکە وەربگری، دکتۆرەکە ماوەك تیماری کرد، زۆر باشتر بوو، خەریك بوو بە پێ بکەویتەوە، گازی کردم فەرمووی: پارەی دکتۆرەکە بدە ڕەوانی بکەوە، پێم گۆت: کاکە گیان چەند ڕۆژەك ماوە با تەواو چاك ببی، فەرمووی: نا، ئەوەندە بەسە ئەگەر تەواو چاك ببمەوە، دەبی تێکەڵی دنیا ببم، بچمە لای سوڵتان، ئەویش پێم دەڵێ وابکە، وابنوسە، وابڵێ، ئێستا بۆ من باشترە، لە ماڵی خۆم دانیشتومە، پادشا و گەدا دێنە لام، بۆ پرسیارانی ئایین و شەریعەت، ناچار پارەکەمان دا دکتۆرەکە، بە ڕێمان کرد}.

ناوبراو لەلایەن سەرۆکی (موصل) سەیفەدین قایماز ماوەك کرا خەزنەدار، دوایی کرا کارگێڕی وڵاتی (جزیرە)، دوایی کرا نووسەری دیوانی مەلیك، ساڵی ٥٨٩ك – ١١٩٣ز (عزالدین مەسعود) لەلای خۆی پلەی پێدا، دوای ئەو لەلای ئەرسەلانی کوڕی ماوە، ئەویش زۆر ڕێزی لێ دەنا.

دانراوەکانی:

١. النهاية في غريب الحديث.
٢. جامع الأصول في أحاديث الرسول.
٣. البديع في شرح الفصول.
٤. الباهر في الفروق.
٥. تهذيب فصول ابن الدهان.
٦. الانصاف في الجمع بين الكشف والكشاف.
٧. الشافي في شرح مسند الإمام الشافعي.
٨. البنين والبنات، والآباء والأمهات.
٩. المصطفى المختار، في الأدعية والأذكار.
١٠. شرح غريب الطوال.
١١. ديوان رسائل.
١٢. المختار في مناقب الأخيار.
١٣. صنعة الكتابة.

کۆچی دوایی: پێش کۆچی مێوانخانەکی بۆ هەژاران دروست کرد، لە گوندێك نزیك (موصل) ماڵی خۆی (وەقف) کرد، تاکو لەو خێراتە خەرج بکرێت، ساڵی ٦٠٦ك – ١٢٠٩ز لە (موصل) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. النهاية في غريب الحديث / پێشەکی ٩ – ١٨.
٢. وفيات الأعيان ٣/٢٨٩.
٣. طبقات المفسرين ٢/٣٠٢.
٤. البداية والنهاية ١٣/٥٥.
٥. أربيل في العهد الاتابكي ٩٨.

٦. كشف الظنون ٢/١٩٨٩.
٧. هدية العارفين ٢/٦ – ٣.
٨. مشاهير الكورد ١/٦٧.
٩. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٤ – ٤٥٦.
١٠. معجم المؤلفين ٨/١٧٤.
١١. إيضاح المكنون ٢/٤٦٨.
١٢. شذرات الذهب ٥/٢٢ – ٢٣.
١٣. منهل الأولياء ١/٢٠٠ – ٢٠١.
١٤. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٤٥٣.
١٥. سير أعلام النبلاء ١٢/٥٨٤ – ٥٨٥.
١٦. بغية الوعاة ٢/٢٧٤ – ٢٧٥.
١٧. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/١٣٠.
١٨. إنباه الرواة ٣/٢٥٧ – ٢٦٠.
١٩. الأعلام ٦/١٥٢.
٢٠. معجم أعلام الكورد ٥٧٤ – ٥٧٥.
٢١. الشافي في شرح مسند الإمام الشافعي / پێشەكی ١/٧ – ٢٤.
٢٢. شەرەفنامە / پەراوێز ١٩٤.

مبارەك یەحیا شارەزوری (١٢٠٥)

ناوی موبارەكە كوڕی یەحیای كوڕی عبدالله ی كوڕی قاسمی شارەزورییە، ناسراوە بە قازی (ظهیرالدین)، ساڵی ٥٢٥ك – ١١٣١ز لە جزیرەی بۆتان هاتەدنیا، پاشان چووە (موصل) لەوێ نیشتەجێ بوو، ساڵی ٥٨٧ك – ١١٩١ز كۆچی كرد.

سەرچاوەكان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٤/١٨٧.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٠.

مجالد یەزیدی حەڕانی (١٢٠٦)

ناوی موجالیدە کوڕی یەزیدە، خەڵکی (حەڕان)ە، فەرموودەناسەکی گەڕیدە بووە، فەرموودەی لە یەحیای کوڕی سەعیدی ئەنصاری گێڕایتەوە، ساڵی ١٩١ک – ٨٠٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: شذرات الذهب ١/٣٣٣.

محرم محەممەد سیواسی (١٢٠٧)

ناوی موحەڕڕەمە کوڕی محەممەدی کوڕی حەسەنە، نازناوی ئەبولبەرەکاتە، مەزهەبی حەنەفی بووە، تەریقەتی (خەلوەتی) بووە، ئامۆژگاری خەڵکانی کردووە، شەرحی کتێبی (جامی) کردووە، ناسراوە بە (محرم ئەفەندی) ساڵی ١٠٠٠ک – ١٥٩١ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ١/٤٠٠.
٢. هدیة العارفین ٢/٥.
٣. إیضاح المکنون ٢/٣٨٩.
٤. معجم المؤلفین ٨/١٨٠.
٥. معجم أعلام الکورد ٥٧٧.

محسن جەعفەر سەلماسی (١٢٠٨)

ناوی موحسینە، کوڕی جەعفەری کوڕی محەممەدی کوڕی جەعفەری کوڕی داودی کوڕی حەسەنە، نازناوی (ئەبو طاهیر)ە، خەڵکی (سەلماس)ە، لە (بەغدا) دانیشتووە، زانایەکی بڕواپێکراو بووە، لەلای ئەبو حامیدی ئەسفەراییی خوێندووە، شەریعەتی لێ فێربووە، زاتەکی زیرەك و زەین تیژ بووە، دە ساڵان لە مامۆستا حەسەنی

برای گچکەترە، لە مانگی شەووالی ساڵی ٤٣٦ك – ١٠٤٥ز کۆچی دوایی کرد، ئەبو عبداللە ی برای نوێژی لەسەر کرد.

سەرچاوەکان:

١. اللباب ٣/٢٩٩.

٢. الأنساب ٢/١٢٧.

محەممەد ئادەم بالەکی (١٢٠٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا ئادەمی کوڕی عبداللە ی کوڕی محەممەدی کوڕی یوسفی کوڕی عوسمانی کوڕی ئیلیاسی، کوڕی حوسێنە، عەشیرەتی (بالەك)ە، تیرەی (ئارونی)یە، ناسراوە بە: (ابن ئادەم)، ساڵی ١٧٥٠ز لە گوندی (ڕوستە) هاتووتە دنیا.

خوێندنی: لە خزمە ت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە لای مەلا محەممەد عبداللە بایەزیدی ماوەکی زۆر لە خزمەت ئەو مامۆستایە ماوە، هەروەها لەلایەن ئەو زانایانەی خوێندووە: مەلا ڕەسولی کورانی، مەلا عبداللە ی شێخانی، مەلا عبداللە ی گڕاوی، ساڵی ١٧٧٨ز چووە (مەهاباد) زمانی فارسی بە چاکی فێربوو، گەڕاوە کوردستانی عێراق، لە تەمەنی سی ساڵیدا زانستەکانی تەواوکرد، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، چەند حاشیەی لەسەر کتێبانی خوێندن دانا، ساڵی ١٧٨٠ز حاشیەی (لاری) نووسییەوە لەگەڵ چەند حاشییانی خۆی لەسەر ئەو کتێبە، ماوەك مەلا بوو لە (مەمیخەلان)، ساڵی ١٢١٢ك – ١٧٩٧ز حاشیەی عبدالکریم لە سەر (مطول)ی نووسییەوە، ساڵی ١٢١٦ك – ١٨٠٠ز باری کرد چووە گوندی (ناوبەرگە).

پلەی مەلایەتی: مامۆستا (ابن ادم) زانایەکی پایە بەرز بوو، لە هەموو زانستەکان دانراوی تایبەتی هەیە، مەلایە بژاردەکانی وەك مەلا ئەسعەد حەیدەری و مەلا یەحیای مزوری و مەلا عبدالرحمانی ڕۆژبیانی هەموو بۆیان سەلماندبوو کە دەستێکی بالای هەیە لە زانیاری، لەبەر ئەو شۆرەتە مصطەفا بەگی کوڕی ئۆغر بەگی میری سۆران داوای

کرد، لە مزگەوتی گەورەی (ڕواندز) دایمەزراند بە پێش نوێژ و ووتارخوێن و مـودەرریس و موفتی، لەوێ دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ناوبانگی مەلا چاکی پتر بەلاوبۆوە.

چەند زانای مەزن لـە خزمەتی پێگەیشتن، لەوانە: مەلاونا خالیدی شارەزوری، مەلا محەممەدی خەتێ، مەلا عەلی وەسانی، مەلا عبداللەی گـەلالی، مـەلا ئەحـمـەدی کـوڕی، لەگەڵ زۆرانی تر.

مامۆستا (ابن ادم) لـە (ڕواندز) ماوە، تا دوو ساڵ تێپەڕی لـە حوکمڕانی محەممەد پاشای گەورە، لەو کاتە ساڵی ١٨١٥ز دڵی لە پاشـا ڕەنجـا، ڕوانـدزی بـەجێ هێشـت، گەڕاوە گوندەکانی خۆیان لـە (بالـەکایەتی)، لە کۆتایی ساڵی ١٨٢١ز یان سەرەتای ساڵی ١٨٢٢ز کۆچی دوایی کرد، لە گوندی (کەونەخان)ی نزیك (دێلزە) بە خـاك سـپێردرا، ئێستا گۆڕەکەی دیارە، زیارەت دەکرێ.

دانراوەکانی: مامۆستا ابن ادم لەوانەیـە صـەد دانـراوی خـۆی هـەبی، بـەڵام بەشێکی کەمیان چاپ کراون، دەستنووسەکانیشی زۆربەیان نەماون، ئەوانـەی زانـدراون، تۆمارکراون، ئەمانەن:

١. شرح أثبات الواجب
٢. میقات المعقول في المنطق.
٣. شرح زیج ئولوغ بیگ.
٤. تعلیقات علی چغمینی.
٥. شرح خلاصة الحساب.
٦. التقویم
٧. تذكرة الأحباب في العمل بالاسطرلاب.
٨. مفتاح التنجیم في شرح التقویم.
٩. أسكال التاسیس.
١٠. حاشیه علی شرح الروزنامه.

١١. تشريح السيارات.
١٢. مفتاح المغيب في العمل بالربع المجيب.
١٣. مرآت المعقول.
١٤. شرح الهداية.
١٥. تعليقات على السيوطى.
١٦. تعليقات على ديباجة شرح الأنموذج.
١٧. تعيلقات على عصام الدين.
١٨. تعليقات على شرح الـچاره پەردى
١٩. تعليقات على عبدالغفور.
٢٠. حاشية على ديباجة حدائق الدقائق.
٢١. مصباح الخافية شرح نظم الكافية، ساڵی ١٨١٦ز تەواوی کردووە.
٢٢. مرآة المأمول في المنطق.
٢٣. حاشية على السيلكوتى والسيد شريف.
٢٤. تعليقات على المطول.
٢٥. كتاب في الوضع والبيان والآداب.
٢٦. تهذيب الأصول الى مدارك العقول، ساڵی ١٢٠٦ك تەواوی کردووە لە ١٢١١ك شەرحی کردووە.
٢٧. تحرير البلاغة.
٢٨. سلسلة الذهب، لە ١٨١٨ز تەواوی کردووە.
٢٩. مشكاة المنقول في النحو والصرف والعروض والمنطق، ساڵی ١٧٩٠ز تەواوی کردووە.
٣٠. مجالس النواميس، في الموعظة، ساڵی ١٢٣١ك تەواوی کردووە.
٣١. زبدة الأسرار.

٣٢. شرح ذات الشفا، بە زمانی فارسی

٣٣. زایجەی صالحی، پێشکەشی کردووە، بە ئەمیر صالّح بەگ.

٣٤. أجوبة عن أسئلة فقهية.

٣٥. قصيدة الواسطية.

٣٦. شرح القصيدة الواسطية.

٣٧. رسالة الناسخ والمنسوخ.

٣٨. دیوانی شیعر، نازناوی (ناجم)ی بۆ خۆی داناوە.

٣٩. هۆنراوەی (قصص الأنبياء والصالحين وسير الرسول).

٤٠. شەرحی ئەو هۆنراوە، ساڵی ١٢٢٩ك تەواوی کردووە

جگە لەو کورتە حاشییانەی لەسەر ئەو کتێبانەی خوارەوەی هەیە: عبدالله یەزدی، محمدامین جهة وحدة، جامی شرح الكافية، مصری علی شرح العزي، ابن قاسم علی المصری، عصام في الوضع، کمال شرح الشافية: مەلا ئەحمەدی کوڕی ساڵی ١٨١٣ز نووسیتیەوە.

کوڕەکانی: مامۆستا (ابن ئادم) جگە لە مەلا ئەحمەد دە کوڕی هەبوو، سەرەتای ناوی هەموویان بە وشەی (عبد) دەست پێدەکا: عبدالسلام، عبدالحکیم، عبدالغفور، عبدالقادر، عبدالواحد، عبدالکریم، عبدالخالق، عبدالعزیز، عبدالمناف، عبدالله.

سەرچاوەکان:

١. نظم الحجج لإخراج مهج المنهج/ پێشەکی.

٢. عنوان المجد.

٣. أربيل في مختلف العصور ١٠٧ – ١٣٠.

٤. علماء ومدارس في أربيل ١٠٢.

٥. بنەماڵەی بەناوبانگی ڕواندز ٤٧ – ٦٦.

٦. الشيخ معروف النودهي ١٠٣ – ١٠٥.

٧. بوژاندنەوە ٢/١٢١ – ٣/٢١٨/١٢٦ –٢٢٣ – ٢٤٦–٢٥٠ /٦/٢٢٤.
٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٧ – ٥٠٩.
٩. محمد بن عبدالله الجلي ٨٦.
١٠. دەنگی زانا، ژمارە ١٩٩٢، ٣٧ – ٤١.

محەممەد ئیبراهیم ئامێدی (١٢١٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی ئەحمەدی کوڕی شەرەفەدینی ئامێدییە، زانایەکی ناسراوی سەردەمی خۆی بووە، کتێبی (عمدة العاملین لمرضاة رب العالمین)ی داناوە بە زمانی عەرەبی پێشکەشی بە عەلی پاشا کردووە، هەروەها (کواکب أنوار الأحمدیة فی أسرار المعجزات المحمدیة)ی داناوە بە زمانی تورکی، پێشکەشی بە سوڵتان ئەحمەد خانی سێیەم کردووە.

سەرچاوەکان:

١. إیضاح المکنون ٤/٣٩٠.
٢. مشاهیر الکورد ٢/١٣٠ – ١٣١.

محەممەد ئیبراهیم ئامێدی (١٢١١)

ناوی محەممەدە کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عبدالرحمانی ئامێدییە، مەزهەبی حەنەفی بووە، ساڵی ١٠٧٥ک – ١٦٦٤ز لە (دیمشق) هاتە دنیا، چوار ساڵان بوو، باوکی کۆچی دوایی کرد، لە خزمەت مەلا عەلی موفتی برای پەروەردە بوو، پاشان چووە لای مەلا چاکەکانی ئەو سەردەمی خوێندنەکەی بردەسەر، ساڵی ١١٢١ک کرا موفتی (دیمشق)، دوایی کرا مودەڕریس لە قوتابخانەی سولەیمانییە.

دانراوەکانی: (شرح دلائل الخیرات) و (شرح حزب البحر) و (شرح طیبة النشر) و (شرح الجزري) و (دیوان الخطبة) و (سلسلة الطریقة الشازلیة).

خووڕەوشتی: زاتەکی بەڕێز بوو، سەرکردە و وەزیرەکان خاتریان دەگرت، خەڵکان خۆشیان دەویست، لەبەرژەوەندی گەل ئیشی دەکرد، باخەڵ فراوان بوو، چاو

بلّند بوو، لە مەتحی ئەو گۆتراوە: {يد العمـادي سمـاء ممطـر ويـد الــ(عباد) أرض تطلـب مطرا}

منیش دەڵێم بە کوردی:

دەستی ئامێدی هەوری پڕ باران   دەستی تر ئەرزە پێویست بە باران

کۆچـی دوایـی: لـە ٨ی مـانگی ذی الحجـەی سـاڵی ١١٣١ك – ١٧١٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. سلك الدرر ٤/١٧ – ٢٣.

٢. الأعلام ٦/١٩٥.

٣. معجم المؤلفين ٨/٢٠٦.

٤. معجم أعلام الكورد ٥٩١.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٩ – ٥١١.

٦. مشاهير الكورد ٣٥٣.

محەممەد ئیبراهیم جزیری (١٢١٢)

ناوی محەممەدە کوڕی ئیبراهیمی کوڕی ئەبوبـەکری کـوڕی ئیبراهیمـی کـوڕی عبدالعزیزە، ناسراوە بـە (ابـن الجـزری)، سـاڵی ٦٥٨ك – ١٢٦٠ز هاتووتـە دنیـا، لـە (دیمشق) دانیشتووە، کتێبـی (تأريخ دمشق)ی داناوە، سـاڵی ٧٣٩ك – ١٣٣٨ز کۆچـی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية١٤/١٩٣.

٢. الدرر الكامنة ٣/٣٠١.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٥ – ٤٧٦.

٤. معجم المؤلفين ٨/١٩٤.

٥. شذرات الذهب ٦/١٢٤.
٦. مشاهير الكورد ٢/١٣٦.
٧. هدية العارفين ٦/١٥٠.
٨. إيضاح المكنون ١/٢١٢.
٩. الأعلام ٢/١١٢ /٦/٩٧ – ١٨٩.
١٠. معجم أعلام الكورد ٥٩٢ – ٥٩٣.

محەممەد ئیبراهیم جزیری (١٢١٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی جزیریە، نازناوی (شەمسەدینە)، زانایەکی ڕوو لە خوا بووە، دەرسی لەلای مامۆستا (ابن الخباز) خوێندووە، لە ١٩ی مانگی شەووالی ساڵی ٨٠٣ك – ١٤٠١ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٧/٣٤.
٢. معجم أعلام الكورد ٥٩٣.

محەممەد ئیبراهیم زڤنگی (١٢١٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمە خەڵکی گوندی (زڤنگە) ناوچەی (بۆتان)، ناحیەی (فندك) چیای (بالۆ) نزیك (دیاربەکر)، لە (سعێرت) دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە گوندی (نورشین) نێوان (بەدلیس) و (مووش) لای سەیدا وەرقانسی و مەلا عبدالقهاری نەوەی مەلا خەلیلی سعێرتی، ماوەکیش چووە لای مەلا عبدالقادری ذولقەید، ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

لە قوتابخانەی (ڕەحیمیە) و (سعێرت) کرا مودەرریس، دوایی کرا مەلای مزگەوتی (مەلیح)، پاشان چاوەکانی لە دیتن کەوتن، چووە گوندی (بنێرڤی) لەوێ ماوەی بیست و سێ ساڵان بە نابینایی دەرسی دەداوە، دوایی چووە گوندی (زڤنگی) ساڵی

١٣٣٢ك – ١٩١٣ز کۆچی دوای کرد، مەلا ئەحمەدی کوڕی موفتی قامیشلی شەرحی دیوانی شێخ ئەحمەدی جزیری کردووە بە عەرەبی.

سەرچاوە: العقد الجوهري شرح ديوان الشيخ الجزري/ پێشەکی – أ –.

محەممەد ئیبراهیم ژەنگاری (١٢١٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی ئەبوبەکری کوڕی ئیبراهیمی ژەنگارییە، ناسراوە بە (شازەلی)، لە (ئەسکەندەرییە) نیشتەجێ بووە، دەرسی لەلای حەسەنی کوردی و زەینەب خانی کچی شوکر و چەندانی تر خوێندووە پاشان دەرسی بە مامۆستای فەرموودەناس حافیزی عێراقی داوە، لە سەرەتای ساڵی ٧٥٩ك – ١٣٥٧ز کۆچی دوایی کردووە لە (ئەسکەندەرییە).

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٣/٣٠١.

محەممەد ئیبراهیم ژەنگاری (١٢١٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی ساعیدە، لە (ژەنگار) هاتووتە دنیا، لە (قاهیرە) نیشتەجێ بووە، زاتەکی زۆرزان و زیرەك و بە توانا بووە لە ژمێریاری و حیکمەت و مێژوو و ئەدەب شارەزا بووە، لە تەفسیری قورئانی پیرۆز دانراوی هەیە، لە دکتۆری یەکەمی چەرخی خۆی بووە، ئەو دەرمانی بە نەخۆشانی دەدا سوود بەخش بوون، ئەگەر حکومەت دەرمانەکی بۆنەخۆشان کڕیبا، دەبووایە لە پێشدا مامۆستا بیبینی و بڕیار بدا، ئەگەر نا کڕین و فرۆتنی قەدەغە کرا بوو.

مامۆستا ژەنگاری زاتەکی پاك و خاوێن و بوو، زۆر لە ئەندامی خۆی و لە جل و بەرگی ئەسپەکەی دەخەفتی، ساڵی ٧٤٩ك – ١٣٤٨ز بە نەخۆشی (طاعون) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٣ – ٤٧٤.
٢. البدر الطالع ٢/٧٩ – ٨٠.

٣. معجم المؤلفين ٨/٢٠٠ – ٢٠١.
٤. هدية العارفين ٢/١٥٥.
٥. كشف الظنون ١/٦٦.
٦. الأعلام ٣/٢٠٧.
٧. الدرر الكامنة ٣/٢٧٩ – ٢٨٠.
٨. إيضاح المكنون ٢/٦٩٢.

محەممەد ئیبراهیم سەربالا (١٢١٧)

ناوی محەممەدە کوڕی ئیبراهیمی کوڕی حەسەنە، ناسراوە بە (سەربالا) نزیک (حبتون)، یاقووت دەڵێ: {حبتون: چیایەکە لە دەورووبەری موصل} منیش دەڵێم: سەربالا: دوورنیە، سەرپاڵە بی، پاڵە: کەسێکە درونە دەکا، کشتوکاڵ بە داس دەدروی، وە سەرۆکەکەیان (سەرپالەیە).

ئیبن مستەفی دەڵێ: زانایەکی کوردی شەرع زان بووە، کتێبی (مختصر أصول الدين على مذهب أهل السنة)ی ساڵی ٤٧١ك – ١٠٧٨ز لەلای حەسەن محەممەدی ئورمەوی خوێندووە، خۆی نووسیویەتی ئەم کتێبەم پیت بە پیت لە سەرەتاوە تا کۆتایی هەر هەمووم لەلای دانەرەکەی خوێند، مامۆستا عیسای کوڕی لەل ساڵی ٥١٠ك پشتگیری ئەو زانیارییەی سەرەوەی کردووە، وە لە دوای نووسراوەکە ئەو پشتگیریەی نووسیوە.

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/٢٧٥.
٢. معجم البلدان ٢/٢١١.
٣. معجم أعلام الكورد ٥٩٢.
٤. الإكليل في محاسن أربيل ٧٧.

محەممەد ئیبراهیم سروجی (١٢١٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عبدالغنی، خەڵکی (سروجە) لە کوردستانی تورکیا، ساڵی ٦٣٧ك – ١٢٣٩ز هاتە دنیا، زانایەکی شافیعی مەزهەب بوو، ماوەك کرا قازی، چەند دانراوی خۆی هەنە، ساڵی ٧١٠ك – ١٣١٠ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٢٣.

٢. معجم المؤلفين ٨/٢٠٧.

محەممەد ئیبراهیم سعێرتی (١٢١٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عومەری سعێرتی یە، چوویتە (دیمشق) لەوێ کرایتە ووتارخوێن، دوایی چوویتە (میصر)، لەوێش ماوەك ووتارخوێن بووە، دوایی کرایتە جێگری قازی بەدرەدینی ژەنگاری، مامۆستا زاتەکی زیرەك و زمان ڕەوان و بیرتیژ و مێشك فراوان بووە، دیوانی ووتارخوێندن و دیوانی شیعری هەیە، ساڵی ٦٦٨ك – ١٢٦٩ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ٨/٢١١.

محەممەد ئیبراهیم شنۆیی (١٢٢٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی حوسێنی کوڕی عەلی کوڕی حەسەنی شافیعی یە، خەڵکی (شنۆ)یە، زانایەکی شەرع زان بووە، هاتووتە هەولێر لە گوندێك لەوکاتە ناسرابوو بە (کویر) ووتاری داوە، لەوانەیە ناحیەی (گوێڕ) بێ.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٧٠.

محەممەد ئیبراهیم عەبدالانی (١٢٢١)

ناوی محەممەدە کوڕی مەلا ئیبراهیمی کوڕی قادری کوڕی عبدالله یە، نەتەوەی ڕەسولی زەکییە، ساڵی ١٩٠٩ز لە (کۆیە) هاتە دنیا، قورئانی پیرۆزی لە خزمەت باوکی خەتم کرد، پاشان باریان کرد بۆ (جلبەسەر)، ماوەك لەوێی خوێند، دوایی گەڕانەوە

(کۆیە)، چووە لای مەلا تەوفیقی ئیمام، دوایی چـووە مزگـەوتی منـارە، لای مـەلا عـەلی باداوە، دوایی چووە مزگەوتی مەلا جامی، لای مەلا صـادق مـەلا ئەحمـەد، دوایـی چـووە مزگەوتی بایز ئاغا لای مەلا ئەحمەد بەهائەدین، دوایی چووە مزگەوتی گـەورە لای جـەنابی مەلا محەممەدی جەلی، پاشان چووە (کەرکوك) لای مەلا عومەری ئۆمەرگومبەت، مـاوە لـە خزمەتی تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایەتی: گەڕاوە (کۆیە) بووە مەلا لە مزگەوتی (حەتك)، مامۆستا، جگە لـە مەلایەتی شاعیریش بووە، بۆ نموونە بەبۆنەی (نەورۆز) دەڵێ:

ئەم چەژنە موبارەك بێ	بۆ کوردی تەدارەك بێ
دڵیان لە تەکی یەك بێ	بڕوا خەم و ئالۆزە

★ ★ ★ ★

گشتیان بە (دلاوەر) بن	دڵخۆشی (سەماوەر) بن
نەك پێوە جەماوەر بن	سەرقۆزی بن ئالۆزە

★ ★ ★ ★

(دلاوەر) نازناوی مامۆستایە، وە ساڵی ١٩٧٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد ئیبراهیم گۆرانی (١٢٢٢)

نـاوی محەممـەدە، کـوڕی ئیبراهیمـی کـوڕی حەسـەنی کـوڕی شـەهابەدینی شارەزوورییە، نازناوی (ئەبو طاهیرە)، ساڵی ١٠٨١ك – ١٦٧٠ز لە (مەدینە)ی پیرۆز هاتە دنیا، خوێندنی لە خزمەت باوکی مەلا عبدالرەسولی بەرزنجی بردەسەر، بەردەوام دەرسـی دەداوە، سودی قوتابیانی زۆر بوو، لە (مەدینە)ی پیرۆز کـرا مـوفتی شـافیعییەکان، سـاڵی ١١٤٥ك – ١٧٣٢ز کۆچی دوای کرد.

دانراوەکانی: چـەند دانـراوی خـۆی هەنـە، لەوانـە: (منتخب کنـز العمـال) و (الرقائق) و (شرح شواهد الرضی).

سەرچاوەکان:
١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٣.
٢. معجم المؤلفين ٨/١٩٦.
٣. هدية العارفين ٢/٣٢١.
٤. معجم المؤلفين ٥/٣١ – ٣٢.
٥. الأعلام ٦/١٩٥.
٦. سلك الدرر ٤/٢٧.
٧. معجم أعلام الكورد ٥٩١.

محەممەد ئیبراهیم کوردی (١٢٢٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عبدالله یە، ساڵی ٧٤٧ك – ١٣٤٦ز لە قودس هاتە دنیا، پاشان چووە (قاهیرە)، دوایی چووە (مەککە)ی پیرۆز، زاتەکی مەزهەب شافیعی بوو، بەردەوام خەریکی خواپەرستی بوو، شەوان نەدەنووست، جار وابوو چوار ڕۆژان بە یەك دەستنوێژ نوێژی دەکرد، سەفەری کرد بۆ (شام) و (یەمەن) و (عیراق)، ساڵی ٨١١ك – ١٤٠٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. الضوء اللامع ٦/٢٣١ – ٢٣٢.
٢. جامع كرامات الأولياء ١/٢٥٤ – ٢٥٥.
٣. شذرات الذهب ٧/٩٣.
٤. مشاهير الكورد ٣٦١.

محەممەد ئیبراهیم وانی (١٢٢٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی (وان)ە لە کوردستانی تورکیا، لە ٢١ی جیمادی یەکەم، ساڵی ٦٨٤ك – ١٢٨٥ز لە (دیمشق) هاتە دنیا، زانایەکی فەرموودەناس بووە، سەفەری کردووە، بۆ (مەککە) و

(مەدینە) و (حەلەب)، سێ جاران چوویتە (میصر)، گەڕایتەوە بۆ (دیمشق)، سالی ٧٣٥ك لە مانگی مەولود ١٣٣٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدر الکامنة ٣/٢٩٣.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٤ – ٤٧٥.

٣. معجم المؤلفين ٨/٢١٤ – ٢١٥.

محەممەد ئیبراهیم هەکاری (١٢٢٥)

ناوی محەممەدە کوڕی ئیبراهیمی کوڕی نەصری (هەکاری)یە، سالی ٦٨٥ك – ١٢٨٦ز هاتە دنیا، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (دیمشق) دابەزیوە، خەریکی خوێندنی فەرموودە بووە، کتێبی (التنبیە)ی هەموو لەبەر کردووە، شەرع زان و موفتی بوە، دەرسی داوە و ئیجازەی داوە، لە زانیاری ژمێریاری ئازا بووە، لە ٩ی مانگی ذی القعدەی سالی ٧٥٩ك – ١٣٥٨ز کۆچی دوای کردووە.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الکامنة ٣/٢٧٩.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٣.

محەممەد ئیبراهیم هەولێری (١٢٢٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی موسلیمی کوڕی سملانی هەولێرییە، سالی ٥٦٠ك – ١١٦٤ز لە (بەغدا) هاتە دنیا، لە (هەولێر) دەرسی داوە سالی ٦٢٩ك – ١٢٣١ز چووە (دیمشق)، گەڕاوە (هەولێر)، هەر لەوێ لە مانگی ڕەمەزانی سالی ٦٣٣ك – ١٢٣٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/١٦١.

٢. سیر أعلام النبلاء ١٣/٢١١.

٣. تأريخ أربيل ١/٢١٤ /٢/٣٦٦.

٤. أربيل في مختلف العصور ٧٥.

٥. معجم أعلام الكورد ٥٩٢.

محەممەد ئەبوبەکر خاپوری (١٢٢٧)

ناوی محەممەدە کوڕی ئەبوبەکری کوڕی عەباسی کوڕی عەسکەری خاپوریيە، ساڵی ٦٩٣ك – ١٢٩٣ز هاتووتە دنیا، لە (میصر)ی خوێندووە، زانایەکی شەرع زان بووە، لە (طەرابلس) دەرسی داوە، هەر لەوێ کرایتە قازی ئیجازەی فەتوای بە چەند کەسان داوە، لە ١٧ی مانگی (محرم)ی ساڵی ٧٦٩ك – ١٣٦٧ لە (طەرابلس) کۆچی دوایی کرد، کتێبی (فوائد)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٢١٦.

٢. معجم المؤلفين ٩/١١٠.

٣. علماؤنا في خدمة العم والدين ٤٧٨.

محەممەد ئەبوبەکر ژەنگاری (١٢٢٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبوبەکرە، نازناوی (محیەدین)ە، خەڵکی (ژەنگار)ە، لە مزگەوتی خۆشەویست (درودی خوای لێ بی) لە (مەدینە)ی پیرۆز بانگدەر بووە، هەروەها دەرسی شەریعەتی مەزهەبی حەنەفی داوە، زاتەکی دەنگخۆش و بە دین و خوڵق خۆش بووە، سەرکردەکان ڕێزیان گرتووە، لە ئیشی خەڵکان زۆر خۆی ماندوو کردووە، ساڵی ٧٥١ك – ١٣٥٠ز کۆچی دوای کردووە.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٩.

محەممەد ئەبوبەکر سۆرانی (١٢٢٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی مەلا محەممەدی کوڕی سولەیمانی حەنەفییە، ساڵی ١٠٨٤ك – ١٦٣٩ز کۆچی دوایی کردووە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. (شرح الطريقة المحمدية)ی محەممەد پیر عەلی: سەرەتایەکەی بە (الحمدلله الذي جعلنا أمة خير أمم) دەست پێ دەکات، ساڵی ١٠٦٣ك تەواوی کردووە.

٢. شرح الكواكب الدرية: شەرحی قەسیدەی بوردییەیە، سەرەتایەکەی بە (الحمدلله الذي أوجد الموجودات...) دەست پێ دەکا، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ١٠٤٨ك – ١٦٣٩ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. لە (هدية العارفين) و (علماؤنا....) ناوی بە ئەبوبەکر محەممەد تۆمارکراوە.

٢. معجم المؤلفين ٩/١١٠

٣. كشف الظنون ٢/١٣٣٥

محەممەد ئەبوبەکر شەقڵاوەیی (١٢٣٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبوبەکری شافیعی یە، خەڵکی شاری (شەقڵاوە)یە، زاتەکی بەرز و بە توانا بووە، لە زانینەکانی (ئەقلی) دەستی باڵا بووە، چوویتە دیمشق، لای شێخ عەلی داغستانی فەرموودەناس خوێندویەتی، کرایتە پێش نوێژ لە مزگەوتی (ئەمەوی)، لە قوتابخانەی سولەیمان پاشا دەرسی داوە، زاتەکی لە خواترس و خواپەرست بووە، دنیاداری نەکردووە، بە پێیان چوویتە حەج، لە ڕۆژی دووشەممەی مانگی مەولود، ساڵی ١١٨٩ك – ١٧٧٥ز کۆچی دوای کرد، لە گۆڕستانی (الصالحية) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٩.

٢. علماء ومدارس في أربيل ١١٠.

٣. سلك الدرر ٤/١٦.

٤. مشاهير الكورد ٢/١٢٩.

٥. الإكليل في محاسن أربيل ٢٦٤.

٦. معجم أعلام الكورد ٥٨٠ – ٥٩٤.

محەممەد ئەبوبەکر ماردینی (١٢٣١)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی محەممەدی کوڕی عوسمانی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عومەری کوڕی سەلامەی (ماردینی)یە، ساڵی ٧٥٧ك – ١٣٥٦ز هاتە دنیا، دەستی کرد بە خوێندن، زانیاری لە چەند زانایان وەرگرت، کتێبەکی زۆری لەبەر کرد، دەستی کرد بە دەرسدانەوە، پاشان دڵی لە ئەبو طاهیری سەمەرقەندی ئێشا، باری کر بۆ (حەلەب)، ماوەك لەوێ ماوە، دوایی گەڕاوە (ماردین) دووبارە دەستی بە دەرسدانەوە کرد، مامۆستا زانایەکی زیرەك و بە توانا و شاعیر بوو، لە ڕێزمانی عەرەبی و مەعانی دەستی باڵا بوو، لە ٨٧٣ك – ١٤٦٨ز کۆچی دوای کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ٧/١٧٢.

محەممەد ئەبوبەکر مەرعەشی (١٢٣٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبوبەکرە، ناسراوە بە (سجاقلی)، حەنەفی بووە، لە زانستەکان شارەزا بووە، تەریقەتی لە شێخ عبدالغنی نابلسی وەرگرتووە، ساڵی ١١٥٠ك – ١٧٣٧ز کۆچی دوایی کردووە، ئەو کتێبانەی داناون: (غاية البرهان في بيان أعظم آية القرآن (في تفسير آية الكرسي))، (حاشية على شرح العقائد لسعدالدين التفتازاني)، (ترتيب العلوم، تسهيل الفرائض)، (تهذيب القراءة).

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٢/٣٢٢.

٢. معجم المؤلفين ٩/١١٨ – ١١٩.

محەممەد ئەبولقاسم حەڕانی (١٢٣٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەبولقاسمی حەڕانی یە، لە (میصر) هاتە دنیا، مێژوونووس و شاعیر بوە، کتێبی (التأريخ)ی داناوە، ساڵی ٤٢٠ك – ١٠٢٩ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١/١٣٨.

محەممەد ئەحمەد (ابن الظهير) (١٢٣٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عومەری کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئەبو شاکرە، نازناوی (مەجدەدینە)، ساڵی ٦٠٢ك – ١٢٠٥ز لە (هەولێر) هاتووتەدنیا، بۆ خوێندن چوویتە (بەغدا)، دوایی چوویتە (دیمشق)، لای مامۆستا (سەخاوی) و لای حەنەفیەکانی خوێندووە، لە قوتابخانەی (قیمازیة) دەرسی داوە، لە ئەدەبیات دەستی باڵا بووە، دیوانی شیعری هەیە، بە دوو بەرگ، ساڵی ٦٧٧ك – ١٢٧٨و لە دیمشق کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. فوات الوفيات ٣/٣٠١.
٢. الأعلام ٦/٢١٨.
٣. معجم أعلام الكورد ٥٩٦.
٤. أربيل في مختلف العصور ٩٣.
٥. أربيل في العهد الاتابكي ٢٥.
٦. هدية العارفين ٦/١٣٣.
٧. مشاهير الكورد ٢/١٢٤ – ١٢٥.
٨. معجم المؤلفين ٨/٣٠٢.
٩. البداية والنهاية ١٣/٢٨٧.
١٠. شذرات الذهب ٥/٣٥٩.
١١. كشف الظنون ١/٧٦٧.

محەممەد ئەحمەد ئەخلاطی (١٢٣٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عوسمانی کوڕی سیاوشە، خەڵکی (ئەخلاط)ە، ساڵی ٦٤٤ك – ١٢٤٦ز هاتە دنیا، زانایەکی بە دین و دیمەن ڕێك و چاك

بووە، ماوەی چل ساڵان لە (کولاسە) پێش نوێژ بـوو، دوایـی کـرا ووتـارخوێن لـە ٨ی مانگی شەووالی ساڵی ٧٠٦ك - ١٣٠٧ز کۆچی دوای کرد.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٤/٤٧.

٢. شذرات الذهب ٦/١٤.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٧ - ٤٧٨.

محەممەد ئەحمەد بەرزنجی (١٢٣٦)

ناوی محەممەدە، کـوڕی ئەحمـەدی بەرزنجییـە، زانایـەکی بـەناوبانگ بـووە، لـە تەفسیر و فەرموودە و فەتوا دەستی باڵا بووە، لە (مەککە)ی پیرۆز ووتـارخوێن بـووە، لـە (مەدینە)ی پیرۆز موفتی شافیعی یەکان بووە، لە جەنگی جیهـانی یەکـەم چـووە (دیمشـق)، ماوە لەوێ تا سـاڵی ١٣٣٥ك - ١٩١٦ز کۆچـی دوایـی کـرد، لـە گۆڕسـتانی چـیای قاسیون بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: نثر الجوهر والدرر ٢/١٠٢٧.

محەممەد ئەحمەد حەڕانی (١٢٣٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عبداللە ی کوڕی ئەبو فـەرەجی کـوڕی عەلی کوڕی سەرایای کوڕی وەلیدی حەڕانی یە، مەزهەبی حەنەفی بووە، ساڵی ٦٩٠ك - ١٢٩١ز هاتە دنیا، شەرحی (مختصر الخرقي) کردووە، کتێبـی (الفنون)ی دانـاوە، سـاڵی ٧٤٩ك - ١٣٤٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات ٦/١٥٧.

٢. هدية العارفين ٦/١٥٦.

٣. معجم أعلام الكورد ٥٩٦.

٤. معجم المؤلفين ٨/٢٨٢.

٥. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٤٤٢.

محەممەد ئەحمەد حەڕانی (١٢٣٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەلی کوڕی بیشرە، خەڵکی (حەران)ە، لە (حەلەب) دانیشتووە، لەلای چەند زانایانی خوێندووە، دەرسی فەرموودەی داوە، لە ٧٠٦ك – ١٣٠٦ز هاتە دنیا، لە (٧٧١ك یا ٧٧٢ك) – (١٣٦٩ز یا ١٣٧٠ز) کۆچی دوای کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٣/٣٣٩.

محەممەد ئەحمەد حصکەفی (١٢٣٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدە، نازناوی شەمسەدینی ئیبن مەلایە خەڵکی (حصن كيفا)یە، لە (حەلەب) دانیشتووە، مێژوووناس و شاعیر بووە کتێبانی (نهاية الأرب في ذكر ولاية حلب) و (رسالة في إسلام أبوى رسول الله صلى الله عليه وسلم)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/١٥.

٢. هدية العارفين ٢/٢٦٥.

محەممەد ئەحمەد خاکی (١٢٤٠)

ناوی محەممەدە کوڕی ئەحمەدە، ناسناوی (خاکی)یە، ساڵی ١٢٥٥ك – ١٨٣٩ز لە گوندی (ئەحمەد برندە)ی سەر بە (هەڵەبجە) هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (سلێمانی) لای مەلا محەممەدی (مەحوی)، پاشان چووە (سنە) لەوێ کۆتایی بە قۆناغەکانی خوێندن هینا، گەڕاوە (سلێمانی) لەبەر ئەرکی ژیانی و هەڵنەسوڕانی گوزەرانی ماوەك بووە فەرمانبەری کشتوکاڵ لە (سەرچنار)، (خاکی) خۆشنووس بوو، ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزی بۆ برادەرانی دەنووسیەوە ئەوانیش دەجامیان دەگرت و بە ماڵیان وەدەکرد، بۆ پاراستنی (چاوزار).

خاکی مزگەوتی تایبەتی خۆی هەبوو، کاروباری مەلایەتی لێ ئەنجام دەدا، چەند فەقێیان هاتووچۆی ماڵیان دەکرد، بۆ خوێندنی عەرەبی و فارسی، لەوانە: مەلا مەحمودی (بێخود)، شێخ سەلام، مەلا محیەدین، خواجە ئەفەندی مەلا حەمە سەعیدی دێلـێژەیی، مەلا خالیدی (مەحوی)، مەلا عارف مستۆ.

(خاکی) زاتەکی خاوەن هەست و بیر بوو، شاعیرەکی چاك بوو، سوارسوارانێی لەگەڵ شاعیرە چاکەکانی وەك (مەحوی) کردووە، شیعری کوردی و فارسی هەیە، قەسیدەکی کوردی بە خۆشەویست (درودی خوای لێ بێ) دا هەڵگوتییە، لە پلەی بەرزی ڕەوانبێژی دایە، کێشی خۆش و سوار، و مانا و ناوەرۆکی بەتام و بۆیە، چاوی لە قەسیدەی (بەحری نوری) مەحوی کردووە، سەرەتایەکەی دەڵێ:

بارێنی خودا بارانی هەرچی فەیز و ئیحسانە

لەسەر ئەو باعسی خەلق و گوزیدەی جەمعی ئەکوانە

دەمی صوبحی ئەزەل داکا، هەتا شامی ئەبەد برژێ

بە یەك تاوێ نەکو تاوتاو وەکو تاوی بەهارانە

بەسۆزەی نەونەسیمی گوڵ، شەمیعی لوتفەوە داکا

نەسیمی نیسبەتی حەق، دانەیکی کا بە صەد دانە

لە لالەی ڕووی خۆی و سەبزەی سەحابەی ژالە سابرژێ

هەزاری وەك من و تۆ، بێن هوزاری ئەو گوڵستانە

مانای ووشەکان: (گوزیدە): هەڵبژرادە، (ئەکوان): بونەوەر، (ئەزەل): بێ سەرەتا، (ئەبەد): بێ کۆتا، (سۆزە): کزە با، (نەسیم): بای نەرم، (نەو نەسیم): نەسیمی نوێ، (گوڵ شەمیم): بۆنی گوڵ، (لالە): گوڵەسۆرە، (ژالە): شەونم، (سا): وەك دانەی شەونم. ئەم قەصیدەیە ساڵی ١٩٧٨ز لە چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بە شەرحی شێخ محەممەدی (خاڵ) لە (بەغدا) چاپ کرا.

شێخ محەممەدی خاڵ دەڵێ: {مەلای حەمە سووری خانەقا، بەبۆنـەی نەخۆشـی چووە سەردانی خاکی، خاکی مژدەی پێدا کە دوێنێ شەو لە خەودا بە خزمەت حـەزرەتی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) گەیشتم، فەرمووی: خاکی قەسیدەکەتم پێ گەیشت، پاش ئەو خەونە (خاکی) یەك ڕۆژ ژیا کۆچی دوای کرد، ساڵی ١٣٢٦ك – ١٩٠٨ز

ڕووداوێك: جارەك (خاکی) لەگەڵ فەقێیان، گەمەی (یەکبازی) دەکا، بـەجێ دەمێنێ، لەناو ئەوانیش واباوە: ئەوەی بەجێما، دەب پشت دابنێ، تا هەموو لەسـەر پشـتی بازبدەن، بەو گەمە دەڵێن (سینگەباز)، لەوبارەیە سەید ئەحمەدی نەقیبـی کـەرکوك (خ) بـە شیعر سەرکۆنەی دەکا، دەڵێ:

لە مەیدانی عیبادەتدا بە جێما هەر کەسێ بێ شەك

بە دایم چاو بەرەژێرە، دەبی مەهتوك و ڕیسوابێ

(خاکی) نامەکەی بە دەست دەگا و بەم شیعرە وەڵامی دەداتەوە:

ئەگەر دەروێش، ئەگەر سۆفی لە تەکیە و خانەقادا بێ

گەدا بێ یاخۆ پاشابێ، خەلیفە، یاخۆ، وەستابێ

لە عەرصەی کەوشەکا جێما، وەکو دابە دەبی، دابێ

دەبێ سەر حیز و مل کز بێ، دەبێ داماو و ڕیسوابێ

قوبول نابێ، بە هیچ بابێ، کە کوڕ دابێ، لە جێ، بابێ

ئەگەر سوختە، مەلای جێ هێشت، مەلا مل کەچ، نەبێ نابێ

{لە مەیدانی عیبادەتدا بە جێما هەر کەسێ بێ شەك

بە دایم چاو بەرەژێرە، دەبی مەهتوك و ڕیسوابێ}

سەرچاوەکان:

١. مێژووی ئەدەبی کوردی ٤/٥٩٩ – ٦٠١.

٢. مەلا محەممەدی خاکی ٩ – ١٥.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٢٨ – ٥٢٩.

٤. تأريخ السليمانية ٢٨١ – ٢٨٢.

محەممەد ئەحمەد خەتی (١٢٤١)

ناوو نژادی: تا ئێستا نەمدیتووە نووسەران زنجیرەی باب و باپیرانی مامۆستای خەتی یان بە پوختەیی نووسیبی، بەڵام من لە ڕێگای کەس و کارەکانی کە لە گەڕەکی مەلایان لە (هەولێر) دادەنیشتن بەم شێوەیە بۆم ساغ بۆوە: ناوی مەلا محەممەدە کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی ئیسماعیلی کوڕی شێخ سولەیمانە، ساڵی ١٧٨٥ز لە گوندی (خەتە) هاتە دنیا، ئەو بەرەبابە ناودەبردرێن بە: (شێخ سولەیمانی) لەبەر شێخ سولەیمانی باپیرە گەورەیان، کە لە (خەتە) بووە، لەوێ کۆچی دوای کردووە، ئێستا گۆڕستانەکە بەناوی ئەو دەناسرێ.

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، لە چەند مەدرەسانی خوێند، لە قۆناغی موستەعیدی چووە لای چەند زانای پایەبەرزی ئەو سەردەمی، لەوانە: مامۆستا محەممەد (ابن ئادم) بالەکی، مامۆستا ئەبوبەکری میرڕۆستەمەی، مامۆستا عبدالرحیمی زیارەتی، لە قۆناغی کۆتایی چووە لای مەلا عبدالرحمانی ڕۆژبیانی ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

پلەی مەلایەتی: زانایەکی بەرز و بە توانا بووە، پسپۆڕی هەموو جۆرە زانستەکان بووە، ساڵی ١٨١٥ز محەممەد پاشای ڕواندز کردییە موفتی گشتی هەموو ناوچەی سۆران، زانایان بۆیان سەلماندووە کە مامۆستای هەموویانە، شێخ مصطفای نەقشبەندی (خ) لە زنجیرەی ئیجازەنامەی مەلایان بە ئەوپەڕی ڕێزەوە ناوی دینی، شێخ ئیبراهیم فەصیح لە کتێبی (عنوان المجد) دەڵێ: {مەلای خەتێ مامۆستای زانایان بووە، دەستی باڵا بووە لە وردەکاری زانستی}، وە مامۆستا مەسعود محەممەد لە (تثنية الحج الى أعتاب العلامة الختي) دەڵێ: {زانیاری مەلای خەتێ هێندە قورسە و بە سەنگە، بە هیچ تەرازووەك نایێتە کێشان}.

بە شێك لە فەقێیەکانی: مەلا ئەحمەدی گەلاڵی بالەکی، مەلا حوسێنی پشدەری، مەلا ئەحمەدی رمکی بلباس، مەلا محەممەدی هەرشەمی، مەلا ئەحمەدی نۆدشەی، مەلا عبداللە ی جەلی، مەلا عومەر ئەفەندی خەیلانی، مەلا ئەسعەدی جەلی، حاجی قادری کۆیی.

سەفەرەکانی: لەسەر فەرمانی محەممەد پاشای ڕواندز، چووە (بەغدا) بۆ لای داود پاشا، ئەویش زۆر ڕێزی پیاوانی ئاینی دەگرت، بەتایبەت زانایەکانی کورد، بۆیە زۆر حورمەتی مامۆستای گرت، دوورنییە هۆی ئەو سەفەرە پێکهاتنەکی نهێنی بی، بۆ مەبەستی جیابوونەوەی (سۆران) لە حکومەتی عوسمانی لەوانەیە حکومەتی عوسمانیش ئەو هەستەی کردبی، بۆیە داود پاشای وەلانا و دووری خستەوە بۆ حیجاز، عەلی ڕەزای لە جێ دانا، کە دژی محەممەد پاشا بوو، هەر ئەوەش بوو پاشان پیلانی گێڕا، عوسمانییەکانی تیختیخە دا بۆ لەناوبردنی پاشای (ڕواندز).

مامۆستای خەتێ هاوینان دەچووە (شەقلاوە) لە قوتابخانەکەی تایبەتی هاوینەهەواری دەرسی دەدا، مامۆستای خەتێ دوای کۆچی دوایی پاشای ڕواندز ماوەك گەڕاوە (خەتە) پاشان خەڵکی ڕواندز چوونە دووی گەڕاندیانەوە (ڕواندز).

محابن حوسێن حوزنی موکریانی هەڵەیەکی مێژویی زۆر گەورەی کرد کە بوختانی بەو زاتە کرد، گوایە: مەلای خەتێ فتوای داوە: هەرکەس جەنگی عوسمانیان بکا، تەلاقی دەکەوی و خوینی حەلاڵە، وە لەوەی پێشەوە رامانبارد دیارە کە: لەناو چوونی ئەو ئەمارەتە کوردیە پیلانێکی داڕێژراو بوو لە لایەن گەورەترین دەسەڵاتی ئەو سەردەمی، وە پەیوەندی نێوان پاشای رواندز و داود پاشا بتوون بوو، وە مامۆستا بەو پەیوەندیە هەڵدەستا، بۆیە عوسمانیەکان داود پاشایان لابرد لە والیاتی (بەغدا)، بە پێچەوانەی ئەوەی ناحەزان دەیلێن کە: داود پاشا ئەو پیلانەی چنی بی، وە هاتنەوەی مەلای خەتێ دووبارە بۆ رواندز پاش رمانی ئەو ئەمارەتە وە لە سەر داوای خەڵکی ئەوێ، و شەڕکردنی پاشا زیاتر لە دە ساڵ لە گەڵ هۆزەکانی دەوروبەری و هەرێمەکانی ژێر دەستەلاتی عەسمانیەکان و داگیرکردنیان بە ئاگاداری مامۆستای خەتێ، ئەمانە و دەیان بەڵگەی دی کە لە کتێبی

(محمد پاشا الرواندزی) باسم کردیە، بەڵگەی ئاشکران لەسەر ناراستی ئەو هەڵبەسراوەیە، وە مەبەستیش تەنها ناشرین کردنی ئەو پێشەوایە بەرزەیە لە پێش چاوی نەوەی نویێ.

کۆچی دوایی: مامۆستای خەتێ بەردەوام بوو لەسەر دەرسدانەوەی فەقێیان و جێبەجێ کردنی کاروباری ئاینی و وەڵامدانەوەی پرسیارانی مەلایان و هاوڵاتیان، لابردنی ئاژاوەی ناویان، ئاشتکردنەوەی موسوڵمانان، تا ڕۆژی شەمەی پاش نیوەڕۆی مانگی ذی الحجە، ساڵی ١٢٧٦ك – ١٨٦٠ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (گەردەگەرد) بە خاك سپێردرا.

دانراوەکانی: حاشیە لەسەر تەفسیری بەیزاوی، حاشیە لەسەر (جمع الجوامع)، حاشیە لەسەر (تحفە المحتاج)، رسالة العلم: ساڵی ١٨٠٩ز تەواوی کردوە، پێشکەشی بە داود پاشای والی (بەغدا) کردووە، ساڵی ٢٠٠٦ز بە لێکۆڵینەوەی نووسەری ئەو مێژووە لە (هەولێر) چاپ کرا. وە زۆر کتێبانی تر کە دیار نینە، لەوانەیە سووتابن لەگەڵ کتێبەکانی مامۆستا عبدالکریمی خەیلانی، ساڵی ١٩٥٧ز لە ڕواندز.

کوڕەکانی:

١. مەلا عبداللّٰه: زانایەکی بەرز بوو، لە خزمەت باوکی خوێند.

٢. عبدالحکیم: ئەویش سێ کوڕی هەبوون:

أ. ئەحمەد.

ب. خورشید بەگ: لە دادگای (کەرکوك) فەرمانبەر بوو.

ت. مەلا طاهیر: لە (ڕواندز) دادەنیشت، ئەویش کوڕێکی هەبوو ناو (حەکیم) زابتی عەسکەر بوو.

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ١١٨ – ١٤٣ – ١٤٤.

٢. تثنیة الحج الی أعتاب العلامة الختی ١٤٧.

٣. محمد پاشا الرواندزی ١١١.

٤. رسالە العلم / پێشەکی ٢/ح.
٥. أربيل في مختلف العصور ١٣٤.
٦. علماء ومدارس في أربيل ١١٣ – ١١٦.
٧. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٢/١٨٠ – ١٨١ /٣/٣٢١ – ٣٢٥.
٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥١٢ – ٥١٣.
٩. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ١٦ – ٣٠.

محەممەد ئەحمەد سعێرتی (١٢٤٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عبدالمؤمني (سعێرتی)یە، ساڵی ٦٨٥ك – ١٢٨٦ز لە (دیمشق) لە دایك بووە چوویتە (قاهیرە)، لە تەفسیر و فەرموودە و شەریعەت و نەحو شارەزا بووە، سۆفی و دڵپاك و دەرون ڕۆناك بووە، شاعیر بووە.

دانراوەکانی: چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. إزالة الشبهات عن الآيات والأحاديث المتشابهات.
٢. شرح ألفية ابن مالك.
٣. كتاب في علوم الحديث.
٤. مختصر الروضة.

کۆچی دوایی: لە مانگی شەووالی ساڵی ٧٤٩ك – ١٣٤٨ز رکۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٦ – ٤٧٧.
٢. طبقات المفسرين ٢/٧٦ – ٧٧.
٣. هدية العارفين ٢/١٥٥.
٤. معجم المؤلفين ٨/٢٨٦ – ٢٨٧.
٥. شذرات الذهب ٦/١٦٧ /١٦٤.
٦. الدرر الكامنة ٣/٣٣٠ – ٣٣١.

٧. كشف الظنون ١/٧٢ /٢/١٣٩٧.

محەممەد ئەحمەد قەزاز (١٢٤٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئەبوبەکری کوڕی محەممەدە، ساڵی ٦١٨ك – ١٢٢١ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (میصر) و (حەلەب)، بووە زانایەکی مەزن، دەرسی دەدا، بەڵام خەڵکان لە چیرۆکەکانی ڕازی نەبوون، ساڵی ٧٠٦ك – ١٣٠٦ز لە (مەککە)ی پیرۆز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. درة الحجال في أسماء الرجال ٢/٢٦٢.

٢. الدرر الكامنة ٣/٣٥٤.

محەممەد ئەحمەد (ناری) (١٢٤٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی مەلا محەممەدی کوڕی مەلا عبدالرحمانە، ناسراوە بە (کاکە حەمە)، ساڵی ١٢٩١ك – ١٨٧٤ز لە گوندی (کێکن) قەزای (مەریوان) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد کتێبە سەرەتایەکانی تەواوکرد، قۆناغی سوختەیی لە (سنە) بردەسەر، لە قۆناغی موستەعیدی چووە لای مەلا عبدالرحمانی پێنجوێنی، دوای چووە مزگەوتی باباعەلی لە (سلێمانی)، گەڕاوە (سنە) ماوەك لە مزگەوتی (شەریعەتمەدار)بوو، دوای چووە (دار الإحسان)، پاشان چووە (بانە)لای مەلا عبدالرحمان قازی، دوایی چووە (مەهاباد) قوتابخانەی مەلا محەممەدی قوڵجی، ئەمجا چووە (باشقالان) لە تورکیا، هاتە (هەولێر) چووە (ڕواندز) لای مەلا ئەسعەد ئەفەندی خەیلانی، ماوە تا ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (ئێران) لە گوندەکەی خۆیان بووە مەلا، ساڵی ١٣٢٢ك – ١٩٠٤ز باری کرد چووە (بێلۆ)، هەر لەوێ ساڵی ١٣٦٦ك – ١٩٤٦ز کۆچی کرد.

ناوبراو شاعیرەکی چاك بووە، نازناوی شیعری (ناری)یە، شیعری کوردی و فارسی هەیە، هۆنراوەکی کوردی مەتەڵی هەیە، جوانکارییەکی سەیری تێدایە پیتی دوا

وشەی یەکەم، دەبێتە سەرەتای وشەی دووەم، هەروەها تا دوایی، ئەم وردەکارییە ناوی سوغرە و بێگارە، واتە: زۆری لە پیتەکە دەکەی جارەك بۆ ئەو، جارەك بۆ ئەم، ئەوە شتێکی سەیرە، لە (مطول) و (مختصر)ی بەلاغەش وێنەمان نەدیتووە.

نووسینی مەتەڵی: بە دەستنووسی کەون:

پادشا هردیار هبرا هدا اشر فخر سالتا جیش هرها

لجەء قبا لامعالیا علا نشا ناظر وشنها دوالیا نجمکان

صفدر زمعار فار سروروش کاشف نتایجا معنوان

وارثو بلا غتا جدا راستان

نووسینە حەلکراوەیەکەی، بەم جۆرەیە:

(پاشداه هردیار رهبر راه هدا اشرف فخر رسالت تاج جیش شهرها

لجهء اقبال لامع عالیا أعلا نشان ناظرورشن نها دو والیا أنجم مکان

صفدر رزم معارف فارس سرور روشن کاشف فن نتایج جامع عنوان

وارث ثوب بلاغت تاجدار راستان

سەرچاوەکان:

١. دیوانی ناری ٢٥ – ٢٦ – ١٦٩.

٢. گوڵزاری کوردستان ١٨٩.

٣. معجم أعلام الکورد ٥٥٨.

٤. مێژووی ئەدەبی کوردی ٥/٢٠١ – ٢٢٥.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٤٤٥ – ٤٤٦.

محەممەد ئەحمەد نەصیبی (١٢٤٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالقاهیرە، خەڵکی (نوسەیبینە)، لە قوتابخانەی (عصرونیە) دەرسی داوە، ماوەك نووسەری حکومەت بووە، ساڵی ٧١٥ك – ١٣١٥ز لە تەمەنی حەفتا و چوار ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٦/٣٨.

محەممەد ئەحمەد نەقشبەندی (١٢٤٦)

ناوی محەممەدە کوڕی ئەحمەدە، دەوری ساڵی ١٨٨٠ز لە گوندی (شێرکاوە) هاتە دنیا، خەلیفەی شێخ عەلائەدینی (بیارە) بووە، ناسراوە بە (شێخ حاجی نەقشبەندی)، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوای چووە (گەلالە) لای مەلا عبدالقادری گەورە، مەنتیق و ئادابی خوێند، دوایی چووە (بێتواتە) لای مەلا نەبی حەیدەری، دوایی چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا عبداللە ی جەلی، لەو کاتە چواردە مەدرەسەی فەقێیان لەوێ هەبوو، پاشان چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادر، ماوە تا ئیجازەی وەرگرت.

گەڕاوەو لای باوکی لە (ڕێزانۆك)، پاشان بووە مەلای (دەرگەلە)، دوایی چووە (کێلەکان)، دوایی چووە (شێرکاوە)، ساڵی ١٩٤٠ز گوندی (دێگێ)ی دروست کرد، ساڵی ١٩٦٨ز کۆچی دوایی کرد، لەسەر گردەکی بلند، ڕۆژئاوای (دێگە) لەسەر وەسیەتی خۆی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد ئەحمەد هەولێری (١٢٤٧)

ناوی محەممەدە کوڕی ئەحمەدی کوڕی عومەری کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئەبو شاکری کوڕی ظاهیرە، لە دووی مانگی سەفەری ساڵی ٦٠٢ك – ١٢٠٥ز لە (هەولێر) هاتەدنیا، یەك بووە لە زانایەکانی مەزهەبی حەنەفی، بۆ خوێندن چوویتە (بەغدا) لەوێوە چوویتە (دیمشق) لە قوتابخانەی (قەیمازیە) کرایتە (مدرس)، دیوانی شیعری هەیە، ساڵی ٦٧٧ك – ١٢٧٨ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأعلام ١/٢٧٥.

٢. معجم المؤلفين ٨/٣٠٢.

٣. هدية العارفين ٦/١٣٣.

٤. مشاهير الكورد ٢/١٦٥.
٥. شذرات الذهب ٥/٣٥٩.
٦. البداية والنهاية ١٣/٢٨٧.
٧. فوات الوفيات ٣/٣٠١ – ٣١٠.
٨. كشف الظنون ١/٧٦٧.

محەممەد ئیدریس بەدلیسی (١٢٤٨)

ناوی محەممەدە نازناوی (ئەبولفەضل)ە، کوڕی مەولانا ئیدریسی بەدلیسی یە، لە (مەغنیسا) دەرسی داوە، پاشان کرایتە قازی (طەرابلس)، دوایی لە (ئەستانە) کرایتە (دەفتەردار)، زانکۆ و قوتابخانەی بە ناوی خۆی دروست کردووە، دیوانی شیعری عەرەبی و فارسی و تورکی هەیە، نازناوی (فەضلی) بۆ خۆی داناوە، تەرجوومەی تەفسیری حوسێن واعیز و زەخیرەی خوارەم شای کردووە (قصص الانبیاء) و (تأریخ عثمانی) و (ذیل تأریخ إدریس بدلیسي) هەیە، ساڵی ٩٨٢ک – ١٥٧٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. إيضاح المكنون ٢/٢٢٨.
٢. معجم أعلام الكورد ٣٨.
٣. مشاهير الكورد ٨٧.
٤. معجم المؤلفين ٩/٣٢.

محەممەد ئەسعەد خەیلانی (١٢٤٩)

ناوی محەممەد ئەسعەدە، کوڕی مەلا عومەر ئەفەندی خەیلانی یە، ساڵی ١٨٦٢ز پاش خوێندنی قورئانی پیرۆز و چەند کتێبی سەرەتایی، چووە ناو فەقێیان لەگەڵ عبدالقادر شێخ عبدالله شەمزینی، (تەصریفی) لەلای مەلا عبدالرحمانی (بەرەکە)ی خوێند، فارسی لەلای شێخ ئەمینی شێخ سەعدی خوێند، ماوەک چووە (ئاکۆیان)، ماوەکیش لە (وەسان) لای مەلا عەباسی خوێند، پاشان چووە (هەولێر) لای مەلا عومەر ئەفەندی لە

مزگەوتی (قەلآت)، پاشان گەڕاوە (ڕواندز) خوێندنەکەی مایوو تەواوی کرد، ساڵی ١٨٨٥ز ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

هەروەها ئیجازەی لەو زاتانەش وەرگرت: مەلا عومەر ئەفەندی (هەولێر)، غیاسەدین شێخ ئەبوبەکری (هەرشەمی)، جەنابی کاك ئەحمەدی شێخ لە (سلێمانی).

مەلایەتی: ساڵی ١٨٨٦ز لە مزگەوتی گەورەی (رواندز) لە جێگای باوکی کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن و دەرس بێژ، ساڵی ١٩١٢ز کە (ڕوسیا) ڕواندزی داگیر کرد و ئاگری تێبەردا مامۆستا ئاوارە بوو، چووە دەشتی (هەریر)، ماوەك چووە (خرواتان)، ساڵی ١٩٢٠ز چووە ناوچەی (بالەکان).

مەدرەسەی لەو شوێنانە دانا: (وەردە)، (ناوەندە)، (دار السلام)، (ئاکۆیان)، (دەرگەلە)، وە ساڵی ١٩٢٦ز لەناو عەشیرەتی (شیوەزووری) دەرسی دەدا، تا ئەو بەرروارە سی ئیجازەی مەلایانی دا.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا محەممەد ڕەشید بەگی مەریوانی، مەلا ئیبراهیمی خەتێ، مەلا محەممەد یەکدەست، مەلا کاکە حەمەی (ناری)، مەلا عبدالکریمی کوڕی، مەلا صاڵحی جۆلەمێرگی، مەلا عەلی مامەجەلکەی، مەلا محەممەدی شێخ وەتمانی. مامۆستا مریدی شێخ حوسامەدینی (تەوێڵە)یی بوو.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٤٩ك – ١٩٣٠ز لە (ڕواندز) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (گەردەگەرد) لە خزمەت گۆڕی باوکی بە خاك سپێردرا، ژمارەی ئەبجەدی (غم شدە)یان بۆ داناوە.

بەرهەمەکانی:

١. چەند حاشیەی جیا جیا لەسەر کتێبی (توحفە).
٢. مێژووی زانایانی کورد، ساڵی ١٩٢٦ز لە (وەردە) تەواوی کردووە.
٣. مێژووی حوکمدارانی ڕواندز، بە زمانی فارسی.

پاش کۆچی دوایی مامۆستا، مەلا عبدالکریم ئەفەندی کوڕی بووە جێگری.

سەرچاوەکان:
١. أربيل في مختلف العصور.
٢. علماء ومدارس في أربيل ٩٨.
٣. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ١٢٣ – ١٣٢.
٤. گۆڤاری (مەتین)، ژمارە ٦٨/ ٢٠ – ٢٥، ١٩٩٧ز.
٥. دەنگی زانا، ژمارە (٥٧)، ٢٠٠٢ز.
٦. کاروان، ژمارە (١٠٩) ٥١ – ٥٣، ١٩٩٧ز.
٧. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٨٩ – ٩٠.

محەممەد ئەسفەندیار (١٢٥٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئەسفەندیاری کوڕی بەدرانی، کوڕی ئەبانـە، شـێخەکی فەرموودەناس و مەزن بووە، ناسراوە بە (دەشتی هەولێری) سـالی ٦٦٥ك – ١٢٦٦ز لـە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٠٠.

محەممەد ئەفەندی ئاکرێ (١٢٥١)

مامۆستا مەلا محەممەد ئەفەندی ئـاکرێ، زانایـەکی بـەرز بـوو، ووردبـین بـوو، شارەزای زانستەکان بوو، ئیجازەی لە جەنابی مەلا محەممەدی جەلی کۆیە وەگرتبوو، پـێش نوێژ و ووتارخوێن بوو، لە مزگەوتی گەورەی (دهۆك) دەرسـی فـەقێیانی دەدا، ناوبـانگی مەلا چاکی ڕۆیشت بوو، بۆیە لـە دووڕا دەهاتنە خزمەتی، چـەند کەسـی پێگەیانـد، بوونـە مەلای دێهات و شاران، بەردەوام بوون لـە جێبـەجێ کردنـی کاروبـاری ئـاینی تـا سـاڵی ١٩٦٥ز کۆچی دوایی کرد و، مامۆستا مەلا ئەحمەدی برا گەورەی، لـە ١٩٥٨ز کۆچـی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣٠.

محەممەد ئەفەندی کوردی (١٢٥٢)

مامۆستا مەلا محەممەد ئەفەندی کوردی مودەرریس بوو، لە قوتابخانەی (ئەندرۆن هەمایۆن) لە (ئەستەمبۆڵ)، پاشان کرا (مدرس) لە مزگەوتی گەورەی (بروسا) ساڵی ١٠٨٤ك – ١٦٧٣ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (حاشیة علی شرح الآداب) و (شرح القصیدة البردیة) و (شرح الطریقة المحمدیه: للبرکوي).

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٢/١٢٠.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٦٣.

محەممەد ئیسماعیل پیرداودی (١٢٥٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی سەید ئیسماعیلی کوڕی سەید عومەری کوڕی سەید ئەمینی کوڕی سەید ئەحمەدی کوڕی سەید کەریمی، کوڕی سەید ئەحمەدە، ساڵی ١٩١٦ز لە گوندی (قولتەپە) هاتووتەدنیا.

لای مەلا شەریفی مەلای گوندەکە دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (باشتەپە) عەوامیلی جورجانی و سەعدینی و نوغوزەج و ئیظهاری لای مەلا ئەبوبەکری شەرکان تەواوکردن، چووە (خورخورە) لای مەلا عومەری تەلەرخێمی، چووە لای مەلا شێخ مەعروف، چووە (بەردەسپی) لای مەلا سەعیدی ئاوماری، دوایی چووە (باشتەپە) لای مەلا سەعید، چووە (دۆلەزە) لای مەلا عوسمان، چووە (قەشقە) لای مەلا ئیسماعیلی ناقیص، چووە (ئۆمەراوە) لای مەلا شێخ عبدالکریم، چووە (کۆیە) لای مەلا عبداللە ی عەودالانی، چووە (گردەسۆر) لای مەلا شەریفی دوو شیوانی، چوە (بێتواتە) لای مەلا طاهیر، چووە (بێلینگە) لای مەلا مەجید، گەڕاوە (قەشقە) لای مەلا عومەری سنجاوی (ڕەش)، چووە (چۆمەزەردەرە) لای مەلا عبدالقادری (واحد العین)، چووە (دێمەکار) لای مەلا طەیبی دووشیوانی، چووە (کەسنەزان) لای مەلا محەممەدئەمینی سویێری، چووە

خورمەلە) لای مەلا عومەر، چووە (جلبەسەر) لای مەلا شێخ مەعروف، چووە (چغەمیرە) لای مەلا ئەحمەدی (ڕەش)، (مطول) و (عبدالحکیم) و (جمع الجوامع)ی تەواوکرد، چووە (کنکە) لای مەلا عومەری تەلەرخێمی، چووە (دیبەگە) لای مەلا ئیسماعیلی جدیدەی، پاشان چووە (هەولێر) مزگەوتی شێخ نورەدین لای مەلا صالحی کۆزەپانکەی شەرحی (چغمینی) و (ربع المقنطر) و (حاشیەی بەرجەندی) خوێند، ماوە لەوێ تا ساڵی ١٩٤٥ز ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایەتی: بووە مەلا لە گوندی (پیرداود)، بیست ساڵان لەوێ دەرسیدا، ساڵی ١٩٦٥ز هاتە مزگەوتی حاجی طاها قەساب لە (هەولێر)، دوایی چووە مزگەوتی شێخ نورالدین، دوایی چووە مزگەوتی گەڕەکی (عەدل)، لە بەرواری ٢٧/٤/٢٠٠٤ز منداڵەکانی مەلا ئیسماعیل نانەکەلی مزگەوتێکیان بۆ دروست کرد بە ناوی (مزگەوتی سەید محەممەد پیرداودی)، هاتە ئەو مزگەوتە، لە ٢٧/١٢/٢٠٠٦ز کۆچی دوایی کرد.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبدالرحمانی گردجۆتیاری، مەلا عبدالله ی نەبیاوەی، مەلا عومەری چۆمەرزەردەرەی، مەلا محەممەدی ئێنەی، مەلا ئەحمەدی شێخ شەروانی، مەلا ئەحمەدی خۆشکان، مەلا عبدالله ی پەرپیتانی، مەلا عەلی خدر مامك، مەلا عبدالغنی طاها (بەزاز).

خووڕەوشتی: زانایەکی بەرز بوو، سەخی بوو، ڕێزی خەڵکانی دەگرت، بەردەوام بوو لەسەر خواپەرستی، بۆ وەڵامی پرسیاران خۆی ماندوو دەکرد، کە چووبایە خزمەتی هەر چوار دەورەی کتێب بوو، هەردەمەك زانیاری لە یەك وەردەگرت بە زۆری دەینووسییەوە، بۆ سوودی دواڕۆژ، کاتی خۆی بەفیڕۆ نەدەدا.

دانراوەکانی بە زمانی عەرەبی:

١. خدمة الدين وإعانة الطالبين: في إعادة الظهر بعد الجمعة.

٢. نخبة الأفكار، في تنجية والدي المختار.

٣. زوجات المفقودين.

٤. ظاهر السنه والكتاب في حل ذبيحة أهل الكتاب.

٥. تحقيق المقام في نزاهة سيد الأنام.

٦. جدول أوقات الصلوات.

٧. مشروعية التلقين.

دانراوە کوردییەکان:

١. ڕۆنکردنەوەی سەفەری (حەج): شەرحی ئیضاحی ئیمامی نەوەوی یە.

٢. کورتەباسێك دەربارەی قنوت.

٣. سەلاوات لێدان دوای بانگ.

٤. خشتەی کاتەکانی نوێژ.

٥. نامیلکەی دژی (وەهابییەکان).

٦. مۆسیقا لە ئیسلام: بە داخەوە تەواوی نەکرد.

سەرچاوەکان:

١. إسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢١٨ – ٢١٩.

٢. خۆری ئیسلام، ژمارە ٢١ – ٣٤ – ٣٧/ ٢٠٠٣ز.

٣. خۆری ئیسلام، ژمارە ٣٤/ ٢٠٠٧ز.

محەممەد ئیسماعیل سەرکردە (١٢٥٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی ئیسماعیلی کوڕی ئەبو ئەسعەدی کوڕی عەلی کوڕی مەنصوری کوڕی محەممەدی کوڕی حوسێنی شیبانی (دیاربەکر)یە، لە ٣ مانگی (محرم)ی ساڵی ٦٣٣ك – ١٢٣٥ز لە (میصر) هاتە دنیا، مەزهەبی حەنبەلی بووە، بۆ خوێندن چووە (ماردین)، ماوەك لە (دیمشق) بوو، گەڕاوە (میصر) لەسەرپشتی ئەسپەکەی کەوتەخوارەوە لاقی شکا، چەند ڕۆژ نەخۆش کەوت، لە ٧٠٤ك – ١٣٠٤ز کۆچی دوای کرد.

خووڕەوشتی: زانا بوو، کاربە دەست بوو، زانیاری لە قورئانی پیرۆز و ئوصول ودکتۆری هەبوو، لە مێژوو و نەحو و ڕێزمانی عەرەبی دەستی باڵا بوو، زۆر ئاقڵ

و هێمن بوو، خۆشنووس بوو، شاعیر بوو، شارەزای ڕووداوەکانی پێشوو بووە، ڕووخۆش و قسەخۆش بووە، خەڵکان لە مەجلیسی تێر نەدەبوون، دەرسی لەلای تەقیەدین ئیبن تەیمیە و زەهەبی خوێندووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/١١.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٠١.

محەممەد ئیسماعیل هەولێری (١٢٥٥)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبولحەسەنە)، کوڕی ئیسماعیلی کوڕی موسلیمی کوڕی سەلمانی هەولێری یە، ساڵی ٥٥٩ك – ١١٦٣ لە (بەغدا) هاتووتە دنیا، لە منداڵییەوە بە چاکە ناسرابوو، دەرسی فەرموودەی لەلایەن چەند زانایان خوێند، لە (هەولێر) دەرسی دەدا، بووە شێخەکی مەزن، بە سواری (گوێ درێژ) لە (میصر) هاتە (هەولێر) یەکەم کەس بوو سەرپەرشتی خانەقای سۆفییەکانی دەکرد، ساڵی ٦١٨ك – ١٢٢١ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (مشهد الكف) – لەوانەیە (پەنجە عەلی) ئێستا بی، دەکەویتە ڕۆژهەڵاتی قەڵات، نزیك مزگەوتی شێخ مصطەفای نەقشبەندی (خ) – بە خاك سپێردرا،.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٢١٣ /٢/٣٦٥.

محەممەد ئیسماعیل هەولێری (١٢٥٦)

ناوی محەممەدە کوڕی ئیسماعیلی کوڕی کەحالی هەولێرییە، زانایەکی زیرەك و زەین تیژ بووە، منداڵی زۆر بووینە و دەستی کورت بووە، لەسەر ئەو حاڵە دڵفراوان و بە ئارام بووە (ئیبن حەجەر) دەڵێ: شەریعەت و ئوصولی چاك زانیوە، ساڵی ٧٩٠ك – ١٣٨٨ز لە تەمەنی حەفتاساڵیدا کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٣١٤.

٢. معجم أعلام الکورد ٦٠٠.

محەممەدئەمین ئەبوبەکر هەرشەمی (١٢٥٧)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی شێخ ئەبوبەکری کوڕی مەلا محەممەدی (هەرشەمی)یە، نازناوی (بەهائەدینە)، زانایەکی بەدین و خواناس و خواپەرست بووە، کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، دوای کۆچی دوایی باوکی ماوەی سێ ساڵان لە جێگای باوکی شێخی تەریقەتی نەقشبەندی بوو، لە مانگی مەولودی ساڵی ١٣٣٣ك – ١٩١٥ز خەریکی دەست نوێژ بوو، پێیەکەی ڕاستەی شووشت و، پێی چەپەی پێ نەشورا کۆچی دوایی کرد.

دوو کوڕی هەبوو:

١. شێخ ڕەئوف: بە گەنجی جوانەرگ بوو.

٢. شێخ محەممەد: لە خانەقای خۆیان دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك چووە (بنەسراوەی گەورە) لای مەلا ئەحمەدی ئاشۆکانی، ماوەك چووە (تەرجان) لای مەلا عبداللە، دوا عەمری قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەر کرد، بەشێکی زۆر لە مزگەوتی شێخ عبدالقادری گەیلانی لە (بەغدا)، لە بەرواری ٢٤/٢/١٩٧٤ز لە ماڵی خۆی لە (هەولێر) کتوپڕ کۆچی دوای کرد، تەنیا کوڕێکی هەیە، ناسراوە بە (کاکەڕەش)، ماوەك ئەندامی پەرلەمانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بوو.

سەرچاوە: دەنگی زانا ٥٢ و ٥٣ /٢٠٠١ز.

محەممەدئەمین ئەحمەد زەند (١٢٥٨)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی ئەحمەدە، عەشیرەتی (زەند)ە، لە دەوروبەری (کفری) دادەنیشن، ماوەك بریکاری والی (بەغدا) بووە، بۆیە ناسراوە بە (کەهیە) واتە: یاریدەدەر، ساڵی ١٨٥٣ز پاش کۆچی دوایی شێخ مەحمودی ئالوسی کرا موفتی (بەغدا)، ساڵی ١٨٧٦ز چووە (ئەستانە) لەوێ کرا ئەندامی پەرلەمانی ئەو سەردەمی، ساڵی

١٨٩٣ز کۆچی دوای کرد، کامیل بەگی کوڕی خانووەکەی کردە (وەقفی) مزگەوت، مزگەوتی (کەهیە)ی ئێستا لە (بەغدا) لە شوێنی ئەو خانووەیە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٦٣ – ٣٦٤.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٨١ – ٥٨٣.

محەممەدئەمین ئەحمەد بێژوەیی (١٢٥٩)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا ئەحمەدی (سەراو)یە، دەوری ساڵی ١٢٧٧ك – ١٨٦٠ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە لای مەلا عبدالقادری کانی کبودی لە (بیارە)، ماوە لەوێ تا هێزی مەلایەتی و فەتوادانی پەیدا کرد، ئەمجا لە خزمەت شێخ عومەری (بیارە) تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، لە لایەن شێخەوە کرا (خەلیفە)، گەڕاوە (بێژوە) دەستی کرد بە دەرسدانەوە و جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، زۆربەی کاتی خۆی خەرج دەکرد لە قورئان خوێندن و تەماشاکردن و پێداچوونی توحفەی ئیبن حەجەر، زۆر ڕێزی خەڵکی دەگرت، خزمەتی مێوانانی دەکرد، لە دەوری ساڵی ١٣٨٠ك – ١٩٦٠ لە تەمەنێکی درێژ و پڕ تاعەت، کۆچی دوایی کرد، مەلا ڕەئوف نەوەی جێگری بوو.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤٧ – ٥٤٩.

محەممەدئەمین ئەحمەد سوێری (١٢٦٠)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی عبدالله یە، عەشیرەتی شێخ بزێنی یە، دەوری ساڵی ١٩٠٧ز لە گوندی (سوێری) هاتەدنیا.

دەستی کرد بە خوێندن، هەر لە زووەوە باب و دایکی کۆچی دوایان کرد، هەرچەندە بێکەس ماوە بەڵام وازی لە خوێندن نەهێنا، پاش تەواوکردنی قۆناغی سوختەیی، چووە (دێمەکار) لای مەلا ئەحمەدی ڕەش، دوای چووە (هەولێر)، دوایی چووە

(ماوەران)، دوایی چووە (بێتواتە)، دوایی چووە (هەڵەبجە)، دوایی چووە (بیارە) لای ماموّستا عبدالکریم (مدرس)، دوایی چووە (نێرگسەجاڕ) لەوێ ساڵی ١٩٢٥ز (فەریدە)ی نووسییەوە، پاشان چووە (دیبەگە) لای مەلا ئیسماعیلی جدیدەی، ماوەکیش لەلای مەلا عومەری کەوری خوێند ماوەکیش چووە لای مەلا شەریفی دووشیوانی، ئەمجا چووە (بنەسراوە)ی گەورە، لای مەلا ئەحمەدی ئاشۆکانی، پاشان هاتە (هەولێر) لە مزگەوتی قەڵات لای مەلا ئەفەندی (هەولێر) ماوە تا ساڵی ١٩٣٩ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: کۆتایی بە خوێندن هینا، لەو شوێنانە مەلا بوو مەدرەسەی هەبوو: (عەلیاوە)، (کەسنەزان)، (ئەسپیندارە)، (خرابەدراو)، (دارەبەن)، (یارمجە)، (دووبز).

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبدالقادر گۆمەسپانی، مەلا خەلیلی دووسەرە (مخلص)، مەلا خدری دارەبەنی (دەشتی)، مەلا خدری شامامەری، مەلا صالح جەعفەر، مەلا عبداللە ی سێبەردانی، مەلا عبدالکریم قادر زێدبەگی، مەلا سەید محەممەد پیرداودی، مەلا حوسێنی قۆڕیتانی، مەلا ئیسماعیلی نانەکەلی، مەلا عەلی بیرەعارەبانی، مەلا صەدیقی نۆغەرانی، مەلا عەلی گردەچاری، مەلا محەممەدی شێخ شەروانی، مەلا ئەنوەری شەوەکی، مەلا عبدالعزیزی دووکەرەیی. ماموّستا تاك تاکە شیعری هەنە، نازناوی (حەزین)ە.

خووڕەوشتی: زانایەکی زیرەك و زمان ڕەوان و نەفس بەرز بوو، بەدین و دوورە دنیا بوو، بۆ کەسانی دنیا سەری نزم نەدەکرد، چاودێری فەرز و سونەتەکانی دەکرد، بە ئەمەك بوو، شەو نوێژی دەکرد، کاتی خۆی بە فیڕۆ نەدەدا.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٦٣ لە (دووبز) کۆچی دوایی کرد، کورتە حاشیەی لەسەر (تهذیب) و (جمع الجوامع) و (مختصر) و (مدارك) و (سیوطی) و (تصریف) و (گەلەنبەوی ئاداب و بورهان) هەیە، مەلا عومەر و مەلا محەممەد کوڕانی ئەو زاتەنە، پێش نوێژ و ووتارخوێنن لە مزگەوتی (صواف) لە هەولێر.

سەرچاوە: علماء ومدارس في أربيل ١٢٠.

محەممەدئەمین ئەییوبی کوردی (١٢٦١)

ناوی محەممەدئەمینە، ناسراوە بە (شێخ ئەییوبی کوردی نەقشبەندی) ساڵی ١٢٧٨ك – ١٨٦١ز لە گوندی (رملکا)ی (غوطە)ی (دیمشق) هاتەدنیا، لەلای مریدەکانی مەولانا خالید دەستی کرد بە خوێندن، ئەمجا بووە جێگری شێخ عیسای کوردی بۆ ئامۆژگاری خەڵکان، مامۆستا شارەزا بوو لە فەرموودە و شەریعەت و فەرائیز و سیرەت، ساڵی ١٣٥٦ك – ١٩٣٧ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی مەولانا خالید بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: معجم أعلام الکورد ٥٨١ – ٥٨٢.

مەلا محەممەدئەمین بالیکدەری (١٢٦٢)

مامۆستا مەلا محەممەدئەمین خەڵکی (بالیکدەر)ی نزیك پێنجوێنە، ساڵی ١٢٧٠ك – ١٨٥٣ز لەو گوندە هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە چەند شوێنان گەڕا، دوایی چووە (پێنجوێن) لای مەلا عبدالرحمان، لەوێ ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (سلێمانی) لە مزگەوتی سەرشەقام کرا مەلا، دەستی کرد بە دەرسدانەوە ناوبانگی مەلاچاکی ڕۆیشت بوو، چاوی لە دەستی کەس نەبوو، چی پێیان بدابایە بە هەژارانی دەبەخشی، بەردەوام بوو لەسەر نووسین، خەتی خۆش و جوان بوو، شەرحی مەواقیفی تەواو نووسیتەوە، ساڵی ١٣٣٠ك – ١٩١٢ لە (سلێمانی) کۆچی دوای کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدین ٥٤٤.

محەممەدئەمین چیچوڕانی (١٢٦٣)

مامۆستا مەلا محەممەدئەمین ساڵی ١٢٨٠ك – ١٨٦٣ز لە گوندی (چیچوڕان) سەر بە (بانە) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، پاش قۆناغی سوختەیی چووە (پێنجوێن) لای مەلا عبدالرحمان، ماوە تا کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی وەرگرت، بووە مەلا لە (چرچەقەلا)، دوایی گەڕاوە ناوچەی (بانە)، پاشان باری کرد بۆ (ڕەشەدێ) مەریوان،

ماوەی دە ساڵان لەوێ مەلا بوو، دەرسی دەدا، ساڵی ١٣٥٥ك - ١٩٣٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤٥.

محەممەدئەمین خەیلانی (١٢٦٤)

مامۆستا مەلا محەممەدئەمین عەشیرەتی خەیلانی یە، زانایەکی مەزن و مودەرریس بووە، لە سەرەتای صەدەی چواردەمی کۆچی لە (ڕواندز) دەرسی داوە، مامۆستا محەممەدئەمینی کونەفلوسەی کتێبانی (تشریح الأفلاك) و (بورهانی گەلەنبەوی) لە خزمەت خوێندووە، ناوی بردووە بە مامۆستای گەورە.

سەرچاوە: علماء ومدارس في أربيل ٩٩.

محەممەدئەمین زەکی بەگ (١٢٦٥)

ناوی محەممەدئەمینە کوڕی حاجی عبدالرحمانی کوڕی مەحمودی کوڕی بابیرە، ساڵی ١٢٩٧ك - ١٨٨٠ز لە (سلێمانی) هاتە دنیا، سەرەتای خوێندنی لە حوجرەی فەقێیان بوو، لای مەلا عەزیزی زەلزەلەی، دوای چووە (بەغدا)، ساڵی ١٨٩٩ز چووە قوتابخانەی جەنگی لە (ئەستانە)، خەریکی کاری لەشکر و ئەندازە و جوغرافیا بوو، لە حکومەتی عوسمانی بەشداری چەندەها جەنگی کرد، ساڵی ١٩٢٥ز کرا وەزیری گواستنەوە، لە ١٩٢٧ز کرا وەزیری مەعاریف، ساڵی ١٩٢٨ز کرا وەزیری بەرگری، لە ١٩٣١ز کرا وەزیری ئابوری، هەروەها لە پارێزگای (سلێمانی) کرا نائیب، ناوبراو مێژووناس و شاعیریش بوو چەند شیعری هەیە.

سەفەرەکانی: (قەفقاس) (فەڕەنسا) (بایەزید) (تەفلیس) (مۆسکۆ) (فیرلەندا) (ئەستەمبۆڵ) (حەلەب) (فەلەستین).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٦٨ك - ١٩٤٨ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. مشاهير الكورد و كوردستان: بەرگی یەکەم ساڵی ١٩٤٥ز لە بەغدا چاپ کرا، بەرگی دووەم ساڵی ١٩٨١ز لە (میصر) چاپ کرا.
٢. تأريخ الدول والأمارات الكوردية: ساڵی ١٩٤٨ز لە میصر چاپ کرا.
٣. خلاصة تأريخ الكورد وكوردستان: ساڵی ١٩٦١ز لە بەغدا چاپ کرا.
٤. محاسەبەی نییابەت: ساڵی ١٩٢٨ز لە (بەغدا) چاپ کرا.
٥. دوو تەقەلای بێ سوود: ساڵی ١٩٣٥ز لە بەغدا چاپ کرا.
٦. تأريخ السليمانية وأنحائها: بە کوردی دایناوە، مەلا جەمیلی ڕۆژبیانی تەرجومەی کردووە وەلای عەرەبی، ساڵی ١٩٥١ز لە بەغدا چاپ کرا.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/٧٢ – ٧٣.
٢. مێژووی ئەدەبی کورد ٥/٣٨١ – ٣٨٨.
٣. الأعلام ٦/٢٧٠.
٤. تاريخ السليمانية – ١ –.
٥. معجم أعلام الكورد ٥٨٣ – ٥٨٦.
٦. مشاهير الكورد وكوردستان / پێشەکی ١٤.
٧. الكفاية في المواريث / الملحق ١٩٨.
٨. نثر الجواهر والدرر ٢/١٠٦ – ١٠٦٣.
٩. أعلام كورد العراق ٦٦٦ – ٦٧٢.

محەممەدئەمین سەعید باغەنجیری (١٢٦٦)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی سەعیدی کوڕی ئیبراهیمە، ساڵی ١٩٤١ز لە گوندی (باغەنجیر) سەر بە (تەق تەق) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (کۆیە) لای مەلا محەممەدئەمینی چۆمحەیدەری و مامۆستا مەعصومی هەورامی،

گەڕاوە (کەرکوك) خوێندنەکەی لە خزمەت ئەو بەڕێزانە تەواوکرد، مەلا عبدالمجیدی قوطب، مەلا عبدالعزیزی شیلەخانی، مەلا عومەری ئۆمەرگومبەتی.

ساڵی ١٩٦٦ز کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە مزگەوتی مەلا سەعید، لە گەڕەکی قۆریە لە (کەرکوك)، دوایی چووە مزگەوتی ئیمام قاسم، پاشان چووە مزگەوتی (ئۆزبەك) لە بەغدا، لە (کلیة)ی ئیمامی ئەعزەمیش دەیخوێند، پاش تەواوکردنی خوێندنەکەی گەڕاوە (کەرکوك) کرا مەلای مزگەوتی ئەحمەد ئاغا، ساڵی ١٩٨٦ز لە جێگای مامۆستا عبدالمجیدی قوطب کرا سەرۆکی زانایان، ساڵی ١٩٩٠ز کرا بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئاینی ئەوقاف، مامۆستا زۆرجاران لە تەلەفزیۆنەکانی کەرکوك و بەغدا، هەروەها لە (ڕادیۆ) ئامۆژگاری گەلەکەی دەکرد، لە ٢٥/٤/١٩٩٧ز ڕۆژی هەینی کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی شێخ محیەدین لە کەرکوك بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: نامەی مەلا مەحمود عەزیز شێخ بزێنی / کەرکوك.

محەممەدئەمین سولەیمان ئاشۆکانی (١٢٦٧)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا سولەیمانی کوڕی فەقێ محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەزیزی کوڕی ڕەسولی (گەردی)یە، مامی نووسەری ئەم مێژوویە، ساڵی ١٩١٠ز لە خانووی خانەقای شێخ ئەبوبەکر لە (هەولێر) هاتووتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك لە مزگەوتی شێخ مصطەفا لای موستەعیدەکانی ماوە، دوایی چووە (جدیدە)ی بەڕانیان لای مەلا حوسێنی مامی، دوایی چووە (بنەسراوە)ی گەورە لای مەلا ئەحمەدی مامی، پاشان چووە ناوچەی خۆشناوەتی: لە گوندی (خەتە) لای مەلا ئیبراهیم، لە (هەرتەل) لای مەلا فتح الله، لە (شەقڵاوە) لای مەلا طاها، ئەمجا چووە (مام خاران)ی زراریان، لای مەلا عبدالله ی برا گەورەی، هەر لە خزمەت ئەو هاتە گوندی (شەوزار).

مەلایەتی: ساڵی ١٩٣٨ز بووە مەلا لە (گردارەق) ماوەك لەوێ ماوە، باری کرد بۆ (کەندار) لەوێ مەلا مەسعودی ئامۆزای و مەلا عومەری مەلا قەرەی لەلایان دەخوێند، دوایی باری کرد، هاتە (چاروك)ی گەورە.

خوێندنی دووبارە: نیازی تەواوکردنی خوێندنەکەی هاتە دڵی، دووبارە چۆوە ناو فەقێیان، لە مزگەوتی گەورەی قەڵات لە (هەولێر) دەستی بە خوێندن کردەوە، لەوکاتە مەلا عبدالقادری برا گچکەی لەلای دەخوێند، ماوە لەوێ تا کۆتایی بە خوێندن هێنا، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

دووبارە مەلایەتی: گەڕاوە (چاروك) دەستی کرد بە دەرسدانەوە و جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، چەند ساڵان لەوی ماوە، پاشان باری کرد بۆ (قەریەتاغ) هەرچەندە لەوێ فەقێی نەبوون بەڵام زۆر ماوە لەوێ، بۆیە ناسرابوو بە (مەلا محەممەدئەمینی قەریەتاغی)، دوایی باری کرد، بۆ (دیبەگە)، چەند ساڵان لەوێ مەلا بوو، باری کرد هاتە (هەولێر).

سەفەرەکانی:

١. ساڵی ١٩٥٣ز لەگەڵ مامی مەلا ئەحمەد چووە سەفەری (حەج) لە ڕێگای (شام) و (بێروت).
٢. جاری دووەم چۆوە (حەج) لەو کاتە ماڵی لە (قەریەتاغ) بوو.
٣. جاری سێیەم چۆوە (حەج) لەوکاتە ماڵی لە (قەریەتاغ) بوو.
٤. جاری چوارەم چۆوە (حەج) لەو کاتە ماڵی لە (دیبەگە) بوو.

خووڕەوشتی: زاتەکی دیمەن جوان و قیافەت ڕێك بوو، دەم و چاوی سۆر و سپی بوو، حەزی لە مێوانداری بوو، چاوبلند و سەخی بوو، بە ئیش و کاری برادەران زۆر ماندوو بوو، دەنگی خۆش بوو، جەنگنامەی (بەهنەسا)ی بە نزمەکی خۆش و دڵتەزێن دەخوێندنەوە، بەردەوام بوو لەسەر خوێندنی قورئانی پیرۆز، حەزی لە تەماشاکردنی تەفسیری (قورطبی) بوو.

کۆچی دوایی: لە ٩/٢/١٩٨٩ز لە ماڵی خۆی لە (هەولێر) کت و پڕ کۆچی دوای کرد، لە گۆڕستانی شێخ وەیس، لە (بەحرکە) نزیك گۆڕی مەلا عبداللە ی برای بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی:

١. مەلا عوسمان: پێش نوێژ و ووتارخوێنە لە گەڕەکی مەلایان، لە هەولێر.

٢. نەجمەدین: فەرمانبەرە لە وەزارەتی ئەوقاف.

٣. خالید: کۆچی دوایی کردووە.

٤. د. عزالدین: مامۆستایە لە زانکۆ.

٥. عەلی: مامۆستایە لە وەزارەتی پەروەردە.

٦. هاشم: مامۆستایە لە زانکۆ.

٧. قاسم: ئەندازیارە.

٨. بورهان: لە دەرەوەی کوردستانە.

سەرچاوەکان:

١. الإكليل في محاسن أربيل ٣٠٩.

٢. گۆڤاری هەولێر ١٥٣ – ١٥٤.

محەممەدئەمین سولەیمان ئەیيوبی (١٢٦٨)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی سولەیمانی کوڕی ئەمینی کوڕی عبدالرحمانی ئەیيوبییە، زانایەکی شارەزا بووە لە مێژوو و نەتەوەناسین، کتێبی (عقد التهانی) داناوە، ژیاننامەی شێخ محەممەد سەعیدی بورهانی یە: مامۆستای خۆیتی وە لە ساڵی ١١٦١ك – ١٧٤٨ز هاتەدنیا.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/٧٣.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٨٦.

محەمەدئەمین شێخ محەممەد کونەفلوسەیی (١٢٦٩)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا شێخ محەممەدی کوڕی مەلا داودی کوڕی مەلا عبدالله ی کوڕی مەلا حوسێنە، ساڵی ١٢٨٣ك - ١٨٦٦ز هاتووتەدنیا، باپیری لە (بێتواتە) دانیشتووە باوکی هاتە (زێوە)، پاشان لەسەر داوای شێخ نەبی ماویلی چووە (کونەفلوسە).

خوێندنی: لای باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (شەقڵاوە)، لای مەلا عوسمان ئەفەندی موفتی ئاداب و خەیالی خوێند، دوایی چووە (ڕواندز) تشریح و گەلەنبەوی بورهانی لای مەلا محەممەدئەمینی خەیلانی خوێند، چووە (شێخ مەمونەدیان) بەشی بەیانی (مطول) و عەقائیدی دەوانی لای مەلا عبدالله ی شێخ مەمونەدی خوێند، هەروەها ماوەکیش لای مەلا سەعیدی هیرانی بوو، گەڕاوە (کونەفلوسە) چەند مانگ لەوێ بوو، چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا عبدالله ی جەلی، کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: گەڕاوە خزمەت باوکی دەستی کرد بە دەرسدانەوە و فەتوا دان و جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، پاش یەك ساڵ باوکی کۆچی دوایی کرد پاشان بنەماڵەی حاجی عبدالقادر دەباغ لە (هەولێر) داوایان لە شێخ ئەبوبەکری هەرشەمی کرد، مەلایەکی چاکیان بۆ دابنێ، ئەویش بە دوو مامۆستا مەلا محەممەدئەمینی نارد، هاتە (هەولێر) کرا پێش نوێژ و (مدرس) لەو مزگەوتە، فەقێیان ڕوویان تێ کرد، لە دووڕا دەهاتنە لای، تاقمەکی دەکردە مەلا، چینەکی دی دەهات، ئەوەی دیارە و نووسراوە لە ژیانی خۆیدا پەنجاوحەفت ئیجازەی مەلایەتی داوە.

کۆچی دوایی: لە ڕۆژی هەینی ٣ی مانگی شەووال ساڵی ١٣٥٩ك - ١٩٤٠ز کۆچی دوایی کرد، هێشتا لە ژیاندا بوو، دەرسی فەقێیانی جگە لە دەرسی شەریعەت تەسلیم بە مەلا عبدالله ی کوڕی کرد.

سەرچاوەکان:

١. نادي الإسلام في علم الكلام ٢ — ٤.
٢. أربيل في مختلف العصور ١٣٤.
٣. علماء ومدارس في أربيل ٩٦.
٤. محمد بن عبدالله الجلي ١٠٤.

محەممەد ئەمین صالح گردمامکی (١٢٧٠)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا صالحی گردمامکە، ساڵی ١٩٠٢ز لەو گوندە هاتەدنیا، لای باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبە سەرەتایەکانی تەواوکردن، لە چەند شوێنان گەڕا بۆ بردنە سەری خوێندنەکەی، چووە (هەولێر) مزگەوتی حاجی قادر لای مەلا عبدالله ی بێتواتەیی، ماوەك لەلای مەلا عبدالله ی بەحرکە (باوکم) بوو، دوایی چووە ناوچەی خۆشناوەتی، پاشان ئاودیوی (ئێران) بوو، پێنج ساڵان لەوێ ماوە بە چاکی فێری زمانی فارسی بوو، گەڕاوە (هەولێر) مزگەوتی حاجی قادر لای مەلا عبدالله، هەر لەوێ ساڵی ١٩٢٦ز کتێبی (المنحة الوهبية)ی دانراوی مامۆستای، بۆ مەلا صادقی شەقڵاوەی نووسییەوە، پاشان چووە مزگەوتی (قەڵات) لای جەنابی مەلا ئەفەندی ماوە لەوێ، تا ساڵی ١٩٣٤ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: گەڕاوە (گردمامك) لە شوێنی باوکی بووە مەلا، مەدرەسەی فەقێیانی دانا، پاشان باری کرد بۆ (خاروك)، دوایی چووە (چەمە)، پاشان چووە (دارەتوو)ی گۆرانان، ساڵی ١٩٥٢ز چووە (حەج).

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا خدری شەمامەری، مەلا عبدالله ی سێبەردانی، مەلا محەممەدی قیرژەی، مەلا عبدالله ی کەونەباکی، مەلا جەمیلی کاوانی، مەلا عبدالله ی عەوێنەی، مەلا صەدیقی نۆغەرانی، مەلا ئەحمەدی برای.

خوورەوشتی: زاتەکی هێمن و لەسەرەخۆ بوو، حەزی لە تێکەڵایەتی و هاتووچوو بوو خەتی خۆش بوو، چەند پەراوێزی لەسەر پەرتووکەکانی خوێندن هەیە، جێگەی متمانەی ناوچەکە بوو بۆ فەتوای شەریعەت.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٥٦ز لە گوندی (دارەتوو) کۆچی دوای کرد، مەلا محەممەدی کوڕی ئێستا لە (هەولێر) دوکانی (تحفیات - دیاری) هەیە.

سەرچاوە: نامەی مەلا محەممەدی کوڕی مامۆستا.

محەممەدئەمین صبغەاللە حەیدەری (١٢٧١)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی صبغةاللە ی کوڕی ئیبراهیم حەیدەری ماوەرانی یە، شێخ ئیبراهیم فەسیح دەڵێ: {برای باپیرەم محەممەد ئەمین هەرچەندە بەردەوام خەریکی ویردی تەصەووف بوو، بەڵام دەستی لە زانست بەرنەدابوو، کتێبی وایدانابوو مرۆڤی لێ سەرسام دەبوو، هەروەها حاشیەی لە سەر حاشیەی محەممەد حوسێن لەسەر (میر ئەبولفەتح)ی ئاداب داناوە، لەگەڵ چەند حاشییان لەسەر کتێبانی خوێندنی سەرەوەی مەلا و فەقێیان}. مامۆستا زاتەکی زۆر بە دین بووە، چەند کەراماتی لێ دەگێڕنەوە.

سەرچاوەکان:

١. علماء ومدارس في أربيل ٥٤.
٢. عنوان المجد ١٢٨ - ١٣٠ - ١٤٦.
٣. بنەماڵەی زانیاران ٢٣٧.
٤. کاروان ٨٧ / ١٩٩٠ز.

محەممەدئەمین عبداللە کانی مازێ (١٢٧٢)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی عبداللە ی کوڕی محەممەدئەمینە، ساڵی ١٩٠٧ز لە گوندی (کانی مازێ) نزیك (خەلەکان) هاتەدنیا، لای مەلا حەسەنی مەلای گوندەکە دەستی کرد بە خوێندن، چەند کتێبی سەرەتایی تەواوکرد، چووە لای مەلا حەسەنی هێرۆ بەشێك نەحو و صەرفی خوێند، چووە (کۆیە) لای مەلا تەوفیقی مەلا ئیمام ئادابی خوێند،

هەروەها لە مزگەوتی مەلا حاجی، لای مەلا صادیقی مەلا ئەحمەد بەیانی خوێند، چووە (بێتواتە) لای مەلا نەبی کەلامی خوێند، گەڕاوە (کۆیە) لە مزگەوتی بایز ئاغا، لای مەلا بەهائەدین ئوصولی خوێند، چووە (سکتان) لای مەلا ئیسماعیلی ماویلی تەفسیر و حەدیسی خوێند، وە لەلای مەلا صالح (المدرس) مەنتیقی خوێند، لای مەلا عەباسی چناران ڕیازیاتی خوێند، گەڕاوە (کۆیە) لای جەنابی مەلا محەمەد جەلی، ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (کانی مازێ) دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، سێ ساڵ پتر لەوێ ماوە، تا گوندەکە بە دەست (بەعس) تێکدرا، مامۆستا بە زۆرەملێ لە کۆمەڵگای (حاجیاوا) نیشتەجێ کرا، ڕۆژی هەینی ٥/٥/١٩٩٥ز کۆچی دوایی کرد، لە (کانی مازێ) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەدئەمین عبدالله وەلزی (١٢٧٣)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا عبدالله ی کوڕی مەلا عبدالقادری کوڕی مەلا عەلی (فەوزی)یە، خەڵکی گوندی (وەلزێ)یە، نازناوی (ئەشعەری)یە، ساڵی ١٢٨٣ك – ١٨٦٦ز لە گوندی (پەسوە) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، هەر لە خزمەت ئەو تەواوی کرد، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، مەلایەتی و دەرسدانەوەی لەم شوێنانە بوو: (ئوچتەپە)، (قەرەگوێز)، (ئەنبار). مامۆستا بەناوبانگ بوو، لە (ڕیازیات) دەستی باڵا بوو، ساڵی ١٣٩١ك – ١٩٧١ز لە تەمەنێکی درێژ لە خزمەت زانست، لە گوندی (ئەنبار)ی ناوچەی (بۆکان) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ فرهنگ وادب مکریان ٢٩٧ – ٢٩٩.

محەممەدئەمین عثمان جدیدی (١٢٧٤)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی عوسمانی کوڕی قادرە، ساڵی ١٩١٧ز لە گوندی (ئاودەلۆك) هاتەدنیا، عەشیرەتی (لەك)ە، قورئانی پیرۆز و کتێبە سەرەتایەکانی لە گوندی خۆیان خوێند، دوایی چووە (سوریژە) لای مەلا شەریفی دووشیوانی، دوایی چووە

(مەخمور) لای مەلا محەممەد، پاشان هاتە (هەولێر) مزگەوتی مەلا ئەفەندی لە (قەڵات)، دوایی چووە (دیبەگە) لای مەلا ئیسماعیل، ماوە تا ئیجازەی وەرگرت، بووە مەلا لە (کەپەنك ڕەش)، دوایی چووە (ئاودەلۆك)، لەوێ باری کرد بۆ جدیدە، ماوەی ساڵان پتر لەوێ مەلا بوو دەرسی دەدا، پاشان هاتە (هەولێر)، ساڵی ١٩٨٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەدئەمین عەزیز کانی میرانی (١٢٧٥)

ناوی محەممەدئەمینە کوڕی عەزیزە، خەڵکی گوندی (کانی میران)ی سەر بە (مەریوان)ە، ساڵی ١٩٤٥ز لەو گوندە هاتەدنیا، لە گوندی (بناوەسوتە) دەستی کرد بەخوێندن، پاشان چووە (پێنجوێن) دوایی چووە (سلێمانی)، پاشان چووە گوندی (ساوا)ی سەر بە (مەریوان) لای مەلا سەعیدی ساوا، دوایی چووە لای مەلا باقری (بالك)، ماوە لە خزمەتی تا ساڵی ١٩٧٣ز ئیجازەی وەرگرت لە گوندی (دووڕوو) سەر بە (مەریوان).

مەلایەتی: بووە مەلا لە (پێنجوین)، پاشان دەوری ساڵی ١٩٨٠ز چووە (سلێمانی) لەسەر فەرموودەی شێخ عوسمانی بیارە بووە سەر خەتمی خانەقای مەولانا خالید، زاتەکی لە خواترس بوو، بەرگری لە شەریعەت و تەریقەت دەکرد، زۆر ئازا و بوێر بوو، بەرانبەر ئەوانەی دژی ئەهلی سوننەت و جەماعەتن.

کۆچی دوایی: لە ٨/٦/٢٠٠٢ز ٢٧ی مانگی مەولود، ساڵی ١٤٢٣ك ڕۆژی شەممە بە کارەساتی ئۆتۆمبێل کۆچی دوایی کرد، دوای خۆی مەلا عبدالحمیدی کوڕی جێگریتی لە مزگەوتی شێخ مارف قەرەداغی لە سلێمانی.

بەم بۆنەیە مەلا موختار ئەم دێڕە شیعرانەی نووسیون:

لە هەشتی شەشی دوو هەزار و دوو بیست و حەوتی مەولود ڕۆژی کۆچی بوو
چوون لە ڕێگای جەژنی وەلادەت مەعلوم هەیەتی پلەی شەهادەت
بۆیە ئەگێڕین کۆڕی ماتەمین بۆ کۆچی مەرحوم مەلا حەمەمین

چوون ئەم مردنە زیانە بۆ دین مافی گشت کەسە کە بگێڕی شین

هەرچەند مردنی قەزا و قەدەر بوو بەڵام بۆ ئیسلام گەلێ زەرەر بوو

سەرچاوە: چاوپێکەوتنێك لەگەڵ مەلا عبدالحمیدی کوڕی مامۆستا لە بەحرکە ٣٠/٦/٢٠٠٨ز.

محەممەدئەمین عەلی چۆمحەیدەری (١٢٧٦)

ناوی محەممەدەمینە، کوڕی عەلییە، ساڵی ١٩٣٥ز لە گوندی (چۆمحەیدەر) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبە سەرەتاییەکانی تەواوکردن، لە قۆناغەکانی سوختەیی و موستەعیدی تێپەڕی، لە چەند شوێنان لە حوجرەکانی فەقێیان گەڕا، لە قۆناغی کۆتایی چووە لای مەلا عبدالقادری (کانی دەربەندی) ئیجازەی وەرگرت.

بووە مەلا لە گوندی (داربەڕوولە)ی نزیك (کۆیە)، ساڵی ١٩٥٨ز چووە سەربازی پلەی جێگری ئەفسەری وەرگرت، ساڵی ١٩٦١ز گەڕاوە مەلایەتی، چووە گوندی (دار اختیاری) سەر بە قەزای شوانی (کەرکوك)، دوایی ساڵی ١٩٧٠ز بووە پێش نوێژ و ووتارخوێن لە مزگەوتی (محمدیە)ی کەرکوك، ساڵی ١٩٧٢ز گەڕاوە (کۆیە)، بووە مەلا لە مزگەوتەکانی (مەلا جامی) و (تەکیەی طالەبانی) و مزگەوتی گەورە، لە ٩/٢/١٩٩٠ز بە کارەساتی (سەیارە) لە کۆیە دەهات بۆ هەولێر کۆچی دوای کرد.

سەرچاوە: نامەی دکتۆر جەواد کوڕی مامۆستا.

محەممەدئەمین فتح الله هەولێری (١٢٧٧)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی فتح اللە یە، ساڵی ١٢٧٠ك – ١٨٥٣ز لە (هەولێر) هاتەدنیا، شێخ مصطەفای نەقشبەندی (خ) دەیفەرموو: {مەلا ئەمین خەڵکی گوندی سەعداوەی شەمامکە}، لە خزمەت بابی دەستی کرد بە خوێندن، لە چەند شوێنان خوێندنەکەی بردەسەر، تەریقەتی (قادری) لە بابی وەرگرت، پاشان چووە (بیارە) تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عومەر وەرگرت، گەڕاوە (هەولێر) ماوەك دەرسی دەدا، دوایی لەسەر

داوای شێخ چووە (مەککە)ی پیرۆز، ماوەی دە ساڵان لەوێ ماوە، پاشان دڵی بۆ خوێندن بزفتەوە، چووە (قاهیرە) (مسند)ی ئیمامی شافیعی و (موطأ)ی ئیمامی مالك لەگەڵ بەشێك لە تەفسیری بەیزاوی خوێند، شێخ ئەبوبەکری هەرشەمی (خ) کە چووە سەفەری (حەج) لەلای ئەو دابەزی، چەند باسی فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) و زانیاری تریان کرد.

مەلایەتی: دەستی کرد بە درەسدانەوە، ناوبانگی مەلایەتی و شێخاتی ڕۆیشت، ساڵی ١٣٢٣ك – ١٩٠٥ز دووبارە چۆوە (حەج)، چەند ڕۆژ لە (مەدینە)ی پیرۆز ماوە، گەڕاوە (میصر) خەریکی دەرس و ویرد و زیکر و خواپەرستی بوو قەڵەمەکەی وەکو خۆی لەکار بوو، کتێبی (تنویر القلوب)ی دانا، بۆ ئەو کەسانەی نەیان دەتوانی بێنە لای، تاکو لە دوور و لە نزیك بتوانی زانیاری بەلاو بکاتەوە، ئەو کتێبە زۆرجار چاپ کراوە.

مامۆستا دوا عەمری لە (قاهیرە) خانەقای بۆ مریدان و مێوانان دروست کرد، بۆ نوێژ و جەماعەت و ویرد و زیکر، ساڵی ١٣٣٢ك لە (قاهیرە) باری کرد، بۆ گوندی (طنان)، دوای چووە گوندی (سند) لەوێ شەوی ١٢ی مانگی مەولودی پیرۆز کۆچی دوایی کرد، شێخ نەجمەدینی کوڕی بووە جێگری، شاعیرانی (میصر) زۆر هۆنراوەیان پێدا هەرگۆتیە، لەوانە بە عەرەبی:

محمد النقشبندي الأمين ومن — شاد المكارم بالإخلاص والحسب
بحر المعارف نور الله مرشدنا — شمس الحقائق شيخ العجم والعرب
إمام أهل التقي سر الولاية من — حيا الطريقة بالإرشاد والأدب
كنز المعارف قطب الواصلين ومن — تغنيك أفعاله الغرا عن الكتب
تبارك الله كم أحيت مكارمه — موات قلب فأضحي مظهر العجب
فليحي ساداتنا الأكراد إنهم — أهدوا لنا سيد الأبطال والنجب
والتهن مصر وأهلوها به شرفا — باليمن في روضة الأفراح والطرب
فيا مريد العلا في ظل رايته — أقبل ولا تصغ للواشي فذاك غبي

وكن بآداب أهل الحب ملتحقا وقبل النعل ترقى منتهى الرتب

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤٥ – ٥٤٧.
٢. یادی مەردان ٢/٥٦٥ – ٥٦٨.
٣. معجم المؤلفين ٩/٧٧ – ٧٨.
٤. الأعلام ٦/٧٥ – ٢٦٩.
٥. معجم أعلام الكورد ٥٨٦.
٦. نثر الجواهر والدرر ٢/١٠٦٥.
٧. مشاهير الكورد ٣٦٥ – ٣٦٧.
٨. إيضاح المكنون ٢/١٣١.

محەممەدئەمین قەراسنجی (١٢٧٨)

ناوی محەممەدئەمینە، خەڵکی گوندی (قەراسنج)ە، لە بناری چیای سەفین، سەر بە قەزای (شەقلاوە)، زانایەکی بەرزی سەردەمی خۆی بووە، محەممەد صاڵح سەهرەوەردی لە کتێبی (لب الألباب) دەڵێ: {شێخ محەممەد طاهای شێروانی کە زانایەکی ناسراو بووە، لە ١٩٣١ز کۆچی دوایی کردووە، یەکە لە فەقێیانی ئەو زاتە}.

سەرچاوەکان:

١. لب الألباب ٢/٢٣٩.
٢. علماء ومدارس في أربيل ١١٠.

محەممەدئەمین کوردی مەعنەوی (١٢٧٩)

مامۆستا مەلا محەممەدئەمین لە شاری بەغدا لای بەرێزان مەلا محەممەد فەیزی زەهاوی و مەلا عبدالسلامی مودەڕیسی مزگەوتی شێخ عبدالقادری گەیلانی و مەلا عبدالوەهابی نائیب، خوێندنی بردەسەر، لەبەر ئەوەی بە قوڵی لە بابەتەکانی زانستەکان دەدوا، ناودەبردرا بە (مەعنەوی)، مامۆستا لە گەڕەکی (مربعە) شوێنی تایبەتی هەبوو،

خەڵکان بۆ پرسیاران دەچوونە لای بە تایبەت لە زانستی (کیمیا)، لە مانگی تشرینی یەکەم، ساڵی ١٩١٤ز لە (بەغدا) کۆچی دوای کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٥٨٨.

محەممەدئەمین محەممەد قەرەداغی (١٢٨٠)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی محەممەدە، خەڵکی (قەرەداغە)، مامۆستایەکی شارەزا و ناوداری سەردەمی خۆی بوو، لە ساڵانی ١٣٥٠ک - ١٩٣١ز ژیاوە، لە شاری (موصل) لە قوتابخانەی شێخ عەدی موسافیر هەکاری دەرسی داوە، شەرحی تەشریحی بەهائەدین عامیلی کردووە، چەند زانا پەسندیان کردووە، لەوانە مودەڕریسەکی سولەیمانییە، سەرەتایەکەی، بە (أحمدك اللهم على نعمك الغِزار...) دەست پێ دەکا.

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٤/١٢٣ - ١٢٥.

محەممەدئەمین مەعروف قەرەداغی (١٢٨١)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەعروف کوڕی عومەری کوڕی شێخ عبداللطیفی گەورەیە، لە دەوری ساڵی ١٢٥٠ک - ١٨٣٤ز هاتووتەدنیا، لە بنەماڵەکی زانیاریخواز پەروەردە بووە، لە قوتابخانەی خۆیان دەستی کرد بە خوێندن، لە چەند حوجرەی فەقێیان قۆناغی سوختەیی تەواوکرد، ساڵی ١٢٧١ک - ١٨٥٤ز چووە لای شێخ عبدالقادری موهاجیر لە شاری (سلێمانی) (تقریب المرام)ی لە خزمەت خوێند، کۆتایی بە خوێندن هینا، دەستی کرد بە دەرسدانەوە و جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣١٥ک - ١٨٩٧ز کۆچی دوای کرد، دوو کوڕی زانای هەبوو: شێخ عومەر و شێخ مەعروف.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤٣ - ٥٤٤.

٢. بنەماڵەی زانیاران / شێخانی مەردۆخی ٣٦ - ٣٧.

محەممەدئەمین موسا کفتارۆ (١٢٨٢)

ناوی محەممەدئەمینە، کوڕی مەلا موسایە، ناسراوە بە (کفتارۆ) ساڵی ١٢٩٤ك – ١٨٧٧ز هاتەدنیا، باوکی لە (دیمشق) لە مزگەوتی (ئەبونور) لەبەر خوێندنی دانا، لەبەر زیرەکی بەماوەی چوار مانگ قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەر کرد، پاشان زمانی عەرەبی و تەجوید و فەرمودە و شەریعەتی مەزهەبی شافیعی خوێند، دوایی لە لای شێخ عیسای کوردی نەقشبەندی بەشێکی تری شەریعەت خوێند، ساڵی ١٣٣٠ك شێخ ئیجازەی تەریقەتی پێدا، دەستی کرد بە ئامۆژگاری خەڵکان، دەرسدانەوەی قوتابییان لە هەر چوار مەزهەبەکان، بەتایبەت (بداية المجتهد)ی ئیبن ڕوشد، خۆشی نامیلکەکی دەربارەی نوێژی هەینی داناوە، ساڵی ١٣٤٣ك لە (دیمشق) چاپ کرا.

خووڕەوشتی: زاتەکی خواناس و دوور لە دنیا بوو، لەسەر ڕێبازی زانایانی پێشوو دەڕۆیشت، تەنیا پشتی بە خوا دەبەستا، خوای گەورە زۆر شتی زەحمەتی بۆ ئاسان دەکرد، لە مانگی ڕەمەزانی، ساڵی ١٣٥٨ك – ١٩٣٩ز کۆچی دوایی کرد، گوێیان لێ بوو بە نەرمی دەیگۆت: {اللهم الرفيق الاعلى}، مامۆستا ئەحمەد کفتارۆی کوڕی، سەرۆکی زانایان بوو لە (دیمشق)، لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوەکان:

١. نثر الجواهر والدرر ١٠٦٦ – ١٠٦٧.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٨٠ – ٥٨١.

محەممەد باساوی (١٢٨٣)

ناوو نژادی: مامۆستا مەلا محەممەد، ساڵی ١٩٢٩ز لە گوندی (کونەمشك) هاتەدینا.

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، ساڵی ١٩٤٠ز چووە ناو فەقێیان لە گوندانی (باساوە) و (ئەحمەدبرێ) و (واوان) و (بیشاسب) خەریکی خوێندن بوو، لەلایەن ئەو بەڕێزانە: مەلا ئەحمەدی حیکمەتی جەریکی، مەلا عبدالله

ی ئەحمەدبرێو، مەلا عەلی بێشاسبی، ئەمجا هاتە (گەناو)، دوازدە ساڵان لەوێ ماوە، ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (باساو)ی سەردەشت، دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، پاشان گەڕاوە (کونەمشك) ساڵێك لەوێ ماوە، چووە (سەردەشت)، دوای شەش مانگ کۆچی دوایی کرد، مامۆستا زاتەکی بەدین و خۆڕاگر و ڕەزا سوك و قسەخۆش بوو.

سەرچاوە: فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان ٣١٢.

محەممەد باقر بانەیی (١٢٨٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی باقری کوڕی مەحمودە، یەکە لە زانایەکانی صەدەی سێزدەی کۆچی، ئەوە مەلا محەممەدی دووەمە، مەلا محەممەدی یەکەم: ناسراوە بە (تەوەککەلی) لە صەدەی دوازدەی کۆچی ژیاوە، مامۆستای دووەم: دەرسی لەلای مەلا عبدالرحمانی ڕۆژبیانی و مەلا غەزایی خوێندووە، خەتێکی خۆشی هەبووە، کتێبانی خوێندنی هەموو بە دەستی خۆی نووسینەوە، بەتایبەت تەفسیری بەیزاوی بە یەك مانگ نووسیتەوە، نووسینی بە پەلە بە زۆری هەڵەی تێدا دەکرێ، ئەو تەفسیرە سەرتاپای ڕۆندراوە هەڵەی تێدا نیە، نە لە پیت و وشەکانی، نە لە سەر و ژێرەکانی.

مامۆستا ساڵی ١٢٤٦ك لە مزگەوتی سۆری (مەهاباد) دەرسی دەدا، پاشان هاتە (سلێمانی) پاشایەکانی بابان زۆر ڕێزیان لێنا، پێشوازیەکی گەرمیان کرد، دوایی میری (موکریان) گێڕایەوە قوتابخانەی (سۆر).

لە مەلا عەلی قزلجی دەگێڕنەوە، دەڵێ: {مامۆستا مەلا محەممەدی بانەیی مامۆستای خۆمە، هەروەکو لە زانستی زاهیری شارەزا بوو، لە زانستی دەروونی چازان و پایەدار بوو}، لە دەوری ساڵی ١٢٦٠ك – ١٨٤٤ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی:

١. معراج الادراك، في شرح تشریح الأفلاك، ساڵی ١٢٢٨ك پێشکەشی بە محەممەد خالید پاشای بابان کردووە.

٢. حاشیه لەسەر توحفەی ئیبن حەجەر.

٣. رسالة في العوامل اللغوية.

٤. رسالة الفرق بين المصدر واسم المصدر: دوو لاپەڕەیە.

٥. چەند حاشیه لەسەر کەمالی شەرحی شافییە، لە زانستی صەرف.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥٦/٤ /٧٢/٥.

٢. مشاهير الكورد ٣٦٣.

٣. ژیناوەری زانایانی کورد ٢١٥.

٤. معجم أعلام الكورد ٦٨٠.

٥. خۆری ئیسلام ٣٥/ ٢٠٠٧ز

محەممەد باقرتەیی (١٢٨٥)

مامۆستا مەلا محەممەد، یەك بووە لە مەلایە مودەڕریسەکانی سەردەمی خۆی، مەلایەتی لە (باقرتە) و (کەسنەزان) کردووە، دەرسی بە زۆر فەقێیان داوە، یەك لەوانە: مەلا عومەری تەرجانی یە، مامۆستا ئیجازەی لە شێخ مصطفای نەقشبەندی (خ) وەرگرتبوو، ماوەکی زۆر خەریکی کاروباری مەلایەتی بوو، پاشان وازی هینا، لە هۆدەکی تایبەت، تەنیا خواپەرستی دەکرد، دوایی هاتووچووی خەڵکانی قەدەغەکرد، تەنیا خێزانەکەی نان و ئاوی بۆ دەبرد، لە دەوری ساڵی ١٩٥٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. النجم الزاهر ٦٦.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٣٣٧.

محەممەد بەسطام خۆشابی (١٢٨٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی بەسطامی حوسەینی حەنەفییە، خەڵکی (خۆشاب)ی سەر بە (وانە)یە، ساڵی ١٠٩٦ك – ١٦٨٥ز لە (کەستەل) کۆچی دوایی کردووە.

دانراوەکانی: (خلاصة التفسیر) و (عرائس المجالس) و (قصص الأنبیاء).

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ٢/١١٣١.
٢. إیضاح المکنون ١/٤٣٤
٣. هدیة العارفین ٢/٢٩٩.
٤. معجم المؤلفین ٩/١٠٢.
٥. مشاهیر الکورد ٢/١٢٩.

محەممەد بەگ کورد عەلی (١٢٨٧)

زانای ڕۆشنبیر، خاوەن هەست و بیر، محەممەد بەگ عەلی کوردی، لە کتێبی (خطط الشام) خۆی دەڵێ: {باپیرم خەڵکی شاری سلێمانیە، لە نەتەوەی سوڵتانە ئەییوبییەکانە پاشان ئێمە کەوتینە شام}، لە مانگی صەفەری ساڵی ١٢٩٣ك – ١٨٧٦ز لە (شام) هاتە دنیا، یەکەم جار چووە قوتابخانەی (کافل سیبای)، دوایی لە قوتابخانەی (روشدییە)ی عەسکەری، فێری تورکی و فارسی و فەڕەنسی بوو، ماوەك کرا فەرمانبەر، لەو کاتە تەفسیر و شەریعەت و فەلسەفە و مێژوو و کۆمەڵایەتی و ڕێزمانی عەرەبی خوێند، ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز کرا نووسەری ڕۆژنامەی (شام)، لە ١٩٠١ز کرا نووسەری ڕۆژنامەی (میصر)، لەو ماوە هاتووچووی مامۆستا محەممەد عەبدەی دەکرد، زۆر شتی لێ فێربوو، گەڕاوە (شام)، چووە (میصر) ڕۆژنامەی (المقتبس)ی دەرکرد، گەڕاوە (شام)، ئەمجارە لەلایەن حکومەت دڵتەنگ کرا، باری کرد بۆ (فەڕەنسا) لەوێ کتێبی (غرائب الغرب)ی دانا، هاتە (ئەستەمبوڵ) دووبارە پۆغامیان پێ هەڵبەستا نارەحەت بوو، گەڕاوە (میصر) لەوێ چووە (شام)، ساڵی ١٩١٣ز سەفەرەکی درێژی کرد بۆ (ئیطالیا) و (سویسرا) و (مەجەڕ) و (تورکیا)، گەڕاوە (شام)، لەوێ کۆڕی زانستی عەرەبی دامەزراند، کرا سەرۆکی دیوانی زانستی، لە بەرواری ٧/٩/١٩٢٠ز کرا وەزیری مەعاریف لە (سوریا)، دووبارە گەڕاوە (ئەوروپا)، بەرگی دووەمی (غرائب الغرب)ی

دانا، گەڕاوە، ئەمجارە دەستی خۆی لە وەزیراتی کێشاوە، تەنیا سەرۆکی کۆڕی زانستی بوو، دەستی کرد بە دانانی کتێبی (خطط الشام)، دووبارە کراوە وەزیری مەعاریف هەر لەو ساڵە حکومەتی (سوریا) بە نوێنەر ناردیە (ئەکسفورد).

کۆچی دوایی: لەبەرواری ٢/٤/١٩٥٣ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (باب الصغیر) بە خاك سپێردرا، چەند دانراوی خۆی هەیە، بەشێکیان چاپ کراون، بەشێکیان چاپ نەکراون.

دانراوە چاپ کراوەکان:

١. یتیمة الزمان، ساڵی ١٣١٤ك چاپ کرا.
٢. مجلة المقبس: دوو بەرگە.
٣. رسائل البلغاء.
٤. غرائب الغرب: دوو بەشە.
٥. غابر الأندلس وحاضرها.
٦. تأريخ الحضارة.
٧. القديم والحديث.
٨. رواية المجرم البريىء.
٩. قصة الفضيلة والرذيلة.
١٠. خطط الشام: شەش بەرگە.

دانراوە چاپ نەکراوەکان: (حرية الوجدان) و (كنوز الاجدار) و (الحرية الدينية) و (مكتشفات الاحفاد) و (الحرية السياسية) و (أمراء الانشاء) و (أخلاق المعاصرين).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٠/١٦٢.
٢. مشاهير الكورد وكوردستان ٣٧٨ – ٣٨٠.

محەممەد بەهرام گۆرانی (١٢٨٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی بەهرامە، نازناوی (شەمسەدین ئەبو عبداللە)یە، باپیری زانایە گۆرانییەکانی دیمشقە، ساڵی ٦٢٨ك – ١٢٣٠ز هاتە دنیا، لە (میصر) خوێندنی بردەسەر، لە (مەدینە)ی پیرۆز کرا قازی، پاشان چووە (شام) لە (حەلەب) نیشتەجێ بوو، کتێبی (تحفة النبهاء في اختلاف الفقهاء)ی دانا، خەریکی دەرسدانەوە و ئامۆژگاری و ووتاردان بوو، تا ساڵی ٧٠٥ك – ١٣٠٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/١٢٢.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٤.
٣. هدية العارفين ٦/١٤١.
٤. مشاهير الكورد ٢/١٣٩ – ١٤٠.

محەممەد بەیان تەفلیسی (١٢٨٩)

ناوی محەممەدە کوڕی بەیانی کوڕی حیمڕانە، خەڵکی (تەفلیس)ە، لە (بەغدا) دانیشتووە، دەرسی لە خزمەت باوکی و لەلایەن مەروانی کوڕی شوجاعی جزیری (١٨٤ك کۆچی دوایی کردووە) و عبداللە ی کوڕی حەمادی خوێندووە، چوویتە لای چەندان زانایان.

سەرچاوە: الأنساب ١/٤٩٤.

محەممەد تەقی مەرعەشی (١٢٩٠)

ناوی محەممەد تەقیە، نازناوی (شەهرستانی)یە، کوڕی محەممەد حوسێنی کوڕی محەممەد ئیسماعیلە، لە سەیدەکانی حوسێنی یە، خەڵکی (مەرعش)ە، زانایەکی ئوصول زان و شەرع زان بووە، ساڵی ١٢١٣ك – ١٧٩٨ز هاتووتەدنیا، لە ٢٨ ذی الحجە، ساڵی ١٣٠٧ك – ١٨٩٠ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (ذخيرة المعاد)ی داناوە.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ٩/١٣٦.

محەممەد تەمیم حەڕانی (١٢٩١)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبو عبداللە)یە، کوڕی تەمیمە، خەڵکی (حەران)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، زانایەکی شەرع زان بووە، دەرسی لەلای مەجدەدین ئیبن تەیمییە خوێندووە، کتێبی (المختصر)ی لە شەریعەت داناوە، تا باسی (زەکات)، وادەگێڕنەوە: چوویتە لای ناصیرەدینی بەیزاوی بۆ خوێندن، لەوێ جوانەمەرگ بوو.

سەرچاوە: الذیل علی طبقات الحنابلة ٤/٢٩٠.

محەممەد جابیر بەتانی (١٢٩٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی جابیری کوڕی سەنانە، خەڵکی (بەتانە) نزیك حەڕان، ساڵی ٢٣٥ك – ٨٤٩ز هاتە دنیا، زانایەکی ئەستێرەناس بووە، لە ڕەصەد و زیج شارەزا بووە، لە چەرخی خۆی بێ وێنە بووە، ساڵی ٣١٧ك – ٩٢٩ز لە (بەغدا) دەگەڕاوە بۆ (موصل) لە (حەضەر) کۆچی دوایی کرد.

چەند دانراوی خۆی هەیە، لەوانە: (معرفة مطالع البروج) و (رسالة في تحقیق أقدار الاتصالات) و (الزیج) و (تشریح المقالات).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ٩/١٤٤ – ١٤٥.
٢. کشف الظنون ١/٩٧٠.
٣. شذرات الذهب ٢/٢٧٦.
٤. إیضاح المکنون ١/٦٢١.

محەممەد جەسیم مەردۆخی (١٢٩٣)

ناوی محەممەد جەسیمە، کوڕی شێخ محەممەد سەعیدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی مەحمودی مەردۆخی یە، برای شێخ عبدالقادری موهاجیری خاوەنی (تقریب المرام)ە، ناوبراو پاش کۆچی دوایی شێخ وەسیمی برای ماوەك لە قوتابخانەی (دار الإحسان) دەرسی داوە، زانایەکی بەتوانا بووە، (کشف الغطا)ی، لە کەلام داناوە، ساڵی ١٢٣٤ك

– ١٨١٨ز فێرستی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزی نووسیەوە، لەسەر داوای (ئـەمیر حەسـەن بەگ)، لە ٢١ی مانگی ذی الحجە، ساڵی ١٣٠٥ك – ١٨٨٨ز لە (سنە) کۆچـی دوای کرد، مەلا مصطفای کوڕی خەتێکی خۆشی هەبووە، کتێبـی (بهجة المرضـية)ي سـيوطی، لەگـەڵ هـەموو پـەراوێزەکانی دەورەی، سـاڵی ١٢٥٩ك – ١٨٤٣ز لـە (کـەرکوك) نووسیتەوە، ئێستا ئەو دەستخەتە لەلای ئێمەیە.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/٣٣٦.

٢. تأريخ مشاهير كورد ٢/٢٦ – ٢٧.

٣. بنەماڵەی زانیاران ١٤٥ – ١٤٦.

محەممەد جومعە حصکەفی (١٢٩٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی جومعەیـە، خـەڵکی (حصـن کیفا)یـە، کتێبـی (ترياق الأفاعي في الرد على البقاعي) داناوە، ساڵی ٨٧٤ك – ١٤٦٩ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/١٥٩.

٢. إيضاح المكنون ١/٢٨٤.

٣. هدية العارفين ٢/٢٠٦.

٤. معجم أعلام الكورد ٦٠٢.

محەممەد جەمیل ڕۆژبیانی (١٢٩٥)

ناوی محەممەد جەمیلە، کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی بەکری کوڕی سەلمانە، لـە (٢٧)ی مـانگی ڕەجـەبی سـاڵی ١٣٣١ك – ١٩١٣ز لـە گونـدی (فورقـان) ناوچـەی قەرەحەسەن، پارێزگای (کەرکوك) هاتەدنیا، لە پێشدا ناوی خۆی بـە (بەنـدی) هەڵـداوە، واتە زیندان کراو، دوایی ئەو نازناوەی وەلانا.

خوێندنی: لەلای باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، چەند کتێبی سەرەتایی خوێند، لەگەڵ بەشێك لە تەفسیر و شەریعەت و ڕێزمانی عەرەبی لە گوندی (باداوە)ی دەشتی کۆیە، هەر لە خزمەت باوکی ساڵی ١٩٢٢ز لە مزگەوتی گەورەی سلێمانی فارسی و تورکی خوێند، ساڵی ١٩٢٨ز چووە (کەرکوك) و (پردێ - ئاڵتون کۆپری) ماوەك لەلای مەلا سەید یوسفی سەید عەزیزی خزمی خۆیان بوو، دوایی هاتە (هەولێر) مزگەوتی حاجی قادر دەباغ، لای مەلا عبدالله ی بێتواتەی، پاشان چووە (عەوێنە) لای مەلا عوسمانی خورمەلەی، ئەمجارە لەبەر کارەساتی کوژرانی باوکی دوو ساڵان وازی لە خوێندن هینا، ساڵی ١٩٣٦ز چووە (کفری)، لەوێ هاتە (کەرکوك) لای مەلا ڕەزای واعیز ماوە تا ساڵی ١٩٤٢ز ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایەتی: کۆتایی بە خوێندن هینا، زۆری پێ نەچوو دەستگیرکرا، ماوەك لە بەندیخانەی (عیمارە) بوو، لەو کاتە (تأریخ السلیمانیة)ی محەممەدئەمین زەکی بەگی، لە کوردی تەرجومە کرد وەلای عەرەبی، هەر لەو کاتە لە بەرواری ١١/٥/١٩٤٣ز دەستی کرد بە تەرجومەی (شەرەفنامە)ی شەرەفخانی بەدلیسی لە فارسی بۆ عەرەبی، لە ١/١/١٩٤٤ز تەواوی کرد، ساڵی ١٩٥٠ز کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە (قزلرباط - سەعدییە)، پاشان ناردرا (داقوق)، لەوێ ناردرا بۆ (کوت)، لەوێ ناردرا بۆ (بەصرە)، لەوێ ناردرا بۆ (مەندەلی)، پاشان گەڕاوە (کەرکوك)، ساڵی ١٩٦١ز لە پێش نوێژی لادرا، ماوەك ئەندامی کۆڕی زانیاری کورد بوو، خەریکی نووسین و دانان بوو، فارسی و عەرەبی و تورکی بە چاکی دەزانی، دەوری هەژدە کتێبی تەرجومە کردووە، شەوی ٢٧/٣/٢٠٠١ز لە ماڵی خۆی لە (بەغدا) بە تەنیا بوو، خێزانەکەی زیز ببو، بە دەستی چەند تاوانباران کوژرا و پارچە پارچە کرا، لە (هەولێر) تازییەی بۆ دانرا.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الکورد ٦٠٢.

٢. أعلام کورد العراق ٢٢٢ - ٢٢٤.

محەممەد جەنگلی (١٢٩٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی جەنگلی کوڕی محەممەد بابای کوڕی خەلیلی کوڕی جەنگلی کوری عبداللە یە، ساڵی ٦٩٧ك - ١٢٩٧ز لە (دیاربەکر) هاتەدنیا، لە تەمەنی دە ساڵان لەگەڵ باوکی چووە (قاهیرە) لە سەرەتاوە خەریکی خوێندنی شەریعەت بوو، لەسەر مەزهەبی حەنەفی بوو، پاشان مەزهەبی خۆی گۆڕی بووە حەنبەلی، ماوەك چووە (حیجاز)، دوایی چووە (وانە) بۆ فێربوونی فەرموودە، مامۆستا شارەزابوو لە فەرموودە و شەریعەت و عەرەبی و مۆسیقا و دکتۆری و شەطرنج، هەروەها شاعیر بوو، مەجلیس ئاوەدان و بە زەوق بوو، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٧٤١ك - ١٣٤٠ز کۆچی دوای کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٣/٤١٦.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٩ - ٤٨٠.

محەممەد حەسەن دێرەبرۆشەیی (١٢٩٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا حەسەنە، خەڵکی گوندی (دێرەبڕووشە)یە، ڕۆژهەڵاتی چیای (بێرەك) سەر بە ناحیەی (هەریر).

ساڵی ١٨٤٦ز هاتە (هەولێر) لەو کاتە ژنی نەهێنابوو، بنەماڵەکی خێرخواز لە قەڵات ژنیان دایێ، پیرەژنێکی دەوڵەمەند ناو (ئامینەخان) مزگەوتێکی لە گەڕەکی (عارەبان) دروست کرد، مامۆستا لەوێ بووە مەلا، ساڵی ١٨٨٧ز ئیجازەی لە مەلا عومەر ئەفەندی وەرگرت، وە لەپێشدا ساڵی ١٨٧٠ز ئیجازەی تەریقەتی لە شێخ عبدالحمیدی ئەتروشی وەرگرتبوو، ئیجازەنامەکە مەلا عبدالهادی ئەحمەد نەوەی مەلا یەحیای مزوری نووسیتیەوە، ناوبراو ساڵی ١٩٠٤ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (ئیمام محەممەد) بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی: سێ کوڕی مەلای هەبوون:

١. مەلا عبداللە: لە پێشدا باسمان کرد.

٢. مەلا طاهیر: مەلا بوو لە (خەزنە)ی حاجی صادق ئەویش کوڕێکی هەبوو، ناو مـەلا مەحمود: مزگەوتێکی لە گەڕەکی (بیرێژیان) دروست کرد، لە (هەولێر).

٣. مەلا حەسەن: مەلا بوو لە (دووستەپە) کوڕێکی مەلای هەبوو ناو یوسف.

سەرچاوەکان:

١. أربيل في مختلف العصور١٠٩.

٢. علماء ومدارس في أربيل ٨٣.

٣. نامەی مەلا سولەیمان مەلا عبداللە دێرەبڕوشەیی.

محەممەد حەسەن سەلماسی (١٢٩٨)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبونەصرە) کوڕی حەسەنی کوڕی محەممەدی کـوڕی جەعفەری کوڕی داودی (سەلماسـی)یە، ئـامۆزای مامۆسـتا ئـەبو عبـداللەی سەلماسـی یـە، دەرسی فـەرموودەی لای چـەند زانایـان خوێنـدووە، کۆمـەڵێك فـەرموودەی پێغەمبـەری (درودی خوای لێ بی) لەبەربووینـە و بـەلاوی کردوونـەوە، لـە مـانگی ڕەبیعـی دووەم، ساڵی ٤٤٤ك – ١٠٥٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الأنساب ٣/٢٩٩.

محەممەد حەسەن شارەزوری (١٢٩٩)

ناوی محەممەدە کوڕی حەسەنی کوڕی عـەلی کـوڕی قـاسمی کـوڕی مظفـری شـارەزوورییە، سـاڵی ٥٢٠ك – ١١٢٦ز لـە (موصـل) قـازی بـووە، سـاڵی ٥٧٥ك – ١١٧٩ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٥٧.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٨٨.

محەممەد حەسەن عەلائی (١٣٠٠)

ناوی محەممەد حەسەنە، کوڕی مەلا ئوەیسی کوڕی مەلا مەحمودی کوڕی عەلی کوڕی ئەحمەدی کوڕی مەلا مصطەفایە، زانایەکی بەرزی کوردە، مریدی شێخ عەلی حوسامەدینە، مامۆستا شاعیریش بووە، نازناوی (عەلائی) یا (ذوالعلا)ی بۆ خۆ داناوە، هۆنراوەی فەرائیزی هەیە، لە سەرەتاوە، دەڵێ:

قال الفقير ابن الأويس السامي	وهو محمد حسن الحسامي
الحـمد لله وصـــلي وسلما	على محمد ومن به انتمي

لە کۆتاییدا دەڵێ:

يــاربـنــا فــارحم بنا وعافنا	عن البلا وانفع بها وجازنا
بشرني الهاتف في تأريخ ذي	بـقـول: (جاء جزاؤه خذي)
	١٣٢٢ك

لێرەدا سێ تێبینی هەیە:

١. (وصلي وسلما) لەنگە، بۆ ڕاست کردنی کێشەکە، دەبوو (و) واوەکە لابچێت بەم شێوەیە بیت (وصلي سلما)...
٢. (ي) یائەکەی ئیشباعی (خذي) ناژمێردرێ، دەنا دەبێتە ١٣٣٢ک.
٣. هەمزەکەی (جاء) دەژمێردرێ، بەڵام ناخوێندرێتەوە، دەنا کێشەکە لەنگ دەبێت.

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥/٣٥٨ – ٣٦٥.

محەممەد حەسن قازی (١٣٠١)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەسەنە، نازناوی (ئەبو سەعاداتە) قازی بووە، فەرموودەناس بووە، زاتەکی خێرخواز و ڕوو لە چاکە بووە، لەشەوی شەمەی سەرەتای مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٥١٨ک – ١١٢٤ز لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا کۆچی کرد.

سەرچاوە: المنتظم ١٠/٢٠٥.

محەممەد حەسەن قودسی (١٣٠٢)

محەممەد قودسی ئەفەندی، کوڕی حەسەن ئەفەندی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حەلیمی موفتی (حەلەبە)، لە شاری (ئورفە) هاتەدنیا، زانایەکی بەناوبانگ بوە، لە (ئەستانە) کرا قازی (روها)، پاشان لەگەڵ کاربەدەستەکانی ئەوێ ڕێك نەکەت، دوریان خستەوە بۆ (قەلعەڕۆم)، دوایی سەلیم سیرری پاشا لەگەڵ خۆی هیناوە (ئەستەمبۆڵ)، کردیە موفتی (ئەزمیر)، ساڵی ١٢١٥ك کرا قازی (ئەرضرۆم)، لە ١٢٢١ك – ١٨٠٦ز کرا قازی (مەککە)ی پیرۆز، لە کۆتایی ئەو ساڵەدا، گەڕاوە (ئەستانە) نەخۆش کەت، زۆر پێ نەچوو کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی سوڵتان بایەزید، بە خاك سپێردرا، مامۆستا زانایەکی زمان ڕەوان و قسەخۆش بوو، بە سێ زمان شیعر و نووسینی هەیە، فەرموودە و دوان(ئاخاوتن)ی بەهێز بوو، لە ئیش و کاری خۆی سەرکەوتوو بوو.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٤٤ – ٣٤٥.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٥٣ – ٥٥.

محەممەد حەسن کوردی (١٣٠٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەسەنی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی کوردیە، ساڵی ٧٨١ك – ١٣٧٩ز هاتەدنیا، لە تەمەنی حەوت ساڵیدا لەگەڵ بابی لە کوردستان چووە (قودس) بیست ساڵان لەوێ ماوە، صەحیحی بوخاری و چەند کتێبی تری خوێند، بابی کۆچی دوایی کرد، لەگەڵ دایکی چووە (مەککە)ی پیرۆز، ساڵی ٨١٤ك کەمێکی خوێند، چووە (دیمشق) ماوەکی لەوێ خوێند، کۆتایی پێ هینا، گەڕاوە (مەککە) و (مەدینە) دەستی کرد بە دەرسدانەوە، مامۆستا زاتەکی شارەزای زانستەکان بوو، لە دکتۆرێ زۆرزان بوو، شێخ محیەدینی کوڕی عەرەبی زۆر خۆش دەویست، کتێبەکانی ئەوی، دەخوێندنەوە، ساڵی ٨٤٣ك – ١٤٣٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الضوء اللامع ٧/١٩٣.

٢. مشاهير الكورد ٣٧٢.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٠٣.

محەممەد حەسن گلەزەردەیی (١٣٠٤)

ناوی محەممەدە، نازناوی (محیەدین قولەیە) کوڕی شێخ حەسەنی گلەزەردەیە، ساڵی ١١٣٣ك – ١٧٢٠ز هاتەدنیا، لە گوندی (قولە) دانیشتووە، پاش تەواوکردنی زانستەکان، تەریقەتی قادری لە مامی خۆی شێخ ئیسماعیلی ولیانی وەرگرت، دەستی کرد بە دەرسدانەوە و ئامۆژگاری کردن، پاشان چووە (کەرکوك) ساڵی ١١٩٥ك – ١٧٨١ز کۆچی دوایی کرد، ئەو کتێبانەی داناون: (مجمع الجواهر) و (إصلاح النفوس) و (كشف الكروب) و (جامع الفوائد) و (السيف القاطع).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٢٠٧.

٢. الشيخ معروف النودهي ٧٦ – ٧٧.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٤ – ٥٠٥.

٤. تأريخ السليمانية ٢٨٨.

٥. بنماڵەی زانیاران ٣٣٠ – ٣٣٣.

محەممەد حەسن مەرعەشی (١٣٠٥)

ناوی محەممەدە، نازناوی ئەبوبەکرە، کوڕی حەسەنە، مەزهەبی شافیعی یە، خەڵکی (مەرعەشە) زانایەکی شەریعەت زان بووە، ساڵی ٥٦٨ك کتێبی (ترتيب الأقسام)ی داناوە، لە ٥٧٦ك – ١١٨٠ ز لە ژیاندا بوو.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/٢٢١.

٢. كشف الظنون ١/٣٩٥.

٣. هدية العارفين ٢/٩٧.

محەممەد حەسەن نابینـا (١٣٠٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەسەنی (هەولێری)یە، نازنـاوی (ئـەبو عبدالله)یـە، لـە قاهیرە دابەزیوە، هەرچەند لە چاوان نابینا بووە، بەڵام زیرەك و بە توانا بووە، لـە (قـاهیرە) دەرسی داوە، سەرۆکی قورئان خوێنەکان بووە، ساڵی ٧٠٠ك – ١٣٠٠ز کۆچی دوایـی کرد.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ٢/٣٧.

محەممەد حەسەن هەزار مەردی (ابن الحاج) (١٣٠٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی حاجی حەسەنە، سـاڵی ١١١١ك – ١٦٩٩ز لـە گونـدی (سنجۆی) ناحیەی ئالان هاتەدنیا، هەر لەو ساڵەدا باوکی لە حەج هاتەوە، بۆیە ناوبرا بـە: (ابن الحاج).

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، بەشێوەی فەقێیانی کوردستان، لەو شـوێن بـۆ ئەو شوێن، لە خزمەت ئەو مامۆستا، بۆلای ئەم مامۆستا، تا خوێندنەکەی بردەسەر، خـوای گەورە بەهرەیێکی وای پێدا، لە هەموو زانستەکان شـارەزا بـوو، بەتایبـەت لـە قورئـانی پیرۆز، بۆیە ناوبرابوو بە: (قاریء).

مەلایەتی: کۆتایی بە خوێندن هینا، گەڕاوە (سنجۆی) مەردەسەی دانـا، ناوبـانگی مەلایەتی ڕۆیشت، فەقێیان ڕوویـان تێکـرد، مـەلا عبـدالله ی بێتووشـی و شـێخ مـەعروفی نۆدەهی لە فـەقێیانی ئـەو زاتـەن، دوایـی بـاری کـرد، بـۆ (قەلاچـوالان)، لـەوێ چـووە (جەیشان)، لەوێ چووە (هەزارمەرد) نزیك (سلێمانی).

پلەی مەلایەتی: مامۆستا عبدالله بێتوشی هۆنراوەی (کفایة)ی دانا، پێشکەشـی بـە شێخ ئەحمەدی ئەحسائی کرد، ئەویش پرسـیاری (ابـن الحـاج)ی لێکـرد چـۆنە ؟ بێتوشـی وەڵامی داوە: {ئەگەر من لە تاریك بم ئەو لە ڕۆناکی یە، ئەگەر من نابینـابم، ئـەو چـاو و

دڵی بینایە، ئەگەر من ئەستێرەکی بچووك بم، ئەو ڕۆژی ڕۆنایە}، دوای ئەو شایێدییە مەزنە، وەسفی منی پێناوێ.

کۆچی دوایی: مێژوونووسەکان دەربارەی کۆچی دوایی (ابن الحاج) نووسینەکانیان یەکدیگر نیە، هەروەها شوێنەکەشی دیار ناکەن، تەنیا سەیدا حەمدی سەلەفی نەبی دەڵی: {فارسەکان هێرشەکی درِندانەیان هینا سەر ناوچەکەی مامۆستای لێ دەژی، ئەویش نەحەواوە، ئاوارە بوو، بۆ گوندی (زنتە) نزیك (ئاکرە) لەوێ ساڵی ١١٨٩ ك – ١٧٧٥ز کۆچی دوایی کرد}، هەروەها لە کۆتایی (رفع الخفا)ی دانراوی (ابن الحاج) چاپکراوی حەمدی سەلەفی نووسراوە: {عبدالله ی کوڕی مەلا یوسف تەواوی کرد، لەو ساڵە (ابن الحاج) کۆچی دوای کرد، کە ساڵی ١١٨٩ك یە}، منیش ئەو مێژووەم لەلا ڕاستە.

دوای خۆی مەلا ئەحمەدی کوڕی لەجیێ دانیشت، ئەویش کوڕێکی هەبوو ناوی عبدالعزیز، ساڵی ١٢٤٤ك – ١٨٢٨ز حاشیەی عبدالحکیمی (مطول)ی نووسییەوە.

دانراوەکانی:

١. رفع الخفا بشرح ذات الشفا: نووسەخەکمان لەلایە، خەتی مەلا طاهیری قوشاغلووە، تەواو نەکرابوو تا باسی ئیمامی عومەر (خ) نووسرابوو، نووسەری ئەو مێژووەش ساڵی ١٣٩١ك – ١٩٧١ز تەواوی کرد لە (بەحرکە)، کەواتە: بە دوو طاهیران تەواوکرا، تاهیری یەکەم مامۆستای قوشاغلوە، دووەمیش منم.

٢. حاشیة علی السیوطی – البهجة المرضیة – دانەکی کۆپیمان لەلایە، لەسەر خەتی عبدالعزیز غەمگین وەرگیراوە، ساڵی ١٢٧٨ك – ١٨٦١ز نووسراوە.

٣. ایقاد الضرام علی من لم یوقع طلاق العوام: دەستنووسمان هەیە.

٤. نظم المحاسن الغرر: دەستنووسمان هەیە، ئەحمەد محەممەد شەرحی کردووە، ناویناوە (حقائق دقائق الدرر في شرح نظم محاسن الغرر)

٥. شرح نظم المحاسن: باس دەکەن، بەڵام نەمدیتووە.

٦. منظومة المحذوفات: دکتۆر محەممەد گەزنەیی لە (میصر) چاپی کردووە هەروەها شەرحی لەسەر نووسیوە.

٧. رسالة المقصور والممدود: چاپ کراوە

٨. مەهدی نامە: هۆنراوەیە، محەممەد عەلی قەرەداغی، ساڵی ١٩٧٥ز شەرحی لەسەر نووسیوە، چاپی کردووە.

٩. رسالة الإكراه الحسي: نووسخەکمان هەیە عەلی عەبباسی ئاغجەلەری لە (هەزارمەرد) نووسیتەوە.

١٠. إزالة الإلباس عن مسائل المكرَه والناسِ: ساڵی ١١٨٧ك – ١٧٧٣ز تەواوی کردووە، نووسخەکی دەستنووسمان هەیە.

١١. رسالة الحلال والحرام: نووسخەکی دەستنووسمان هەیە.

١٢. رسالة فيما يجب للأزواج على الزوجات والزوجات على الأزواج، ساڵی ١١٧٩ك لە (موصل) تەواوی کردووە، نووسخەکی کۆپیمان هەیە.

١٣. رسالة في نكاح المتعة: پێشکەشی بە ئەحمەد پاشا کردووە.

١٤. رسالة في العقائد.

١٥. كتاب في اللغة.

١٦. فتاوى.

١٧. شرح القصيدة الهمزية.

١٨. تحفة الخلان لإشحاذ الأذهان في الألغاز النحوية.

١٩. حاشية على قصيدة البردة.

٢٠. حاشية على فتح المبين.

٢١. حاشية على ديباجة التحفة: نووسخەکی دەستنووسمان لەلایە.

٢٢. حاشية على حاشية عصام الدين على الجامي.

٢٣. حاشية على مبحث الخلع والطلاق في التحفة.

٢٤. چەند شیعری کوردی: نووسەری هاوچەرخ بەڕێز محەممەد عەلی قەرەداغی دوو شیعری لە کەشکۆڵی کەلەپوری ئەدەبی کوردی بەلاوکردوتەوە، یەکەم دەست پێ دەکا، بە:

یارەسول الله ئەمانەت بێ، ئەمانەت صەد ئەمان

ئەو دەمەی قابیض کە دێ، بۆ قەبضی ڕوح و نەزعی جان

دووەم دەست پێ دەکا، بە:

ئەو موقتەدای خاص و عام، بەشماندە لەو (دار السلام)

باعیس بە لوطفت دڵنیام، هاوار لەخۆم چەند رووسیام

سەرچاوەکان:

١. رفع الخفا شرح ذات الشفا / پێشەکی.

٢. هدية العارفين ٦/٣٣٥.

٣. البيتوشي ١٧.

٤. إيضاح المكنون ٣/٥٧٨ – ٥٧٩.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٩٨ – ٤٩٩.

٦. معجم المؤلفين ٩/١٨٥.

٧. دەقەکانی ئەدەبی کوردی ٧٢ – ٨٠.

٨. مێژووی ئەدەبی کوردی ٣/٣٢ – ٣٦.

٩. تأريخ السليمانية ٢٨٢.

١٠. رسالة الدكتوراه محمد الصابر الهموندي ١/٢٦،

١١. معجم أعلام الكورد ٦٠٣.

١٢. کەشکۆڵی کەلەپوری ئەدەبی کوردی ١/٣١ – ٣٥.

١٣. بوژاندنەوە ١/٣١ – ٣٢١، ٣/٦١ – ٦٧، ٥/٣٥١ – ٣٥٢، ٦/٦١.

محەممەد حوسێن ئورمەوی (١٣٠٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی حوسێنی کوڕی عبداللە یە، نازناوی (تاجەدینە)، خەڵکی شاری (ئورمییە – ورمێ) یە، زانایەکی شەرع زان و ئوصول زان بووە، کرایتە (قازی)، کتێبی (حاصل المحصول)ی داناوە، شەرحی مەحصولی ئیمامی ڕازییە لە بابەتی (ئوصول الفقه)، لە مانگی (محرم)ی ساڵی ٦٥٦ك – ١٢٥٨ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ٩/٢٤٤.

٢. کشف الظنون ٢/١٦١٥.

٣. هدیة العارفین ٢/١٢٦.

محەممەد حوسێن ئورمەوی (١٣٠٩)

ناوی محەممەدە، نازناوی ئەبوبەکرە، کوڕی حوسێنی کوڕی عومەرە، خەڵکی (ورمێ)یە، شەرع زان و ڕەوشت چاك بووە، لە مەدەرەسەی (نظامیە)ی بەغدا دەرسی شەریعەتی داوە، ساڵی ٥٣٦ك – ١١٤١ ز لە بەغدا کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: الأنساب ١/١١٨.

محەممەد حوسێن حەڕانی (١٣١٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی حوسێنی کوڕی عەلی کوڕی سولەیمانی کوڕی ئیبراهیمی حەڕانیە، نازناوی (ئەبوسولەیمانە)، لە (حەڕان) هاتەدنیا، بۆ خوێندن چوویتە (موصل) و (شام) و (میصر)، لە (بەغدا) دەرسی فەموودەی داوە، ئیمامی دارەقوطنی مەتحی کردووە، ماوەك لە (نوسەیبین) دانیشتووە، ساڵی ٣٥٧ك – ٩٦٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: المنتظم ٨/٣٥٧.

محەممەد حوسێن حەریری (١٣١١)

ناوی محەممەدە، کوڕی حوسێنە، خەڵکی (حەریرە) یەك بووە لە مەلایە چاکەکانی سەردەمی خۆی، دایکی کچی مەلا ئەحمەدی حەیدەر ئەفەندی ماوەرانی بوو، بۆیە ناودەبردرا بە (خەواهیرزادە)، واتە: خوارزا، (شێخ ئیبراهیم فەسیح) لە (عنوان المجد) دەڵێ: {بنەماڵەی ئێمە تەنیا ئەو کچەیان داوە بە مەلا حوسێن، دەنا ژنیان قەت نەداوە بە خەڵکی بیانی، کە خزمیان نەبێ، جگە لەوە}، مامۆستا دەرسی لەلای خاڵی خۆی حەیدەری کوڕی ئەحمەد خوێندووە، بوویتە مەلایەکی چاك.

دانراوەکانی: چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. حاشية على عصام الدين الوضع: نوسخەکی کۆپیمان هەیە، وەرگیراوە لەسەر دەستخەتێك، ساڵی ١٢١٦ك – ١٨٠١ز لە (زیارەت) نووسراوە.
٢. حاشية على مير أبي الفتح القرەباغي في الآداب: نوسخەکی دەستخەتی مصطەفا صوفیمان، لەلایە ساڵی ١٢٤١ك – ١٨٢٥ز نووسراوە.
٣. حاشية على جهة الوحدة الفنارية.

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ١٢٩.
٢. بوژاندنەوەی مێژوی زانایانی کورد ٦/٢٤٥ – ٢٤٩.

محەممەد حوسێن قزلجی (١٣١٢)

ناوی محەممەدە، کووڕی مەلا حوسێنی کوڕی مەلا عەلی قزلجی یە، لە مانگی (محرم)ی ساڵی ١٣١٣ك – ١٨٩٥ز لە شاری (مەهاباد) هاتووتەدینا، لە خزمەت باوکی خوێندنی تەواوکرد، کرا مودەرریس لە مەدرەسەی (بایەزید) لە مەهاباد، ویستی دەستووری خوێندنی ئاینی ڕێکبێخی بەلام بۆی نەسوڕا، ئێرانی بە جێ هێشت هاتە (عێراق)، ساڵی ١٩٣٠ز بۆ خوێندن چووە (جامع الأزهر) لە قاهیرە، لەوێ قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەرکرد، دوایی چووە (شام)، پاشان گەڕاوە (عێراق)، بە ڕێ کەت بۆ

(ئێران)، گەیشتە (کەرکوك) پێیان گۆت حکومەتی ئێران نەرازییە لە گەڕانەوەت، ڕێگـات پێنادا، ناچار ڕووی کردە (بیارە) سێ مـانگ لـەلای شـێخ عەلائـەدینی نەقشـبەندی مـاوە زۆری ڕێزی لێنا، دوایی بووە مەلا لە گوندی (سەراو) ناوچەی (ئـالان)، سـاڵی ١٩٣١ز شێخ عەلائەدین چووە (بەغدا) لە تەکیەی خالیدیە دابەزی، مامۆستاش بە دووی داچـوو، ماوەك لە تەکیە ماوە، هەر لەو سەفەرە، کرا مودەرریس لـە مەدرەسـەی حوسـێن پاشـا، پێش نوێژ لە مزگەوتی بیشری حافی لە گەڕەکی (ئەعزەمییە)، پاشان کرا مـودەرریس لـە مەدرەسەی شێخ عبدالقادری گەیلانی.

پلەی مەلایەتی: زانایەکی بەرز بوو، ڕێـزی خـەڵکی دەگـرت، زیـرەك بـوو، ئەدیب و مێژووناس بووە، جگە لە زمانی خۆی عەرەبی و فارسـی و تـورکی و فەڕەنسـی زانیوە، زانستەکانی شەوقیدا لە ئێران و عێراق و میصر.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا ئەحمەدی تورجانی، سەید عەلائـەدینی (سـجادی)، مەلا عبدالهادی ئەفخەم، مەلا عبدالله ی فەرهادی، دکتۆر محەممەد شەریف.

دانراوەکانی: (التعریف بمساجد السلیمانیة) و (التعلیق علی تفسیر الزمخشـري) و (چل فەرموودەی پێغەمبەر) (درودی خوای لێ بی). لە ١٤/٩/١٩٥٩ز کۆچی دوایی کرد، کوڕێکی هەبوو، ناو مەلا ئەحمەد تورجانی.

سەرچاوەکان:

١. ژیناوەری زانایانی کورد ٢٥٦ – ٢٦٢.

٢. أعلام کورد العراق ٧٢٢ – ٧٢٥.

٣. تأریخ فرهنگ وادب مکریان ٢٦٥ – ٢٨٨.

٤. کاروان ٦٦/١٩٨٨ز.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٥٢٢ – ٥٢٣.

محەممەد حوسێن مەخموری (١٣١٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی حوسێنی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عبدالقادرە، عەشیرەتی (لەك)ە، ساڵی ١٨٩٠ز لە گوندی (گۆمەشین) هاتەدنیا، لەو گوندە دەستی کرد بە خوێندن، لە قۆناغی موستەعیدی چووە (بالیسان) لای مەلا شێخ طاها، دوایی چووە (شەقڵاوە) لای مەلا طاها، دوایی چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا محەممەدی جەلی، پاشان هاتە (هەولێر) لای شێخ مصطەفای نەقشبەندی، ماوە لە خزمەتی تا ئیجازەی وەرگرت.

دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، لەو شوێنانە: (ئاودەلۆك)، (جدیدەی لەك)، (دووشیوانی لەك)، (تلیان) لە ناوچەی کەرکوك. چەند کورتە حاشیەی لەسەر شەرحی عەقائیدی تەفتازانی هەیە، لە کۆتاییدا نازناوی (کەمالی) نووسیوە، لەبەر ئەوەی مریدی کەمالەدین شێخ مصطەفایە، ئیبراهیمی کوڕی دەڵێ: بابم نامیلکەکی فەرائیزی هەیە.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد حەمەد بەندەنیجی (١٣١٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەمەدی کوڕی خەلەفی کوڕی حوسێنی کوڕی ئەبوبەکری بەندەنیجی یە، ناسراوە بە (حنفش)، زانایەکی مەزن بووە، دەرسی لەلای مامۆستا (متولی) خوێندووە، سەمعانی و ئیبن عەساکیر فەقێیانی ئەو زاتەن، ساڵی ٥٣٨ك – ١١٤٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٦٠.

٢. الأنساب ١/٤٢٣.

محەممەد حەمەد حەڕانی (١٣١٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەمەدی کوڕی عبدالمنعمی کوڕی حەمەدی کوڕی مەنیعی کوڕی ئەبوفەتحی (حەڕانی) توجارە، ساڵی ٦٨١ك – ١٢٨٢ز هاتەدنیا، خەریکی

خوێندنی فەرمووده بووه، لە کۆڕی دەرسی چەند زانایان ئامادە بووە، ئیجازەی وەرگرتووە، ساڵی ٧٧٢ك – ١٣٧٠ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٣/٤٣١.

محەممەد حەمەد فورجە (١٣١٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەمەدی کوڕی فورجەیە، ناسراوە بە (ابن فورجە)، لە مانگی ذی الحجەی ساڵی ٣٨٠ك – ٩٩٠ز لە (نەهاوەند) هاتەدنیا، لە (بروجرد) دانیشتووە، زانایەکی ڕێزمان زان و ڕۆشنبیر و نووسەر و شاعیر بووە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (التجني على ابن جني) و (الفتح على ابي الفتح).

نمونەی شیعری:

اما ترون الى االأصداغ كيف جرى لها نسيم فوافت خده قدرا

كانما مد ذنجي أنامله يريد قبضا على جمر فما قدرا

کۆچی دوایی: ساڵی ٤٤٤ك – ١٠٥٢ز لە شاری (رەی) کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. فوات الوفيات ٣/٣٤٤ – ٣٤٥.
٢. كشف الظنون ١/٨١٠.
٣. معجم المؤلفين ٩/٢٦٩. جیاوازی لە مێژووی لە دایك بوون و کۆچی هەیە.
٤. هدية العارفين ٢/٧٢– ٧٣.

محەممەد حەمزە عەینتابی (١٣١٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەمزەیە، خەڵکی (عەینتاب)ە، پاشان چوویتە (سیواس) دوایی لە (طەرابلس) نیشتەجێ بووە، زانیاری لە تەفسیر و کەلام هەبووە، حاشیەی لەسەر (بەیزاوی) و (خەیالی) عەقائید هەیە، ساڵی ١١١١ك – ١٦٩٩ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/٢٧٢.

٢. هدية العارفين ٢/٣٠٧.
٣. إيضاح المكنون ١/١٤١.
٤. كشف الظنون ٢/١١٤٨.

محەممەد حەوێز هەولێری (١٣١٨)

مامۆستا محەممەد ئەفەندی، کوڕی حاجی حەوێزی کوڕی مامەیە، دەوری ساڵی ١٢٩٣ك – ١٨٧٦ز لە (هەولێر) هاتووتەدنیا، پاش تەواوکردنی خوێندنی، چووە (ئەستەمبۆڵ) لەوێ هاتە (موصل)، دوایی کرا قازی (سەردەشت)، پاشان گەڕاوە (تورکیا)، دوای گەڕاوە (هەولێر)، دووبارە گەڕاوە (تورکیا)، لەوێ ژنی هێنا، نیشتەجێ بوو، تا دەوری ساڵی ١٣٣٧ك – ١٩١٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الإكليل في محاسن أربيل ٢٤٣.

محەممەد حەیدەر پیرەدین (١٣١٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی حەیدەر پیرەدینی کوڕی ئیبراهیم بورهانەدینی کوڕی عەلی عەلائەدینی کوڕی صەدرەدینی کوڕی (صفی الدین)ی ئیسحاقە، لە خزمەت باوکی خوێندنی تەواوکردووە، لە تەصەووف دەستی باڵا بووە، لە (کەلام) بە توانا بووە، حاشیەی لەسەر قورسترین کتێبی ئەو بابەتە – کە (اثبات الواجب)ی دەوانی یە – هەیە، ئەو زاتە خەڵکی (حوسێن ئابادی ئێرانە).

هۆی ئاوارەبوونی بۆ عێراق: ساڵی ٩٠٧ك – ١٥٠١ز شا ئیسماعیلی صەفەوی شۆڕشی دژ بە شا (ئەلوەند) لە (ئێران) سازدا، تێدا سەرکەوت، ئێرانی داگیرکرد، حوکمی شیعەی لە وڵاتەکە چەسپاند، لەبەر ئەوەی زانایەکانی سوننە، سەریان بۆ نوی نەکرد، ئەوپەڕی بێ ویژدانی لەگەڵ بەکارهێنان، کوشتن و تاڵان و سووتان، ئێسکی مەرقەدە پیرۆزەکانی دەرهینا و سووتاندی، هەرچەند شا ئیسماعیل خزمی پشتی مامۆستا بوو، چونکە شا کوڕی حەیدەری کوڕی جونەیدی کوڕی صەدرەدینی کوڕی (صفی الدین)ی ئیسحاقە، واتە: لە (صدر الدین) دەگەنەوە یەك، بەڵام مامۆستا نەیتوانی

لە ئێران بمێنێ ڕووی کردە کوردستانی (عێراق)، لە (حەریر) نیشتەجێ بوو، مەلازادەکانی (باشور) ژنیان پێدا، میری سۆران ئەوپەڕی ڕێز و حورمەتی گرت، مەدرەسەی فەقێیانی بۆ دانا، دەستی کرد بە دەرسدانەوە، لە دوورەوە فەقێ دەهاتن، دەستەك دەردەچوون ئیجازەی پێ دەدان، چینی تر دەهاتن ئامادە دەبوون، ماوە لەوێ تا ساڵی ٩٥٠ك – ١٥٤٣ز کۆچی دوایی کرد.

شێخ ئیبراهیم فەسیح دەڵێ: {(صفی الدین)ی باپیرمان لە خەودا دیتی، لە دەستی ڕاستەی نور شەوقیدا، سەگەك لە ناو دەستی چەپەی دابوو}، پرسیاری لە زانایانی ئەو سەردەمی کرد، بەم جۆرە مانایان بۆ لێداوە: (لە نەتەوەی تو چەند زانای ئاینی پەیدا دەبن، وڵات ئاوەدان دەکەنەوە، هەروەها پیاوخراپەکیش لەو نەتەوە پەیا دەبی و وڵات پیس دەکا)، فەرموودەکەیان هاتەجێ، چەند زانا و دانای حەیدەری ماوەران لەو بنەماڵە پەیدابوون، کوردستان و عەرەبوستانیان پڕکرد لە زانست و زانیاری، سێ سەد و پەنجا ساڵ بێ پسانەوە لە خزمەت ئەو ئایینە بوون، ڕستەی ئیجازەنامەی مەلایانی کوردستان دەچیتە لای ئەوان، هەروەها شا ئیسماعیل صەفەوی لەو نەتەوە پەیدابوو، کە هەموو توانای خۆی خەرج کرد، بۆ خراپە و خراپەکاری و ناهەمواری.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٩٣ – ٤٩٧.

٢. علماء ومدارس في أربيل ٣٩.

٣. بنەماڵەی زانیاران ٢٢٣ – ٢٢٥.

٤. کاروان ١٩٩٠/٨٧ز.

٥. عنوان المجد ٨٨ – ١١٦ – ١١٧ – ١٢٦ – ١٢٧.

محەممەد خالید حەڕانی (١٣٢٠)

ناوی محەممەدە کوڕی خالیدی کوڕی ئیبراهیمی (حەڕانی)یە، دەوری ساڵی ٦٥٠ك – ١٢٥٢ز لەو شارە هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (دیمشق) لەوێ کرا موفتی و

مودەرریس، زانایەکی شەرع زان و خێرخواز بوو، حەزی لە تێکەڵایەتی بوو، زەنگین بوو، بازرگانی دەکرد، لەگەڵ تەقیەدین ئیبن تەیمییە (داکبرا – برای دایکی) بوو، لە ڕۆژی چوارشەممە ٨ی جیمادی دووەم، ساڵی ٧١٧ك – ١٣١٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٦/٤٥ – ٤٣.

محەممەد خضر بن تەیمییە (١٣٢١)

ناوی محەممەدە، کوڕی خضری کوڕی محەممەدی کوڕی خضری کوڕی عەلی کوڕی عبداللە یە، خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، ناسراوە بە (بن تەیمییە) لەبەرئەوەی یەك لە باوك و باپیرانی چوویتە حەج، بە شاری (تەیما)دا چووە، لەو کاتە خێزانی زگی هەبووە، لەوێ کیژۆرەکیان دیتیە لە بن خێوەت هاتەدەر، قشت و جوان بووە، کە گەڕاینەوە (حەڕان) خێزانەکەی کچەکی بووە، باوکی گوتیق: {چەند قشتە دەڵێی کیژۆڵەکەی (تەیما)یە، لەو ڕۆژەوە منداڵەکە ناوبردرا، بە: (تەیمییە) نەوەکانیشی بە: (ابن تیمیه)}.

مامۆستا ساڵی ٥٤٢ك – ١١٤٧ز لە (حەڕان) هاتوتەدنیا، هەر لەوێ، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (بەغدا) تەفسیر و فەرموودە و شەریعەتی خوێند، گەڕاوە (حەڕان)، مەدرەسەی تایبەتی بۆ خۆی دروست کرد، ساڵی ٥٨٨ك – ١١٩٢ز دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ساڵی ٦٠٤ك – ١٢٠٧ز چووە حەج، لە گەڕانەوە لایدا (بەغدا) لەوێ وەعزیدا، پاشان هاتە (هەولێر)، گەڕاوە (حەڕان)، ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان، ساڵی ٦٢٢ك – ١٢٢٥ز کۆچی دوای کرد.

مامۆستا زاتەکی خواناس و دڵپاك بوو، بەردەوام ئامۆژگاری خەڵکانی دەکرد، لە خزمەت ئاین بوو، چەند کەراماتی لێ دەگێڕنەوە.

دانراوەکانی: (التفسیر الکبیر)، (تلخیص المطلب في تلخیص المذهب)، (شرح الهدایة)، (ترغیب القاصد في تقریب المقاصد)، (الموضح في الفرائض)، (بلغة الساغب وبغیة الراغب)(دیوان الخطب).

سەرچاوەکان:

١. الأعلام ٢/٧٨ /٦/٣٤٦.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٩٤ – ٥٩٥.

٣. هدية العارفين ٦/١١١.

٤. سير أعلام البنلاء ١٣/١٥٣ – ١٥٤.

٥. شذرات الذهب ٥/١٠٢ – ١٠٣.

٦. معجم المؤلفين ٩/٢٨٠ – ٢٨١.

٧. البداية والنهاية ١٣/١١١.

٨. طبقات المفسرين ٢/١٣٩.

٩. وفيات الأعيان ٤/٢٠.

١٠. تأريخ أربيل ١/٩٦ – ٣٥٠.

١١. إيضاح المكنون ١/١٩٣.

١٢. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/١٥١ – ١٦٢.

محەممەد خەلیل کوردی (١٣٢٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی خەلیلی کوڕی فارسی کوردییە، لە (دیمشق) دانیشتووە، چوویتە (بەعلەبەك) لەلای چەند زانایان شەریعەتی خوێندووە، خۆشی دەرسی بە (ابن عساکر) و چەند زانایان داوە، لە مانگی ذي الحجەی ساڵی ٥٤٩ك – ١١٥٥ز لە (بەعلەبەك) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: سير أعلام النبلاء ١٢/١٦١.

محەممەد خەلیل هەولێری (١٣٢٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی خەلیلی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی شاهەنشای کوڕی حەبیبی کوڕی سەروەری کوڕی عەلی کوڕی شادی کوڕی خەلیلی کوڕی عبداللە ی صۆفی (هەولێری)یە، ساڵی ٦٦٥ك – ١٢٦٦ز هاتەدنیا، دەرسی فەرموودەی لەلای

غـازی حـەلاوی و ئەبوبـەکری مەقدیسـی خوێنـدووە، دوایـی خـۆی دەرسـی داوە، زۆر خەریکی خوێندنی قورئانی پیرۆز بووە، لـە مـانگی ڕەمـەزانی سـاڵی ٧٣٢ك – ١٣٣٢ز کۆچی دوای کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٠

٢. الإكليل في محاسن أربيل ١٦٧.

٣. الدرر الكامنة ٣/٤٣٣.

محەممەد داود دینەوەری (١٣٢٤)

ناوی محەممەدە، نازناوی ئەبوبەکرە، کوڕی داودە، ناسراوە بە صۆفی، خـەڵکی (دینەوەر)ە، ماوەك لە (بەغدا)ی خوێند، دوایی چووە (دیمشق) لای ئەبوبـەکری موجاهیـد قورئانی پیرۆزی خوێند و لەبەری کرد، دەرسی لـەلای چـەند زانایـان خوێنـد، زانایـەکی بەڕێز و حورمەت بوو، یەك بوو لە گەورە شێخەکانی سەردەمی خۆی، لە مانگی جیمادی یەکەم، ساڵی ٣٦٠ك – ٩٧١ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ٢/٥٤٨ – ٥٤٩.

٢. اللباب ١/٥٠٥.

٣. البداية والنهاية ١١/٢٨٨.

محەممەد داود کوردی (١٣٢٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی داودی کوڕی محەممەدی شافیعی یـە، سـاڵی ٨٤٥ك – ١٤٤١ز لە جزیرەی بۆتان هاتووتەدنیا، لەوێ پەروەردە بووە، پاشان چوویتە (ئازربێجان) کتێبانی (حاوی) و (عەقائید)ی نەسەفی و (عەروز)ی ئەندەلـسی و (شەمسیـە) و (کافیـە) و (تەصریف)ی عزي لـەبەرکردن، گەڕاوە خزمەت باوکی زانسـتە ئەقڵییـەکانی تـەواوکرد، ساڵی ٨٩٠ك – ١٤٨٥ز چووە (شام)، لە ٨٩٥ك چـووە (حـەج)، لـە گەڕانـەوە هاتـە

(حەما) لەوێ نیشتەجێ بوو، مامۆستا زانایەکی بە دین و دوور لە دنیا بوو، خواپەرست بوو، خەریکی بەڕۆژی بوون و دەرسدانەوە بوو.

چەند دانراوی هەنە، لەوانە:

١. تحفة ذوي الارب في إشكالات حلب.

٢. التحفة المرضية في المسائل الشامية.

٣. تقدمة العاجل لذخيرة الآجل.

٤. حاشية على شرح جمع الجوامع.

٥. غاية المرام في رجال البخاري إلى سيد الأنام.

٦. رسالة في جواب مسألة (لا اله الا الله) التي أوردها التفتازاني في التلويح.

ساڵی ٩٢٥ك – ١٥١٩ز کۆچی دوایی کرد، کوڕێکی هەبوو بەناوی خۆی محەممەد: جێگری قازی بوو لە (دیمشق)، دوو ساڵ پێش باوکی کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ٢/١١٩٣.

٢. هدية العارفين ٦/٢٢٨.

٣. معجم المؤلفين ٩/٢٩٧.

٤. معجم أعلام الكورد ٦٠٣.

٥. شذرات الذهب ٨/١٢٦ – ١٣٨.

محەممەد داود گەرەوی (١٣٢٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی داودی کوڕی محەممەدە، خەڵکی گوندی (گەرەوان)ە، سەر بە (ڕواندز). ئیجازەی مەلایەتی لە مەلا ئەحمەدی حەیدەر ئەفەندی ماوەرانی وەرگرتووە، هەروەها ئیجازەی لەو بەڕێزانەش وەرگرتووە: شێخ ئیبراهیم حەسەن گۆرانی، شێخ ئەحمەد محەممەد نەخلی، شێخ یونسی میصری، مەلا محەممەدی حەیاتی سندی مەدەنی.

مامۆستا ساڵی ١١٢٨ ك مەلا بوو لە گوندی (تەلە) لـە ناوچـەی (حـەریر)، ساڵی ١١٤١ك – ١٧٢٨ز چووە سەفەری (حەج)، دوایی چووە (شام) لەوێ ئیجـازەی (حزب النووی) لە شێخ عبدالکریم شەرباتی وەرگرت، ساڵی ١١٤٢ك ئیجازەنامەکـەی بە دەستی خۆی نووسییەوە، لەو کاتە مێوانی عبدالقادر ئاغا بـوو لـە (حەلـەب)، سـاڵانی ١١٤٣ و ١١٤٤ و ١١٤٥ك لە حەلەب و مەککە و مەدینە چەند دوعای شێخ محیەدینی عەرەبی و ئیمامی نەوەوی نووسییەوە.

ساڵی ١١٥١ك ئیجـازەی بـە مـەلا ئیلیاسـی گـۆرانی دا، سـاڵی ١١٥٢ ك گەڕاوە ناوچەی (حەریر)، بەڕێز محەممەد عەلی قەرەداغی دەڵـێ: {ئـەو مامۆسـتا محەممـەدە باوکی مەلا ئەحمەدی گەرەوییە، کە بەسەر (سعد اللهٰ)ی گچـکە ڕۆیشـتووە، وەملـملانـەی درێژی لەگەڵ مەلا حامیدی سوسەیی کردووە}.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٧/١٣ – ٢٥.
٢. خۆری ئیسلام ٢٠٠٤/٢٤ز.

محەممەد داود یەك دەست (١٣٢٧)

ناوی محەممەدە کـوڕی داودە، عەشـیرەتی (برادۆسـت)ە، سـاڵی ١٨٩٥ز لـە گوندی (شۆشـنە) هاتووتـەدنیا، لـەلای بـاوکی قورئـانی پـیرۆز و کتێبـە سـەرەتاییەکانی تەواوکرد، لە قۆناغی موستەعیدی چووە (بەحرکە) لای مەلا عوسمـانی شـەوەکی، پاشـان چووە (کەرکوك) لای مەلا عەلی حیکمەت ئەفەندی و، مەلا ڕەزای واعیز، دوایـی چـووە (قازیخانە) لای مەلا عەلی ڕواندزی، چووە (شەقڵاوە) فەلەکیاتی لەلای مەلا طاها خوێنـد، چووە (ڕواندز) لای مەلا ئەسعەد ئەفەندی خـەیلانی، مـاوە تـا ئیجـازەی وەرگـرت. لـەو ئیجازەیە گـەردی و خۆشـناو و باڵـەك و شـێروانی و سورچـی و برادۆسـت ئامـادەبون، هەریەك داوای دەکرد مامۆستا بێتە مەلای ئەوان، بەڵام ئەو تەنیا (شۆشنە)ی هەڵبژارد کـە

گوندەکەی خۆیان بوو، لەگەڵ خزمەکان گەڕاوە ئەوێ، بووە مـەلا مەدرەسـەی فـەقێیانی دانا، ناوبانگی دەرکرد، لە دوورەوە دەهاتنە لای بۆ وەرگرتنی زانیاری.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبداللە ی خوارو کی، مـەلا حـاجی پیرانـی، مـەلا عەلی مووشی.

هەوڵی بۆ خوێندن: مامۆستا زۆر خۆی ماندوو دەکرد، بەردەوام لـە خوێنـدن و تەماشاکردنی کتێبان بوو، بابم (خ) دەیگـوٚ: {لەگـەڵ فـەقێیان دەچـووە خوێنـدن، کـە ماندوو دەبوون دەهاتنەوە بۆ نووستن، مـەلا محەمـەد جاجمەکـەی ڕادەکێشـا سـەر سـەر و چاوی، وایاندەزانی کەوا دەنوی، بەڵام لەوکاتەش هەر دەوری دەکردەوە، خۆشی لەخۆی ڕازی نەبوو، پرسیاریان لـێ دەکـرد: چـیت لەبـەرە؟ وەڵامـی دەداوە: پیچـەکی مـوغنیم لەبەرە، واتە: کەمەکم لە موغنی لەبیب لەبەرە، ئەو کتێبـە زۆرە و قورسـەی لەبـەر بـوو، هێشتا بە کەمی دەزانی!}.

خوڕەوشتی: مامۆستا لە شەریعەت و ئەستێرەناسی دەستی باڵا بـوو، پیـاوەکی ڕەشید بوو غەمی برادەرانی زۆر لەبـەربوو، خـەریکی پێکهێنانـەوە بـوو، لـە گوندەکـەی خۆیان کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی پیر خضر و پیر بالول نزیك گوندی (لۆلان) بـە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد دەدە ئەرضرۆمی (١٣٢٨)

ناوی محەممەد دەدەیە، کوڕی مصطفای کـوڕی حەبیبـی ئـەرزڕۆمی یـە، شـەرع زانـەکی حەنەفی بووە، ساڵی ١١٤٦ك – ١٧٣٣ز کۆچی دوایی کردووە.

دانراوەکانی: (رسالة في الفقه)، (السياسة والأحكام)، (الوسيلة العظمـي في شمائـل المصطفى خير الوري)، (المدحة الكبرى في الكلام القديم في حـق المصـطفى صـلى الله عليـه وسلم).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ٩/٢٩٨ /١٢/٢٦.
٢. هدية العارفين ٢/٣٢١.
٣. إيضاح المكنون ٢/٤٥٤ – ٧٠٧.

محەممەد دەشم جاگیر (١٣٢٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی دەشمی کوردییە، نازناوی (جاگیر) بووە، واتە: (جێگر – بریکار)، مەزهەبی حەنبەلی بوە، ژنی نەهیناوە، لە گوندی (ڕازان) نزیك شاری (سامراء) دانیشتووە و دەرسی داوە، زاتەکی بە دین بووە، کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، ساڵی ٥٩٠ك – ١١٩٣ز کۆچی دوایی کرد، ئەحمەدی برای جێگری بوو، دوای ئەحمەد، غەرسی کوڕی دوای غەرس، محەممەدی کوڕی.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٤/٣٠٥ – ٣٠٦.
٢. سير أعلام النبلاء ١٢/٢٦٠.

محەممەد دهۆکی (١٣٣٠)

مامۆستا مەلا محەممەد، ناسراوە بە: (حاجی مەلا محەممەد ئیمام)، زانایەکی بەرز بووە، بەتایبەت لە (بیرکاری)، ئیجازەی مەلایەتی لە مەلا عبداللە ئەفەندی عومەری موصلی وەرگرتووە، لە مزگەوتی گەورەی دهۆك مەلا بووە و دەرسی داوە، یەك بووە لە مەلایە بەناوبانگەکانی سەردەمی خۆی، ساڵی ١٣١٢ك – ١٨٩٤ز لە ڕێگای حەج کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: إسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١.

محەممەد دیاب نەقشبەندی (١٣٣١)

ناوی محەممەدە، کوڕی دیابە، ناسراوە بە: (جەزۆ)، ساڵی ١٣٠٢ك – ١٨٨٤ز لە (دیمشق) هاتووتەدنیا، باوکی لە (دیاربەکر) هاتە (دیمشق)، مامۆستا جەزۆ لە

تەمەنی حەوت ساڵان قورئانی پیرۆزی لەبەر کرد، پاشان لەلای شێخ عیسای کوردی دەستی کرد بە خوێندن تا شارەزا بوو لە عەقائید و شەریعەت و تەصەووف، ماوەك خەریك بوو بە نووسین تا بووە خۆشنووس، دوو نوسخە قورئانی پیرۆزی بە دەستی خۆی نووسییەوە، پاشان داوایان لێکرد پێش نوێژی و ووتارخوێنی مزگەوتی گەورەی ئەمەوی وەربگری، ئەویش داوایەکەی ڕەت کردەوە، حەزی کرد، لە ماڵی خۆی دابنیشی لەوێ فەتوا بدا، شێخ ئەحمەدی کفتارۆ و شێخ سەعیدی کوردی و مەلا ڕەمەزانی بوطی و چەند زانایان، دەچوونە خزمەتی بۆ وەرگرتنی زانیاری.

خووڕەوشتی: ناوبراو دوکانی عەتاری هەبوو، ئەوەی دەهاتە دەستی لەسەر ئەو دەست کورتیە هەمووی دەبەخشی بە فەقیر و هەژاران، جگە لەوە خواردنی دەدا بە سەگەك لە گەڵ پشیلە و چەند گوجیلە لە گۆڕستانەك، سەگەکە مامۆستای دەناسی، هەموو ڕۆژان وەکو پاسەوان لە دووی دەڕۆیشت تاکو پێش دەرگای ماڵ، کە مامۆستا نەخۆش کەت، هەموو ڕۆژ دەچووە پێش دەرگای ماڵ، ئەوانیش خواردنیان پێ دەدا، ئەو ڕۆژەی مامۆستا کۆچی دوایی کرد سەگەکە بۆ خواردن نەهات، کە تەرمی مامۆستایان بردە سەرقەبران، ئەویش دەگەڵ خەڵکان چوو، نەگەڕاوە تاکو بە خاك سپێردرا، ئەو ڕۆژ ٢٥/٧/١٩٥٧ز بوو.

سەرچاوە: نثر الجواهر والدرر ٢/١١٦٢ – ١١٦٣.

محەممەد ڕسول بەرزنجی (١٣٣٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی سەید ڕەسولی کوڕی عبدالسیدی حوسەینی (بەرزنجی)یە، ساڵی ١٠٤٠ك – ١٦٣٠ز لەو گوندە هاتووتەدنیا، لە (مەدینە)ی پیرۆز نیشتەجێ بووە، زانیاری لە باوکی وەرگرتووە، هەروەها دەرسی لەلای مەلا شەریفی شاهۆ و مەلا ئیبراهیمی گۆران خوێندووە، سەفەری بۆ (هەمەدان) و (بەغدا) و (دیمشق) و (حەلەب) و (میصر) و (قسطنطینیة) کردووە، مامۆستا کرایتە موفتی (مەدینە). چەند دانراوی هەیە، ژمارەیان دەگاتە شێست بەرگ، لەوانە: شەرحی باسی خەلیفەکانە، لە

هۆنراوەی (ذات الشفا): ساڵی ١٠٨٦ك لە (مەدینە) تەواوی کـردووە، سـاڵی ١١٠٣ك – ١٦٩١ز لە مەدینە کۆچی دوایی کرد.

دوو کوڕی هەبوو: سەید جەعفەر: لە مەدینە ماوە وە سەید ئیبراهیم: گـەڕاوە (قەلاچۆلان) لە (قەڵاتە)ی نزیك (بەردەزەرد) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٢٢/٤٩٣ – ٤٩٥.
٢. إيضاح المكنون ١/٥٩ /٢/١٩٤.
٣. معجم المؤلفين ٩/٣٠٨ /١٠/١٦٥.
٤. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/٦٩ – ٧٠.
٥. الشيخ معروف النودهي ٧٤.
٦. هدية العارفين ٢/٣٠٢.

محەممەد ڕەسول زەکی (١٣٣٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی ڕەسولی زەکی دووەمە، کوڕی مەلا محەممـەدی کـوڕی مەلا ڕەسولی زەکییە، دەچیتەوە سەر زەیدی کوڕی ثابیت کە یەکە لـە یارەکـانی پێغەمبـەر (درودی خوای لێ بی)، ئەو زاتە ساڵی ١١٨١ك – ١٧٦٧ز لـە (گزنـد)ی (چـوارتا)ی سەر بە (سلێمانی) هاتـەدنیا، سـاڵی ١٢٢٦ك – ١٨١١ز لـە (سابلاغ) دەرسـی داوە، ساڵی ١٢٤٣ك سەفەری بەغدای کرد، لەوێ چاوی بە داود پاشای والی کەوت، ئەویش زۆر ڕێزی لێنا، ماوەك لەوێ ماوە، حاشیەی سەر سەیلەکوتی خەیالی لەو کاتە دانا (ساڵی ١٣٠٢ك لە ئەستەمبۆڵ چاپ کرا)، داود پاشا داوای لـێ کـرد لـە (بەغـداد) بمێنێتـەوە، بەڵام مامۆستا گەڕانەوەی کوردستانی بۆ خۆی هەڵبـژارد، مامۆسـتا لـە زانیـاری جـەبر و فەلەك و کەلام و ئەندازە دەستی باڵا بووە، حاشـیەی لەسـەر عبـدالحکیمی عبـدالغفوری جامی هەیە (ساڵی ١٢٤٤ك لە ئەستانە چاپ کرا).

بەشێك لە فەقێیەكانی: محەممەد فەیزی زەهاوی، شێخ عبدالرحیم، سەید ئیبراهیم كلیچی، مەلا لطف الله.

كۆچی دوایی: ساڵی ١٢٤٧ك - ١٨٣١ز لە (سابلاغ) بە نەخۆشی (تاعون)، كۆچی دوایی كرد، مەلا عبدالله ی كوڕی لە مزگەوتی بازاڕ لە سابلاغ ساڵی ١٢٥٩ك كتێبی (خلاصة الحساب)ی بەهائەدین عاملی نووسیەوە.

سەرچاوەكان:

١. تاريخ السليمانية ٢٨١.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٠٤.

٣. اسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ١٥٢.

٤. بوژاندنەوە ٢/١٠٤ - ١٠٨ / ٣/٣١٨ - ٣٢١.

٥. مشاهير الكورد ٢/١٥٣.

٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥١٣ - ٥١٧.

٧. معجم المؤلفين ٩/٣٠٩.

محەممەد ڕەسول عەزیمی (١٣٣٤)

ناوی محەممەدە، كوڕی ڕەسولی كوڕی حوسێنی كوڕی خدری كوڕی فەقێ ئالە، خەڵكی گوندی (بەنوخەلەف)ی سەر بە شاری (سەدەشت)ە، ساڵی ١٩٢٢ز هاتەدنیا، كە فامی كرد ناردیانە بەرخوێندن، پاشان فەقێیاتی لەو شوێنانە كرد: (سوسنایەتی) (گەورك) (ئالان) (شینكایەتی).

بەشێك لە مامۆستایەكانی: مەلا موحەررەم مەرگەیی لە (بێوڕ)ی سەرەوە، مەلا شێخ ئەمین ئاكۆیی لە (گربداغ)ی پشدەر، مەلا موسای مەرگەیی، مەلا حەسەنی گەزنەیی، مەلا حوسێنی كەیوانی، مەلا محەممەدی مەرگەیی لە بنگرد، مەلا عبدالله ی واوی لە (نەلاس)، مەلا عبدالرحیمی عەبباسی، مەلا ئیبراهیمی سیسێرێ لە (نستان)، مەلا ئەحمەد توژەلی لە (شیوەسەل)، مەلا عەلی بێشاسپی، مەلا محەممەدی كونەمشكەیی، مەلا حوسێنی

دەشتێوی، مەلا ئەحمەدی شەریعەتی، مەلا محەممەد چکە لە (هێرۆ)، مەلا عەلی دولکان، مەلا صالحی نەجیبی لە (گەناو) لێرە ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: گەڕاوە گوندی (بەنوخەلەف) دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، دوایی باری کرد بۆ (قڕوچا)ی لاجان، ساڵێك لەوێ ما، باری کرد بۆ (شیوەسەل)ی ناوچەی سەردەشت، دوو ساڵان لەوێ بوو، گەڕاوە (بەنوخەلەف)، تا ساڵی ١٩٨٠ز چووە مزگەوتی (دار السلام) لە (سەردەشت) کرا ووتارخوێن، شەوی جێژنەی ڕەمەزان، ساڵی ١٤٠٨ك – ١٩٨٧ز دوای گەڕانەوە لە جەماعەتی نوێژی عیشا، لە پێش دەرگەی حەوشەی ماڵی خۆی، بە دەستەکی چەپەل درا بەر گوللان، شەهید کرا، گیانی پاکی بەرەو بارەگای خوداوەند فڕی، تا ڕۆژی دوا بە جەستەی خوێناوی شکات دەکات.

سەرچاوە: فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان ٣١٣ – ٣١٥.

محەممەد ڕەسول وەرتی (١٣٣٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی ڕەسول ئاغایە، ساڵی ١٨٩٧ز لە گوندی (وەرتە) هاتەدنیا، هەر لەو گوندە دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (کەرکوك) لای مەلا عەلی حیکمەت ئەفەندی، دوایی چووە (سەران) لای مەلا عبدالله، پاشان چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا محەممەدی جەلی زادە، ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، گەڕاوە (وەرتە) ماوەك لەوێ مەلا بوو، دوایی باری کرد بۆ (سەرکەپکان)، خەریکی مەلایەتی و دەرسدانەوە بوو، تا ساڵی ١٩٥٨ز کۆچی دوایی کرد، مەلا عبدالفتاحی کوڕی: لە ساڵی ١٩٢٠ز لە دایکبووە، خوێندنی لە خزمەت باوکی تەواوکرد، ماوەك لە (وەرتە) مەلا بوو، دوایی چووە (ئەستریلان)، لەبەرواری ٣٠/٧/١٩٨٧ز کۆچی دوایی کرد، کوڕی ویش نیعمةالله یە: مەلایە لە مزگەوتی حاجی خدر، لە گەڕەکی پۆلیسان، لە (هەولێر).

سەرچاوەکان:

١. دەستووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

٢. چاوپێکەوتن لەگەڵ مەلا نیعمةالله، نەوەی مامۆستای ناوبراو.

محەممەد زیارەتی (١٣٣٦)

مامۆستا مەلا محەممەد، خەڵکی گوندی زیارەتی مەلا زادانە، ساڵی ١١٣٣ك – ١٧٢٠ز هاتووتەدنیا، مێژووناس یاسین عومەر دەڵێ: {مامۆستا زانایەکی بەرز و پایەدار بووە، لە زانستەکان شارەزا بووە، لە شاری (ئاکرێ) موفتی بووە و دەرسی داوە}، ساڵی ١١٩٦ك – ١٧٨٢ز لە (ئاکرێ) کۆچی دوای کردووە.

سەرچاوەکان:

١. غاية المرام ١٠٩.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٢١٥.

محەممەد سعدالله حەڕانی (١٣٣٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی سعداللەی کوڕی عبدالأحدی کوڕی سعدالله ی کوڕی عبدالقاهیری کوڕی عبدالأحدی کوڕی عومەری کوڕی نەجیحە، خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، چووە (دیمشق) هاتووچووی تەقیەدین ئیبن تەیمییەی کردووە، زانایەکی زەین تیژ و ئاقڵ مەند بووە، ساڵی ٧٢٣ك – ١٣٢٤ز چووە (حەج) لە گەڕانەوە لە (مەدینە)ی پیرۆز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (بەقیع) بە خاك سپێردرا، (الكفاية)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٣/ ٤٤٣ – ٤٤٤.

٢. معجم المؤلفين٢٣/١٠.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٠٤ – ٦٠٥.

٤. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٣٧٦.

٥. شذرات الذهب ٦/٦١.

محەممەد سەعید ئیبراهیم گۆرانی (١٣٣٨)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی ئیبراهیمی کوڕی محەممەدی کوڕی ئیبراهیمی گۆرانی یە، لە (١٢)ی مانگی شەعبانی ساڵی ١١٣٤ك – ١٧٢٢ز لە (مەدینە)ی پیرۆز هاتوتەدنیا، هەر لەوێ پەروەردەبوو، قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەر کرد، دەرسی لە خزمەت باوکی و مەلا عبدالرحمان و مەلا مەحمودی جامی و مامۆستا محەممەد سولەیمانی کوردی خوێند، پاشان کرا مودەرریس لە مزگەوتی خۆشەویست (درودی خوای لێ بی) لە (رەوضە)ی شەریف دەرسی دەداوە، لە جێگای باوکی، لە ١٩ی مانگی شەعبانی ساڵی ١١٩٦ك – ١٧٨٢ز کۆچی دوای کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦٥١ – ٦٥٢.
٢. سلك الدرر ٤/ ٢٧ – ٢٨.
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥١٢.

محەممەد سەعید ئەحمەد دێلژەیی (١٣٣٩)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی مەلا ئەحمەدە، خەڵکی گوندی (دێلژە)یە، لە دەوری ساڵی ١٢٥٠ك – ١٨٣٤ز لە (سلێمانی) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، هەر لەلای ئەو ئیجازەی وەرگرت، ساڵی ١٢٨٨ك – ١٨٧١ز باوکی چووە حەج، لەو سەفەرە کۆچی دوایی کرد، مامۆستا محەممەد لەو بەروارە بووە جێگری باوکی لە دەرسدانەوە و کاروباری مەلایەتی، ساڵی ١٣٠٨ك کرا موفتی، ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (سەیوان) لە سلێمانی بە خاك سپێردرا، کتێبی (الرسالة الحميدية)ی داناوە، لە زانستی (کەلام).

کوڕەکانی: (مەلا عبدالعزیز) و (مەلا مەحمودی بێخود) و (مەلا ئەحمەد).

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤١ – ٥٤٢.

محەممەد سەعید ئەحمەد مەردۆخی (١٣٤٠)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی مەحمودی کوڕی ئەحمەد عەلامەی کوڕی شێخ مصطەفای تەختی یە، ساڵی ١١٥٢ك – ١٧٣٩ز هاتووتەدنیا، تاقەسواری مەیدانی زانیاری چەرخی خۆی بووە، لە لای (أمان الله خان) والی ئەردەلان، لە مزگەوتی (دار الاحسان) کرا مەلاو مودەرریس.

چەند قوتابی وای هەبوون لە کوردستان و عەرەبوستان ناوبانگیان دەرکرد، بۆ نمونە: محەممەد موفتی زەهاوی، سەید عبدالرحیم مەولەوی، مەلا خضری (نالی) شاعیر.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٢٣٦ك – ١٨٢٠ز کۆچی دوایی کرد.

چەند کوڕی زانای هەبوو: (شێخ عبدالقادر) و (شێخ محەممەد وەسیم) و (شێخ محەممەد جەسیم) و (شێخ محەممەد نەسیم).

سەرچاوەکان:

١. تأریخ مشاهیر کورد ١/٢٩٧.

٢. بنەماڵەی زانیاران ١٤٠ – ١٤١.

محەممەد سەعید باغەمرەیی (١٣٤١)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا سەعیدی کوڕی مەلا مصطەفای کوڕی مەلا سەعیدە، ساڵی ١٩٢٣ز لە گوندی (باغەمرە) هاتووتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبەکانی قۆناغی سوختەیی تەواوکردن، لە قۆناغی موستەعیدی چووە (هەولێر) مزگەوتی حاجی قادر دەباغ، لای مەلا عبداللە ی بێتواتەیی، ماوە تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، گەڕاوە (باغەمرە) ماوەك لەوێ ماوە، پاشان باری کرد، بۆ (دارەتوو)ی نزیك (هەولێر) چەند جاران چووە حەج.

لە بەرواری ١٤/١٢/١٩٨٤ز دوای نوێژی هەینی نزیك هەولێر، بە کارەساتی (سەیارە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الإکلیل في محاسن أربیل ٣٤٩ – ٣٥٠.

محەممەد سەعید بریفکانی (١٣٤٢)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی مەلا یاسینی بریفکانە، لە گوندی (بادی) نزیک (دهۆك) هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (تورکیا) ماوەك لە مەدرەسەکانی (جزیرە)ی بۆتانی خوێند، دوایی گەڕاوە (عێراق) ماوەك لە (هەولێر) بوو، دوایی چووە (چەل) لای مەلا حەیدەر، دوایی چووە (ئەسپیندارە)ی نزیك (ئامێدی)، پاشان هاتە (ئاکرێ) ساڵی ١٣٣٨ك - ١٩١٩ز لەلای مەلا ئەحمەد ئیجازەی وەرگرت.

مامۆستا زاتەکی ڕوو لە خوا بوو، مەبەستی دنیا نەبوو، چەند زانای پێگەیاندن، سەرچاوە بوو بۆ وەڵامەکانی پرسیارانی شەریعەت.

دانراوەکانی: (فضلاء بهدینان) و (السلطان صلاح الدين الايوبي) و (أركان الحج) و (نظم فتح القريب وسيرة الرسول) و (مقتطفات من سيرة ابن هشام) و (ولادة النبي صلى الله عليه وسلم) و (زيارة القبور) و (قصائد عربية دينية).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٧٦ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد، لە (دهۆك) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣٢.

محەممەد سەعید ڕەمەزان بوطي (١٣٤٣)

دکتۆر محەممەد سەعید، کوڕی مەلا ڕەمەزانە، ساڵی ١٣٤٨ك - ١٩٢٩ز لە گوندی (جیلکا)ی جزیرەی بۆتان کوردستانی تورکیا هاتووتەدنیا، بە منداڵی لە خزمەت باوکی چووە (دیمشق) ماوەك لەلای ئەوی خوێند، دوایی ناردیە لای شێخ حەسەنی حەبەننەکە، ماوە لەوێ تا بڕوانامەی ئامادەیی لە شەریعەت وەرگرت، پاشان چووە (ئەزهەر) ساڵی ١٩٥٣ز بڕوانامەی لەوێ وەرگرت، گەڕاوە (دیمشق) لەوێ کرا مودەرریس، دووبارە بۆ خوێندنی باڵا گەڕاوە (ئەزهەر)، ساڵی ١٩٦٥ز بڕوانامەی دکتۆرای لە شەریعەتی ئیسلامی وەرگرت، نامەی دکتۆرای لە ژێر ناونیشانی: (ضوابط المصلحة في الشريعة الإسلامية) بوو، مامۆستا جگە لەو بابەتە چاك چاکانەی بەڵاوی

کردوونەوە، ئەو نمونە نایابانەی لەسەری ڕۆیشتووە، ئەو کتێبانەی لێکۆڵینەوەی لێ کردوە، چەندان کتێبی سوودبەخشی داناون، لە جیهانی ئیسلامی کراینە دەستووری خوێندن، بەلاوکراینەوە، زانایان لێ ڕازی بووینە. بۆ نمونە:

١. فقه السيرة.
٢. كبرى اليقينيات الكونية.
٣. السلفية فترة زمينة مباركة، لا مذهب إسلامي.
٤. من روائع القرآن.
٥. الإسلام ملاذ كل المجتمعات الإنسانية.
٦. نقض أوهام المادية الجدلية.
٧. مسألة تحديد النسل.
٨. هذا والدي.
٩. هذه مشكلاتهم.
١٠. هذه مشكلاتنا.
١١. من الفكر والقلب.
١٢. منهج الحضارة الإسلامية في القرآن.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٥٢ – ٦٥٣.

محەممەد سەعید زەهاوی (١٣٤٤)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی مەلا محەممەد فەیزی زەهاوی یە، لە ناوچەی پشدەر هاتوونە (بەغدا)، ساڵی ١٢٦٨ك – ١٨٥١ز هاتووتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك لەلای ئەو ماوە، پاشان چووە مەدرەسەی (سلیمانیە) لای مەلا عبدالقادری کوردی، ئەویش ڕێزی لێنا، ئەسمائە خانی کچی خۆی لێ مارە کرد، وەسیەتی کرد دوای خۆی ئەو بکەنە جێگری، لەوێ زانستەکانی تەواوکرد، گەڕاوە لای

باوکی لە (١٥)ی مانگی (محرم)، ساڵی ١٢٩٣ك - ١٨٧٦ز باوکی ئیجازەی پێدا، پاش ئەوەی مامۆستا عبدالقادر کۆچی دوایی کرد، بە پێی وەسیەتنامەکە زەهاوی کرا جێگری.

پلە و پایەکانی:

١. ساڵی ١٨٩٠ز تا ساڵی ١٩١٥ز موفتی بەغدا بوو

٢. ماوەی حەوت ساڵان ئەندامی دادگا و جێگری سەرۆکی دادگا بوو.

٣. ساڵی ١٩١٨ز کرا سەرۆکی ئەنجومەنی تەمیزی شەرعی سونی.

٤. ماوەی دە ساڵان جێگری قازی و بەڕێوەبەری ئەوقاف بوو.

٥. کرا بەڕێوەبەری زانستی و سەرۆکی لیژنەی جێبەجێ کردنی کاروباری قوتابیان.

کۆچی دوایی: لە ١٣/٥/١٩٢١ز کۆچی دوای کرد، لە تەك باوکی لە مەدرەسەی (سلیمانیة) بە خاك سپێردرا، لەبەر ئەوەی مامۆستا خەریکی دەرسدانەوە و قازییاتی بوو، بۆیە جگە لە یەك کتێبی کورت لە (کەلام) نەمانزانیوە دانراوی دی هەبی، وەك خۆی دەڵێ:

عاق تدريسي عن التأليف	لكن ليس اني متأسف
بتلاميذي ألّفت كتابا	كل فرد في العلم مؤلف

دوای خۆی ئەمجەد ئەفەندی کوڕی جێگری بوو، لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوەکان:

١. الامام أمجد الزهاوي ٦٨.

٢. مشاهير الكورد ١/٢٣١.

٣. لب الالباب ٢/٢٤٧.

٤. بوژاندنەوە ١/٣٢٨ /٣/٢٠٠ - ٢٠١.

محەممەد سەعید عبێدی (١٣٤٥)

ناوی محەممەدسەعیدە کوڕی ئەحمەدی کوڕی فەتتاحە، لە پیاو ماقوڵانی (ئەبوعوبەیدە)ی نزیك (هەڵەبجە)یە، دەوری ساڵی ١٣٠٠ك – ١٨٨٢ز هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە ناوچەی خۆیان قۆناغی سوختەیی بڕی، لە قۆناغی موستەعیدی چووە (کەرکوك) لای مەلا عەلی حیکمەت ئەفەندی ڕیازیاتی خوێند، پاشان چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادر، ماوە تا ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (ئەبوعوبەیدە) لەگەڵ مەلا عبدالله ی مەلا قادر دەستی کرد بە دەرسدانەوە یەك لە فەقێیەکان مامۆستا عبدالکریمی (مدرس) بوو.

خووڕەوشتی: زاتەکی بە دین و لە خواترس و دڵنەرم و ڕووخۆش بوو، سەرەڕای مەلایەتی مامەڵە و بازرگانی دەکرد، تەنیا نانی دەستی خۆی دەخوارد، شتی لە کەس وەرنەدەگرت، خزمەتی فەقێیانی دەکرد، ساڵی ١٣٤٥ك – ١٩٢٦ز کۆچی دوایی کرد، یەك ڕۆژ بەر لە وەفاتی بەردەوام ئایەتی ﴿الله لطیف بعبادە...﴾ (شوری/١٩)ی دەخوێند.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٥٠ – ٥٥١.

محەممەد سەعید عەجاج ئیزۆلی (١٣٤٦)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕ عەجاجی کوڕی عەلی یە، عەشیرەتی (ئیزول)ە، لە نزیك (ماردین) دادەنیشن، ساڵی ١٣٠٧ك – ١٨٨٩ز لە (عەجلون)ی ئوردن هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە لای شێخ محەممەد هاشمی تەلەسانی لە (دیمشق)، هەر لەو زاتە تەریقەتی شازەلی وەرگرت، گەڕاوە (ئوردن) لە (بارحە) کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن، سەفەری کرد بۆ کوێت و میصر و عێراق، خەریکی دەرسدانەوە و ئیرشاد بوو، لە ٧/٧/١٩٧٢ز کۆچی دوایی کرد، شێخ ئیسماعیلی کوڕی بووە جێگری.

مامۆستا سەعید چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (التعرف بحقائق التصوف) و (فوائد الأذكار ومحبة العزيز الجبار) و (مولد الروح النبوية خير الخلائق الكلية) و (عصمة الأنبياء)

و (القصائد الروحية) و (رسالة في التوحيد) و (نشر الاعطار المحمدية) و (دوحة الإمداد في ذكر بعض كرامات أولياء الأكراد).

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٥٠ – ٦٥١.

محەممەد سەعید مەولەوی (١٣٤٧)

ناوی محەممەد سەعیدە، کوڕی سەید محەممەدی کوری سەید عبدالرحیمی مەولەوییە، لە دەوری ساڵی ١٢٩٠ك – ١٨٧٣ز لە گوندی (سەرشاتە) ڕۆژهەڵاتی زێی (سیروان) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، گەڕا لە چەند قوتابخانان، پاشان چووە (بیارە) تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عومەر وەرگرت، بووە مەلا لە (شمیران) دوایی باری کرد، بۆ (گوندە)، ساڵی ١٣٦٠ك – ١٩٤١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٤٩.

محەممەد سەلەمە حەڕانی (١٣٤٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی سەلەمەیە، خەڵکی (حەڕان)ە، زانایەکی شەرع زان و فەرموودەناس بووە، لە هیشامی حەسەنی بیستووە، ناسراوە بە بڕواپێکراو، ساڵی ١٩١ك – ٨٠٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ١/٣٢٩.

٢. البداية والنهاية ١٠/٢٣٥.

محەممەد سولەیمان حەڕانی (١٣٤٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی سولەیمانی کوڕی عبداللە یە، خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی شافیعی یە، لە منداڵیەوە چووە (حەما)، یەکەم جار پیشەساز بوو، دوایی وازی هینا، دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (دیمشق)، ساڵی ٧٧٣ك – ١٣٧١ز گەڕاوە (حەلەب)، لەوێ کرا قازی و مودەرریس، ساڵی ٨٠٦ك – ١٤٠٣ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

شذرات الذهب ٧/٦٠ – ٦١.

معجم أعلام الكورد ٦٠٥.

محەممەد سولەیمان صەیدی (١٣٥٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی سولەیمانی کوڕی حاجی سەید مەحمودە، نازناوی (صەیدي)یە، واتە: ڕاوچی، ساڵی ١٨٧٤ز لە گوندی (خانەقا)ی نزیك (پاوە) هاتەدنیا.

دەستی کرد بە خوێندن، لە مزگەوتەکانی (هەورامان) و (شارەزور) و (پایگەلان) و (بیارە) قۆناغەکانی خوێندنی بڕی، پاشان چووە لای مەلا جەلالی خوڕماڵ، ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە گوندەکەی خۆی دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، هەروەها ئیشی کشتوکاڵیشی دەکرد، دوایی چووە لای شێخ عوسمانی تەوێڵە تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، (صەیدي) جگە لە مەلایەتی شاعیریش بوو، بەڵام بەم نازناوە شاعیری تر هەیە، صادق سەید عەلی هەورامیە.

سەرچاوە: مێژوی ئەدەبی کوردی ٣/٢٦٣ – ٣٠٠.

محەممەد سولەیمان کوردی (١٣٥١)

ناوی محەممەدە، کوڕی سولەیمانی کوڕی مەدەنییە، ساڵی ١١٢٦ك – ١٧١٤ز لە (دیمەشق) هاتەدنیا، پاشان لە خزمەت باوکی چووە (مەدینە)ی پیرۆز، لەوێ لای باوکی و شێخ یوسفی کوردی و چەندان زانایان خوێندنەکەی تەواوکرد، ئیجازەی مەلایەتی لە عبدالله سالمی بەسرایی وەرگرت، زانایەکی بە توانا بوو، لە زانستەکانی ئەقلی و نەقلی سەرکەوتوو بوو، بە تایبەت لە فیقهی شافیعی زۆر ئاگادار بوو، مەلا صبغةالله ئەفەندی حەیدەری فەقێی ئەو زاتەیە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. الحواشي المدينية على شرح المقدمة الحضرمية.
٢. شرح المقدمة الحضرمية.

٣. القول الفصل على شرح مقدمة الفقيه عبدالله بافضل.
٤. التواني عن الساعي لقضاء حوائج الانسان.
٥. الثغر البسام عن معاني الصور التي يزوج فيها الحكام.
٦. عقود الدرر في بيان مصطلحات تحفة ابن حجر.
٧. فتاوى.
٨. جالية الهمم.
٩. الفوائد المدنية في بيان إختلاف العلماء من الشافعية.
١٠. الإنتباه في فضل الصلاة.
١١. حاشية على شرح الغاية للخطيب.
١٢. زهر الربا في بيان أحكام الربا.
١٣. شرح منظومة الناسخ والمنسوخ.
١٤. الدرة البهية في الأسئلة الجاوية.
١٥. فتح الفتاح بالخير على من يريد معرفة شروط الحج عن الغير.
١٦. فتح القدير باختصار متعلقات النسك للأجير.
١٧. الفوائد البهية فيمن يفتي بقوله من أئمة الشافعية.
١٨. كاشف اللثام عن حكم التجرد قبل الميقات للإحرام.
١٩. كشف المروط عن محذرات ما للوضوء من شروط.
٢٠. المسلك العدل.

کۆچی دوایی: شەوی پێنج شەمە ١٦ی مانگی مەولود، ساڵی ١١٩٤ك – ١٧٨٠ز کۆچی دوایی کرد، لە (ڕەوضە)ی شەریف نوێژی لەسەر کرا، لە (قبة العباس) سەرەوەی گۆڕەکەی باوکی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٢ /٣٤٢ ٦/ ٢٢/ ٧.

٢. إيضاح المكنون ٣/١٢٩.
٣. معجم المؤلفين ٣/٥٤.
٤. مشاهير الكورد ٢/١٣٩.
٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٢ – ٥٠٣.
٦. سلك الدرر ٤/١١١ – ١١٢.
٧. الأعلام ٦/٧٥.
٨. معجم أعلام الكورد ٦٠٥.

محەممەد سەلیم ئەردەلانی (١٣٥٢)

مامۆستا محەممەد سەلیم ئەردەلانییە، خەڵکی کوردستانی ئێرانە، دەستی کرد بە خوێندن، پاشان هاتە کوردستانی (عێراق) لەلایەن مەلا صبغةالله ماوەرانی ئیجازەی وەرگرت، لە مزگەوتی عومەری لە (موصل) دەرسی داوە، ساڵی ١١٨١ك – ١٧٦٧ز مصطەفا عبدالغنی شێخ یەحیا لەلای خوێندووە، دوایی بوویتە مەلای مزگەوتی (زەکەریا)، لەو کاتە خەتیبی عومەری خاوەنی (منهل الأولياء) لەلای دەخوێند، ساڵی ١٢٠٣ك – ١٧٨٨ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (نەبی شیت) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/٣٣٦ – ٣٣٨.
٢. مشاهير الكورد ٢/١٣٤.
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٠ – ٥٠١.
٤. منهل الأولياء١/ ٢٧٧ – ٢٧٨.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٥٣.

محەممەد سەلیم مەردۆخی (١٣٥٣)

ناوی محەممەد سەلیمە، کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عبدالکریمی کوڕی شێخ عبدالغفارە، نەوەی شێخ ئەحمەدی عەللامەی مەردۆخییە، ساڵی ١٢٧٤ك – ١٨٥٧ز لە

گوندی (تەختە) هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك لە (سنە) بوو، ماوەك لە (سابلاغ)، دوایی هاتە شاری (سلێمانی)، ماوەك لەلای شێخ عبدالقادری موهاجیر ماوە، دوایی چووە (بیارە) لای مەلا قادر کانی کەوە ئیجازەی وەرگرت، هەروەها تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عومەری (ضیاءالدین) وەرگرت، جەنابی شێخ ئیجازەی ئیرشادی پێدا، مامۆستای مەردۆخی جگە لە مەلایەتی شاعیرەکی چاك بووە، شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی هەیە، خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆز بوو، تا ساڵی ١٣٣٧ك – ١٩١٨ز کۆچی دوایی کرد.

چەند دانراوی خۆی هەیە، لەوانە:

١. قەصیدەی عەرەبی لە مەتحی شێخ نەجمەدینی بیارە، لە کۆتاییدا دەڵێ:

فیارب هب لي فیه قلبا مصدقا (سلیما) من الزیغ وسوء التبدل

٢. تەرجومەی قەصیدەی سەعدی شیرازی، لە عەرەبی بۆ فارسی بە هۆنراوە.

٣. قەصیدەی عەرەبی بۆ شێخ عومەر، لە سەرەتاوە، دەڵێ:

رأیت الناس في الآفاق للشبان عشاقا وإني عاشق شیخاً إلیه کنت مشتاقا

٤. تەخمیسی شیعری شێخ عومەر بە عەرەبی.

٥. قەصیدەی فارسی لە مەتحی شێخ عومەر.

٦. چەند ئەشعاری (تەصەووف)

٧. قەصیدەی (هائیە).

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژوی زانایانی کورد ٦/٣٣٩ – ٣٤٨.

محەممەد سۆرانی (١٣٥٤)

شێخ مەلا محەممەد سۆرانی، یەکە لە پیاوماقوڵانی شاری (حەلەب)، لە مەدرەسەی (ئەحمەدیە) – کە تایبەت بو بە قوتابیانی کورد – دەرسی دەدا، هەروەها تەریقەتی قادری بەلاو دەکردەوە، هەر لەو شارە ساڵی ١٢٣١ك – ١٨١٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. مشاهير الكورد ٣٧٥.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٥٣ – ٦٥٤.

محەممەد شاهەنشا ئەییوبی (١٣٥٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی شاهەنشای کوڕی مەلیك بەهرامی کوڕی فەڕوخ شای کوڕی شاهەنشای کوڕی ئەییوبە، لە مەلیکە ئەییوبییەکانە، ساڵی ٦١٦ك – ١٢١٩ز لە وڵاتی (شام) هاتەدنیا، لەگەڵ ئەوە کە سەرکردە بو زانایەکی ئاینی بوو، (بوخاری) خوێندووە و دەرسی داوە، ئیجازەی بە شێخ شەمسەدین داوە، ساڵی ٦٨٣ك – ١٢٨٤ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد٦٠٧.

محەممەد شەریف بەرزنجی (١٣٥٦)

مامۆستا محەممەد شەریف، لە سەیدەکانی بەرزنجیە، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (مەدینە)ی پیرۆز دابەزیوە، کتێبی (عدة الإنسان لمعرفة مداخل الشيطان)ی داناوە، سەرەتایەکەی بە: (الحمد لله مقلوب القلوب) دەست پێ دەکا، ساڵی ١١٣٤ك – ١٧٢١ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:
١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٣.
٢. إيضاح المكنون ٢/٩٤.
٣. هدية العارفين ٢/٣١٦.
٤. معجم المؤلفين ١٠/٦٦ – ٦٧.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٥٥.

محەممەد شەریف گۆرانی (١٣٥٧)

ناوی محەممەد شەریفە، کوڕی مەلا یوسفی کوڕی قازی مەحمودی کوڕی مەلا کەمالەدینی گۆرانی (صدیقی)یە، لە خزمەت باوکی خوێندووە، کە گەیشتە تەفسیری بەیزاوی، قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەرکرد، ساڵی ١٠٥٥ك – ١٦٤٥ز چوە حەج، دوو ساڵان لەوێ ماوە، پاشان گەڕاوە کوردستان، دووبارە گەڕاوە (مەککە) و (مەدینە) ماوەك لەوێ دەرسی داوە، دوایی چووە (یەمەن) لە شاری (تەعز) و (مەخاوب) نیشتەجێ بوو، هەر لەوێ لە مانگی سەفەری ساڵی ١٠٧٨ك – ١٦٦٧ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی:

١. حاشیە لەسەر تەفسیری بەیزاوی تا سەرەتای سورەتی (مریم).

٢. حاشیە لەسەر تەفسیری بەیزاوی تا کۆتایی.

٣. حاشیە لەسەر شەرحی ئیشاراتی (طوسی).

٤. حاشیە لەسەر (تهافت الفلاسفة)ی خواجە زادەی ڕۆمی.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٩١ – ٤٩٢.

٢. معجم المؤلفين ١٠/٦٨.

٣. کشف الظنون ١/١٩٣.

٤. معجم أعلام الکورد ٦٨١.

٥. إیضاح المکنون ١/١٤٢.

٦. هدية العارفين ٦/٢٩١.

٧. مشاهیر الکورد ٢/١٥٦.

٨. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٤/٢٥٧.

محەممەد شەعبان ئەخلاطی (١٣٥٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی شەعبانی کوڕی ئەبوطاهیری کوڕی حەسانی کوڕی عەلییە، خەڵکی (ئەخلاطە)، فەرموودەی خوێندووە و دەرسی داوە، دەنگی خۆش بووە لە مەشهەدی حوسێنی پێش نوێژی کردووە، لە مانگی مەولودی ساڵی ٧٣٠ك – ١٣٣٠ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٠.

محەممەد شەعبان دیاربەکری (١٣٥٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی شەعبانی کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی (دیاربەکر)ە، نازناوی (کامی)یە، ساڵی ١٢٠١ك – ١٧٨٦ز کۆچی دوایی کردووە.

دانراوی تورکی هەنە لەوانە: (الرد على النصارى) و (فاتح المشكلات) و (مولد النبي صلى الله عليه وسلم) و (منشآت) و (ديواني شعر).

سەرچاوە: هدية العارفين ٦/٣٤٦.

محەممەد شەفیع مەرعەشی (١٣٦٠)

ناوی محەممەد شەفیعە، کوڕی ڕەحمةالله ی کوڕی محەممەدە، خەڵکی (مەرعەش)ە، ساڵی ١٠١٦ك – ١٦٠٧ز هاتەدنیا، پاشان لە (ئەصفەهان) نیشتەجێ بوو، زانایەکی مێژووناس و نەتەوەناس بوو، کتێبی (بحر الفوائد في التواريخ والأنساب)ی داناوە.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١٠/٧٠.

محەممەد شوکری موفتی (١٣٦١)

مامۆستا محەممەد شوکری موفتی شەرعی شاری (ئامێدی) بووە، لە مزگەوتی گەورە ووتارخوێن بووە، لە مەدرەسە بەناوبانگەکەی (قەبەهان) دەرسی داوە، کتێبخانەکی دەوڵەمەند لە دەستنوس و چاپی لەبەردەست بووە، بەشێکیان نووسراوی ساڵی ١٥٧٣ز بوون دەوری سوڵتان حوسێنی والی، مامۆستا موفتی ساڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١.

محەممەد شیرانشی (١٣٦٢)

مامۆستا محەممەد خەڵکی شیرانش (شەهرانش – شرانش)ە، سەر، بە قەزای (زاخۆ)یە، یەك بووە لە زانایە مەزنەکانی سەردەمی خۆی.

چەند دانراو و حاشیەی لەسەر کتێبەکانی خوێندن هەنە، لەوانە:

١. حاشیة علی عصام الوضع: ساڵی ١٠١٦ك – ١٦٠٧ز تەواوی کردووە، نوسخەکمان لەلایە، محەممەد مصطفا دایەخەجێ ساڵی ١١١٤ك نووسیتیەوە، سەرەتایەکەی بە: (قوله علی تقدیر تقدم الدیباجة.....) دەست پێ دەکا.

٢. حاشیة علی عصام الإستعارە: سەرەتایەکەی بە: (قوله إلی ألطاف ربه الخفیة....) دەست پێ دەکا.

٣. حاشیه علی جزء (عم) من تفسیر البیضاوي.

٤. حاشیة علی الجامي: في النحو.

٥. حاشیة علی شرح الشمسیة في المنطق.

مامۆستا لە مەدەرەسەی ئیخلاص (بەدلیس) ساڵی ١٠٠٠ك دەرسی دەدا.

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ١/١٩٣.

٢. الأكراد في بهدینان ١٩٠.

٣. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٤/٧٤ – ٨٠.

محەممەد صادق نعمةالله (١٣٦٣)

شێخ محەممەد صادق کوڕی شێخ نعمةالله یە، لە گوندی (کاکۆزەکەریا) دانیشتووە، خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆز بووە، زانیاری بەلاوکردوتەوە، ئامۆژگاری خەڵکانی کردووە، لەبەر ڕێزداری ناوبانگی بە (فاضل) ڕۆیشتووە، کتێبی (قاموس الأنساب)ی داناوە.

سەرچاوە: بنەماڵەی زانیاران ١٠٣.

محەممەد صالّح دیاربەکری (١٣٦٤)

ناوی محەممەد صالّحە، کوڕی مصطەفای کوڕی عومەرە، خەلّکی (دیاربەکرە) ساڵی ١٢٦٣ك – ١٨٤٦ز لە (دیمشق) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك لەلای عبدالقادر جەزائیری بور، ماوەك دەرسی فەرموودەی دەخوێند، ساڵی ١٢٩٩ك چووە (ئەزمیر) تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عوسمان وەرگرت، پاشان چووە (ئەستەمبۆڵ) لەوێ کرا موفتی (یەمەن)، ساڵی ١٣٠٠ك گەڕاوە (دیمشق)، ساڵی ١٣١٤ك چووە (مەککە)ی پیرۆز، دوایی گەڕاوە (دیمشق)، لە (٥)ی مانگی شەعبانی ساڵی ١٣٧٠ك – ١٩٥٠ز لە تەمەنێکی درێژی پڕ تاعەت کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (دەحداح) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: نثر الجواهر والدرر ١٢٤٠ – ١٢٤١.

محەممەد ضیائەدین هەکاری (١٣٦٥)

ناوی محەممەدە، نازناوی ضیائەدینە، ناسراوە بە (ئەبو عیسا)، یەك بووە لە سەرکردەکانی سوڵتان صەلاّحەدینی ئەییوبی و لە ڕاوێژکارەکانی نزیکی، دەورێکی زۆری هەبووە لە ڕێکخستنی وەزارەتی حکومەتی ئەییوبی، زانایەکی شارەزا بوو، بەتایبەت لە زانستی (کەلام) دەستی بالاّ بوو، دانراوی خۆی زۆرن، لە ڕۆژی سێ شەمە (٩)ی ذی القعدەی، ساڵی ٥٨٥ك – ١١٩٠ز لە (قودس) کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: مشاهیر الکورد ٨٦.

محەممەد طاها باشوری (١٣٦٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا طاهای کوڕی مەلا ئەحمەدە، خەلّکی گوندی (باشورە) لە دەشتی هەریر، پلکزای شێخ مصطەفای نەقشبەندی بووە بۆیە ناوبراوە بە (مەلا محەممەدی پلکێ)، ساڵی ١٣١٨ ك – ١٩٠٠ز هاتەدنیا.

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغی سوخەتیی تەواوکرد، لە قۆناغی موستەعیدی چووە لای مەلا ئەحمەدی ئاشۆکانی، لە گوندی (بنەسراوە)ی گەورە، دوایی

چووە لای مەلا شێخ حوسێنی سورچی لە گوندی (قەراسنج)، ماوەکیش چووە (قازیخانـە) لای مەلا عوسمانی خورمەلەی، پاشان چـووە لای شـێخ مصـطەفـای نەقشـبەندی، سـاڵی ١٩٣٢ز لە خزمەت شێخ ئیجازەی وەرگرت، لەگەڵ ئەو بەرێزانە:

١. مەلا ئیسماعیل سوسەیی.
٢. مەلا مصطەفای ئاشۆکانی (مامم)
٣. مەلا عبدالله ی بەحرکەیی (بابم)

مەلایەتی: لەسەر فەرموودەی شێخ لە گوندی (نۆغەران) بووە مەلا، ماوەکی زۆر لەوێ دەرسی دەداوە، ساڵی ١٩٥٨ز باری کرد بۆ (موصل)، لە مزگەوتی نەجیب جـادر کرا پێش نوێژ بە مووچەی برایەوە دە دینار، ساڵی ١٩٦٦ز گـەڕاوە (هـەولێر)، زۆربـەی ڕابواردنی لە مزگەوتی شێخ مصطەفا بوو، لە بەرواری ١/٩/١٩٨٤ز کۆچی دوایی کرد.

کوڕەکانی: (مەلا صادق) و (مەلا موحسین) و (حاجی حەمیـد) و (مـەلا طاهـا – کاکە مەلا).

سەرچاوە: النجم الزاهر ٦٨.

محەممەد طاها بالیسانی (١٣٦٧)

ناوی محەممەدە، کـوڕی شـێخ طاهـای کـوڕی عـەلی کـوڕی عیسـای کـوڕی ئەحمەدی کوڕی مصطەفای کـوڕی عیسـایە، سـاڵی ١٣٣٦ک – ١٩١٧ز لـە (بالیسـان) هاتەدنیا، لە خزمەت بابی دەستی بە خوێندن کرد، پاشان لەسەر فەرمانی بـابی چـووە لای شێخ عومەری کاکی، دوایی چووە (کۆیە) لای مەلا عبدالقادری کانی دەربەندی، دوایـی چووە لای مەلا مصطەفای توتمـەیی، مـاوەکیش لـەو شـوێنانەی خوێنـد: خـەتێ، شـیرێ، هەرووتەکەون، پاشان چووە مزگەوتی حاجی قادر لە (هەولێر)، دوایی گەڕاوە لای کاکی مەلا شێخ عومەر ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایـەتی: یەکـەم جـار بـووە مـەلا لـە ناوچـەی (هەڵەبجـە)، دوایـی لەسـەر فەرموودەی کاکی گەڕاوە (هەولێر) لە مزگەوتەکەی خۆیان لە گەڕەکی (سیطاقـان) کـرا

ووتارخوێن، دوایی لە گەڕەکی (مستەوفی) مزگەوتێکی دروست کرد بەناوی (بالیسانی) لەوێ دەرسی فەقێیانی دەدا، ساڵی ١٩٦٥ز کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە مزگەوتی گەورەی (کۆیە)، پاشان کرا مودەرریس لە (کوبێسە)ی سەر بە شاری (ڕومادی)، ساڵی ١٩٧٠ز کرا مەلا لە مزگەوتی (مصرف) لە (بەغدا)، دوایی چووە مزگەوتی حاجی حەسەن بارح، لە گەڕەکی (سبع ئەبکار).

کۆچی دوایی: لە بەرواری ٢٥/٤/١٩٩٥ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی گەیلانی بە خاك سپێردرا.

دانراوەکانی: چەند دانراوی کوردی و عەرەبی هەیە، لەوانە:

١. كيف تحج وكيف تعتمر.
٢. اللطف الخفي نظم عقائد النسفي.
٣. القول الوفي في شرح اللطف الخفي.
٤. النصائح المفيدة.
٥. القول الحصين في تقسير سورة ياسين.
٦. القول المنصف في تفسير سورة يوسف.
٧. تفهيم الأمة في تفسير جزء (عم).
٨. القول المبارك في تفسير جزء (تبارك).
٩. ثمن ماء الكوثر.
١٠. أقول هذا.
١١. هذا شعري وهذا شعوري.
١٢. هذا رأيي وهذا مذهبي.
١٣. دەنگی دەروون تەفسیری سورەتی (نون).
١٤. چرای ڕۆناکی بۆ ڕێگای پاکی.
١٥. ڕۆڵە پەروەری.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبدالرحمان شەمشولەیی، مەلا بەهائەدین خەتی، مەلا عبدالکریم خورشید جانەیی، مەلا ئیسماعیل مەلا قەرەیی.

کوڕەکانی:

١. دکتۆر شێخ ئەحمەد: مامۆستای کۆلیژی شەریعەیە لە زانکۆی کۆیە.

٢. شێخ حوسێن مامۆستای زانکۆیە.

٣. ناصح: پزیشکە.

سەرچاوەکان:

١. القول المنصف ٢٢٧

٢. اسهمام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢١٧ – ٢٦٥.

محەممەد طاها بالیسانی (١٣٦٨)

ناوی محەممەد طاهایە، کوڕی یەحیای کوڕی سولەیمانی کوڕی محەممەدە، نازناوی (أبوالفیض)ە، لە گوندی (بالیسان) هاتووتەدنیا، زانایەکی گەڕیدە بووە، چوویتە (بەغدا) لەوێ بۆ (حیجاز) لەوێ بۆ (شام)، ساڵی ١١٥٥ك – ١٧٤٢ز گەڕا لە چەند شوێنانی کۆن، لەو بابەتە کتێبی (رحلة الكردي في بغداد ومكة والشام والبقاع الأثرية)ی دانا.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٠٧/١٠.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٥٩.

محەممەد طاهیر بریفکانی (١٣٦٩)

مامۆستا شێخ محەممەد طاهیر بریفکانی، دەستی کرد بە خوێندن، لە قۆناغی سوختەیی سەرکەوت، هاتە گوندی (پیرزین) نزیك (هەولێر)، ماوەك چووە لای مەلا عوسمانی شەوەکی، دوایی چووە (موصل) لای شێخ محەممەد رضوانی ئیجازەی وەرگرت،

دەستی کرد بە دەرسدانەوەی ئالقەیی، لە مزگەوتی (رضوان)، پاشان لە ماڵەوە دانیشت، قوتابی دەچوونە لای.

مامۆستا جگە لە مەلایەتی شێخی تەریقەتی (قادری) بوو، ئامۆژگاری خەڵکانی دەکرد، زۆر دەردەچوو بۆ ناوچەی (ئەتروش) و (مزوری) و (عەشائیر سەبعە)، بەردەوام بوو لەسەر خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام تا ساڵی ١٩٦٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١.

محەممەد طاهیر دیاربەکری (١٣٧٠)

ناوی محەممەد طاهیرە، کوڕی عومەری کوڕی مصطەفا عورف زادەی حەسەنیە، ساڵی ١٢١٥ك – ١٨٠٠ز لە (دیاربەکر) هاتەدنیا، تەمەنی حەوت ساڵان بوو لە خزمەت باوکی چووە (دیمشق)، دەستی کرد بە خوێندن، لەلای باوکی و چەند زانایانی تر کۆتایی بە خوێندن هێنا، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، فێری زمانی (تورکی) بوو، لە مەزهەبی حەنەفی شارەزا بوو، لە مزگەوتی گەورەی (ئومەوی) کرا پێش نوێژ، دوایی کرا (ئەمین فەتوا)، دوایی کرا (موفتی)، شوێنی تایبەتی لە قوتابخانەی (چەقمەقی) هەبوو، پاشان ئاژاوە پەیدابوو، دوورخراوە بۆ قەڵاتی (ماغوصە) لە (قوبرص)، دوایی گوازرایەوە (ئیزمیر) پاش سێ ساڵ ناردرا (ئەستانە) لەوێ بەردرا، کرا قازی (بنغازی) دوایی کرا قازی (خەرپوت)، دوایی کرا قازی (حەما)، گەڕاوە (دیمشق) کرا جێگری دادگای شەرعی.

مامۆستا زاتەکی شەرع زان و زیرەك بوو، دوور لە دنیا و ڕوو لە خێر بوو، بۆ خەڵکان بە سوودبوو، لە ٦ی ڕەبیعی دووەم، ساڵی ١٣٠١ك – ١٨٨٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: نثر الجواهر والدرر ٢/١٢٦٠ – ١٢٦١.

محەممەد طاهیر کوردی (١٣٧١)

ناوی محەممەد طاهیرە، کوڕی حاجی عبدالقادر شازەمان کوڕی مەحوودە، عبدالقادر دانیشتوی قەڵاتی هەولێر بوو، بە نیازی سەفەری حەج چووە (مەککە)ی پیرۆز

لەوێ نیشتەجێ بوو، ساڵی ١٩٠٢ز ئەو کوڕە هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە قوتابخانەی (الفلاح)ی (مەککە) سەرەتایی تەواوکرد، ساڵی ١٩٢٢ز لە خزمەت باوکی چووە (میصر) لە (جامع الأزهر) وەرگیرا، هەر لەوێ لەلای مامۆستا عبدالعزیزی ڕوفاعی فێری جۆرە نووسینەکان و نەخش و نیگار بوو، ساڵی ١٩٢٥ز بڕوانامەی (دبلۆم)ی وەرگرت، گەڕاوە (مەککە) ساڵی ١٩٣٠ز لە قوتابخانەی (الفلاح) کرا مامۆستای خەت ساڵی ١٩٣٤ز دووبارە گەڕاوە (میصر)، ساڵی ١٩٣٩ز کتێبی (تأریخ الخط العربي) لە چاپدا، گەڕاوە (مەککە) نمونەی خەتی (نسخ) و (ثلث)ی لە چاپدا، ساڵی ١٩٤٦ز دەستی کرد بە نووسینەوەی قورئانی پیرۆز، ساڵی ١٩٥٠ز تەواوی کرد، لە چازانی مامۆستا دەڵێن: سورەتی (یاسین)ی لەسەر یەك (هێلکە) نووسیتە، ساڵی ١٩٦٤ز سەفەری (هەولێر)ی کرد، لەلای غەفور چەلەبی خاڵی دابەزی.

بەشێك لە قوتابییەکانی: یوسف ذنون، ولید الأعظمي، يحيى سلوم عباس، محمد صالح الموصلي.

مامۆستا چەند دانراوی لە بابەت خەت و ئایین هەیە، لەوانە:

١. التاريخ القويم: مێژووی (مەککە)یە، چوار بەرگی چاپ کراوە، ئەوی تر دەست نووسن.
٢. الأحاديث النبوية في الآداب الدينية.
٣. التفسير المكي.
٤. أدبيات في الشاي والقهوة والدخان: ساڵی ١٩٦٧ز لە (جدة) لە چاپ درا.
٥. تأريخ الخط العربي وآدابه: ساڵی ١٩٣٩ز لە (قاهیرە) چاپ کرا.
٦. تأريخ القرآن وغرائب رسمه وحكمه.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٨٠ز لە (مەککە)ی پیرۆز کۆچی دوایی کرد، برایەکی زانای هەبوو، ناسرابوو بە (محەمەد مەککی کوردی) مطوفی حاجیان بوو، چەند

نامیلکەی دەربارەی چۆنیەتی حەج داناوە، چاپی کردووە، پێشکەشی دەکردن بە وانەی دەچوونە لای.

سەرچاوەکان:

١. نثر الجواهر والدرر ٢/١٢٥٧ – ١٢٥٩.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٥٦ – ٦٥٨.
٣. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٦٩.
٤. هەولێرم وادیوە ٦٥ – ٦٦.
٥. ئاسۆی فۆلکلۆر ٢٠٠١/٤ز ٩٤ – ٩٥.
٦. خۆری ئیسلام ٢٠٠٥/٢٨ز ٥٣.

محەممەد طاهیر مائێ (١٣٧٢)

شێخ محەممەد طاهیر، یەك بووە لە مەلایە چاکەکانی دەڤەری (مائێ) قەزای (ئامێدی)، لەو شوێنە دەرسی داوە و زانیاری بەلاوکردوتەوە، زۆرجاران لە ناوچەکە دەگەڕا بۆ ووتوویژ لەگەڵ زانایەکان، بۆ لابردنی گیروگرفتەکان، مامۆستا شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی هەیە، دەوری ساڵی ١٩١٨ز کۆچی دوایی کرد، کوڕی ئەو (ئەنوەر) مائییە، ساڵی ١٩١٣ز هاتەدنیا، لە (بامەڕنێ) و (زاخۆ) و (دهۆك) و (ئامێدی) خوێند، زیرەك و نووسەر و مێژنووس بوو، نووسینی کوردی و عەرەبی هەیە، لە ١٩٦٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١.

محەممەد عارف ئەرضرۆمی (١٣٧٣)

ناوی محەممەد عارفە، کوڕی محەممەدە، ناسراوە بە: (قاضی زادە)، خەڵکی شاری (ئەرضرۆم)ە، شەرع زان و کەلام زان بووە، ساڵی ١١٧٣ك – ١٧٦٠ز کۆچی کرد.

چەند دانراوی خۆی هەیە، لەوانە: (بحر الفتاوى) و (الرسالة السعدية) و (شرح روضات الجنات) و (شرح كلمة التوحيد).

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٢/٣٣٣.

٢. معجم المؤلفين ١٠/١١٥.

محەممەد عەبباد ئەخلاطی (١٣٧٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەببادی کوڕی مالیکی کوڕی داودی کوڕی حەسەنی کوڕی داودە، نازناوی (ئەبو عبدالله صەدرەدین)ە، مەزهەبی حەنەفی بوو، زانایەکی شەرع زان و فەرموودەناس بووە، ساڵی ٦٥٢ك – ١٢٥٤ز کۆچی دوایی کردووە.

ئەو کتێبانەی داناون: (تلخيص الجامع الكبير) و (مقصد المسند) و (تعليق على الجامع الصحيح).

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦٠٨.

٢. تاج التراجم ٢٦٢.

٣. معجم المؤلفين ١٠/١١٨.

٤. كشف الظنون ١/٤٧٢.

٥. هدية العارفين ٢/١٢٥.

محەممەد عەبباس دەنیسەری (١٣٧٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەبباسی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عوبێدە، ناسراوە بە: (عمادەدین)، خەڵکی (دەنیسەر)ی نزیك شاری (ماردین)ە، ساڵی ٦٠٦ك – ١٢٠٩ز هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (شام) و (میصر) تا شارەزا بوو لە مەزهەبی شافیعی، نووسەر و شاعیر بوو، دکتۆرەکی چاك بووە، ساڵی ٦٨٦ك – ١٢٨٧ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (المقالات المرشدة في درج الأدوية المفردة) و (نظم مقدمة المعرفة) و (نظم الترياق الفاروقي).

سەرچاوەکان:
١. البداية والنهاية ١٣/٣١٤.
٢. شذرات الذهب ٥/٣٩٧ – ٣٩٨.
٣. فوات الوفيات ٣/٣٩٢ – ٣٩٤.
٤. كشف الظنون ٢/١٧٨٤.
٥. معجم المؤلفين ١٠/١١٨ – ١١٩.
٦. هدية العارفين ٢/١٣٦.
٧. إيضاح المكنون ٢/٣٢٨.
٨. معجم أعلام الكورد ٦٠٨.

محەممەد عبدالرحمان کوردی (١٣٧٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالرحمانی کوڕی محەممەدئەمینی کوردیە، خاوەنی (تنوير القلوب)ە، زمان زان و زمان رەوان و نووسەر و ڕۆشنبیر بووە، لەسەر ڕێبازی ئەهلی تەصەووف ڕۆیشتووە، بوخاری شەریف و (موطأ)ی ئیمام مالیك و تەفسیری بەیزاوی لەلای سەلیم بیشری سەرۆکی ئەزهەر خوێند، پلەی (دکتۆرا)ی وەرگرت، کرا ووتارخوێن و پێش نوێژ، کتێبانی (تأريخ البلاغة) و (نظرات في البيان)ی داناوە، ساڵی ١٤٠٨ك – ١٩٨٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. عقد الجوهر ٢٠٨٠ – ٢٠٨١.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٥٩.

محەممەد عبدالرحمان ماردینی (١٣٧٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالرحمانە، خەڵکی (ماردین)ە، نازناوی ئەبو مەنصورە، مەزهەبی حەنەفی بووە، لە (قودس) نیشتەجێ بووە، دەرسی بە ئەبوبەکری قەلقەشەندی داوە، لە ١٥ی مانگی (محرم)ی ساڵی ٨٠٢ك – ١٣٩٩ز کۆچی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ٨/٣٩.

محەممەد عبدالرحیم ئورمەوی (١٣٧٨)

ناوی محەممەدە، نازناوی (صەفیەدین)ە، کوڕی عبدالرحیمی کوڕی محەممەدە، خەڵکی (ورمێ)یە، لە مانگی ڕەبیعی دووەم ساڵی ٦٤٤ك - ١٢٤٦ز لە (هیند) هاتەدنیا، لەلای بابی داکی (باپیری لە داك را) فێری شەریعەت بوو، ساڵی ٦٦٧ك چووە (یەمەن) لەوێ چووە حەج، پاشان چووە (میصر) چوار ساڵان لەوێ ماوە، ئەمجا چووە (کۆنیا) یازدە ساڵان لەوێ ماوە لەلای خاوەنی کتێبی (التحصیل) چەند زانیاری وەرگرت، ساڵی ٦٨٥ك چووە (دیمشق) لەوێ کرا سەرۆکی زانایان، لە قوتابخانە بەناوبانگەکان دەرسی دەداوە، زاتەکی بە دین و پڕ خێر و بڕوا چاك بووە، بەشێکی زۆری قورئانی پیرۆزی لەبەربوو، ئیمامی سوبکی و ئیمامی ئەسنەوی مەتحیان کردووە.

دانراوەکانی: (الزبدة) و (الفائق) و (النهایة) و (الرسالة السیفیة).

کۆچی دوایی: لە مانگی صەفەری، ساڵی ٧١٥ك - ١٣١٥ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٣٧.

٢. البدایة والنهایة ١٤/٨١.

٣. البدر الطالع ٢/١٨٧.

٤. کشف الظنون ١/٨٧٣.

٥. هدیة العارفین ٢/١٤٣.

٦. معجم المؤلفین ١٠/١٦٠ - ١٦١.

محەممەد عبدالرحیم چورستانی (١٣٧٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عبدالرحیمی کوڕی عومەری کوڕی شەریفی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی محەممەد ئاغای کوڕی پیرخدری شاهۆیە، عەشیرەتی (میرئاودەلی)یە، ساڵی ١٨٩٤ز لە گوندی (ئابلاغ) نزیك (سلێمانی) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی بە خوێندن کرد، پاشان باوکی بووە مەلای مەجید بەگی جاف لە (هەڵەبجە)، ئەویش لەوێ لەلای فەقێیەکان دامەزرا، دوایی باوکی باری کرد بۆ (سلێمانی)، ئەویش چووە (هیران) لای کاك مصطەفا، دوایی باوکی باری کرد بۆ (بەرزنجە) لەوێ کۆچی دوایی کرد، مامۆستاش کۆتایی بە خوێندن هینا.

مەلایەتی: بووە مەلا لە گوندی (سەراو)ی شاربازێڕ، پاشان چووە (بادین) لە پشدەر، دوایی چووە (ڕانیە)، لەوکاتە خەڵکی ناوچەکە لە دژی داگیرکاری ئینگلیز بەشەڕهاتن، ئەویش ناوچەکەی بۆمباباران کرد، لە ئەنجامدا کتێبخانەی مامۆستا سووتا، ساڵی ١٩٣٢ز چووە (سلێمانی)، ساڵی ١٩٣٦ز کرا مەلای مزگەوتی (نەقیب).

کۆچی دوایی: ڕۆژی پێنج شەمەی، مانگی نیسان، ساڵی ١٩٦٣ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (گردی جۆگە) بە خاك سپێردرا.

مامۆستا جگە لە مەلایەتی شاعیریش بوو، نازناوی شیعری (چورستانی) بوو دیوانی شیعری کوردی هەیە، چاپ کراوە، بابەتەکانی ئەمانەن: پاڕانەوە، گەورەیی خوا، یادی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ)، ئەوین و عەشق، نەتەوایەتی، ئاووخاك، بەهار و نەورۆز....

نمونەی شیعرە ئاینیەکانی:

لە مەحشەدرا شەفاعەت کردنی طاها ڕەجامانە

کە عەزم و هیممەتی بۆ ئوممەتی داماوی دەرمانە

شەفیعی (رحمة للعالمین) بێ، غیرەتی وایە

نەبێ ڕازی بێ، ئوممەتی دووچاری خوسرانە

شەفاعەتیە ئومێدم گەرچی بێ مایەم لە پەیڕەویا
که ئەو کانی کەرەم، دەس مایەی ڕەحمی گەدایانە
بە جاهی خۆت لە ڕۆژی (أمتي، واشفع تشفع)دا
لە هاوارم وەرە وەختێ، جەنابت سەدری دیوانە

لە کۆتاییدا دەڵێ:

دوعای خێرم ڕەجایە ئەی براگەل بۆ بکەن خێرە
ئەگەرچی شیعرەکانم وەك دڵم خاو و پەرێشانە

سەرچاوەکان:

١. تأريخ مشاهير كورد ٢/٣٩٠.
٢. مێژووی ئەدەبی کوردی ٦/٢٣٧ - ٢٤٧

محەممەد عبدالرحیم عێراقی (١٣٨٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالرحیمی کوڕی حوسێنی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی زەینی ئەبو فەضلە، برای وەلیەدین ئەحمەد ئەبو زەرعەی کوردی عێراقییە، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (قاهیرە) دانیشتووە، ماوەك دەرسی دەداوە، دوایی وازی هێنا، زاتەکی بەڕێز و دیمەن جوان بوو، ساڵی ٨٠٢ك - ١٣٩٩ز چووە سەفەری حەج، لەبەر نەخۆشی حەجی پێنەکرا، گەڕاوە، هەر بەهۆی ئەو نەخۆشییە کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ٨/٤١.

محەممەد عبدالرحیم میلانی (١٣٨١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالرحیمی کوڕی حوسێنی عومەری (میلانی)یە، (میلان: گوندێکە و ناوی عەشیرەتێکی کوردە)، دەرسی لەلای ئەحمەد حوسێن چارەپەردی خوێندووە، دوایی (موغنی) ماموستای شەرح کردووە، سەرەتایەکەی بە: (الحمدلله الفاطر الحكيم...) دەست پێ دەکات، لە عەرەبستان ئەو کتێبە ناودەبردرێت بە (مغني الأكراد)، بە هۆنراوە مەتحیان کردووە:

کتاب جلیل القدر لیس کمثله بجمع تصانیف النحاة أولي الفخر
فکیف لقاریه الفخار لأنه تملك علما لیس یستحصي في حصر
ویکفي له فخرا لقد جاء اسمه بمغن للأکراد یشفي ذوي الضر

نوسخەکی دەستنووسی ئەو کتێبەمان لەلایە، ساڵی ١٠٩٥ك نووسراوە.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ١/٣٩٢ – ٣٩٥.
٢. کشف الظنون ٢/١٧٥١.
٣. معجم المؤلفین ١٠/١٥٨.

محەممەد عبدالرزاق کورد عەلی (١٣٨٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالرزاقی کوڕی محەممەدە، ناسراوە بە (کورد عەلی)، خەڵکی ناوچەی (سلێمانی)یە، ساڵی ١٢٩٣ك – ١٨٧٦ز لە (دیمشق) هاتەدنیا، باوکی لەبەر خوێندنی دانا، ناردیە قوتابخانەی (الرشدیة)، تەمەنی دوازدە ساڵان بوو باوکی کۆچی دوایی کرد، بەڵام وازی لە خوێندن نەهینا و کۆڵی نەدا، فێری زمانی تورکی و فارسی و فەڕەنسی بوو، دیوانی (متنبي) و مەقاماتی حەریری لەبەرکرد، کرا سەرۆکی کۆڕی زانستی عەرەبی، گۆڤاری (المقتبس)ی دەرکرد، ساڵی ١٣١٥ك گۆڤاری (الشام)ی سەر بە حکومەت دەرکرد، دوایی گۆڤاری (المقتطف)ی دەرکرد، ساڵی ١٣١٩ك – ١٨٠١ز چووە (میصر) ڕۆژنامەی (الرائد)ی دەرکرد، گەڕاوە (دیمشق) لەوێ لەلای والی تورک زمانیان لێدا، لەسەر فەرمانی والی ماڵەکەیان پشکنی، هەرچەندە چیان نەدیتەوە گومانی لێ بکرێت، بەڵام مامۆستا دڵی شکا دیمشقی بەجێ هێشت، گەڕاوە (میصر) لەوێ ساڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز گۆڤاری (المقتبس) و ڕۆژنامەی (الظاهر) و (المؤید)ی دەرکردن، ساڵی ١٩٠٨ز گەڕاوە (دیمشق) دیسان تومەتیان پێکرد، کەوا دژی حکومەتی عوسمانی نووسیوە، هەڵات بۆ (میصر)، لەوێ بۆ (ئاورووپا)، پاشان چاوپۆشی لێکرا، گەڕاوە ڕۆژنامەی (الشرق)ی دەرکرد، لە ژیانی دووجار دەوری وەزیری دیتووە.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٧٢ك – ١٩٥٢ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوی زۆرن، لەوانە: (خطط الشام) و (تأريخ الحضارة) و (غرائب الغرب) و (أقوالنا وأفعالنا) و (دمشق مدينة السحر والشعر) و (امراء البيان) و (غابر الأندلس وحاضرها) و (الإسلام والحضارة العربية) و (القديم والحديث) و (كنوز الأجداد) و (المذكرات) و (الإدارة الإسلامية في عز العرب) و (غوطة دمشق).

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٣٧٨ – ٣٨٠.
٢. معجم المؤلفين ١٦٢/١٠.
٣. الأعلام ٧/٧٣ – ٧٥.

محەممەد عبدالرەسول بەرزنجی (١٣٨٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی سەید عبدالرەسولی کوڕی قەلەندەری کوڕی عبدالسیدی کوڕی عبدالرسولی حوسێنی بەرزنجی یە، لە ١٢ی مانگی مەولود، ساڵی ١٠٤٠ك – ١٦٣٠ز لە (بەرزنجە) هاتووتەدنیا.

لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (مەدینە)ی پیرۆز، لەلای مەلا شەریفی کورانی و مەلا ئیبراهیمی کورانی خوێندنەکەی بردەسەر، مامۆستا سەفەری کردووە بۆ (هەمەدان) و (بەغدا) و (دیمشق) و (حەلەب) و (ئەستەمبۆڵ) و (ماردین) و (میصر) و (مەککە) و (مەدینە)، پاشان لە مەدینە کرا مودەرریس، دوایی کرا سەرۆکی زانایان.

کۆچی دوایی: لە ٤ی (محرم)ی ساڵی ١١٠٣ك – ١٦٩١ز لە (مەدینە) کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: نزیکەی حەفتا دانراوی خۆی هەیە، لە (هدية العارفين ٦/ ٣٠٢ – ٣٠٣) ناوەکانیان هەیە، بۆ نمونە:

١. الجانب الغربي بحل مشكلات ابن العربي: لە فارسی تەرجومەی کردووە بۆ عەرەبی.
٢. مخرج المنباك في دخان التنباك.
٣. الفصول في مناقب عبد الرسول: لە مەتحی باوکی.
٤. شرح الهمزية.
٥. السهام الصواب لأولي الألباب.
٦. التأييد والنصر والعون للقائل بكفر أبي جهل وفرعون.
٧. شرح الخارق وجهل المارق.
٨. الإشاعة لأشراط الساعة.

سەرچاوەکان:

١. الأعلام ٢/١٧ /٧/٧٥.
٢. تأريخ السليمانية ٢٧٧ – ٢٧٨.
٣. معجم أعلام الكورد ٦١٢.
٤. تزيين العبارة لتحسين الإشارة / پێشەکی – ٧ –.
٥. الشيخ معروف النودهي ٧٤.
٦. هدية العارفين ٦/٣٠٢.
٧. إيضاح المكنون ٣/٥٩.
٨. مشاهير الكورد ٢/١٢٨.
٩. معجم المؤلفين ١٠/١٦٥.
١٠. سلك الدرر ٤/٦٥ – ٦٦.
١١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٧/٢٦٢ – ٢٦٧.

محەممەد عبدالله (بەدرەدین) (١٣٨٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله یە، نازنـاوی (بەدرەدینـە) خـەڵکی (هـەولێر)ە، سـاڵی ٨٨٦ك – ١٢٨٧ز یـا سـاڵی ٦٨٠ك – ١٢٨١ز هاتووتـەدنیا، لـە قوتابخانـەی (مەرجان) لە بەغدا دەرسـی داوە، شـاعیر و نووسـەر بـووە، سـاڵی ٧٧٥ك – ١٣٧٣ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الکامنة ٣/٤٨٦.
٢. شذرات الذهب ٦/٢٣٨.
٣. معجم أعلام الکورد ٦١٤.

محەممەد عبدالله بەندەنیجی (١٣٨٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله ی کوڕی موبارەکی کـوڕی کەرەمـە، خـەڵکی (بەندەنیج – مەندەلی)یە، پاشان چوویتە (بەغدا)، ساڵی ٥٣٨ك – ١١٤٣ز ئیجازەی لـە فەرموودەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لیّ بی) وەرگرتـووە، بەشـێك لـە فـەرموودەکانی کتێبـی (حلیة)ی ئـەبو نوعـەیمی گێڕاوەتـەوە، سـاڵی ٦٢٥ك – ١٢٢٨ز کۆچـی دوایـی کردووە.

سەرچاوە: سیر أعلام النبلاء ١٣ – ١٤٨ – ١٤٩.

محەممەد عبدالله (بن تەیمییە) (١٣٨٦)

ناوی محەممەدە کوڕی عبدالله یە کوڕی عبدالحلیمی کوڕی عبدالسلامی کوڕی تەیمییەیـە، سـاڵی ٧٥٧ك – ١٣٥٦ز هاتـەدنیا، مەزهـەبی حەنبـەلی بـووە، لـە (دیمشـق) دانیشتووە، لەویّ خەریکی بازرگانی بوو، دوایی کرا قازی لە (ئەسکەندەری)یە، هەروەها دکتـۆرەکی چـاك بـوو، ڕۆژی یـەك شـەمەی ١٧ی مـانگی ڕەمـەزان، سـاڵی ٨٣٧ك – ١٤٣٤ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٧/٢٢٥.

محەممەد عبداللە جزیری (١٣٨٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبداللە یە، نازناوی شەمسەدینە، مەزهەبی شافیعییە، شەرع زان و زیرەك و ڕۆشنبیر بووە، چوویتە (عەدەن) چەند پلە و پایەی پێدراوە پاشان بەندکرا و ئازاردرا، ماڵەکەی داگیر کرا، دوایی بەردراو ڕزگارکرا، دەوری ساڵی ٦٦٠ك – ١٢٦١ز کۆچی کرد، کتێبی (المختصر في الرد على اهل البدع)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦١٣.
٢. معجم المؤلفين ١٠/٢٠٧.
٣. الأعلام ٧/١١١ /١٠/٦٠.

محەممەد عبداللە جەلی (١٣٨٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عبداللە ی کوڕی مەلا ئەسعەدی (جەلی)یە، ناسراوە بە: (جەنابی مەلای – مەلای گەورە)، دایکی عائیشەخانە، کچی حاجی بەکر ئاغای حەویزییە، ساڵی ١٨٧٦ز هاتووتەدنیا.

خوێندنی: لەلای موستەعیدەکانی باوکی دەستی کرد بە خوێندن، تا کتێبی (الخادم)ی تەواوکرد – کە دانراوی باپیرەگەورەیتی –، ئەمجا چووە خزمەت باوکی زانستەکانی تەواو کرد، ساڵی ١٨٩٤ز لە تەمەنی ١٨ ساڵی دا ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ساڵی ١٩٠٨ز باوکی کۆچی دوایی کرد، هەموو پلە و پایەکانی باوکیان بەوی دا، ساڵی ١٩١٢ز کرا موفتی (کۆیە)، ساڵی ١٩١٥ز کرا ئەندامی ئەنجومەنی زانستی (موصل)، ساڵی ١٩١٩ز کرا قازی (کۆیە)، ساڵی ١٩٢٤ز کرا ئەندامی ئەنجومەنی دامەزراندنی عێراق لە (بەغدا)، پاشان گەڕاوە (کۆیە) ساڵی ١٩٢٨ز وازی لە فەرمانبەری هێنا، خۆی دەست بەتاڵ کرد، تەنیا بۆ دەرسدانەوە.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا ئەحمەدی ئەفەندی ئاکری، مەلا محەممەد مودەرریسی دهۆك، مەلا شێخ محەممەدطاهیری شۆشی، مەلا ئەبوبەکری کۆیی، مەلا صادیقی ماویلیان، مەلا عبدالقادر کانی دەربەندی، مەلا مەحمودی (ڕاجی)، مەلا شێخ عبدالکریمی ئۆمەراوا، مەلا فتح الله ی هەرتەلی، مەلا محەممەدی شێروانی – قەپران، مەلا مەعصومی هەورامی، مەلا عبدالحمیدی عەسکەری.

جەنابی مەلا کاتی جەنگی گەورەی جیهانی، ووتارخوێندنەوەی ڕۆژانی هەینی بە شێخ نورەدینی برا گچکەی سپارد، خۆی خەریکی فەتوا و دەرسدانەوە و نووسین بوو.

چەند دانراوی هەیە، زۆربەیان دەست نووسن چاپ نەکراون، ناوەکانیان:

١. المصقول في الاصول: ساڵی ١٩٨١ز لە (بێروت) چاپ کراوە، فائیزی مەلا بەکر ساڵی ٢٠٠٩ز لێکۆڵینەوەی لە سەر کرد، وەك نامەی دکتۆرا پێشکەشی زانکۆی کرد.
٢. القائد في العقائد.
٣. الکلام.
٤. الکلام الجديد.
٥. حقيقة الايمان.
٦. المشاهد: لەسەر شێوەی مەقاصیدی تەفتازانییە.
٧. الاله والطبيعة والعقل والنبوة.
٨. المعجزات والكرامات
٩. حقيقة الإسلام.
١٠. أبهي المآرب، وإثبات الواجب.
١١. كشف الأستار، في مسألة الإختيار.
١٢. ضياعان عظيمان.
١٣. الأشخاص الستة.

١٤. الحدس سلم الإرتقاء.
١٥. خراب العالم.
١٦. غايتي وأملي في علمي وعملي.
١٧. حكايات خەون و كەرامات
١٨. دیاری مەلا محەممەدی کۆیی.
١٩. عەقیدەی ئیسلام.
٢٠. نوێکەرەوە (مجدد).
٢١. فڕی فڕی قەل فڕی.
٢٢. الوسيلة في علم أصول الفقه.
٢٣. تەفسیر قورئانی پیرۆز بە کوردی، ساڵی ١٩٤٣ز تەواوی کرد، لە ١٩٦٨ز چاپ کرا، ساڵی ٢٠٠٩ز هەموو بەرگەکان پێکەوە چاپ کران، جگە لەو حاشیە بەنرخانەی لەسەر (جمع الجوامع) و (تحفه) و کتێبانی تری هەیە.

کۆچی دوایی: لە بەرواری ١٢/١٠/١٩٤٣ز کۆچی دوایی کرد، پەرتوکخانەکی دەوڵەمەند لە کتێبانی باوك و باپیرانی لە پاش بە جێما.

وە هەروەها کوڕێکی لە پاش بەجێما، ناسرابوو بە: (مامۆستا مەسعود محەممەد)، لە ١٩١٩ز لە دایك بوو، لە ساڵی ١٩٥٢ز کرا حاکم، ساڵی ١٩٥٣ز کرا ئەندامی کۆڕی نائیبان، ساڵی ١٩٦٤ز کرا وەزیری دەولە، ساڵی ١٩٦٦ز کرا ئەندامی ئەنجومەنی خزمەتگوزاری لە (بەغدا)، ساڵی ١٩٧٥ز تا ساڵی ١٩٧٨ز سەرۆکی کاتی کۆڕی زانیاری کورد بوو و زانا و زیرەك و مێژووناس و ڕۆشنبیر و ئەدیب و نووسەر و زمان زان و زمان ڕەوان بوو، چەند کتێبی داناون، لەوانە:

١. إعادة التوازن إلى ميزان مختل: ساڵی ١٩٧٧ز چاپ کرا.
٢. من هموم الحياة: ساڵی ١٩٨٨ز چاپ کرا.
٣. گەشتی ژیانم.

٤. حاجی قادری کۆیی: سێ بەرگە.
٥. چەپکێك لە گوڵزاری (نالی).
٦. دەستە و دامانی (نالی).
٧. مرۆڤ و دەوربەر.
٨. إلى العظيم غورباتشۆف.

لە ١/٤/٢٠٠٢ز لە (هەولێر) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. المصقول ١٣- ٣٢.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣٤ – ٥٣٦.
٣. مشاهير الكورد ٢/١٣٥ – ١٣٦.
٤. معجم المؤلفين ١٠/٢٣٣.
٥. مێژووی ئەدەبی کوردی ٥/٣٠٣ – ٣٧٨.
٦. محمد بن عبدالله الجلي ١٠٢ – ١١٦.
٧. بنەماڵەی زانیاران ٥٦٣ – ٥٦٥.
٨. الأعلام ٧/١٢٤.
٩. معجم أعلام الكورد ٦٧٩ – ٦٨٠.
١٠. أعلام كورد العراق ٧٣٦ – ٧٨٢.
١١. خۆری ئیسلام ١٩٩٨/١ز / ٢٠٠٣/٢٠ز.

دیاری خۆم بۆ جەنابی مەلا گەورەی (کۆیە)

سمي حبيب الله مفخر عصره ... لشرح قواعد الأصول المسدد

تسربل سربال المعارف والهدى ... أتاه المعالي كل صوب ومقصد

علت ذروة العلى ثواقب فكره ... فجاء له العلم مع الفخر والمجد

تضلع في شتي العلوم باسرها ... وما خاف في الله من ملامة حسد

فحسن نبات الأرض من كرم البذر	سليل كرام النجب، في كل مشهد
وتحريره رمز الفخار لشعبنا	فمصقوله المصقول، سيف المهند
وسيلته، القائد، كذاك المشاهد	على طرز ما جاء المقاصد للسعد
بكشفه للأستار، أبهى المآرب	تنادي دعاة الحق في القرب والبعد
حواش على جمع الجوامع والتحفة	بفضل يراع مع بنان ومع يد
وتفسيره الكردي قد طاب ذكره	فأحسن به في كل حفل ومعهد
ألا يا (أبا المسعود) ذكرك خالد	سلام عليك، يوم موت ومولد
و (طاهر) يدعو رافع الأيدي للسما	لأعلامنا الكرد، ذوي العز والمجد

٢٥/٨/٢٠٠٩ز.

لە ١٠/١٠/٢٠٠٩ لەزانكۆی كۆيەم خوێندەوە، لە كۆڕێكی گەورە بەيادی ئەو مامۆستايە بەسترابوو.

محەممەد عبدالله حەڕانی (١٣٨٩)

ناوی محەممەدە، كوڕی عبدالله ی كوڕی عەبباسی كوڕی عبدالحميدە، خەڵكی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، ساڵی ٤٨٤ك – ١٠٩١ز هاتەدنيا، لە ٥٦٠ك – ١١٦٤ز كۆچی دوايی كردووە، كتێبی (روضة الأدباء)ی داناوە.

سەرچاوەكان:

١. البداية والنهاية ١٢/٢٦٧.

٢. هدية العارفين ٦/٩٤.

٣. معجم المؤلفين ١٠/٢٢١ – ٢٢٤.

٤. سير أعلام النبلاء ١٢/١٩٤.

٥. المنتظم ١٠/٤٧١.

٦. معجم أعلام الكورد ٦١٤.

٧. الأعلام ٢/١٨٢ /٦/١٢١ /٧/١٠٦.

محەممەد عبدالله خەرپانی (١٣٩٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عبدالله ی، کوڕی شێخ ئیسماعیلی کوڕی شێخ محەممەدی کۆسەیە، لە مەدرەسەی باوکی دەستی کرد بە خوێندن، لە ژیانی باوکیدا لە چەند شوێن گەڕا بۆ خوێندن، پاش کۆچی دوایی باوکی ماوەك چووە (کەرکوك)، پاشان چووە (بەغدا)، دوایی چووە (سنە)، لەوێ چووە (سابلاغ) ئیجازەی لە مەلا محەممەدی بانەیی وەرگرت، گەڕاوە (خەرپان) دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی و دەرسدانەوە، ساڵی ١٢٥٠ك - ١٨٣٤ز (تقريب المرام)ی نووسییەوە، هەروەها شیعری داناوە بە بۆنەی کۆچی دوایی باوکی، ساڵی ١٢٨٣ك - ١٨٦٦ز لە (خەرپان) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: بنەماڵەی زانیاران ١٩٩ - ٢٠٤.

محەممەد عبدالله دیاربەکری (١٣٩١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (دیاربەکر)ە، لە (قوسطەنطینییە) دەرسی داوە، گەڕاوە وڵاتی خۆی لە ڕێگادا ساڵی ١٠٩٧ك - ١٦٨٥ز کۆچی دوایی کرد، حاشیەی لەسەر شەرحی (نخبة الفكر) هەیە.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٦.
٢. معجم أعلام الكورد ٦١٤.
٣. هدية العارفين ٢/٢٩٩.
٤. معجم المؤلفين ١٠/٢٠١ - ٢٠٢.

محەممەد عبدالله دیاربەکری (١٣٩٢)

ناوی محەممەدە کوڕی عبدالله یە، ناسراوە بە (ڕەزا) خەڵکی دیاربەکرە، ساڵی ١٠٩٠ك - ١٦٧٩ز هاتەدنیا، دکتۆر و ڕۆشنبیر بووە، کتێبانی (الاصفية في الكليات الطبية) و (مختصر الانموذج)ی داناون، ساڵی ١١٨٠ك - ١٧٦٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الکورد ٦١٤.

٢. معجم المؤلفین ١٠/٢٠١.

٣. هدیة العارفین ٢/٣٣٦.

محەممەد عبدالله زیارەتی (١٣٩٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله یە، خەڵکی گوندی (زیارەت)ی مەلا زادانە، دەکەویتە بناری کێوی (پیرمەم – سەربەن)، زانایەکی زیرەك و بەتوانا بووە کتێبی (چەغمینی) لەلای مەلا یەحیای مزوری خوێندووە، گوێی لە باسی (شەعیریە) ڕاگرتووە، لە دەرسی مامۆستای حاڵی بووە، نامیلکەکی لەسەر ئەو باسە نووسیوە، سەرەتایەکەی (الحمدلله الذی أقام السموات بامره...) دەست پێ دەکا، پێشکەشی بە داود پاشای والی (بەغدا) کردووە، هەروەها (توحید الصانع، ببرهان التمانع)ی داناوە، ئەویشی پێشکەش بە داود پاشا کردووە.

سەرچاوەکان:

١. علماء ومدارس في أربیل ٩٢.

٢. بوژاندنەوە ٢/٣٦٣ – ٣٦٤ /٦/١٠١ – ١٠٢.

محەممەد عبدالله شارەزوری (١٣٩٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله ی کوڕی قاسمی شارەزوریە، نازناوی (کەمالەدینە) ساڵی ٤٩٢ك – ١٠٩٨ز هاتووتەدنیا، زانایەی شەرع زان بووە لە (بەغدا)ی خوێندووە، دوایی کرا قازی (موصل) لەوێ قوتابخانەی بەناوی شافیعییەکان دروست کرد، هەروەها مێوانخانەی خێراتی لە (مەدینە)ی پیرۆز دروست کرد، ساڵی ٥٤٢ك لە بەندیخانەی قەڵاتی موصل گیرا، دوایی بەردرا لە ماڵەوە دەست بەسەر بوو، ساڵی ٥٥٠ك چووە (شام) لای نوەردین مەحمود زەنکی، ماوەك لە (دیمشق) ماوە، ساڵی ٥٥٠ك – ١١٦٠ پلەوپایەی پێ درا، زاتەکی بەڕێز و بەخێر و خێرات بوو، شاعیر و

نووسەر و ڕۆشنبیر بوو، ڕۆژی پێنج شەمەی مانگی (محرم)ی ساڵی ٥٧٢ك – ١١٧٦ز لە (شام) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الأعيان ٣/٣٧٥ – ٣٧٨.

٢. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٦٩ – ٣٧٢.

٣. شذرات الذهب ٤/٢٤٣.

٤. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢/٩٩.

٥. المنتظم ١٠/٥٣٩.

٦. ژیناوەری زانایانی کورد ٤٧٢ – ٤٧٣.

٧. مشاهير الكورد ١/٢٦٣.

٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٨ – ٤٦٠.

٩. الأعلام ٣/٢٦٠ /٧/١٠٧.

١٠. تأريخ السليمانية ٢٥٨.

١١. معجم أعلام الكورد ٦١٥.

١٢. سير أعلام النبلاء ١٢/٣٥٥ – ٣٥٦.

محەممەد عبدالله شەریفی (١٣٩٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (دیاربەکر)ە، ناسراوە بە: (شەریفی – قەیاس)، زانایەکی مەنتیق زان بووە، کتێبی (السيف الناطق في علم المنطق)ی داناوە، ساڵی ١١٧٥ك – ١٧٦١ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٥.

٢. معجم المؤلفين ١٠/٢٠١.

٣. هدية العارفين ٢/٣٣١.

٤. معجم أعلام الکورد ٦١٤.

محەممەد عبدالله شێخ وەتمانی (١٣٩٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عبداللە ی کوڕی مەلا مەحمودە، (مەلا مەحمود): ساڵی ١٧١٧ز هاتووتەدنیا، لە گوندی (خواجالی) پیرانشاری لاجان هاتە (وەسان)ی باڵەکاتی لای شێخ عەبباس خوێندنی تەواوکرد، ئیجازەی وەرگرت گەڕاوە (ئێران) دیق گوندەکەیان بە دەست شای ئێران تێکدراوە، چاوی بەرایی نەدا لەو وڵاتە بمێنێ، هاتەوە (شێخ وەتمان) دەستی کرد بە دەرسدانەوە و مەلایەتی تا ساڵی ١٧٨٥ز لە گوندی (ناوبەرگە) کۆچی دوای کرد، دوای ئەو مەلا کاك عبداللە ی کوڕی لە جێی دانیشت، ئەویش زانایەکی بەرز بوو، حاشیەی لەسەر کتێبانی خوێندنی سەرەوە هەیە، ئەویش کۆچی دوایی کرد، کوڕی ئەو مەلا محەممەدە، کە ئێستا باسی دەکەین: مەلا محەممەد ساڵی ١٧٨٩ز لە گوندی (شێخ وەتمان) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، هەر لەلای ئەو کۆتایی پێ هینا، زانایەکی زیرەك و بە توانا بوو حاشیەی لەسەر (پشدەری) شەرحی تشریح و (أشکال التأسیس) و (ئوسطرلاب) هەیە، مامۆستا مەلا عبداللە جەلی و حاجی قادری کۆیی لەلای ئەویان خوێندووە، لەگەڵ فەقێیەکان دەچوونە (سینگوڕە): کوێستانی شێخ وەتمانیان، هەر بەوبۆنەیە بۆیادگار، حاجی قادری کۆیی کاتی لە (ئەستەمبۆڵ) بوو، نامەکەی هۆنراوەی بۆ مەلا عبداللە ی جەلی ناردە (کۆیە) تێیدا نووسیوە، دەڵێ:

بەبیرت دێ زەمانێ چووینە باڵەك | بە پێخاوسی نە کەوشم بوو نە کاڵەك
کە چووینە (سینگوڕە) سینەم گڕی بەست | وەکو قەندیلی سەرگەردان وەکو مەست

مامۆستا چەند ساڵان لە شێخ وەتمان مەلا بوو، دەرسی دەداوە، پاشان ساڵی ١٨٦٧ز بە سەفەر هاتە (هەولێر) لەوێ کۆچی دوایی کرد لە گۆڕستانی (شێخ عبداللە - شێخەڵلا) بە خاك سپێردرا.

شەش کوڕی مەلای هەبوو: مەلا عبدالرحمان و مەلا بایەزید و مەلا کاك ئەحمەد و مەلا ئیسماعیل و مەلا عەلی و مەلا طاها.

سەرچاوەکان:

١. علماء ومدارس في أربيل ١٢١.

٢. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ٩١ – ٩٨.

٣. نامەی مەلا محەممەد شێخ وەتمان.

محەممەد عبدالله شێروانی (١٣٩٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله ی کوڕی محەممەدە، عەشیرەتی (شێروانی)یە، ساڵی ١٨٩٤ز لە (مەخمور) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆز و کتێبە سەرەتاییەکانی لە مەدرەسەکانی دەشتی هەولێر تەواوکرد، چووە گوندی (عاللا) لای مەلا ئەمینی هەولێری، دوایی چووە (دیبەگە) لای مەلا عبدالفتاحی خەتێ، پاشان چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا محەممەدی جەلی، ساڵی ١٩٢٨ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: بووە مەلا لە (کۆزەپانکە)، دوایی باری کرد بۆ (مەخمور)، پاشان چووە (شێخانان)، لەوێ باری کرد بۆ (قەپران)، لەو شوێنانە فەقێی هەبوون، دوایی لەلایەن حکومەت کرا مودەرریس، پاشان ماوەك دوورخراوە بۆ (کەرکوك)، دوایی هاتە (هەولێر) کرا بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئاینی لە (قەڵات)، دوایی خانەنشین کرا، لە ماڵەوە نیشتەجێ بوو، نزیك مزگەوتی شێخ نورەدین.

خورەوشتی: زاتەکی بە ئارام و خۆڕاگر بوو، قسەخۆش بوو، ڕووخۆش بوو، مەتەڵ و پەندی پێشینانی زۆر دەزانین، خەتی خۆش بوو، چەند حاشیەی بەنرخی لەسەر (تحفە) هەیە، هەروەها حاشیەکانی مەلایانی جەلی (کۆیە)ی هەموو کۆکردۆتەوە سەر نوسخە توحفەکەی خۆی، منیش سوودم لێ وەرگرتووە، لەسەر توحفەکەی خۆمانم نووسیون، خودا پاداشتیان بداتەوە.

كۆچی دوایی: ساڵی ١٩٧٦ز لە (هەولێر) كۆچی دوایای كرد، لە گۆڕستانی گردی پیرداود بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: الإكليل في محاسن أربيل ٣١٨ – ٣٢٠.

محەممەد عبدالله عولاسه (١٣٩٨)

ناوی محەممەدە، كوڕی عبدالله یە كوڕی عولاسەیە، خەڵكی (حەڕان)ە، لەلای چەند زانایانی خوێندووە، خۆی دەرسی بە ئیبن موبارەك (١١٨ك – ١٨١ك) و وەكیع و چەند زانایان داوە، دوایی كرایتە (قازی) ناسراوە بە قازی جنۆكەكان، گۆیا كێشەك دروست بووە لەسەر ئاوی بیرەك لە نێوان چینەك ئادەمیزاد و چینەك جنۆكە، هەردوولا چوونە لای ئەو قازی یە، ئەویش پێكی هێناون لەسەر ئەوە: ڕۆژان بۆ ئادەمیزادەكان و شەوان بۆ جنۆكەكان بی، دوای ئەو بڕیارە هەر كەس شەوان چووبایە سەر بیرەكە، بەردی بۆ دەهاوێژرا و دەردەكرا، خوا دەیزانی چۆنە.

سەرچاوە: سير أعلام النبلاء ٥/٤٠٣ – ٤٠٤.

محەممەد عبدالله كورد ئەفەندی (١٣٩٩)

ناوی محەممەدە كوڕی عبدالله یە، ناسراوە بە (كورد ئەفەندی) خەڵكی شارەزوورە، مەزهەبی شافیعی بووە، لە مزگەوتی گەورەی (بروسا) دەرسی داوە، ساڵی ١٠٨٢ك – ١٦٧٣ز كۆچی دوایی كردووە، ئەو كتێبانەی داناون:

١. حاشية على تعليقات عصام.
٢. حاشية على شرح الآداب.
٣. شرح الطريقة المحمدية.
٤. شرح الكواكب الدرية.
٥. الفواتح المكية ومرقاة العلوم العقلية والنقلية.

سەرچاوەكان:

١. هدية العارفين ٢/٢٥٣.

٢. معجم المؤلفين ١٠/٢٣٢.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٦.

محەممەد عبدالله مەهانی (١٤٠٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله ی کوڕی ئەبوبەکری (مەهانی)یە، مەهان: ناوچەیەکی گەورەی نزیك (شنۆ)یە، لە مەزهەبی شافیعی شارەزا بووە، کرایتە قازی (هەولێر) لە مەدرەسەی قەڵات و خوارەوەی قەڵات دەرسی دەدا، دوایی چووە (موصل)، ساڵی ٦١٨ك – ١٢٢١ز چووە (حەلەب)، دەوری ساڵی ٦٢٧ك – ١٢٢٩ز کۆچی کرد.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/١٥٨ – ١٥٩.

محەممەد عبدالله هەرشەمی (١٤٠١)

زانای بەناوبانگ و پایەدار، مەلەوانی دەریای زانست، بەدین و ڕوو لە خوا شارەزای زانیاری و شەریعەت، مامۆستای مەلا محەممەد، کوڕی عبدالله ی کوڕی مصطەفایە، ناسراوە بە (مەلای حاجی) خەڵکی گوندی (هەرشەم)ە، دەکەوێتە بناری ڕۆژئاوای چیای (پیرمەم – سەربەن)، دەرسی لەلای مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی کچك مەلای باپیری مەلا ئەفەندی هەولێر خوێندووە، پاشان چوویتە لای مەلا محەممەد ئەفەندی خەتێ ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، کرایتە موفتی (دیرە) نزیك هەرشەم، مزگەوت و قوتابخانەی لە (هەرشەم) دروست کردووە، دەستی کردووە بە دەرسدانەوە، چەندان مەلا لەسەر دەستی دەرچووینە و ئیجازەیان وەرگرتووە.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبدالقادری بیارەی، مەلا ئیبراهیمی دۆغرەمەچی، مەلا شێخ عبدالحمیدی بریفکانی، شێخ ئەبوبەکری کوڕی.

مەدرەسەی هەرشەم: یەك بووە لە قوتابخانە بەناوبانگەکانی سەردەمی خۆی، بۆیە مەلا عبدالقادر لە بیارەوە هاتووە بۆ ئەو شوێنە، شێخ عبدالحمید ساڵی ١٨٤٣ز لە بریفکان هاتووە بۆ ئەو جێگایە، جگە لە مەلای حاجی، مەلا ئەحمەدی مەلا عبدالله ی مەلا

وەیس و مەلا عبدالرحیمی هەرشەمی، شان بە شانی مەلای حاجی دەرسیان داوە، مەلای حاجی تەنیا كاری مەلایەتی كردووە و دەرسی داوە، خەریكی وێرد و سۆفیەتی نەبوو، بەڵام كە شێخ ئەبوبەكری (كوڕی) چووە (تەوێڵە) لای شێخ عوسمان تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، وە لەلایەن جەنابی شێخ كرا (خەلیفە)، وە پاشان گەڕاوە (هەرشەم) دوای نوێژان خەتمیان دەكرد، مەلای حاجیش لەگەڵیان دادەنیشت بەشداری دەكرد، دەیفەرموو: {هەرچەندە من سۆفی نیمە، بەڵام دانیشتنی ناو ئەو ئاڵقەیەم زۆر پێ خۆشە، چونكە یادی خوودا دەكەن}.

مەلای حاجی تا ساڵی ١٨٧٠ز لە ژیاندا بوو، دوای ئەو بەرواره كۆچی دوایی كرد، لە گۆڕستانی (هەرشەم) بە خاك سپێردرا.

شەش كوڕی هەبوون:

١. شێخ ئەبوبەكر: لە پێش دا باسمان كرد.
٢. مەلا عەلی: لە پێشدا باسمان كرد.
٣. صبغةالله (مەلا صەبغە): منداڵی نەبوو.
٤. مەلا ئیبراهیم: ساڵی ١٩١٤ز كۆچی دوایی كرد، یەك كوڕی هەبوو شێخ طاها، ئەویش سێ كوڕی هەبوو:
   أ. حاجی عبدالله ناسرابوو بە (عوبێد).
   ب. حاجی عبدالرحمان.
   ت. مەلا ئیبراهیم: ئێستا پێش نوێژە، لە مزگەوتی شێخ مصطفا، لە (هەولێر).
٥. عبدالله: ناسرابوو بە (مام فەقێ)، ئەویش كوڕێكی هەبوو ناو حەمەد، ئەو سێ كووڕی هەبوو: ئەحمەد، حوسێن، حەسەن.
٦. مەلا عوسمان: دوو كوڕی هەبوو، سەعید، ڕەسول.

سەرچاوەكان:

١. عنوان المجد ١٥٠.

٢. النجم الزاهر ٨٧ – ١٥٩.
٣. علماء ومدارس في أربيل ٧٢ – ٧٥.
٤. دەنگی زانا ٢٠٠١/٥٠م ٩٤ – ٩٥.

محەممەد عبدالله هەکاری (١٤٠٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالله ی کوڕی ئەحمەدە، مەزهەبی شافیعییە، ساڵی ٧٣١ك – ١٣٨٤ز هاتەدنیا، لە (قودس) و (نابلس) و (خەلیل) و (حمص) قازی بووە، کتێبی (درء تعارض العقل والنقل)ی ئیبن تەیمییەی کورت کردیتەوە، هەروەها (میدان الفرسان)ی محەممەد خەلافی غەزی کورت کردیتەوە، ساڵی ٧٨٦ك – ١٣٨٤ز لە (حمص) کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٠ – ٤٨١.
٢. كشف الظنون ٢/١٩١٦.
٣. هدية العارفين ٢/١٧٢.
٤. معجم المؤلفين ١٠/١٩٨.
٥. شذرات الذهب ٦/٢٩٢.
٦. الأعلام ٧/١١٤.
٧. الدرر الكامنة ٣/٤٦٦.
٨. معجم أعلام الكورد ٦١٦.

محەممەد عبدالله هەولێری (١٤٠٣)

ناوی محەممەدە کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (هەولێر)ە، ساڵی ٦٦٢ك – ١٢٦٣ز هاتەدنیا، زانایەکی بە دەسەڵات بوو لە شەریعەت و فەتوا و شیعر، ساڵی ٦٩٣ك کرا موفتی، پاشان کرا قازی (شام)، ساڵی ٧٣٨ك – ١٣٣٧ز لە ئەسپەکەی کەوتە

خوارەوە کۆچی دوایی کرد، براگەورەکی هەبوو لەسەر ناوی خۆی محەممەد، ساڵی ٦٥٠ك – ١٢٥٢ز لە (حەلەب) هاتەدنیا، ساڵی ٧٢٥ك – ١٣٢٥ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. أربيل في مختلف العصور ٩٥.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨١.
٣. شذرات الذهب ٦/١١٨.
٤. البداية والنهاية ١٤/١٨٩.
٥. الدرر الكامنة ٣/٤٦٧ – ٤٦٨.

محەممەد عبدالأحد دیاربەکری (١٤٠٤)

ناوی محەممەدە کوڕی عبدالأحدی کوڕی یوسفی دیاربەکرییە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، زانایەکی خواپەرست و بە دین بووە، ئاقڵ و هۆشمەند بووە، دەنگ خۆش و زمان ڕەوان بووە، لە ١٧ی مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٧٤٣ك – ١٣٤٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٣/٤٨٩.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٢.

محەممەد عبدالعزیز حەڕانی (١٤٠٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالعزیزی کوڕی محەممەدی کوڕی جەلالەدینی کوڕی عەزی کوڕی بەدرە، خەڵکی (حەڕان)ە، قورئانی پیرۆز و کتێبی (العمدة)ی لەبەرکرد، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، بە داخەوە هێشتا داوی سپی لە ڕیشی پەیدا نەبوو بوو، ساڵی ٨٦٠ك – ١٤٥٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ٨/٥٢.

محەممەد عبدالعزیز هەولێری (١٤٠٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالعزیزە، نازناوی (ئەبو عبدالله)یە، زانایەکی مەزنی مەزهەب شافیعی بووە، لە مەدرەسەی (نظامیة)ی بەغدا دەرچووە دوایی لەوێ دەرسی داوە، شاعیر بووە، هۆنراوەی ئاینی هەیە، چوویتە (دیمشق) لەوێ دەوری ساڵی ٥٨٠ك – ١١٨٤ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٥.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٥٧.

٣. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٧٤.

٤. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/١٢٢.

محەممەد عبدالغنی حەڕانی (١٤٠٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی قازی عبدالغنی کوڕی یەحیای کوڕی محەممەدی کوڕی ئەبوبەکرە، نازناوی (بەدرەدینە) خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلییە، دەوری ساڵی ٧٠١ك – ١٣٠١ز هاتەدنیا، دەرسی لە خزمەت باوکی و چەند زانایان خوێند، بووە مامۆستا، دەرسی فەرموودەی دەداوە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٧٧٨ك – ١٣٧٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/١٩ – ٢٠.

محەممەد عبدالفتاح (ڕەئیس) (١٤٠٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالفتاحە، ناوبراوە بە (ڕەئیس) لەبەرئەوەی مەلا عبدالفتاحی باوکی کاتی فەقێیەتی لای مەلا حەسەنی مەلا عەلی قزلجی لە تورجان سەرپەرشتی ئیش و کاری فەقێیەکانی دەکرد، واتە سەرۆکی فەقێیان، ئەو ناوە بۆ مەلا محەممەدی کوڕی ماوە.

ناوبراو ساڵی ١٣٢١ك - ١٩٠٣ز لە شاری (بۆکان) هاتەدنیا، قورئانی پیرۆز و (کلیات)ی سەعدی شیرازی لەلای باوکی خوێند، دوایی چووە لای مەلا محەممەدی گرویسی چەند کتێبی سوختایەتی تەواوکردن، ساڵی ١٩١٩ز چووە لای مەلا سەید حوسێن طاهیر بوغە، دوایی چووە لای مەلا صادیقی (کانی ڕەش)، ساڵی ١٩٢٤ز چووە لای مەلا حوسێنی مەجدی، (جمع الجوامع) و شەرحی (چەغمینی) خوێند، گەڕاوە (بۆکان) لای قازی موحسین حیساب و هەندەسەی تەواوکرد، ساڵی ١٩٢٥ز هاتە خانەقای مەولانا خالید لە (سلێمانی) لە خزمەت شێخ عومەری قەرەداغی داوای جێی کرد، شێخ فەرمووی: {ئەو نانەی بۆ فەقێیەکان تەرخان کراوە، بەشی ئەوانە، ناتوانم کەسی تر زیاد وەربگرم لەسەر بەشی ئەوان}.

مەلا محەممەد بە دڵ ساردی گەڕاوە لای فەقێیەکان شەو ماوە، بە هەزار خەم و پەژارە بەیانی فەقێیەك ناو (عینایەت) عەرزی مامۆستای کرد: {قوربان شەو و ڕۆژەك بەشی من (٣) سێ نانە، لەگەڵ محەممەد دەکەم بە نیوە، جەنابت ئەگەر دەرسی پێ بدەی}.

بەم شێوەیە وەرگیرا، لەوێ (تەجوید)ی بوخاری و توحفە و شەرحی مەنهەج و تەهزیب و سەرەتای شەرحی مەواقیف و ئوسطرلابی خوێند، ساڵی ١٩٢٨ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: بووە مەلا لە (گەلالە)ی ماوەت قەزای چوارتا، دەستی کرد بە کاروباری مەلایەتی و دەرسدانەوە، محەممەد ئاغای عەبباس ئاغای پشدەر زۆر یارمەتی دەدا، لەگەڵ خۆی برد بۆ حەج، ساڵی ١٩٣١ز چووە (بیارە) بۆ زیارەتی شێخ عەلائەدینی نەقشبەندی.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبداللە گەناوی، مەلا حوسێن دەشتێوی، مەلا زاهید پاوەیی، مەلا مصطەفا زەلمی، مەلا عبداللە گەلالی، شێخ عبدالرئوف بێژوەی، مەلا خدر سیسێری، مەلا ڕەسولی گەلالی، مەلا ئەحمەدی حاجی عەدێ، سەید عەلائەدین (سجادی)، مەلا عبداللە حانیە، مەلا عەلی دولکانی، مەلا ئەبوبەکری وەجاغی، مەلا عبداللە حەسەن زادە، مەلا سەعید زمناکۆ، مەلا عبدالرحمانی کوڕی.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٧٠ز لە (گەلالە) باری کرد، هاتە گەڕەکی خەبات لە (سلێمانی) لەوێ لە بەرورای ٢٦/٤/١٩٧٩ز کۆچی دوایی کرد، لە گردی سەیوان، بە خاك سپێردرا.

دانراوەکانی:

١. ناميلکەی حەج.
٢. ناميلکەی تەجوید.
٣. شەرحی هۆنراوەی فەرائیزی مەلا عەلی قزلجی.
٤. تەفسیری چەند (جزو) لە قورئانی پیرۆز بە کوردی.
٥. کورتەباسی نیکاح و تەڵاق و مامەلەت، لە توحفە.

بەشێك لە شیعری شێخ عبدالرئوف نەقشبەندی بێژوەی لە مەدحی مامۆستا:

حاجی مامۆستا گەلالەی کردە دیواری عیلم
لەم گەلالە دێ هەڵاڵە و نەفحەیی ڕەحمانیە

مەدیەنی دینە مەدینەی عیلمە، وادی ئەیمەنە
سەر بڵندی نیشتمانە، فەخری کوردستانیە

ڕووگەیە بۆ کەشفی موشکیل ڕێزی تەحقیقاتەکەی
دوڕر و یاقووتی بە قیمەت گوفتەکەی سەحبانیە

موختەسەر کەششافە بۆ ئایاتی حەق لوببی ئوصول
دەرسی بۆ شەرحی مەقاصید لوئلوئی عەممانیە

ئیش و پیشە و بەرهەمی نووسینە زانینە عەمەل
هانی گەل بۆ هەڵئەدات و خولقەکەی قورئانیە

وەعز و دەرس و بەحس و ئیرشادی لە بۆ تەبلیغی حەق
بووتە مایەی ژینەوەی دین و شەکی تێدا نیە

ڕافیعی دینی موبینە و مالیکی ساحەی علوم

شافیعم بە، ڕۆژی خۆی گیانم لە بۆت قوربانیە

(نەقشبەندی) بەسیەتی، وەسفی ئەمانە ناکرێ

نابژێرێ قەترەیێ دەریا، بە ئەم ئاسانیە

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣٧ – ٥٣٨.

٢. فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان ٢٧٤.

٣. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥/١٢.

٤. دەنگی زانا ٥٥ – ٢٦ / ٢٠٠١ز.

٥. تأريخ فرهنگ وأدب مكريان ٣٨١ – ٣٨٢.

٦. شخصيات كردية ١٤/٦ / ١٩٧٩م.

محەممەد عبدالقادر شەوەکی (١٤٠٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عبدالقادرە، خەڵکی گوندی (شەوەك)ە، لە بناری زورگی (سێنك) ڕووی ڕۆژئاوا، سەر ڕێگای (هەولێر – سەربەن)، زانایەکی چاکی سەردەمی خۆی بووە، مامۆستا ئیبراهیم فەسیح باسی زیرەکی کردووە، بە مەنتیق زان و کەلام زانی داناوە، ناوبراو ساڵی ١٨٤٧ز لە گوندی خۆران مەلا بووە، مەلا ئەحمەدی کوڕی خۆی لە خزمەتی خوێندووە.

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ١٤٧.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٢٥٤.

محەممەد عبدالقادر قانیع (١٤١٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی شێخ عبدالقادری کەلۆس کوڕی شێخ سەعیدی کوڕی شێخ محەممەد دۆلاشە، ساڵی ١٣١٨ك – ١٩٠٠ز لە گوندی (ڕێشێن) هاتەدنیا، قۆنداغە

بوو باوکی کۆچی دوایی کرد، پاش چوار ساڵ دایکیشی کۆچی دوایی کرد، سەید حوسێنی چۆڕی چاودێری کرد و لەبەر خوێندنی دانا، ماوەك لە (سلێمانی) خوێند و ماوەك چووە (کۆیە) و ماوەك لە (کەرکوك) و ماوەك لە (سەقز) پاشان چووە خزمەت مامۆستا ئیبن قەرەداغی، دوایی لەبەر گوزەران نەسوڕانی نەیتوانی خوێندنەکەی بباتەسەر، وازی هینا، ماوەك مەلایەتی گوندانی کرد، جارجاریش ئیش وکاری دەکرد، تا ژیانی بباتە سەر، ناوبراو زیرەك و زمان ڕەوان بوو، شاعیرەکی چاك بوو، نازناوی (قانیع)ە شیعری بە کوردی و فارسی داناوە.

دیوانی هەیە، ساڵی ١٩٧٩ز چاپ کرا، ئەو دیوانە سەرجەمی شیعرەکانیق، وە ئەو شیعرانەی پێشتر چاپ کرابوون: (گوڵاڵەی مەریوان) و (باخچەی کوردستان) و (شاخی هەورامان) و (چوارباخی پێنجوین) و (دەشتی گەرمیان)، لە دیوانەکەدا هەن.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٨٥ك – ٧/٥/١٩٦٥ز لە گوندی (لەنگەدێ) ناوچەی (شلێر) سەر بە (پێنجوێن) کۆچی دوایی کرد.

لە شیعرێکی تێهەڵکێش لەگەڵ شیعری حافزی شیرازی دەڵێ:

تو خوا زولف و خەناوی زەمانی وەصلت کامە؟
(اني رأيت دهراً، من هجرك القيامة)
ئیظهاری عەشق بازی تاکەی بکەم بەبێ سوود؟
(ليست دموع عيني هذي لنا العلامة)
من ئیمتیحانی بەختم ئەکەم وەلێ ئەزانم
(من جرب المجرب، حلت به الندامة)
أی دل لە یاری بێ مەیل، بێ مەیل بە چونکە ڕاستە
(في بعدها عذاب، في قربها السلامة)
صۆفی ئەڵێ بەبێ ڕەنج، ویصالی دولبەرم هەس
(والله ما رأينا حباً، بلا ملامة)

دوێنێ لە بەختی من یار، چارشێوی شەرمی لادا

(کالشمس في ضحاها، تبدو من الغمامة)

(قانیع) لە شەوقی چاوی، عاشق بە جامی مەی بوو

(حتى يذوق منه، كأسا من الكرامة)

هەروەها دەربارەی گازاندەکردن لە زەمانە، دەڵێ:

بێ حەیایی باوە ئەمڕۆ، قوڕ بە سەر داکا حەیا

کەندەڵان سەر بەرز و شادە، خۆی بشارێت و چیا

گوڵ ئەگەر ئەقڵی ببێ قەت سەر لە خاك ناکاتەوە

چونکە ڕۆژی دڕك و داڵە و گەرمە بازاڕی گیا

با لە هەورا سەر نیگون بن، مانگ یا ڕۆژی جوان

شەمشەمە کوێرە ئەڵێ: {من نامەوێ شوعلەی ضیا}

ئەی فەلەك ڕاستۆنەبی، بۆ ڕێك و پێکی دەورەکەت

گورگ ئەبێتە شوانی ڕان و دز ئەبێتە ئەولیا

نێرە گاجووتی ئەبەیتە، ڕێزی لوقمانی حەکیم

فەیلەسوفێکیش ئەخەیتە، ژێر چەپۆکی ئەشقیا

تۆ بە مێرولەی زەعیف ئیشی سولەیمانی ئەکەی

خاتەمی سۆری نیگینت، کردە دەست دێوی (هەیا)

سەرچاوەکان:

١. تأريخ مشاهير كورد ٢/٤٠٢ – ٤٠٥ – ٤٢١.

٢. هەوێنی عیشق و ئازادی ٥٢.

٣. مێژووی ئەدەبی کوردی ٦/٤٣٥ – ٤٤٩.

٤. کۆنگرەی زانیارانی کورد ٢٤٧ – ٢٥٣.

محەممەد عبدالقاهیر شارەزوری (١٤١١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالقاهیری کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حەسەنی کوڕی عبدالقادری کوڕی حەسەنی کوڕی عەلی کوڕی ئەبو قاسمی کوڕی مظفری کوڕی عەلی کوڕی قاسمی شارەزورییە، ساڵی ٦٩٨ك – ١٢٩٨ز هاتەدنیا، لە (موصل) دەرسی دەداوە، ساڵی ٧٣٨ك – ١٣٣٧ز چووە (شام) لەوێ نیشتەجێ بوو، ناوبراو شاعیرەکی چاك بوو.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١٠/١٨٤.
٢. الدرر الکامنة ٤/٢١.
٣. منهل الأولیاء ١/٢٢١.
٤. مشاهیر الکورد ٢/١٢٦.
٥. معجم أعلام الکورد ٥٧٩ – ٦١٣.

محەممەد عبدالکریم خەواهیرزادە (١٤١٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالکریمی کوڕی ئەحمەدە، خوارزای مەلا عبدالرحمانی پێنجوێنی بووە، بۆیە ناسراوە بە (خەواهیرزادە) واتە: خوارزا، ساڵی ١٢٨٧ك – ١٨٧٠ز لە (پێنجوێن) هاتەدنیا، لە خزمەت پێنجوینی خاڵی پەروەردە بوو، دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (تورجان)، دوایی چووە (مەهاباد)، گەڕاوە (پێنجوێن)، ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، لە ناوچەی (مەریوان) بووە مەلا، پاشان چووە گوندی (نزارە)، پاشان لەسەر فەرمانی عوسمان پاشای جاف کرا قازی (پێنجوێن)، مامۆستا یەك بوو لە زانایە بەناوبانگەکانی سەردەمی خۆی لە مێژوو و ڕووداوەکان ئاگادار بوو، زانیاری لە قورئانی پیرۆز بەهێز بوو تەفسیری قورئانی پیرۆزی کردووە بە کوردی لە چوار بەرگ، بەناوی (تەزکاری ئیمان، بۆ قەومی کوردان)، تا ئێستا دەستەکی خێرخوازی نەگەیشتیتێ چاپی بکات، هەروەها نامیلکەی (مەصدەر و ئیسمی مەصدەری)هەیە، ساڵی

١٣٥٤ك – ١٩٣٥ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی حاجی شێخ لە (پێنجوێن) بە خاك سپێردرا.

دوو کوڕی مەلای هەبوون: (مەلا ئەحمەد): لە سلێمانی بوو، وە (مەلا هبةالله): لە پێنجوێن بوو.

سەرچاوەکان:

١. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٦٤.
٢. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٣/١٣٧ – ١٤٠.
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣٨ – ٥٣٩.
٤. بنەماڵەی زانیاران ٤٥١ – ٤٥٢.

محەممەد عبدالکریم (صیدیقی) (١٤١٣)

مامۆستا مەلا محەممەد عبدالکریم صیدیقی، یەکە لە زانایە مەزنەکانی (هەولێر)، ناسراوە بە (ئالتی بەرماق)، واتە: شەش پەنجە، پلەکی زیادی هەبووە لە پەنجەی دەستی، مامۆستا واعیز و پێش نوێژ بووە لەو مزگەوتەی تا ئێستا بەناوی ئەوە، (ئالتی بەرماغ) لەناو بازاڕی هەولێرە.

سەرچاوە: الإكليل في محاسن أربيل ٢٤٣.

محەممەد عبدالکریم مەرعەشی (١٤١٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عبدالکریمی کوڕی عبدالله ی کوڕی مورتەضای کوڕی عەلی کوڕی کەمالەدینی کوڕی قیوامەدینە، خەڵکی (مەرعش)ە، وەزیر بووە، شەریعەت زان و مێژووناس بووە، شاعیر بووە.

دانراوەکانی: (التعليقة على من لا يحضره الفقيه) و (تأريخ آل محمد).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٠٠٠ك – ١٥٩٢ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١٠/١٨٩.

محەممەد عبدالمؤمن مەردۆخی (١٤١٥)

ناوی محەممەدە، نازناوی جەمالەدینە، ناسراوە بە (آیـةالله)، کوڕی شێخ عبدالمؤمنی مەردۆخی یە، ساڵی ١٢٩٨ك – ١٨٨٠ز هاتەدنیا، نووسەر و ڕۆشنبیر بوو، تەمەنی خۆی هەموو تەرخان کرد بۆ خزمەتی ئایین، شیعری هەیە (تأریخ الکرد وکوردستان) و قاموسی کوردی و عەرەبی و فارسی داناوە، ساڵی ١٣٩٦ك – ١٩٧٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الکورد ٦٧٥.

محەممەد عبدالملك فارقی (١٤١٦)

ناوی محەممەدە نازناوی (ئەبو عبدالله)یە کوڕی عبدالملیکە، خەڵکی (میافارقین)ە، لە (بەغدا) دابەزیوە، ئامۆژگاری خەڵکانی کردووە، بڕوایان پێهاتووە، کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، ساڵی ٥٦٤ك – ١١٦٨ز لە تەمەنی هەشتا ساڵی دا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٤/٢١٤.

محەممەد عبدالملك مارانی (١٤١٧)

ناوی محەممەدە کوڕی عبدالملیکە، خەڵکی (ماران)ە، مروجی نزیك (موصل)، بە دور نازانم دەشتی (ناوکوڕ) بی، مەزهەبی شافیعی بووە، زانایەکی بە توانا بووە، لەگەڵ پاشایان دانیشتووە و شاعیر بووە و، دەرسی داوە، ساڵی ٥٧٦ك – ١١٨٠ز هاتەدنیا، لە مانگی شەووالی ساڵی ٦٥٩ك – ١٢٦١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. سیر أعلام النبلاء ١٣/ ٣٩٨.
٢. وفیات الأعیان ٢/٤٠٧ – ٤٠٨.
٣. معجم البلدان ٥/١٠١ /٢/٥٣٢.
٤. شذرات الذهب ٥/٢٩٩.

محەممەد عبدالمنعم حەڕانی (١٤١٨)

ناوی محەممەده، کوڕی عبدالمنعمی کوڕی عەمماری کوڕی هامیلی کوڕی مەوهوبی فەرموودەناسی حەنبەلی یە، ساڵی ٦٠٣ك – ١٢٠٦ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (بەغدا)، دوایی سەفەری کرد بۆ (دیمشق) و (ئەسکەندەرییە) و (قاهیرە) زاتەکی بە دین و بە خولق و خوو بووە، ڕێزدارو پڕ سوود بووە، شەوی چوار شەممەی ٨ی مانگی ڕەمەزان، ساڵی ٦٧١ك – ١٢٧٣ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/٣٣٤.

٢. الذیل علی طبقات الحنابلة ٤/٢٨١ – ٢٨٢.

محەممەد عبدالوەهاب حەڕانی (١٤١٩)

ناوی محەممەده، کوڕی عبدالوەهابی کوڕی مەنصووری حەنبەلی یە، ساڵی ٦١٠ك – ١٢١٣ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، زانایەکی شارەزا بووە بەتایبەت لە شەریعەت و ئوصول، فەقێی مەجدەدین بن تەیمییە بووە، بۆ خوێندن چوویتە (دیمشق) دوایی چوویتە (میصر) ماوەك جێگری قازی بووە، گەڕایتەوە (دیمشق) کرا مودەڕریس، ماوەك پێش نوێژی حەنبەلیەکان بووە، ناوبانگی زیرەکی و زمان ڕەوانی ڕۆیشتبوو، شاعیر بوو بەسۆز دیوانی (ابن الفارض)ی دەخوێندەوە، لەگەڵ (تائیة) کە دەگریا، ساڵی ٦٧٥ك یا ٦٩٥ك – ١٢٧٦ز یا ١٢٩٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. البدایة والنهایة ١٣/٢٧٨.

٢. معجم أعلام الکورد ٦١٧.

٣. فوات الوفیات ٣/٤٢٨.

٤. شذرات الذهب ٥/٣٤٨.

٥. الذیل علی طبقات الحنابلة ٤/٢٨٧ – ٢٨٩.

محەممەد عوبێدالله حەڕانی (١٤٢٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عوبێدالله ی کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئیسماعیلی کوڕی عبدالعزیزە، خەڵکی (حەڕان)ە، ساڵی ٣٦٦ك – ٩٧٦ز لە (میصر) هاتەدنیا هەر لەوێ پەروەردە بووە، شەرع زان و مێژووناس بووە، نووسەر و ئەستێرەناس بووە، حاکمی کوڕی عبدالعزیزی سەرۆکی میصر ڕێزی دەگرت، چەند پلەوپایەی پێدا، بەڵام مامۆستا دەربارەی باوەڕی ناو و دەنگی خۆش نەبوو، زانایانی ئەو سەردەمی لێی ڕازی نەبوون، زۆرجاران ناویان دەهێنا، بە (ڕافزی)، لە مانگی ڕەبیعی دووەمی ساڵی ٤٢٠ك – ١٠٢٩ز لە (میصر) کۆچی دوایی کرد.

دانراوی زۆرن، لەوانە:

١. التلويح والتصريح في معاني الشعر: (٣) بەرگە.

٢. القضايا الصابيه في التنجيم: (٣٠٠٠) لاپەڕەیە.

٣. الأمثلة للدول المقبلة في الحساب والنجوم.

٤. تأريخ مصر: (١٢) دوازدە بەرگە.

٥. الأديان والعبادات: (٣٥٠٠) لاپەڕەیە.

٦. جونة الماشط.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٠/٢٧٦.

٢. الكامل ٧/٣٤٤/ پەراوێز.

٣. شذرات الذهب ٣/٢١٦ – ٢١٧.

٤. وفيات الأعيان ٤/١٢ – ١٤.

٥. كشف الظنون ١/١٢٩ – ٣٠٤.

محەممەد عوبێدالله نەصیبی (١٤٢١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عوبێداللەی کوڕی محەممەدە، نازناوی (ئەبولحەسەنە) ساڵی ٣١٤ك – ٩٢٦ز لە شاری (نوسەیبین) هاتەدنیا، زانایەکی مێژووناس و شاعیر بووە، چووە (بەغدا) لەوێ ماوە تا ساڵی ٣٨٤ك – ٩٩٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الأنساب ٥/٣٩٤.

محەممەد عثمان ئەفەندی موفتی (١٤٢٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عوسمان ئەفەندی کوڕی ئەبوبەکر ئەفەندی کچەك مەلایە، ساڵی ١٢٩٠ك – ١٨٧٣ز لە قەڵاتی (هەولێر) هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لای موستەعیدەکانی مەدرەسەی قەڵات قۆناغی سوختەیی بڕی، دوایی چووە لای شێخ عەلی ئەفەندی مامی، بەشێکی فەرموودەی پێغەمبەری (درودی خوای لێ بێ) لەلا خوێندن، ئیجازەی (المسلسلات)ی لێ وەرگرت، پاشان چووە لای حاجی مەلا عومەر ئەفەندی مامی، کۆتایی بە خوێندن هێنا، ئیجازەی مەلایەتی لێ وەرگرت.

چووە خزمەت شێخ حوسامەدینی (تەوێڵە) تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، پاشان لە (موصل) بەشداری تاقیکردنەوەی زانایانی کرد، دەرچوو بە پلەی بەرز، کرا مودەرریس لە (هەولێر) پاشان کرا (موفتی).

خووڕەوشتی: زانایەکی بەناو بوو، زیرەك و زمان ڕەوان بوو، نووسەر و ئەدیب و شاعیر بوو، شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی هەیە، بۆ نمونە لە هۆنراوەی (تەصەووف) بە عەرەبی دەڵێ:

يا ساقي الراح باللذات والنعم	وناشط الفكر بالاحداء والنغم
قم فاسقني سقية تشفى بها شغفى	اكدار قلبي بها تمحو وتنعدم

دانراوەکانی:

١. نامیلکەی تەریقەتی نەقشبەندی.

٢. تەفسیری بەشێك لە قورئانی پیرۆز بە کورتی.

٣. شەرحی بەشێك لە حەدیسی بوخاری.

٤. شەرحی قەسیدەی بوردییە.

٥. قەسیدەك لەسەر شێوازی قەسیدەی بوردییە.

٦. پێنج خشتەکی بەشێك لە شیعرەکانی (فضولی) شاعیری تورکی.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٤٥ز کۆچی دوایی کرد، مامۆستا قازی ڕەشاد ئەفەندی کوڕی جێگری بوو، لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوەکان:

١. أربیل في مختلف العصور١٣٩.

٢. علماء ومدارس في أربیل ٣٥.

٣. أعلام کورد العراق ٧٥٤.

محەممەد عوسمان تەوێڵەیی (١٤٢٣)

ناوی محەممەدە کوڕی شێخ عوسمان سیراجەدینی تەوێڵەیە، نازناوی (بەهائەدینە)، ٨ی مانگی ڕەبیعی دووەم، ساڵی ١٢٥٢ك - ١٨٣٦ز لە گوندی (بیارە) هاتەدنیا، لە خانەوادەکی ئایین پەروەر و ڕوولەخوا پەروەردە بوو، دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبە سەرەتاییەکانی لای مەلا مەحمودی دەشی تەواوکردن، پاشان قۆناغەکانی تری کۆتایی پێ هینا، تەریقەتی نەقشبەندی لە باوکی وەرگرت، دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی داب و دەستووری تەریقەت، بە ماوەکی کەم سەرکەوتوو بوو لە پلەکانی (تەصەووف) لەلایەن شێخی باوکی کرا (خەلیفە).

بەشێك لە مریدەکانی: شێخ عومەری برای، مەلا ئەحمەدی نۆدشەی، سەید عبدالرحیمی مەولەوی، (شێخ بەهائەدین): شێخەکی هەڵکەوتوو و بەناوبانگ بوو، چەند کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، سەفەری حەجی کرد، لەو سەفەرە چووە (شام) و (میصر) و (مەدینە) گەڕاوە (هەورامان) ساڵی ١٢٩٨ك - ١٨٨١ز لە تەوێڵە کۆچی دوایی کرد.

کوڕەکانی: شێخ عەلی حوسامەدین و شێخ صادق و شێخ مەزهەر و شێخ جەعفەر و کاکە شێخ: بەناوی باوکی کرابوو، ئەویش کوڕێکی نووسەری هەبوو، ناو (محەممەدئەمین کاردۆخی): لە ١٩١٦ز هاتەدنیا، ساڵی ١٩٨٢ز لە (سلێمانی) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٢٣ – ٥٢٥.

٢. یادی مەردان ٢/٧٥ – ٨٨.

٣. بنەماڵەی زانیاران ٤٠٣ – ٤٠٦.

٤. تأريخ السليمانية ٢٣٠.

٥. تأريخ مشاهير كورد ٢/٣٠٥ – ٤٨٤.

محەممەد عثمان ماردینی (١٤٢٤)

ناوی محەممەدە کوڕی فەخرەدین عوسمانی کوڕی عەلی یە، خەڵکی (ماردین)ە، مەزهەبی شافیعی یە، کتێبانی (الحاوي) و (التنبيه)ی لەبەر بووە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. البحر الموّاج في شرح المنهاج: (١٤) بەرگە.

٢. حاشية على الجامع الصحيح للإمام البخاري.

٣. شرح الورقات.

ساڵی ٨٧١ك – ١٤٦٦ز لە گەڕانەوەی سەفەری حەج کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٦.

٢. كشف الظنون ٢/١٨٧٥.

٣. معجم المؤلفين ١٠/٢٨٤.

٤. الضوء اللامع ٨/١٢٧.

٥. هدية العارفين ٦/٢٠٥.

محەممەد عثمان (مەحوی) (١٤٢٥)

ناوی محەممەدە کوڕی مەلا عوسمانە خەڵکی گوندی (باڵخ)ە، ناوچەی (ماوەت)، ساڵی ١٢٤٦ك –١٨٣٠ز لە (سلێمانی) هاتەدنیا، نازناوی (مەحوی)یە.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبە سەرەتاییەکانی تەواوکردن، گەڕا لە چەند شوێنان لە حوجرەی فەقێیان، ماوەك چووە (سنە)، دوایی چووە (مەهاباد) لای مەلا عبداللەی پیرەباب، گەڕاوە (سلێمانی) لای چەند زانایانی خوێند، چووە (بەغدا) لای محەممەد فەیزی زەهاوی کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: ساڵی ١٨٥٩ز مامۆستا زەهاوی کردیە مودەرریس لە مزگەوتی ئیمامی ئەعزەم لە (بەغدا)، لە ١٨٦٢ز گەڕاوە (سلێمانی) کرا ئەندامی دادگا، لە ١٨٦٨ز باوکی کۆچی دوایی کرد، وازی لە فەرمانبەری هینا، دەستی کرد بە دەرسدانەوە، تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ محەممەد بهائەدین تەوێڵەیی وەرگرت، پاشان لەلایەن حکومەت دورخستراوە لە وڵات، ساڵی ١٨٧٤ز ڕەوانی (بەغدا) کرا، دوایی ئازاد کرا، گەڕاوە (سلێمانی)، ساڵی ١٨٨٣ز چووە سەفەری حەج، بە (ئەستەمبوڵ)دا چوو، لەوێ چاوی بە سوڵتان عبدالحمید کەت، ئەویش ڕێزی گرت، فەرمانی دا خانەقای لە (سلێمانی) بۆ دروست بکرێت، مووچەی بۆ ببڕنەوە، گەڕاوە دەستی کرد بە دەرسدانەوە.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا محەممەد حەسەن مەلا عەلی قزلجی، مەلا مەحمودی مەزناوی، مەلا سەعید ئەفەندی نائیب ئۆغلی کەرکوك، عبدالعزیز مەلا ئەمین موفتی سلێمانی.

مەحوی و شیعر: مامۆستا جگە لە مەلایەتی و تەصەووف، شاعیرێکی چاك و چالاك بووە، دڵ و دەروون ساف بووە، خواناسی لە شیعرەکانی دەتریسکێتەوە، لە

(بەحری نور)ە بەنرخەکەی، دڵسۆزی خۆشویستنی خـوا و پێغەمبـەر (درودی خـوای لـێ بێ) ئەدرەوشێتەوە، بۆ نمونە دەڵێ:

چ مەدحێکت بکەم لائیق بە تۆ (یا خیر خلق الله)

منی بێ خێری نالایق، کە جیبریلت سەناخوانە

بەیانی گەورەیی خولقی کەسێ ئایەت لە شەئنی بێ

نەمەقدوری من و تۆیە، نە ئیشی (قوسس) و (سەحبان)ە

لە ئادەم تا مەسیحا ئەنبیا یەك یەك بە قەومی خۆی

خەبەردارە لە پاش ئێمە کە دێ ئەو فەخری ئەکوانە

رشینەی ئاگری بەردایە عومری ئاگری (زەردەشت)

بە بەرقی بوو کە شەق بوو، تاقی (کیسرا) بوو بە وێرانە

کۆچـی دوایـی: سـاڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز کۆچـی دوایـی کـرد، لـە خانەقاکەی خۆی لە سلێمانی بە خاك سپێردا.

سەرچاوەکان:

١. ژیناوەری زانایانی کوردستان ٢٩٢ – ٢٩٤.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٨٢.
٣. دیوانی مەحوی / پێشەکی ٥ – ٦.
٤. خۆری ئیسلام ١٧/ ٢٠٠٢ز.
٥. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٦٤.
٦. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٥/٣١٤.
٧. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٢٧ – ٥٢٨.
٨. مشاهير الكورد ٢/١٦٢ – ١٦٣.
٩. مێژووی ئەدەبی کوردی ٤/١٩٥ – ٢٣٤.
١٠. گوڵزاری کوردستان ١٧٥.

١١. بنەماڵەی زانیاران ٤٧٢ – ٤٧٣.
١٢. تأريخ السليمانية ٢٣١ – ٢٣٦.

محەممەد عثمان موسا دیاربەکری (١٤٢٦)

ناوی محەممەدە کوڕی عوسمانی کوڕی موسای کوڕی عبداللە ی کوڕی محەممەدە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، ساڵی ٦٥٩ك – ١٢٦١ز لە (مەککە)ی پیرۆز هاتەدنیا، دەرسی لەلای باوکی و چەند زانایان خوێند، خۆشی دەرسی فەرموودەی دەداوە، ماوەك کرا جێگری قازی (مەککە)ی پیرۆز، لە ١٠ی جیمادی دووەم، ساڵی ٧٣١ك – ١٣٣١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٤/ ٤٤.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٣.

محەممەدعثمان یوسف دیاربەکری (١٤٢٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی عوسمانی کوڕی یوسفی کوڕی محەممەدی ئاسنگرە، لە (میصر)ی خوێندووە، لە فەرموودە شارەزابووە، کتێبی (محرر)ی مەزهەبی ئیمامی ئەحمەد لەبەرکردووە و شەرحی لەسەر نووسیوە، دەرسی لەلای ئیبن حەمران خوێندووە، مامۆستایەکەی زۆر مەتحی زیرەکی کردووە، ماوەك لە (حەلەب) نووسەر و چاودێری ئەوقاف بووە، ساڵی ٧٠٩ك کرا ووتارخوێنی مزگەوتی گەورە، پاشان گواستراوە مزگەوتی ئەمەوی لە(دیمشق)، ماوەك قازی حەنبەلییەکان بوو، لە ٧ی جیمادی یەکەم ساڵی ٧٢٤ك – ١٣٢٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٤/١٢٢.
٢. شذرات الذهب ٦/٦٥
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٣.

٤. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٣٧٦ – ٣٧٧.

٥. معجم أعلام الكورد ٦١٧.

محەممەد عەدلەخان (١٤٢٨)

مامۆستا مەلا محەممەد خەڵکی گوندی (ئەبوعوبێدە)ی سەر بە (هەڵەبجە)یە، دەوروبەری ساڵی ١٣٠٠ك – ١٨٨٢ز لەو گوندە هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغە سەرەتاییەکانی لەو گوندە و قوتابخانەکانی هەڵەبجە تەواوکرد، ئەمجا چووە (بیارە)، لەوێ کافیة و شافیة و جمع الجوامع و چەند کتێبی تری خوێند، هەمووی لەبەرکردن، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، بووە مەلا لە گوندی (هۆمەرمل) قەزای (کفری)، لەوێ خەریکی دەرسدانەوە بوو، ئامۆژگاری خەڵکانی دەکرد، دوایی باری کرد بۆ (عەنەب)، ماوەکی زۆر پێ نەچوو، ساڵی ١٣٦٥ك – ١٩٤٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣٦ – ٥٣٧.

محەممەد عەلی ئەخلاطی (١٤٢٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلییە، خەڵکی (ئەخلاط)ە، زانایەکی شەرع زان و ئوصول زان بووە، کتێبی (الحدود المتداولة)ی داناوە، لە بابەت (أصول الفقة) ساڵی ٧٠٨ك – ١٣٠٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ٢/١٤١١.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٧.

٣. معجم المؤلفين ١١/٧.

محەممەد عەلی بەرزنجی (١٤٣٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلییە کوڕی باباڕەسولە، لە سەیدەکانی (بەرزنجە)یە، ساڵی ١٢٦٩ك – ١٨٥٢ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە ناوچەی سولێمانی خوێندنەکەی بردەسەر، پاشان سەفەری (ئەستەمبۆڵ)ی کرد، ماوەك لەوێ ماوە، کرا موفتی

گەڕاوە سلێمانی، زانایەکی زیرەك و زمان ڕەوان بوو، جگە لـە زمـانی خـۆی عـەرەبی و فارسی و توركی دەزانی، ساڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوەكان:

١. تأريخ مشاهير كورد ٢/٩٦.
٢. تأريخ السليمانية ٢٨٥.

محەممەد عەلی بروجردی (١٤٣١)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبوبـەكر)ە، كـوڕی عـەلی كـوڕی عومـەرە، خـەڵكی (بروجرد)ە، یەكە لە زانایە مەزنەكانی مەزهەب شافیعی، لە (بەغدا)ی خوێند، پاشان چووە (مەرو) خەریكی خواپەرستی بوو، تا مانگی مـەولود، سـاڵی ٥٥٥ك – ١١٦٠ز كۆچـی دوایی كرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٠ – ٤٧١.

محەممەد عەلی جامیع (١٤٣٢)

ناوی محەممەدە كوڕی عەلی كوڕی جامیعە، ساڵی ٤٥٠ك – ١٠٥٨ز لە هەولێر هاتەدنیا، هەر لەوێ پەروەردە بووە، یەك بووە لە زانایە مەزنەكانی سـەردەمی ئـەبولهیجای سەرۆكی هەولێر، ووتاری ڕۆژانی هەینی داوە، مامۆستا خضر نەصر كە لە هـەولێر سـاڵی ٥٣٣ك – ١١٣٨ز دەرسی داوە، دەڵێ: {ناوبراو یەكەم مامۆستای شەرع زانی هەولێرە، منیش لە خزمەتم خوێندووە}، ساڵی ٥٥٠ك – ١١٥٥ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٣٧٠.

محەممەد عەلی جزیری (١٤٣٣)

ناوی محەممەدە كوڕی عەلی كوڕی غالیـی جزیریـیە، نازنـاوی شەمسـەدینە، لـە (دیمشق) دانیشتووە، سـەفەری كـردووە بـۆ (یەمـەن) لـەوێ سـاڵی ٦٨٩ك – ١٢٩٠ز كوژرا، كتێبانی (المقامات الجزرية) و (الإعتراض المبدي لوهم التاج الكندي) داناون.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٣٢ – ٣٣.

٢. كشف الظنون ١/١١٩.

٣. إيضاح المكنون ٢/٥٣٥.

٤. هدية العارفين ٢/١٢١ – ١٣٦.

٥. معجم أعلام الكورد ٦١٨.

محەممەد عەلی جزیری (١٤٣٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی مەهرانی جزیری یە، نازناوی ئەبو عبداللە یـە، چووە (بەغدا) دەرسی لەلای (ئیلکیای هیراسی) خوێند، گەڕاوە (جزیرە) دەستی کرد بـە دەرسدانەوە، چەند زانا لەسەر دەستی ئەو دەرچوون، زاتەکی بە دین و لە خـواترس و دڵ ڕۆناك بوو، زۆر کـەراماتی لـێ دەگێڕنـەوە، سـاڵی ٥٤٥ك – ١١٥٠ز لـە (دیاربـەکر) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: طبقات الشافعية الكبرى ٣٩٥ – ٣٩٦.

محەممەد عەلی حەڕانی (١٤٣٥)

ناوی محەممەدە کوڕی عەلی کوڕی عبداللە ی کوڕی ئەبولفەتحی کوڕی ئەبولحەسەنی (حەڕانی)یە، ساڵی ٦٤٠ك – ١٢٤٢ز لە (حەلەب) هاتووتەدنیا، لە (قـاهیرە) نیشـتەجێ بووە، لەلای چەند زانایانی خوێندوە، خۆی دەرسی فەرموودەی بـە مامۆسـتا (زەهـەبی) و چەندانی تر داوە، زاتەکی بە دین و ڕوو لـە چاکە و بێ فیـز بـوو، حـەزی لـە گفتوگـۆی بابەتی فەرموودە بووە، ساڵی ٧١٠ك – ١٣١٠ز لە (قاهیرە) کۆچی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٧٠.

محەممەد عەلی حەڕانی (١٤٣٦)

ناوی محەممەدە کوڕی عەلی کوڕی محەممەدی کـوڕی صـەدەقەیە، خـەڵکی حەڕانـە گەڕیدە بووە و بازرگـانی کـردووە، صـەحیحی ئیمـامی موسـلیمی گێڕایتـەوە و بـەلاوی

کردوتەوە، مانگی مەولود ساڵی ٥٨٤ك – ١١٨٨ز لە تەمەنی نۆھەت و حەفت ساڵیدا لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. سير أعلام النبلاء ١٢/٤٢٥ – ٤٢٦.

٢. شذرات الذهب ٤/٢٨٢.

محەممەد عەلی حصکەفی (١٤٣٧)

ناوی محەممەدە کوڕی عەلی کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی محەممەدە، خەڵکی (حصن کیفا – شەرناخ)ە، مەزھەبی حەنەفی بووە، ساڵی ١٠٢٥ك – ١٦١٦ز ھاتووتەدنیا، لە (دیمشق) دانیشتووە، لە شەریعەت و فەرموودە و ئوصول و تەفسیر و نەحو شارەزا بووە، بۆ خوێندن چوویتە (ڕەملە) و (قودس)، چووە سەفەری حەج، ماوەك لە مەدینەی پیرۆز ماوە بۆ خوێندن، دوایی کرا موفتی حەنەفییەکان، لە ١٠ی شەووالی ساڵی ١٠٨٨ك – ١٦٧٧ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (شرح تنوير الأبصار) و (خزائن الأسرار) و (إفاضة الأنوار) و (حاشية على تفسير البيضاوي) و (حاشية على البخاري) و (شرح القطر).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٥٦ – ٥٧.

٢. كشف الظنون ٢/١٨١٥.

٣. إيضاح المكنون ١/١٤٠.

٤. خلاصة الأثر ٤ /٦٣ – ٦٥.

٥. هدية العارفين ٢/٢٩٥ – ٢٩٦.

٦. الأعلام ٢/٢٨٨ /٧/١٨٨.

٧. معجم أعلام الكورد ٦١٩.

محەممەد عەلی حصکەفی (١٤٣٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی مەنصورە، خەڵکی (حصن کیفا)یە، نازناوی شەمسەدینە، مەزهەبی شافیعی بووە، ساڵی ٨١٩ك لەوشارە هاتووتەدنیا، لە نەحو و صەرف و شیعر و مۆسیقا شارەزا بووە، سەفەری بۆ (شام) و (میصر) و (حیجاز) کردووە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (شجرة في النحو) و (شجرة في الصرف) و (رفع الحجاب في ذبائح أهل الكتاب) و (تحقيق الكلام في موقف المأموم والإمام)، لە ١٠ی مانگی جیمادی دووەم، ساڵی ٨٥٩ك – ١٤٥٥ز لە (قودس) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/ ٣ – ٤ – ٦٥.

٢. إيضاح المكنون ١/٢٦٧.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٢٠.

محەممەد عەلی (شێخ محەممەدی خال) (١٤٣٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی شێخ عەلی کوڕی شێخ ئەمینی خال کوڕی شێخ محەممەد کوڕی شێخ ئیسماعیلی کوڕی شێخ مصطەفایە، دەچێتەوە سەر مەلا ئەبوبەکری (مصنف) – خوا لێی خۆش بی –، ساڵی ١٩٠٤ز لە شاری سلێمانی هاتەدنیا، لە بنەماڵەکی ئایین پەروەر و زانیاری خواز پەروەردە بووە، لە تەمەنی نۆ ساڵی دا باوکی کۆچی دوایی کرد، شێخ ئەمینی باپیری بەخێوی کرد و لەبەر خوێندنی دانا، ماوەك لە مەدرەسەی خۆیان لە خزمەت باپیری خوێند، پاشان چووە لای مەلا شێخ جەلالی قەرەداغی، زۆربەی کتێبەکانی لەلای ئەو تەواوکردن، دوایی چووە لای مەلا حوسێنی (پسکەند)ی توحفە و تەهزیبی خوێند، ساڵی ١٩٣١ز باپیری کۆچی دوایی کرد، لەلایەن ئەحمەد تەفیق بەگ ماموستا خال لە شوێنی باپیری دانرا، ساڵی ١٩٣٩ز بەشداری کرد لە تاقیکردنەوەی وەزارەتی داد لە (بەغدا) پاش دەرچوونی کرا قازی.

ئەو پلە و پایانەی وەری گرتووە:

- قازی بوو لە: هەڵەبجە، چەمچەماڵ، سلێمانی، کەرکوك، موصل.
- ساڵی ١٩٥٣ز کرا ئەندامی کۆڕی زانیاری (عێراق).
- ساڵی ١٩٦٢ز کرا ئەندامی دادگای تەمیزی شەرعی لە بەغدا.
- ساڵی ١٩٦٧ز خانەنشین کرا.
- ساڵی ١٩٧٢ز کرا جێگری سەرۆکی کۆڕی زانیاری (کورد).

پلەی زانیاری: خۆی ئاویتە ناو دەریای زانیاری، بەهۆی زانایە مەلەوانەکانی کوردستان، شارەزابوو لە هەموو زانستەکان، کەون و نوێ، لەلایێکەوە قازی شەرعی بوو، کێشەی کۆمەڵایەتی پێك دەینا، لەلاییێکەوە دەرسی دەداوە، مێشکی قوتابیانی ئاو دەداوە، لە هەموو کاتێکدا قەڵەمەکەی لەکار بوو بۆ نووسینی بابەتانی تەفسیر و شیعر و ئەدەبیات و مێژوو و نەحو و صەرف و بەلاغە و کەلام و مەنتیق و فەلسەفە و حیکمە و دەروونناسی و ئەستێرەناسی، جگە لە پەند و قسەی نەستەق و چیرۆك، بە ڕاستی پەرتوکخانەی کوردی دەوڵەمەند کرد، کارە پیرۆزەکانی قەت نابی لە بیربکرێن، نووسەران و ڕۆشنبیرانی کورد قەرداری ئەو زاتەنە، ئەو هەموو پاداشانە نادرێنەوە، تەنیا بە خوای گەورە.

دانراوەکانی عەرەبی:

١. الشيخ معروف النودهي: ساڵی ١٩٦١ز لە (بەغدا) چاپ کرا.
٢. البيتوشي: ساڵی ١٩٥٧ز لە چاپخانەی مەعاریف لە بەغدا چاپ کرا.
٣. حلقة مفقودة من تأريخ البصرة: لەلایەن کۆڕی زانیاری عێراق چاپ کرا.
٤. تأريخ الأمارات الأفراسيابية: ساڵی ١٩٦١ز لە (بەغدا) چاپ کرا.
٥. شرح وتقديم كنز اللسن: ساڵی ١٩٨٥ز لە (موصل) چاپ کرا.
٦. تعليقات على برهان المنطق.
٧. تعليقات على آداب البحث.

دانراوەکانی کوردی:

٨. ژیاننامەی موفتی زەهاوی: ساڵی ١٩٥٣ز لە بەغدا چاپ کرا.

٩. ژیاننامەی پێغەمبەری مەزن (درودی خوای لێ بی): ساڵی ١٩٣٧ز لە سلێمانی چاپ کرا.

١٠. چەند (پەند) ساڵی ١٩٥٧ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

١١. فەلسەفەی چەند مەسەلەی ئیسلامی، ساڵی ١٩٣٨ز لە سلێمانی چاپ کرا.

١٢. تەفسیری سورەی (فاتیحە)، ساڵی ١٩٥٥ز لە سلێمانی چاپ کرا.

١٣. تەفسیری خاڵ: جزوی (عم)، ساڵی ١٩٣٥ز لە سلێمانی چاپ کرا.

١٤. تەفسیری خاڵ: جزوی (تبارك)، ساڵی ١٩٨٦ز چاپ کرا.

١٥. تەفسیری خاڵ: جزوی (قدسمع)، ساڵی ١٩٨١ز چاپ کرا.

١٦. تەفسیری خاڵ: جزوی (الذاریات)، ساڵی ١٩٩٠ز چاپ کرا.

١٧. تەفسیری خاڵ: جزوی یەکەم، ساڵی ١٩٦٩ز چاپ کرا.

١٨. تەفسیری خاڵ: جزوی دووەم، ساڵی ١٩٧٩ز چاپ کرا.

١٩. تەفسیری خاڵ: جزوی سێیەم، ساڵی ١٩٧٩ز چاپ کرا.

٢٠. تەفسیری خاڵ: جزوی چوارەم، ساڵی ١٩٨٤ز چاپ کرا.

٢١. ناڵەی دەرون: دوو بەرگە، ساڵی ١٩٨٤ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٢٢. فەرهەنگی خاڵ: قاموسی کوردی – کوردی یە، سێ بەرگە، ساڵانی ١٩٦٠ – ١٩٦٤ – ١٩٧٦ز لە سلێمانی چاپ کران.

٢٣. بابا تاهیر هەمەدانی، ساڵی ١٩٧٧ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٢٤. مەولودنامە: ساڵی ١٩٣٧ز لە (سلێمانی چاپ کرا.

٢٥. لێکۆڵینەوەی دیوانی شێخ ڕەزا: ساڵی ١٩٨٩ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٢٦. جەمالەدین ئەفغانی: ساڵی ١٩٧٦ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٢٧. مەلا محەممەدی خاکی: ساڵی ١٩٧٨ز چاپ کرا.

٢٨. پیشوندو پسوند.

٢٩. سۆزی مینبەر: ساڵی ١٩٩٧ز چاپ کرا.

٣٠. ئایین ڕەوشت و جوانکردن: ساڵی ١٩٤٩ز چاپ کرا.

٣١. پەروەردەی ئایین: ساڵی ١٩٧٥ز چاپ کرا.

٣٢. ڕێزمانی کوردی: ساڵی ١٩٦٠ز چاپ کرا.

٣٣. پێشگر و پاشگر: ساڵی ١٩٧٨ز چاپ کرا.

کۆچی دوایی: لە بەرواری ١٥/٧/١٩٨٩ز کۆچی دوایی کرد، دکتۆر خالیدی کوڕی لەدوا بەجێما.

سەرچاوەکان:

١. لە سەرگوزشتەکانی ژیانی شێخ محەممەدی خاڵ ١٤ – ١٧.

٢. أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٢١ – ٢٦٥.

٣. تأريخ مشاهير کورد / فارسی /٢/٥٤٨ – ٥٥١.

٤. معجم أعلام الکورد ٦٤٨.

٥. أعلام کورد العراق ٦٩٧ – ٦٩٩.

محەممەد عەلی خەطیب (١٤٤٠)

ناوی محەممەدە کوڕی عەلی خەتیبی، کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی (هەولێرە)، ساڵی ٦٨٦ك – ١٢٨٧ز هاتووتەدنیا، لە (موصل) دانیشتووە، لە مۆسیقا شارەزا بووە، کتێبی (القصیده في الأنغام)ی داناوە، ساڵی ٧٢٩ك – ١٣٢٨ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٤٨٧.

٢. معجم المؤلفین ١١/٧.

٣. مشاهیر الکورد ١٣٧.

٤. معجم أعلام الکورد ٦٠٤.

محەممەد عەلی خەلاطی (١٤٤١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی حوسێنە، نازناوی (ئەبولفەضلە)، خەڵکی (خەلاطە)، ساڵی ٥٩٥ك – ١١٩٩ز هاتەدنیا، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (بەغدا) و (دیمشق)ی خوێندووە، چوویتە (قاهیرە) لەوێ کرایتە قازی، شەرحی وەجیزی ئیمامی عەزالی کردووە بەناوی (قواعد الشرع وضوابط الأصل والفرع)، دانراوی تری زۆرن، ساڵی ٦٧٥ك – ١٢٧٦ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٩.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٢١.
٣. معجم المؤلفين ١٠/٣١٨.
٤. مشاهير الكورد ٣٦٠.
٥. هدية العارفين ٢/١٣٢.
٦. كشف الظنون ٢/١٣٥٨.

محەممەد عەلی دیاربەکری (١٤٤٢)

مامۆستا محەممەد عەلی دیاربەکری، ناسراوە بە کوردی چەلەبی، سەرۆکی قازیان بووە لە (دیمشق)، هەر لەوێ ساڵی ١٠٦٦ك – ١٦٥٥ز کۆچی دوایی کردووە، (أنموذج في سبعة فنون) و (التحقيق والتوفيق بين أهل الشرع وأهل الطريق)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. إيضاح المكنون ١/١٣٦.
٢. مشاهير الكورد ٢/١٥٢.
٣. هدية العارفين ٢/٢٨٧.
٤. معجم المؤلفين ١٠/٣٠٩.
٥. معجم أعلام الكورد ٦١٨.

٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٠٢.

محەممەد عەلی دینەوەری (١٤٤٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی حەسەنی کوڕی عەلییە، نازناوی (ئەبوبەکرە) ناسراوە بە (بورهان) خەڵکی دینەوەرە، زانایەکی بەدین و خواناس و ڕاستگۆ و بڕواپێکراو بووە، کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، ساڵی ٣٤٩ك – ٩٦٠ز چووە (بەغدا) لەوێ دەرسی بە چەند زانایاندا.

سەرچاوەکان:

١. اللباب ٦/٥٢٦.

٢. الأنساب ٢/٥٩٢.

محەممەد عەلی ژەنگاری (١٤٤٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی ئەبوفەتحی کوڕی نەصری کوڕی عەسکەری کوڕی مەجدەدینی (ژەنگار)ییە، دەرسی فەرموودەی لە (٢٥) مامۆستای ژن و پیاو وەرگرتووە، شەوی ١٦ی ڕەمەزان، ساڵی ٧٢٢ك – ١٣٢٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٩٩.

محەممەد عەلی سروجی (١٤٤٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی یە کوڕی ئیبکە، خەڵکی سروجە نازناوی شەمسەدینە، ساڵی ٧١٤ك – ١٣١٥ز هاتەدنیا، زانایەکی فەرموودەناس بووە، لە (میصر) و لە (دیمشق)ی خوێندووە.

دانراوەکانی: (تخريج مائة حديث متباينة الإسناد) و (احداق الحقائق في النظم الرائق) و (كتاب في تراجم الأحمديين). ساڵی ٧٤٤ك – ١٣٤٣ز لە (حەلەب) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ١/١٦.

٢. شذرات الذهب ٦/١٤١.
٣. معجم المؤلفين ١٠/٣١٠.
٤. هدية العارفين ٢/١٥١.

محەممەد عەلی شارەزوری (١٤٤٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی حەسەنی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەلی شارەزورییە، ساڵی ٤٧٩ك – ١٠٨٦ز هاتەدنیا، لە (بەغدا) فێری زانیاری بوو، شێخەکی بڕواپێکراو و لە خواترس بوو، لە ژمێریاری و فەرائیز شارەزا بوو، دوکانی دەرمان و بۆنی خۆشی هەبوو، مەلایان دەچوونە لای دەرسی فەرائیزی پێدەدان، پاشان چووە (موصل)، لەوێ باری کرد بۆ (ئازربێجان)، ساڵی ٥٥٥ك – ١١٦٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٨.
٢. الإكليل في محاسن أربيل ٨٨.
٣. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٨٩.
٤. المنتظم ١٠/٤١١.
٥. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢/٥٧٣.
٦. الأنساب ٣/٤٨٩.

محەممەد عەلی شارەزوری (١٤٤٧)

ناوی محەممەدە کوڕی عەلی کوڕی مەحمودی کوڕی عەلی یە خەڵکی شارەزورە، نازناوی (صەلاحەدینە)، باوکی ناوبراوە بە (قازی شەمسەدین) مامۆستا محەممەد وەکو باوکی یەك بووە لە زانایە چاکەکانی سەردەمی خۆی، لە مەدرەسەی (قەیمەرییە) هەردووك دەرسییان داوە، لە کۆتایی مانگی ڕەجەبی ساڵی ٦٨١ك – ١٢٨٢ز کۆچی دوایی کرد، دوای یەك مانگ مامۆستا شەرەفەدینی براشی کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: البداية والنهاية ١٣/٣٠٥.

محەممەد عەلی عەلیاوەیی (١٤٤٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی زاهیری کوڕی سوارەی کوڕی جافری کوڕی حاجی یە بسالّی ١٩١٩ز لە گوندی گردعازەبان، هاتووتەدنیا.

خوێندنی: لە گوندی (شیوە پیران) دەستی کرد بە خوێندن، لەلای فەقێ کەریم قادر عەلیاوەیی، هەر لەو گوندە ماوەك لەلای مەلا ئەحمەدی خوێند، پاشان خوێندنەکەی لەلای ئەو مامۆستایە بەرێزانە بردەسەر: مەلا ئەحمەدی ڕەش، مەلا شەریفی دووشیوانی، مەلا محەممەدی شێروانی، مەلا مەعصومی کۆیی، مەلا ئیسماعیل جدیدەی، مەلا خەلیل موخلیص، مەلا عومەر کەوری، مەلا محەممەدئەمینی قەراسنجی، ماوەکیش چووە (ئەشکەوسەقا) لای مەلا صالّحی گەرۆتە، پاشان ئاودیوی (ئێران) بوو، گەڕاوە (ڕواندز) لە ١٩٤٩/١٠/٧ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: لەو شوێنانە مەلا بوو و دەرسی فەقێیانی دەداوە: پەنجە عەلی نزیك کەرکوك، گرد قۆشەنەی قەراج، گردعازەبان، سالّی ١٩٦٠ز وازی لە مەلایەتی هینا، بووە مامۆستا لە وەزارەتی پەروەردە سالّی ١٩٨٠ز خانەنشین کرا، ماوەك لە مالّی خۆی، ماوەك لە مزگەوتی سەید غەریب لە گەڕەکی (سیطاقان) ماوەك لە مزگەوتی حاجی مراد دەرسی دەدا، دوایی کرا مەلا لە مزگەوتی گەورەی ناوبازاڕ، لەوێش فەقێی هەبوون.

خووڕەوشتی: مەلایەکی زیرەك و بێ فیز بوو، قسەخۆش بوو، سەربردەی زۆر دەزانین، میوان بیا لە کەسەك خانەخوێیەکە حەزی دەکرد شەو نەنوی، تەنیا گوێ لە قسە خۆشەکانی ئەو ڕابگری، دەورێکی سەرەکی هەبوو بۆ ئاهەنگ گێڕانی ئیجازەی مەلایان، لە ١٩٨٥/١٠/٢٠ز کۆچی دوایی کرد، دکتۆر عبداللە ی کوڕی لە دوای بەجێما، مامۆستای زانکۆیە.

دانراوەکانی:

١. ژیانی فەقێیاتی لە کوردستان، سالّی ٢٠٠٣ز چاپ کرا.
٢. سالّنامە و فۆلکۆڕی کوردی.

٣. غەم ڕەوێن.
٤. دیوانی شیعر.
٥. بەسەرهاتی ژیانی خۆی.
٦. مصباح الطالب في المطالب: في النحو.
٧. مصباح الظلام للحجاج الكرام.
٨. فتاوي علماء الكورد.
٩. حەج نامە.
١٠. وريقات على تعليقات القزلجي.

سەرچاوەکان:

١. خۆری ئیسلام ٣/١٩٩٩ز.
٢. ژیانی فەقێیاتی لە کوردستان ٧ – ١٨.

محەممەد عەلی عەونی (١٤٤٩)

ناوی محەممەد عەلییە، کوڕی عبدالقادر عـەونی ئەفەنـدی کـوڕی محەمـەد عـەلی ئاغایە ساڵی ١٣٠٦ک – ١٨٨٨ز لە شاری (سوێرك) سەر بە (دیاربەکر) هاتەدنیا، باپیری سەرۆك عەتشیرەتی (دنبەڵی) بوو، باوکی موفتی سوێرك بوو، ناوبراو لەسەرەتاوە لە تورکیا دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (میصر) لە (ئەزهـەر) بڕوانامـەی بـە دەسـت هینـا، لەبەرئەوەی بیری نەتەوایەتی هەبوو حکومەتی تورك ڕێگای گەڕانـەوەی وڵاتەکـەی خـۆی پیّ نەدا، لە (میصر) ماوە، بە چاکی فێری تورکی و فارسـی و عـەرەبی و فەڕەنسـی بـوو، لەساڵی ١٣٧١ک – ١٩٥١ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی:

١. تەرجومەی (خلاصة تأريخ الكرد وكردستان)ي محەممەدئەمین زەکی بەگ.
٢. تەرجومەی (تأريخ الدول والأمارات الكردية)ي محەممەدئەمین زەکی بەگ.

٣. تەرجومەی (مشاهیر الکرد)ی محەممەدئەمین زەکی بەگ، ئەو سێ کتێبەی سەرەوە لە کوردی بۆ عەرەبی تەرجومە کردیە.

٤. العائلة التیموریە.

٥. تەرجومەی شەرەفنامەی بەدلیسی، لە فارسی وەلای عەرەبی.

سەرچاوە: معجم أعلام الکورد ٦٦٩.

محەممەد عەلی (قازی محەممەد) (١٤٥٠)

جەنابی قازی محەممەد، کوڕی عەلی کوڕی قازی میرزا ئەبوقاسمی کوڕی میرزا ئەحمەدی سابلاغی یە، ساڵی ١٩١٠ز لە (مەهاباد) هاتووتەدنیا، لەژێر چاودێری باوکی دەستی کرد بە خوێندنی ئاینی، هەر لە زووەوە کرا سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتی زانیاری ئەوقاف، پاشان کرا (قازی).

عەرەبی و ڕوسی و ئینگلیزی چاك دەزانی، سەرۆکی کوردەکانی ئێران بوو، لە بەرواری ٢٦/١٢/١٩٤٥ز بە پشتگیری حاجی قەرەنی ئاغای سەرۆکی (مامەش) و عبدالله بایەزید سەرۆکی (مەنگوڕ) چەندان سەرۆك هۆزانی تر، شۆڕشی سازدا لە دژی قاجارەکانی ئێرانی داگیرکەر، کۆماری مەهابادی دامەزراند، خۆی سەرۆك کۆمار بوو، زمانی کوردی دانا بە زمانێکی بڕواپێکراو، چەندان ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردی دەرکرد و ڕێی پێدان، مافی ئافرەتانی دا، یەکەم سەربەخۆیەتی کورد بوو بەم شێوەیە بە ئاشکرایی بەلاوکراوە.

ئەندامی وەزارەتەکانی بەم جۆرە دانا:

١. حاجی باباشێخ جەمیان	سەرۆك وەزیران
٢. محەممەد حوسێن سەیفی	وەزیری جەنگ و بەرگری
٣. کەریم ئەحمەدی	وەزیری تەلیگراف و پۆستە
٤. مەناف کەریمی	وەزیری فەرهەنگ
٥. محەممەدئەمین موعینی	وەزیری کیشوەر

٦. حاجی ڕەحمانی ئیلخانی وەزیری تەگبیر و ڕا
٧. ئیسماعیل ئیلخانی وەزیری ڕێگاوبان
٨. ئەحمەد ئیلاهی وەزیری ئابووری
٩. حاجی مصطەفا داودی وەزیری بازرگانی
١٠. مەحمود وەلی زادە وەزیری کشتوکاڵ
١١. خەلیل خسرەوی وەزیری کار و فەرمان
١٢. صەدیق حەیدەری وەزیری ڕاگەیاندن.

کەوایان زانی کاربەدەستەکانی ئێران، کێچیان کەوتە کەوری، لەلایەکی دیکە ئەمریکا و ئینگلیز و ڕووس، دەستیان کرد بە پیلانگێڕی، پاڵپشتی ئێرانیان کرد، ئەندازە و نەخشەیان بۆ کێشان، لەشکرێکی گەورەیان ناردە سەر (قازی) لەو هێرشە دڕندەییە بە هەزاران کوردی موسوڵمانی بێ تاوانیان کوشت و تالآن و دەربەدەریان کردن، ژمارەی (١٥) پازدە سەرکردەیان لە لەشکری قازی گرت، کاتی نوێژی نیوەڕۆ لە پێش چاوی خەڵکان، لە گۆڕەپانی (چوارچرا) لە سێدارەدران، لەگەڵ سەرۆك قازی محەممەد و ئەبولقاسم سەدری قازی برای کە ئەندامی پەرلەمانی ئێران بوو، هەروەها محەممەد حوسێن سەیفی ئامۆزای کە وەزیری بەرگری بوو، هەر هەموویان لە ٣١/٣/١٩٤٧ز لەسەریان درا و ئیعدام کران.

شایانی باسە لەو جەنگە و لەو شۆڕشە سەرۆك مەلا مصطەفای بارزان بەشدار بوو، بەڵام خۆی نەدا دەست ئێرانیان، لە نێوان سێ دوژمنی خوێن خۆری کورد: عێراق و ئێران و تورکیا شێرانە خۆی دەرباز کرد، چووە (ڕوسیا)، لەوێ نیشتەجێ بوو، تا ساڵی ١٩٥٨ز گەڕاوە (بەغدا) پاشان هاتەوە (بارزان).

سەرچاوەکان:

١. شۆڕشەکانی کورد ٢٧٠ – ٣٢٢.
٢. مشاهیر الکورد ٢/٨٦ – ٨٨.

٣. تأريخ مشاهير كورد / فارسی /٣/٥٨٨ – ٥٩٧.
٤. البارزان والحركة التحررية الكردية ٣/٤٥ – ٦٧.
٥. معجم أعلام الكورد ٤٩٩ – ٥٠٠ – ٦١٨ – ٦١٩.
٦. ستاندەرە، ژمارە ١٤، نیسانی ٢٠٠٧ز.

محەممەد عەلی کاوانی (١٤٥١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی عبداللەی کوڕی ئەحمەدی (کاوانی)یە، ناسراوە بە ئەبولهەیجای بەغدایی، ساڵی ٤٦٨ک – ١٠٧٥ز هاتووتەدنیا، ئیسماعیل پاشا دەڵێ: {کاوانی: بەرەبابەکی کوردن لە هەولێر}[1].

مامۆستا ئەسنەوی دەڵێ: {جاوانی بەرەبابەکی کوردن، لە شاری (حیللە)ی عێراق دانیشتوون}[2]، ئەو زاتە بە منداڵی چوویتە (بەغدا) لەوێ لەلایەن ئیمامی عەزالی و حەریری فێری شەریعەت بووە، لە هەولێر نیشتەجێ بووە، سەفەری بۆ وڵاتی (فارس) کردووە، لە (خەفتیان) ساڵی ٥٦١ک – ١١٦٥ز کۆچی دوایی کردووە، (خەفتیان) **لەوانەیە گوندی** (هەودییان) بی، کە ئێستا نزیکە لە (ڕواندز).

چەند دانراوی هەنە، لەوانە: (التبيان بشرح الكلمات)، (المنتظم في سلك الأدوات) و (ديواني شيعر) و (الذخيرة، لأهل البصيرة) و (شەرحی مەقاماتی حەریری) و (عيون الشعر) و (الفرق بين الرأء والغين) و (مسائل الإمتحان) و (نزهة النفس وروضة المجلس).

سەرچاوەکان:

١. أربيل في العهد الاتابكي ٢٩٠ – ٢٩١.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٨ – ٤٦٩.

---

[1] هدية العارفين ٦/٩٥

[2] طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/٣٦٧ – ٣٦٩.

٣. كشف الظنون ١/٣٤٢.
٤. إيضاح المكنون ١/٤٨٤.
٥. معجم المؤلفين ١١/٢٣.
٦. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٣٩١.
٧. معجم أعلام الكورد ٦١٩ – ٦٢١.

محەممەد عەلی کوردی (١٤٥٢)

ناوی محەممەد علی‌یە، کوڕی محەممەد سەلیمی کوڕی مرادی کوردی حەنەفی یە، لە ١٨/٢/١٩١٨ز لەشاری (حەما)ی سوریا هاتووتەدنیا، قورئانی پیرۆز و کتێبە سەرەتایەکانی لەلایەن مامەکانی تەواوکردن، پاشان چووە قوتابخانەی (دار العلم والتربية)، دوایی چووە قوتابخانەی (شەرعییە) لە (حەما)، پاشان چووە قوتابخانەی (خوسرەویە) لە (حەلەب)، ساڵی ١٩٤٤ز چووە زانکۆی (ئەزهەر)، ساڵی ١٩٤٨ز تەواوی کرد، گەڕاوە جێگای خۆی دەستی کرد بە دەرسدانەوە و ئامۆژگاری موسوڵمانان و پێش نوێژی و ووتاردان و جێبەجێ کردنی کاروباری ئاینی و بەستانی کۆڕان بۆ یادی خوا و سەلاوات لێدان لەسەر پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ)، ساڵی ١٩٨٠ز چووە (مەدینە)ی پیرۆز، ماوە لەوێ تا ساڵی ٢٠٠٠ز هەر لەوێ کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: پێگەی ئەنتەرنێت. (http://www.ghrib.net)

محەممەد عەلی مارانی (١٤٥٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی محەممەدی کوڕی جارودە، خەڵکی (ماران)ە، ماران: ئەو دەشتەیە نێوان ئاکرێ و موصل، یەك بووە لە زانایە بەرزەکانی مەزهەبی شافیعی، لە هەولێر دەرسی لەلای یونس محەممەد مەنعە خوێندووە، پاشان هەر لەوێ کرایتە قازی، شیعری نازکی هەیە، ساڵی ٦٢٩ك – ١٢٣١ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٣/١٣٦.

٢. أربيل في العهد الأتابكي ٢٢٧.

محەممەد عەلی مەرعەشی (١٤٥٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلییە، خەڵکی (مەرعەش)ی کوردستانی تورکیایە، دەرسی لەلای زانایە گەورەکانی (دیمشق) خوێندووە، لە مەزهەبی حەنەفی شارەزا بووە، لە زانستەکان ئاگاداربووە، ماوەی چل ساڵان لە قوتابخانەی (جەقمەقییە) دەرسی نەحو و صەرف و ئوصول و مەنتیق و بەلاغەی داوە، ساڵی ١٣٤٠ك – ١٩٢١ز کۆچی کرد.

دانراوەکانی: (نصيحة الخلان) و (التحفة النحوية على العوامل البركوية) و (إتحاف الطلبة بالأسئلة المنطقية).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٦٣.

٢. نثر الجواهر والدرر ٢/١٣٨٧.

محەممەد عەلی نۆدەیی (١٤٥٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی باباڕەسولە، لە دەوری ساڵی ١٠٤٠ك – ١٦٣٠ هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە لای مامۆستایانی (قەلاچوالان) کۆتایی بە خوێندن هینا، گەڕاوە (نۆدێ) دەستی کرد بە خزمەتگوزاری ئایینی پیرۆز و ڕێ نیشاندانی خەڵکان و ئامۆژگاری کردنیان، بوو بە زاتێك توانی دڵی چەند کەسان ساف بکا، فێری ڕەوشتی ئیسلامیان بکا، سەفەری (بەغدا)ی کرد چووە خزمەت شێخ محەممەد صادق، پاشان چووە سەفەری (حەج)، ساڵی ١١٢٦ك – ١٧١٤ز کۆچی دوایی کرد.

پێنج کوڕی هەبوون: شێخ ئیسماعیل و شێخ حەسەن و شێخ ئەحمەد غەزائی و شێخ محەممەد میری سۆر و شێخ عەلی.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٩٧ – ٤٩٨.

٢. بنەماڵەی زانیاران ٣٠٩ – ٣١٦.

محەممەد عەلی وەلزی (١٤٥٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا عەلی کوڕی مەلا عبدالله ی کوڕی مەلا عبدالقادری کوڕی مەلا عەلی (فەوزی)یە، خەڵکی گوندی (وەلزێ)ی باڵەکاتی‌یە، ساڵی ١٣٣٨ک – ١٩١٩ز هاتەدنیا، نەحو و صەرف و عەقیدەی لەلای مامی مەلا محەممەدئەمینی ئەشعەری خوێند، لە گوندی (ئوچتەپە)ی بۆکان مەنتیق و بەلاغەی لەلای مەلا عیصامەدینی شەفیعی خوێند لە گوندی (سەرا) حیکمەت و کەلام و شەریعەت و ئوصول و فەلەکیات و ریازیاتی هەر هەموو لە خزمەت باوکی تەواوکردن، لە گوندی (حەمامیان) ئیجازەی وەرگرت، لەو دەوروبەری خەریکی دەرسدانەوە بوو ساڵی ١٣٩٦ک – ١٩٧٦ز کۆچی دوایی کرد، لە تەك باوکی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. ژیناوەری زانایانی کورد ٢٣٧.

٢. تأریخ فرهنگ وادب مکریان ٢٩٣ – ٢٩٧.

محەممەد عەلی هەولێری (١٤٥٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی هەولێرە، پاشان چوویتە (موصل) لە زانستی (نەحو) شارەزا بووە، چەند دانراوی هەنە، لەوانە: (شرح الحاوي الصغير) و (حواش على التسهيل) و (شرح الشافية) و (شرح الكافية) و (تعريفات العلوم) وە هەروەها (أرجوزة الأنغام) کە لە ساڵی ٧٢٩ک – ١٣٢٨ز تەواوی کردووە.

مامۆستا شاعیرەکی چازان بووە، بە عەرەبی دەڵێ:

ولقد شاع عني حب ليلى وأنني	كلفت بها شوقا وهمت بها وجدا
ووالله ماحبي لها جاز حده	ولكنها في حسنها جازت الحدا

ناوبراو ساڵی ٦٨٦ک – ١٢٨٧ز هاتەدنیا، لە ٧٥٥ک – ١٣٥٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. الدرر الكامنة ٤/٥٧.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٢٠.
٣. الأعلام ٧/ ١٧٦.
٤. معجم المؤلفين ١٠/٣٠٢.
٥. مشاهير الكورد ١/١٣٥ – ١٣٦.
٦. هدية العارفين ٦/١٣٥.
٧. كشف الظنون ١/٤٠٦ /٢/١٣٦٩.
٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٣ – ٤٨٤.

محەممەد عەلی هەولێری (١٤٥٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەلی کوڕی مالیکە، خەڵکی هەولێرە زانایەکی شەریعەت زان بووە، شەرحێکی بەنرخی لەسەر کتێبی (الحاوی الصغیر)ی قەزوینی داناوە، ساڵی ٦٨٦ك – ١٢٨٧ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:
١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٠.
٢. كشف الظنون ١/٦٢٦.
٣. معجم المؤلفين ١١/٣٨.

محەممەد عماد حەڕانی (١٤٥٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی عیمادی کوڕی محەممەدی (حەڕانی)یە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، لە (ئەسکەندەریە) دابەزیوە، زانایەکی بەدین و شەرع زان بووە، کۆمەڵێك زانا لەسەر دەستی پێگەیشتوونە، بازرگانیشی کردووە، لە ١٠ی مانگی صەفەر، ساڵی ٦٣٢ك – ١٢٣٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٥/١٥٥

محەممەد عەمر ئامێدی (١٤٦٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عەمری کوڕی عەلی کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی (ئامێدی)یـە، فەرموودەناس بووە، کتێبـی (مبرز المعاني في شرح حرز الأماني) دانـاوە، سـاڵی ٧٦٢ك – ١٣٦٠ز تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦٢٢.

٢. معجم المؤلفين ١١/٩٨.

٣. هدية العارفين ٢/١٦٢.

٤. إيضاح المكنون ٤/٤٢٤.

محەممەد عیمران نابینا (١٤٦١)

ناوی محەممەدە، کوڕی عیمرانە، لە چاوان نابینا بـووە، مەزهـەبی حەنبـەلی بـووە، خەڵکی (حەڕانە)، کتێبـی (تەیسیر)ی هەموو لەبەر بووە، لە زانیاری قورئانی پیرۆز بـەهێز بووە، پاش ساڵی ٦٨٠ك – ١٢٨١ز لە (بەغدا) دەرسـی فـەرموودەی دەداوە، سـەفەری دیمشقی کرد، زانیاری لە چەند زانایان وەرگرت، زاتەکی هێمن و لەسـەر خـۆ و زۆرزان بوو، ساڵی ٧٢٠ك – ١٣٢٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/١٠٢.

محەممەد عومەر ئۆرمەوی (١٤٦٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی یوسـفە، خـەڵکی شـاری (ورمێ)یـە، لـە (بەغدا) دانیشتووە، لەوێ دەرسی لەلای شێخ ئەبو ئیسحاقی شیرازی خوێنـدووە، دوایـی لە (عاقول) کرا قازی، مەزهەبی شافیعی بوو ناوبراو سـاڵی ٤٥٩ك – ١٠٦٦ز هاتـەدنیا، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٥٤٧ك – ١١٥٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٤/١٤٥.

٢. معجم البلدان ١/١٥٩.

محەممەد عومەر ئۆمەرگومبەتی (١٤٦٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی مەولودی کوڕی مامیلە، ساڵی ١٩١٢ز لە گوندی (ئۆمەرگومبەت) هاتەدنیا، لەو گوندە لەلای مەلا عبدالرحمان ئەحمەد دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (سێگرتکان) لای مەلا ئەحمەدی (ڕەش) دوایی چووە (سێکانی) لای مەلا عبدالرحمانی بەگزادە (لارە)، هەر لە ئۆمەرگومبەت ماوەك لەلای مەلا ڕەشید بوو، چووە (بانەمورد) لای مەلا عومەر، دوایی چووە مزگەوتی حەتك لە (کۆیە) لای مەلا محەممەد، پاشان چووە (بەردەسپی) لای مەلا سەعید، چووە (شاخەپیسکە) لای مەلا عەزیز، دوایی چووە (گۆبتەپە) لای مەلا عبدالقادر، گەڕاوە (ئۆمەرگومبەت) لای مەلا محەممەد نور، چووە (سورداش) لای مەلا عبدالمجید، هاتە هەولێر مزگەوتی حاجی قادر دەباغ لای مەلا عبداللە ی بێتواتەی، گەڕاوە (سێگرتکان) لای مەلا عبدالقادری (ڕەش)، چووە (کەرکوك) لای مەلا عومەری ئۆمەرگومبەتی ئیجازەی وەرگرت.

لەم شوێنانە مەلایەتی کرد: (طالەبان) (ئۆمەرگومبەت) (سێکانی) (سێگرتکان) (ئۆمەراوە)، پاشان دەشتی بەجێ هێشت، باری کرد هاتە هەولێر لە بەرواری ١٥/٣/١٩٩١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد عومەر ئەییوبی (١٤٦٢)

ناوی محەممەدە کوڕی عومەری کوڕی شاهەنشایە، نازناوی (الملك المنصور)ە، لە مەلیکە ئەییوبییەکانە، ساڵی ٥٣٧ك – ١١٤٢ز هاتەدنیا، سی ساڵان ماوە لە مەلیکاتی، ساڵی ٦١٧ك – ١٢٢٠ز کۆچی دوایی کرد، زانایەکی مێژووناس و شاعیر و نووسەر و ڕۆشنبیر بوو، دەرسی فەرموودەی لە (ئەسکەندەریە) خوێند، پاش کۆچی دوایی باوکی کرا مەلیکی (حەما)، شەڕ و شۆڕەکی بە دژواری لەگەڵ ئەفرەنجەکان کرد، پردی بۆ لەشکری خۆی دروست کرد.

دانراوەکانی: (المضمار في التأريخ): ١٠ بەرگە و (طبقات الشعراء) و (درر الآداب في محاسن ذوي الألباب) و (ديوان شيعر).

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٨.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٢١ – ٦٢٢.
٣. معجم المؤلفين ١١/٨٣.
٤. البداية والنهاية ١٣/٩٥.
٥. فوات الوفيات ٤/١٢ – ١٣.
٦. كشف الظنون ٢/١١٠٢.
٧. مشاهير الكورد ٣٦٦.

محەممەد عومەر تاجەدین (١٤٦٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی محەممەدە، نازناوی تاجەدینە، مەزهەبی حەنەفی بووە، لە (قاهیرە) دانیشتووە، لە شەریعەت و ڕێزمانی عەرەبی دەستی باڵا بووە، خۆشنووس بووە، نووسینەکانی بێ هەڵە بووینە، مامۆستا محەممەد عبدالرحمان سەخاوی دەڵێ: {ساڵی ٨٦٩ك چاوم پێ کەوت}، ساڵی ٨٨٨ك – ١٤٨٣ز کۆچی دوایی کرد، محەممەدی کوڕی جێگری بوو.

سەرچاوەکان:

١. الضوء اللامع ٨/٢٣٢.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٢٢.
٣. مشاهير الكورد ٣٦٢.

محەممەد عومەر حەڕانی (١٤٦٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی عبدالمحمودی کوڕی زباطی حەڕانییە، ساڵی ٦٣٦ك – ١٢٣٨ز لەو شارە هاتەدنیا، ماوەك لەوێ لەلای مەجدەدین ئیبن

تەیمییەی خوێند، پاشان چووە (دیمشق)، تا دوا ژیـانی هـەر خـەریکی فـەرموودە بـوو، لـە مەزهەبی ئیمامی ئەحمەد شارەزا بوو، ساڵی ٧١١ك سەفەری (میصر)ی کرد، ناسـرابوو بـە زاتەکی دوور لە دنیا، روو لە خوا، ساڵی ٧١٨ك – ١٣١٨ز لە (قوبرص) کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٥٠ – ٥١.

٢. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٣٧٣.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٢٢.

محەممەد عومەر دینەوەری (١٤٦٧)

ناوی محەممەدە کوڕی عومـەری کـوڕی عبدالمليکـە، نازنـاوی (جمـال الـدين ابـو البركات)ە، مەزهەبی شافیعی بووە، ساڵی ٦١٣ك – ١٢١٦ز لە (دینەوەر) هاتووتـە/نیا، لە تەمەنی ١٠ سالان لەگەڵ باوکی چووە (دیمشـق) لـە چـیای قاسـیون نیشـتەجێ بـوو، خوێندنی تەواوکرد، دەستی کرد بە دەرسدانەوە، زاتەکی بەدین بـووە، سـاڵی ٦٨٥ك – ١٢٨٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/٣٩٣.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٢٣.

محەممەد عومەر شێخ شەروانی (١٤٦٨)

نـاوی محەمـەدە کـوڕی عومـەری کـوڕی خـدری کـوڕی عومـەرە، عەشـیرەتی (سارمەم)یە، ساڵی ١٣٣٨ك – ١٩١٩ز لە گوندی (شـێخ شـەروان) هاتـەدنیا، بـاوکی ڕەوانی (دیبەگە)ی کرد بۆ خوێندن، قۆناغی سوختەیی تەواوکرد، لە قۆناغی موسـتەعیدی چووە (دۆلـەزە) لای مەلا عوسمان، چووە (دارەبەن) لای مەلا عبدالله بابم، وە هـەر لـەگـەڵ بابم هاتە (بەحرکە)، چووە (کۆزەپانکە) لای مەلا صالح، ماوەکیش لەلای مـەلا ئەحمـەدی (ڕەش) بوو، ساڵی ١٩٥٣ز کۆتایی بە خوێندن هینا، بووە مەلا لە گوندی (مشار) پاشـان

هاتە هەولێر لە گەڕەکی ڕۆناکی مەلا بوو لە مزگەوتێك، لە بەرواری ١/٤/١٩٩٦ز کۆچی کرد، لە گۆڕستانی گردی پیرداود بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: ژیاننامەی زانایە ئاینیە کۆچ کردووەکان ١٩١ – ١٩٣.

محەممەد عومەر فارقی (١٤٦٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەرە، خەڵکی (میافارقین)ە کە ئێستا بە (سلیڤانی) ناسرایە، ساڵی ٨١٥ك – ١٤١٢ز هاتەدنیا، لە ولاتی (یەمەن) نیشتەجێ بووە، زانایەکی شەرع زان بوو، ماوەی چل ساڵ زیاتر قازی بوو، لە مانگی شەووالی ساڵی ٨٩٣ك – ١٤٨٧ز لە (وەصاب)ی چیای یەمەن کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (مفتاح الارتاج في شرح المنهاج) و (مختصر الجواهر).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٨٩.
٢. هدية العارفين ٢/٢١٥.
٣. إيضاح المكنون ٢/٥٢٢ – ٥٨٧.

محەممەد عومەر قەرەداغی (١٤٧٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی محەممەدی کوڕی عبداللطیفی قەرەداغی یە، لە ٩/١٠/١٩٢٨ز لە (هەڵەبجە) هاتەدنیا.

لەلای سەید ئەمینی باینجانی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان لەلایەن ئەو بەڕێزانە خوێندنەکەی بردەسەر: شێخ مصطەفای قەرەداغی، شێخ بابارەسولی بێدلی، مەلا عبدالعزیز پرێسی، شێخ نوری باباعەلی، شێخ حەسەنی ئەبوعوبێدی، ساڵی ١٩٤٨ز کۆتایی بە خوێندن هینا، کرا مودەرریس لە شوێنی باوکی: مزگەوتی محەممەد پاشا لە (هەڵەبجە)، ساڵی ١٩٥٠ز هەر لەو شوێنە کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن، پاشان هاتە مزگەوتی گەورەی سلێمانی، ساڵی ١٩٦٥ز کرا بەڕێوەبەری پەیمانگای ئاینی، دوایی ئەندامی کۆڕی زانیاری لە سلێمانی ساڵی ١٩٨٠ز کرا ئەندامی دەستەی باڵا لە ئەوقاف، هەر لەو ساڵە

هەڵبژێردرا بۆ ئەندامی نیشتمانی لە سلێمانی، چەندەهاجار کرا ئەندامی لیژنەی باڵای حەج و عومرە، چەند سەفەری کرد بۆ وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی.

خوورەوشتی: مەلایەکی زیرەك و ئازابوو، کوردی و عەرەبی و فارسی بە چاکی دەزانی، قسەخۆش و دەم بە پێکەنین بوو، نوکتەزان بوو، زمان رەوان بوو، شەرمی نەدەکرد، رەشید بوو، دەنگ خۆش بوو، خۆم گوێم لێ بوو لە نەجەف و لە کەربەلا، ناوجەرگەی شیعان لەسەر مینبەری حوسەینیەکان وتاری دەدان، بە دەنگی بەرز مەدحی حەزرەتی ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی دەکرد، ئەوەش لەو شوێنە شتێکی ترسناکە، گۆتنی ئاسان نیە.

سەرچاوە: تأریخ علماء بغداد ٦٠٨.

محەممەد عومەر کوردی (١٤٧١)

ناوی محەممەدە، نازناوی (زەینەدینە)، کوڕی عومەرە، لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز شارەزا بووە، دەرسی لەلای (شاطیبی) خوێندووە، لەگەڵ مامۆستا عەلی سەخاوی لە (دیمشق) دەرسی داوە، لە دەرسدانەوە پلەی بەرزی هیناوە، ساڵی ٦٢٨ك – ١٢٣٠ز کۆچی دوایی کردوە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/١٢٧.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٢١.

محەممەد عومەر نەصیبی (١٤٧٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی عومەری کوڕی محەممەدی کوڕی عومەری کوڕی ئەبوبەکری کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عبدالقاهیری کوڕی هبة الله یە، خەڵکی شاری (نوصەیبینە)، ساڵی ٨٥١ك – ١٤٤٧ز لە شاری (حەلەب) هاتەدنیا، زانایەکی شەرع زان و ئوصول ناس و شارەزا لە نەحو و رێزمانی عەرەبی بووە، شاعیر و نووسەر بووە، سەفەری (قاهیرە)ی کردووە، لە (مەککە) و (مەدینە)ی خوێندووە لە

(قاهیره) و (دیمشق) کرایته جێگری قازی، له (حەلەب) کتێبی (الابتهاج في شرح المنهاج) له چوار بەرگی داناوه، کتێبی تری هەیه پڕه له شیعر و پەند و قسەی نەستەق، له ١٣ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٩١٦ك – ١٥١١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٩٢ – ٩٣.
٢. هدية العارفين ٢/٢٢٧.
٣. كشف الظنون ٢/١٨٧٤.
٤. شذرات الذهب ٨/٧٥.
٥. إيضاح المكنون ١/١٢.

محەممەد عیسا بروجردی (١٤٧٣)

ناوی محەممەده، نازناوی (ئەبو عبدالله)یه، کوڕی عیسایه کوڕی دیزکه، خەڵکی (بروجرد)ه، خوێندنی تەواوکردووه، چوویته (بەغدا) لەوێ دەرسی داوه، دەرسی به کوڕی خەلیفه داوه، دەرسی به ئەبو سەعیدی سیراف داوه، خەریکی زانیاری و خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز بووه، تا مانگی جیمادی دووەم، ساڵی ٣٥٩ك – ٩٧٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ١/٣٤٧.
٢. اللباب ١/١٤٤.

محەممەد عیسا گۆرانی (١٤٧٤)

ناوی محەممەده، کوڕی عیسای کوڕی ئیبراهیم شارانی یه، نازناوی (ابو الطيب)بووه، له (مەدینه)ی پیرۆز دانیشتووه، پاشان چوویته (دیمشق) هەر لەوێ ساڵی ١١٦٧ك – ١٧٥٣ز کۆچی دوایی کردووه، کتێبی (اعلام التحقيق وإعلام الجاهل والزنديق)ی داناوه.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/١٠٢ – ١٠٣.
٢. إيضاح المكنون ٣/١٠٢.
٣. هدية العارفين ٢/٣٢٩.
٤. سلك الدرر ٤/٨١ – ٨٥.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٢٣.

محەممەد عیسا لەل (١٤٧٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی عیسایە کوڕی لەلە، دەرسی لە خزمەت باوکی خوێندووە لە مەزهەبی شافیعی شارەزابووە، نامیلکەی (أصول الدين والسنة)ی لەلای مامۆستا ئەبولقاسم عیسا خوێندووە، ئەو نامیلکە دەستنووسی محەممەد ئیبراهیم سەربالا بووە، لەلایەن چەندان زانایانی ئەو سەردەمی پەسەندکرابوو مۆرکرابوو، لەوانە: مامۆستا عیسا لەل باوکی مامۆستا، ناوبراو لە ١٠ی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٥١٦ك – ١١٢٢ز پەسەندی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/٢٧٣.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٢٣.

محەممەد غازی ئەییوبی (١٤٧٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلیك غازی کوڕی مەلیکی عادیل ئەبوبەکری ئەییوبیە، نازناوی (ناصر الدين)ە، خاوەنی: (میافارقین) و (ڕوها) و (هەولێر) بوو، لە بنماڵەی ئەییوبیەکانە، جگە لەوەی کە زاتەکی لێهاتوو و عەگید و چاوقەیم بوو، زانایەکی مێژووناس و نووسەر و شاعیر بوو، کوڕی کچی (جەوزی) دەڵێ: {ساڵی ٦١٢ك – ١٢١٥ز لە شاری (ڕوها)م دیت، قسەخۆش و زمان ڕەوان بوو}.

ناوبراو ئیجازەی لە شێخ محیەدینی عەرەبی وەرگرتووە، سەرەتایەکەی بە: (بسم الله الرحمن الرحيم و به ثقتي.....) دەست پێ دەکا.

مامۆستا بە عەرەبی دەڵێ:

اذا ما أردتَ السعدَ فيك فكن — على الذي في يده السعدُ متكلا

سلّم الى الله أمراً أنت فاعله — فما إلى النجم لا قولا ولا عملا

ناوبراو لە هۆلاکۆ عاسێ بوو، تەتەرەکان ماوەی بیست مانگ دەورەی شارەکەیان گرت و ئابلۆقەیان دا، دانیشتوانی شارەکە زۆر نارەحەت بوون، نەخۆشی و گرانیان کەوتەناو، لە ئەنجامدا لەشکری (هۆلاکۆ) چوونە ناوشار، بە داخەوە مەلیکیان بە دیل گرت و سەریان بڕی، لە هەموو بازاڕ و کۆڵانان سەری مەلیکیان گێڕا، پاشان لە شوێنەکی بەرچاو بە دارێیان وەکرد، دوایی ئیسلامەکان لە شوێنەك بە خاکیان سپارد، لەو شوێنە مزگەوتێکیان دروست کرد بەناوی (مسجد الرأس) واتە: مزگەوتی سەر.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦٣٤ – ٦٣٥.

٢. مشاهير الكورد ٣٣٠.

٣. شذرات الذهب ٥/٢٩٥.

محەممەد فضل الله حەیدەری (١٤٧٧)

ناوی محەممەدە کوڕی فضل الله ی کوڕی ئیبراهیم ئەفەندی حەیدەری دووەمە، عوسمان سند لە (أصفى الموارد) دەڵێ: {مامۆستا چەرخی خۆی ڕەوشەن و بۆن خۆش کرد، خووە چاکەکانی شایێدی بەرزی ئەو زاتەنە}، لە سەرەتاوە لەلای عاصم ئەفەندی مامی و لەلای کوڕی عاصم ئەفەندی خوێند، دوایی چووە لای خضر محەممەد ئەفەندی حەیدەری ئامۆزای ئیجازەی وەرگرت.

مامۆستا ساڵی ١٢٢٣ك لە گوندی (ماوەران) دەرسی دەداوە، لەو کاتە مصطفا ئەحمەد زەهاوی برازای محەممەد فەیزی زەهاوی موفتی (بەغدا) یەك بوو لە

فەقێیەکانی ئەو زاتە، ساڵی ١٢٢٤ك - ١٨٠٩ تا و لـەرزەکی گرانـی تـوش هـات، لـە ئەنجامدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: عنوان المجد ١٢٨.

محەممەد فەقێی تەیران (١٤٧٨)

ناوی محەممەدە، لە دەوری ساڵی ١٥٦٣ز لە گونـدی (تـەیران) قـەزای مـۆکس ناوچەی هەکاری هاتەدنیا، وابزانم هەر بۆیە ناوبراوە بە: فـەقێی تـەیران، چـونکە خـەڵکی (تەیران) بووە، نەك لەبەر ئەوەی کـە گۆیـا زمـانی باڵنـدانی زانیـوە، جێـی لێ نـەبی خـۆ سولەیمان پێغەمبەر نەبووە (درودی خوای لێ بی).

لە سەرەتاوە لەلای خۆیانی خوێند، پاشان چووە (جزیرە) لە گوندی (هێشـت) و (فێنك)ی خوێند، زانایەکی ڕۆشنبیر و مێژووناس و شاعیر و نووسەرەکی چاکی سـەردەمی خۆی بووە نازناوی خۆی جاروایە (م ، ح) میم و حێ نووسیوە کورتکرایـەوەی ناوەکـەی خۆیتی محەممەد، وەك دەڵێ:

میم و حێ حەفتی فەلەك چوون   ژ هیجرەتی دەوران گەلەك چوون

ساڵ هەزار و چل و یەك چوون   ئەڤـ غەزەل ئانی دیارە

١٠٤٢ك - ١٦٣٢ز

جاریش وایە دەنووسی (فەقێ تەیرا)، وەك دەڵێ:

ئەوە مەحبوبا وەکو ستێرا   تە عەسیرا کچا مێرا

تە حەلاندی (فەقێ تێرا)   کەس ب حالی من نەزان

لە شیعرێك ئاماژە بە شێخ ئەحمەدی جزیری دەکات، وادیارە هاوچـەرخ بووینـە، ووشەی (مەلێ) بەکاردینی، ئەوەش نازناوی شێخەحمەدە، وەك دەڵێ:

بریندارى عشقێمە   د یورم ز سها بهان

زانن مەدداحێ کێمە   لە هەزارو ئێك و سهان   ١٠٣١ك.

سەنا خواهێ (مەلێمە)   لەمێ ئەرد و جهان

بەرهەمەکانی: (چیرۆکی هۆنراوەی شێخی صەنعان) و (چیرۆکی هۆنراوەی زەنبیل فرۆش) و (چیرۆکی هۆنراوەی سیسەبان – ئەسپی ڕەش) و (هۆنراوەی قەڵای دمدم) و (هۆنراوەی بە سەرهاتی بەرسیسای عابید) و (هەی ئاف و ئاف) و (دلۆ رابە).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٠٥١ك – ١٦٤١ز لە گوندی (وەرەزوز) سەر بە (مۆکس) کۆچی دوایی کرد، گۆڕەکەی پارێزراوە، زیارەت دەکرێ.

سەرچاوەکان:

١. مێژووی ئەدەبی کوردی ٢/١٧١ – ٢٧٩.
٢. تأريخ مشاهير كورد ١/١٩٨.
٣. الأكراد في بهدينان ٢٠٣.
٤. معجم أعلام الكورد ٥٤٢.

محەممەد فەیضی زەهاوی (١٤٧٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی حەسەن بەگی کوڕی ڕۆستەم بەگی کوڕی کەیخوسرەو بەگی کوڕی ئەمیر سولێمانی کوڕی فەقێ ئەحمەدی دارەشمانەیە، ساڵی ١٢١٨ك – ١٨٠٣ز لە سلێمانی هاتووتەدنیا، ناوبراوە بە (زەهاوی) چونکە بە منداڵی لەگەڵ باوکی ماوەك لە (زەهاو) ماوە لای خاڵەکانی، دوایی گەڕاوە سلێمانی لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندنی قورئانی پیرۆز، کتێبە سەرەتاییەکانی شەریعەت و نەحو و صەرفی خوێند، ماوەکیش لەلای مەلایەکانی (زەهاو)ی خوێند، ماوەك لەلای شێخ مەعروفی نۆدەیی،ماوەك لای مەلا عبدالله ی خەرپانی، پاشان چووە (سنە) کەلامی لەلای مەلا شێخ محەممەد سەعیدی تەختی خوێند، کە مامۆستای کۆچی دوایی کرد، چووە لای مەلا قەسیمی برای حیکمەتی خوێند، چووە (سابلاغ) لای مەلا محەممەد ڕەسول کۆتایی بە خوێندن هینا، لە تەمەنی بیست ساڵی ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: لە مەدرەسەی باباعەلی لە سلێمانی کرا مودەڕریس، ساڵی ١٨٣٥ز کرا مودەڕریس لە مزگەوتی ئەحمەد نەفتچی لە کەرکوك، ساڵی ١٨٤١ز لەسەر فەرمانی

عەلی ڕەزای والی (بەغدا) کرا مودەرریس لە مەدرەسەی (علمية)، ساڵی ١٨٤٩ز کرا سەرۆکی دەرس بێژەکان، هەر لەسەر فەرمانی والی بەغدا، ساڵی ١٨٥٣ز کرا موفتی گشتی (بەغدا)، بەوبۆنەیە شاعیری موصلی عبدالباقی عومەری لە هۆنراوەکدا، بە عەرەبی دەڵێ:

قد قيل لي إذ رحت أنشد عندما	شاهدت دين محمد يتجدد
في مذهب النعمان بالزوراء قد	أفتي الامام الشافعي (محمد)

زەهاوی ماوەی سی و هەشت ساڵ بەردەوام بوو لەسەر کاری موفتیاتی.

خووڕەوشتی: خێرخواز و چاکەخواز و روولەچاکە بوو، خەریکی کۆکردنەوەی زانست بوو، لە زانستەکانی خوێندنی باڵای ئەو سەردەمی زۆر شارەزا بوو، تاکە زانای بێ وێنەی ئەو سەردەمی بوو، شاعیر و ئەدیب بوو، قسەی ورد و پڕمانا و نوکتەی زۆر دەزانی، بە (ئەمجەد)ی نەوەی خۆی دەگۆ: {أمجد! أتحب أباك أم جد؟}، واتە: ئەمجەد! باوکت خۆش دەوێ یا باپیرت؟ لە نێوان وشەی: (أمجد) و (أم جد) جوانکاری (الجناس المرفو) هەیە.

جارەك بە زەهاوییان گۆ: مامۆستا ئەوە پەنگری زستان کەوت، ئەویش فەرمووی: {قالوا: السماء قد أسقطت جمراتها، صدقوا، وهذا الثلج بعض رمادها} واتە: دەڵێن: پەنگری ئاسمان کەوتووە، ڕاستە، ئەو بەفرەی ئێستاش تۆز و مشکییەکەیتی.

لە باسی گەنجی بەسەرچوونەوە دەڵێ:

من صار يمشي بالعصا من كبر	آن أوان، أن يصير راحلا
أعني الذي على ثلاث أرجل	يمشي، على الأربع يمشي عاجلا

واتە: ئەوەی ئێستا لەبەر پیری بە گۆپاری دەڕوا نزیك بووە هەڵبگیرێ، مەبەستم ئەوەیە: ئەوی لەسەر سێ لاقان دەڕوا، نزیك بووە بەچواران بڕوا، واتە: بمری و دوو کەس لاشەکەی هەڵگرن یەك لە پێشەوە یەك لە دواوە، لەسەر ئەو چوار لاقانە دەڕوا بۆ گۆڕستان.

دەربارەی هەقگۆیی دەڵێ:

إنا نقول الحق بالمحافل	ونبطل الباطل بالدلائل
ولا نخاف لومة من لائم	ولا نهاب صولة من صائل

لە مەتحی خوای گەورە، دەڵێ:

يارب حارت في ثناك عقول	ماذا عسى فيك العقول تقول؟
أن الوجود ثنا عليك بأسره	فثناء أهل الفضل فيك فضول

بەشێك لە فەقێیەكانی: مەلا حوسێن پشدەری، مەلا عبدالرحمانی قەرەداغی (ابن الخياط)، مەلا محەممەدی كوانەدولی، مەلا شێخ حەسەنی قەرەداغی، مەلا عبداللە ی پیرەباب، مەلا عەلی قزلجی، مەلا شێخ عبداللە شێخ حەسەن، مەلا عیسای هەرتەلی، مەلا ئەحمەدی مەلا جامی، مەلا ئەحمەدی دیلێژەیی، مەلا ئەحمەدی گوێڕی، مەلا عەلی كورەیی، مەلا عەلی حیكمەت ئەفەندی، مەلا عبداللە، مەلا ڕەزای واعیز، مەلا محەممەدی (مەحوی)، عبدالرحمان ناجم شارەزوری، شێخ عبداللطیف نائیب، محەممەد سەعیدج ئەفەندی كوڕی.

كۆچی دوایی: نیوەشەوی دووشەم، ٣ی جیمادیٰ یەكەم، ساڵی ١٣٠٨ك – ١٨٩٠ز ماڵئاوایی یەكجاری لە دۆستان كرد، بەرەو بارەگای خوای گەورە باری كرد، لە قوتابخانەكەی خۆی: (السليمانية) بە خاك سپێردرا.

مەدح و پێداهەڵگوتنی زانایان بە زەهاوی:

شێخ ڕەزای تاڵەبانی دەڵێ:

موممكین نیە ئیدراكی حەقائیق بە تەواوی

موممكین نیە ئیدراكی نەكا زیهنی زەهاوی

بە فارسی و توركیش لەو بابەتە شیعری نووسیوە.

سەید ئەحمەدی ڕاوی واعیز دەڵێ:

دفنوك ياكهف الوري تحت الثرى	ويلي عليك وويل كل موحد
ماضمت الغبراء مثلك ثاويا	لا، والذي هو عالم ما في الغد

أبكيت كتب العلم دمعا بل دما   وبكتك كتب السعد بل والسيد

سەید عبدالله عیرفان ئەفەندی (مدرس)ی سلێمانی دەڵێ:

سألت من الأيام يوما جماعة   وهم ساكبون الدمع بل ساكبوا الدم

فقلت لهم ماذا جرى من مصائبَ؟   وما ذا الذي يبكيكم بالتألّم؟

فقالوا: أما أخبرتَ يا غافل الدُنى   وفاةَ الزهاوي الشهير بأعلم

کوڕەکانی: (محەممەد سەعید) و (جەمیل صیدقی زەهاوی) و (عبدالحکیم ١٢٥٦ – ١٣٥٨ك) و (عبدالغنی ١٢٧٧ – ١٣٢٣ك) و (محەممەد ڕەشید پاشا ١٢٦٤ – ١٣٢٧ك).

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ٩٨ – ١٤١.

٢. الإمام أمجد الزهاوي ٦٣.

٣. موفتی زەهاوی.

٤. لب الالباب ١/٨٥.

٥. البيتوشي٣٨.

٦. مشاهير الكورد ١/٢٢٨ – ٢٣١.

٧. بوژاندنەوە ١/٢٥٧-٢٦٢-٢٩٠-٢٩٣-٣٥٢-٣٥٩ /٣/٢٠٠-٢٠١.

٨. ژیناوەری زانایانی کورد ٢١٥ – ٢١٩.

٩. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥١٧ – ٥٢٢.

١٠. تأريخ السليمانية ٢٥١ – ٢٥٦.

١١. تأريخ مشاهير الكورد ٢/٣٥ – ٣٩ – ٩٤ – ١١٨.

١٢. نثر الجواهر والدرر ٢/١٤٠٧.

١٣. معجم أعلام الكورد ٤٣٩ – ٤٨٧.

محەممەد قادر نەچێ (١٤٨٠)

ناوی محەممەدە، كوڕی شێخ قادری كوڕی مەلا مەحمودە، خەڵكی گوندی (نەچێ)ی مەریوانە، لە دەوری ساڵی ١٣٠٣ك - ١٨٨٥ز لە گوندی (ڕەشەدێ) هاتەدنیا، دەستی كرد بە خوێندن، پاش تەواوكردنی قۆناغی سوختەیی، چووە لای مەلا عبدالرحمانی پێنجوێنی، كۆتایی بە خوێندن هینا ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (مەریوان) لە گوندی (بەییلە) بووە مەلا، دەرسی دەداوە، باری كرد بۆ باڵك، لەوێ چەند مەلای پێگەیاند، دوایی شێخ عەلائەدینی (بیارە) كردییە مودەرریس لە گوندی (دورود)، قوتابخانەكەی زۆر ئاوەدان بوو، جاروابوو سی تا چل فەقێ لەوێ دەبوون، دوایی چووە (چۆڕ)، لەوێ چووە (ووشكین)، لەوێ چووە (ڕەزاو)، ساڵی ١٣٣٦ك - ١٩١٧ز كۆچی دوایی كرد، مەلا سەعیدی كوڕی جێگری بوو، ئەویش دەوری ساڵی ١٣٥٥ك - ١٩٣٦ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدین ٥٣٣ - ٥٣٤.

محەممەد قادر هەرتەلی (١٤٨١)

ناوی محەممەدە، كوڕی مەلا قادری كوڕی مەلا عبداللە ی كوڕی مەلا محەممەدی كوڕی مەلا حەسەنە، ساڵی ١٩١٠ز لە گوندی (هەرتەل) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوكی دەستی كرد بە خوێندن، دوایی چووە لای مەلا شێخ ئەحمەد لە (وەرتێ)، دوایی چووە (زێوە) لای مەلا عبداللە، دوایی چووە لای مەلا طاهیر ئەفەندی لە (كەركوك)، گەڕاوە (هەرتەل) لای مەلا فتح اللە، هاتە مزگەوتی حاجی قادر لە هەولێر لای مەلا محەممەدئەمین كونەفلوسە و مەلا عبداللەی كوڕی، چووە (سكتان) لای مەلا عبداللە، چووە مزگەوتی بایزئاغا لە (كۆیە) لای مەلا بەهائەدین ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: بووە مەلا لە (وەرتێ)، دوایی چووە (زێوە)، ماوەك لە (وەراش) بوو، گەڕاوە (هەرتەل) پتر لە بیست و پێنج ساڵ لەوێ دەرسی داوە، هاتە هەولێر بووە مەلای

مزگەوتی ناوبازاڕ، ئیجازەی بەوانە داوە: مەلا ئەحمەد ئیبراهیم خەتێ، مەلا صادق مەلا ئیراهیم خەتێ، مەلا عبدالباقی هەرتەلی، مەلا عەلی هەرتەلی، مەلا شێخ عبداللّٰهی زیخان.

کوڕەکانی: دوو کوڕی مەلای هەنە:

١. مەلا جەمال: مەلای مزگەوتی عەقید حەیدەرە لە گەڕەکی تەیراوە لە هەولێر.

٢. مەلا عبدالرحمان: مەلا بوو لە مزگەوتی پاشا، لە هەولێر باری کرد بۆ ناوچەی (ڕانیە).

سەرچاوە: علماء ومدارس في أربيل ١٢٠.

محەممەد قازی (سلط) (١٤٨٢)

مامۆستا محەممەد، کوڕی قازی شاری (سەلط)ە، لە کوردەکانی (هەکاری)یە، لە دەوری سوڵتان صەلاحەدینی ئەیوبی ئەو بەرەبابە کەوتنە (ئوردن)، لەوێ لە شاری (سەلط) نیشتەجێ بوون، زانایەکی فەرمووەناس بوو، لە قوتابخانەی (الأفضلية) دەرسی دەدا، هەروەها سەرۆکی قوتابخانەی (قۆلونییە) بوو، پاش کۆچی دوایی مامۆستا، کوڕەکانی خۆی دەرسیان دەداوە، ناوەکانیان: عبدالحق، حافظ الدین، یەحیا، تا ساڵی ١٠٩٥ك – ١٦٨٤ز پاشان ئەو بەرەبابە، لە مزگەوتی (ئەقصی)ی پیرۆز کران بە پێش نوێژ و ووتارخوێن، ناسراون بە بنەماڵەی (الإمام)، ئێستاش نەوەکانیان ماون، ئەمانەن: یەحیا محەممەد شوکری، محەممەد صالح، محەممەد یەحیا، شێخ یونس

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٢٤.

محەممەد قەحطان ئورمەوی (١٤٨٣)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبو عبداللّٰه)یە، کوڕی قەحطانی کوڕی ئەبو عبداللّٰه یە، خەڵکی (ورمێ)یە، مامۆستایەکی بڕواپێکراو بووە، زۆر زەنگین بووە، بۆ بازرگانی سەفەری کرد، ماڵەکی زۆری پێبوو، لە بەلەم سواربوو لەناو دەریا بەلەمەکە شکا، شمەکەکانی تەڕبوو، ماڵەکەی هەموو فەوتا، دووبارە ماڵداری کردەوە، شتێکی کۆکردەوە، ئەمجارەش لە (نیسابۆر) تاڵان کرا، هیچی نەما، مامۆستا عبدالكريم سەمعانی

دەڵێ: {لە شارانی بوخارا و مەرو و سەرخس لەگەڵ من دا بوو، زاتەکی چاك و قورئان خوێن و بە شەو نوێژ بوو، زۆرم خۆش دەویست}.

سەرچاوە: الأنساب ١/١١٩.

محەممەد قەرەداغی (١٤٨٤)

مامۆستا مەلا محەممەد ساڵی ١٢١٣ك – ١٧٩٨ز لە (قەرەداغ) هاتووتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (مورتکە) لای مەلا عبدالغفور، دوایی چووە لای مەلا شێخ عبداللطیفی بەرزنجی، دوایی چووە (هەڵەبجە) لای مەلا عبداللهی خەرپانی ئیجازەی وەرگرت، پاشان چووە لای مەولانا خالیدی شارەزوری ئیجازەی تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، ساڵی ١٢٦٦ك – ١٨٤٩ز سولەیمان پاشای بابان مزگەوت و قوتابخانەی لە (قەرەداغ) بۆ دروست کرد، مامۆستای کردە (مدرس) دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ساڵی ١٢٨١ك – ١٨٦٤ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (قەرەداغ) بە خاك سپێردرا.

دانراوەکانی: (شرح الإعراب) و (شرح رسالة الآداب) و (تعليقات على عبدالحكيم) و (تعليقات على الشمسية) و (تعليقات على عصام الوضع) و (تعليقات على تفسير البيضاوي) و (تعليقات على التحفة) و (تعليقات على رسالة بهاءالدين العاملي).

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٢/١٥٩ – ١٦٠.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٨٢.

محەممەد قەسیم گۆرانی (١٤٨٥)

ناوی محەممەد قەسیمە، کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ مەحمودی کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ مصطەفایە، ساڵی ١١٣٤ك – ١٧٢١ز لە (سنە) هاتووتەدنیا، ئەو زاتە باپیرە گەورەی زۆربەی مامۆستایەکانی (سنە)یە، لە خزمەت باوکی پەروەردە بوو، دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (سیاگوێز) لای مەلا عبدالله، ماوەکیش چووە لای مەلا مصطەفای بالیسانی خۆشناو.

مامۆستا دەرسی بە چەند زانایان داوە و ئیجازەی پێداون، لەوانە: مەولانا خالیدی شارەزوری، مەلا عەلی نەصراللە زێباری. مامۆستا قەسیم خەتی خۆش بوو، بەشی کەلام لە (تهذیب المنطق) و شەرحی تەفتازانی سەر تەصریفی بە دەستی خۆی نووسیتەوە.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٢٣٤ك - ١٨١٨ز لە (سنه) کۆچی دوایی کرد.

سێ کوڕی هەبوو: حسن و حسێن و احمد

شێخ عبدالغفاری مەرۆدخی بەبۆنەی کۆچی دوایی مامۆستا بە فارسی دەڵێ:

بحر علم وآسمان فضل و دين	قطب عالم حضرت شيخ قسيم
كرد رحلت ناگهاني زين جهان	شد مقيم أندر گلستان نعيم
سال تأريخي وفاتش هاتفي	گفت: {جنت زينت افزود از قسيم}
	١٢٣٦ ك

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٣٥ - ٤٤٠.

٢. بنەماڵەی زانیاران ١٣٣.

٣. بوژاندنەوە ٣/١٩٦ - ١٩٧ /٦/٣٣١.

٤. تأريخ مشاهير كورد ١/٢٩٧ - ٢٩٨.

محەممەد گەردی (١٤٨٦)

مامۆستا مەلا محەممەد گەردی یەکە لە زانایە مەزنەکانی مەزهەبی شافیعی کورد، لە گەردییەکانی سەرەوەیە، پشت شاری (ئامێدی) لە نێوان سنووری عێراق و تورکیا، بیستوومە چوویتە (مەدینە)ی پیرۆز لەوێ نیشتەجێ بووە، کرایتە مامۆستا ڕێزی تایبەتی لێندراوە، کاروباری ئاینی ئەنجام داوە.

دانراوەکانی:

١. حاشية على تحفة ابن حجر: دانەکی کۆپیمان لەلایە وەرگیراوە لەسەر نوسخەی عبدالله کۆڕی، لە گوندی (ماوەران) بۆ مەلا ئیسماعیل ئیبراهیم ئەفەندی حەیدەری

نووسیتەوە، سەرەتایەکەی، بە: (الحمد لله الذي جعلني من خدام علماء الشريعة.....
فيقول المفتقر الى الله الغني محمد الگردى: ...) دەست پیّ دەکا.

٢. حاشية علي الانوار: نوسخەکی لەلای مەلا ئەنوەر کەریم شەوەکی پێش نوێژی مزگەوتی بالیسانی لە هەولێر هەیە، سەرەتایەکەی نووسراوە: (هذه حاشية الأنوار للمحقق الگردي رحمه الله وإيانا، قوله: (المطهر للنجس والخبث)...، لە کۆتاییدا دەڵێ: {قد وقع الفراغ من تحرير الحاشية المسماة بالگردي الواقعة على الأنوار من يد الحقير يونس بن عمر المير باساكي حقيقة، الباومرى السورچي شهرة، في يوم الخميس ثاني صفر المظفر سنة ١٢٢٧ك... تمت بقصبة الاشنى من أعمال تبريز}، نوسخەکی تری کۆپی لەلای مەلا نامیق مەلا ئیسماعیل گەزنەیی هەیە، لەسەر خەتی محەممەد ئەحمەد زێباری وەرگیراوە، ساڵی ١١٢٦ك لە گوندی (هەرنی) نووسیتەوە.

تێبینی من لێرەدا ئەوەیە: هەندێ لە مامۆستایان جیاوازی ناکەن لە نێوان ئەو دوو ناوە: (محەممەد سولێمان کوردی) و (محەممەد سولێمان گەردی)، لەبەر ئەوەی بە رێنووسی عەرەبی وەك یەك دەنوسرێن، لە راستیشدا دوو زاتی لەیەك جودان، وە بەڵگەش بۆ سەلماندنی ئەو راستیە ئەو نوسخە کۆپیەیە کە ئاماژەم پێکرد، لەو بەروارەی کە ئەو نوسخە نووسرایتەوە کە ساڵی ١١٢٦ك یە، مامۆستا محەممەد سولەیمانی کوردی مەدەنی لە (دیمشق) هاتەدنیا، ئەوە بەڵگەیێکی ڕاست و بەهێزە کە ئەو دوو زاتە جودان، هەردووکیان یەك کەس نینە، وە لە حاشیەی شێروانی سەر توحفەش ئاماژە بەوە کراوە، سەیری (٢/٢٨٣) بکە چاپی مصطەفا محەممەد، بۆ زانینی ئەو راستیە.

سەرچاوەکان:

١. حاشية الشرواني على التحفه ٢/٢٨٣.
٢. حاشية گەردی على التحفه
٣. حاشية گەردی على الانوار.
٤. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٣/٩.

محەممەد کوردی بە ڕۆژی (١٤٨٧)

مامۆستای کوردی بەڕۆژی زانایەکی شەریعەت زان بووە، زۆر خەریکی کتێبی (ئەنوار) بووە، بە دین و لە خواترس بووە، لە دەست نوێژ و پاکژی خۆی ماندوو کردووە، ناسراوە بە (صائم الدهر)، لەبەر ئەوەی بەردەوام بەڕۆژوبووە، دەڵێ: سێ ڕۆژ جگە لە ئاوی زەمزەم هیچم نەخوارد خۆم ڕادەگرت، جارەك یەكەك پارچەك ئەستوکی پێدام، منیش لێم وەرگرت خواردم، دەگەڵ خواردنی ئەو ئەستوکە وەك جاران هێزم نەما، چیدی بێ خۆراك خۆم پێ ڕانەدەگیرا. چل ساڵ پتر لە (دیمشق) بوو، ڕۆژی سێ شەممەی، ٧ی جیمادی یەکەم، ساڵی ١٠١٤ك – ١٦٠٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. خلاصة الأثر٤/٢٨٧ – ٢٨٨.

٢. مشاهیر الکورد ٣٦١.

محەممەد کەریم بەحرکەیی (١٤٨٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی کەریمی کوڕی حەمەدی کوڕی پیرداودی کوڕی خدرە، عەشیرەتی (گەردی)یە، ساڵی ١٣٤٤ك – ١٩٢٥ز هاتەدنیا، لە گوندی (خۆران)ی خۆشناوەتی لای مەلا ڕەسول دەستی کرد بە خوێندن، پاشان ماوەك لای مەلا عبدالله ی مەلا سولەیمان (باوکم) بوو لە (بەحرکە)، ماوەك لای مەلا شەریفی دووشیوانی لە (بشیریان)، ماوەك لای مەلا عبدالعزیز مەلا سولەیمان (مامم) بوو، ماوەك لە خزمەت مەلا محەممەدئەمینی کونەفلوسە بوو لە مزگەوتی حاجی قادر دەباغ لە هەولێر، ماوە لەوێ تا بەرواری ١٩٥٤/٤/٧ز ئیجازەی وەرگرت لە مەلا عبداللهی بێتواتەی.

مەلایەتی: بووە مەلا لە گوندی (گردی ماوان) لە ناوچەی زراریان، پاشان چووە (بنەسراوەی گەورە)، دوایی گوندەکە وەك صەدان گوندانی کوردستان کەوتە بەر هێرشی دڕندەی ڕژێمی ئاوئاوچووی و سوتاندرا، خەڵکەکە ئاوارەبوون، مامۆستا ناچار لە

١١/١٢/١٩٦٣ز باری کرد هاتە هەولێر، بووە مەلا لە مزگـەوتی حـاجی قـادر شـنۆیی ئێستا دەناسرێت بە مزگەوتی سپی، لە ٢/٨/١٩٧١ز کرا (واعیز).

کۆچی دوایی: لە ١٢/٣/١٩٧٩ز لە نەخۆشـخانەی کۆمـاری هـەولێر کۆچـی دوایی کرد، خەڵکی گەڕەکەکە بە (دارەبـازە) لەسـەر شـانی خۆیـان هـەڵیان گـرت، تـا مزگەوتی (سپی)، لەوێ لەسەر وەسیەتی حـاجی قـادر شـنۆیی خـاوەنی مزگەوتەکـە، لـە گۆڕستانەکەی تایبەت بە مزگەوتەکە، بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: ژیاننامەی زانایە ئاینیە کۆچکردووەکان ٢١٢ – ٢١٤.

محەممەد کستانی (١٤٨٩)

مامۆستا مەلا محەممەد کستانی، مەلایەکی چاك و سـۆفییەکی دڵپـاك بـوو خـەڵکی گوندی (کستانە)ی قەزای (پشدەر) بوو، دەوری سـاڵی ١٢٩٠ك – ١٨٧٣ز هاتـەدنیا، دەستی کـرد بـە خوێنـدن، قۆناغـەکانی سـەرەتایی و ناوەنـدی بـڕین، ئـەمجا لـە قۆنـاغی موستەعیدی چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادری مـودەڕیس کۆتـایی بـە خوێنـدن هینـا، تەریقەتی نەقشبەندی لـە شـێخ عومـەر (ضـیاءالدین) وەرگـرت، بـە (خەلیفـە) وەرگـیرا، مامۆستا بەدین و پیرۆز بوو کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، دەوری ساڵی ١٣٣٤ك – ١٩١٥ز کۆچی دوایی کرد لە (کستانە).

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣٠.

محەممەد کوانەدولی (١٤٩٠)

مامۆستا مەلا محەممەد، خەڵکی گوندی (کوانەدولـە)ی سـەر بـە قزلجەیـە، دەوری ساڵی ١٢٧٠ك – ١٨٥٣ز هاتەدنیا، لەو دەڤەری و لە شاری سـلێمانی خوێنـد، پاشـان چووە (بەغدا) لای مـەلا محەمـەد فـەیزی زەهـاوی کۆتـایی بـە خوێنـدن هینـا، ئیجـازەی وەرگرت، کرا (واعیز)ی گەڕیدە لە قەزای (خانەقین) ئامۆژگـاری خـەڵکانی دەکـرد، تـا دەوری ساڵی ١٣٢٠ك – ١٩٠٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٢٩.

محەممەد (مارانی) (١٤٩١)

مامۆستا مەلا محەممەد خەڵکی (ماران)ە، لە دەشتی نێوان ئاکرە و موصل، زانایەکی مەزن بووە، لە زانستی (کەلام) زۆر شارەزا بووە، عبدالوەهاب ئەفەندی نائیبی مەلا چاکی (بەغدا) ئیجازەی لەو زاتە وەرگرتووە، لە مەدرەسەی (سلیمانیة)ی بەغدا، دەرسی داوە، چەند زانایان دەهاتن بۆ گوێ ڕاگرتن لە دەرسەکانی، بەردەوام بوو لەسەر خزمەتی ئاینی پیرۆز، تا ساڵی ١٣٠٨ك – ١٨٩٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: لب الألباب ١/١٠٦.

محەممەد مەجد هەولێری (١٤٩٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەجدی هەولێرییە، نازناوی (شەهابەدین)ە، مەزهەبی شافیعی بووە، سەرۆکی قازییەکانی (دیمشق) بووە، شەرع زان و بە توانا بووە، لە زانستەکانی ئەقلی و نەقلی شارەزا بووە، سێ ساڵان دادوەر بووە، لە تەمەنی شێست و شەش ساڵیدا لە مانگی جیمادی دووەم، ساڵی ٧٣٨ك – ١٣٣٨ز ئێسترەکەی خۆی لەقەکی لە سەریدا کوشتی، کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/١١٨.

٢. معجم أعلام الکورد ٦٢٣.

محەممەد محەممەد ئامێدی (١٤٩٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی محەممەد محەممەد (ئەبو سعود)ە، خەڵکی ئامێدییە، نازناوی (مەیلی)یە، ساڵی ٩٣١ك – ١٥٢٤ز هاتەدنیا، لە قوتابخانەی (ئەستەمبۆڵ) دەرسی داوە، دوایی کرا قازی (شام)، دوایی کرا قازی (حەلەب)، بە عەرەبی و فارسی و تورکی شیعری هەیە، ساڵی ٩٧١ك – ١٥٦٣ز لە ژیانی باوکیدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٥١ – ٣٥٢.

٢. شذرات الذهب ٨/٣٦٥.
٣. معجم أعلام الكورد ٣٤ – ٣٤٩ – ٦٣٢.
٤. الأعلام ٣/١٤١ /٧/٢٨٨.

محەممەد محەممەد (ئیبن تەیمییە) (١٤٩٤)

ناوی محەممەدە، كوڕی محەممەدی كوڕی عبداللە ی كوڕی عبدالحلیمی كوڕی عبدالسلامی ئیبن تەیمییەیە، ساڵی ٧٥٧ك – ١٣٥٦ز هاتەدنیا، یەكەم جار خەریكی بازرگانی بوو، پاشان دەستی كرد بە خوێندن، شارەزابوو لە دكتۆری و لە شەریعەت، كرا قازی (ئەسكەندەرییە) لەگەڵ كوڕی نیدی زۆر برادەربوون، وا ڕێككەوت هەردووك ڕۆژی یەك شەمە، ٧ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٨٣٧ك – ١٤٣٤ز كۆچی دوایی یان كرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ٩/١١٠.

محەممەد محەممەد (ئەبوسعود) (١٤٩٥)

ناوی محەممەدە، كوڕی محەممەدی كوڕی مصطەفایە، خەڵكی (ئامێدی)یە، مەزهەبی حەنەفی بووە، ناسراوە بە: (شێخ الإسلام)، ساڵی ٨٩٦ك – ١٤٩٠ز هاتەدنیا، لە گوندێك نزیك (قوسطەنطینیە)، چەند كتێبی لە خزمەت باوكی خوێند، لەوانە: حاشیەی سەید شەریف لەسەر (تەجوید)، شەرحی مفتاح العلوم، شرح المواقف، دوایی چووە لای مەلا سەعدی چەلەبی، دوایی كرا قازی (بروسە)، دوایی كرا قازی (قوسطەنطینییە)، دواتر كرا قازی لەشكر، پاشان كرا موفتی ساڵی ٩٥٢ك، مامۆستا ئەبوسعود زۆربەی كاتی خۆی لە دەرسدانەوە خەرج دەكرد، بەڵام نووسین و دانراویشی هەیە، (١٠) كتێبی پتر داناوە، لەوانە: تەفسیری قورئانی پیرۆز بەناوی (إرشاد العقل السلیم الی مزایا الكتاب الكریم) ساڵی ٩٧٣ك – ١٥٦٥ز تەواوی كرد، پێشكەشی بە سوڵتان سولەیمان خان كرد، كە تەفسیرەكەی بۆ ناردرا، تا دەرگای دیوانی پێشوازی كرد، خەڵاتەكی زۆری بۆ دانەرەكە هەنارد.

کۆچی دوایی: ساڵی ٩٨٢ك – ١٥٧٤ز کۆچی دوایی کرد، لە تەك گۆڕی ئەبو ئەییوبی ئەنصاری بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی: (محەممەد): بەناو باوکی کرابوو، وە ئەحمەد (مصطەفا).

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٣٩٨/٨ – ٤٠٠.

٢. الأعلام ٣/١٤١ /٧/٢٨٨.

٣. مشاهير الكورد ٨٤.

٤. الأكراد في بهدينان ١٨٩.

٥. معجم المؤلفين ١١/٣٠ – ٣٠٢.

٦. كشف الظنون ١/٦٥.

٧. هدية العارفين ٦/٢٥٣ – ٢٥٤.

٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٣٨ – ٤٠ – ٤٩٠.

٩. البدر الطالع ١/٢٦١.

١٠. معجم أعلام الكورد ٣٤ – ٣٥ – ٣٤٩ – ٦٣٢.

محەممەد محەممەد (ئەخلاطی) (١٤٩٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی محەممەدە، نازناوی (محیەدینە) خەڵکی (ئەخلاط)ە، زانایەکی ئەهلی تەصەووفە، لەو بابەتە کتێبی: (مطهر القلوب من أصناف الذنوب)ی داناوە، ساڵی ٨٣١ك – ١٤٢٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٢١٣.

٢. علماؤنا في خدمة العم والدين ٤٨٦ – ٤٨٧.

٣. هدية العارفين ٢/١٨٧.

محەممەد محەممەد بەرزنجی (١٤٩٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی محەممەد (مظفرالدین) کوڕی عبداللە (حەمیدالدین)ە، ناسراوە بە (مەکی) خەڵکی (بەرزنجە)یە، زانایەکی تەصەووف بووە، کتێبی (الجانب الغربي بحل مشكلات ابن العربي) بە زمانی فارسی بۆ سوڵتان سەلیم دانا، پاشان محەممەد عبدالرسول بەرزنجی تەرجومەی کرد وەلای زمانی عەرەبی.

سەرچاوەکان:

١. إيضاح المكنون ١/٣٥٩.

٢. تأريخ السليمانية ٢٨٠.

٣. مشاهير الكورد ٣٨١.

٤. كشف الظنون ٢/١٢٦٤.

محەممەد محەممەد (تاج العارفین) (١٤٩٨)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدە، ناسراوە بە (تاج العارفين) نازناوی (ئەبولوەفایە)، دەوری ساڵی ٤٢٠ک – ١٠٢٩ز هاتەدنیا، خەڵکی (زەهاو)ە، زانایەکی خواناس و لە خواترس و خواپەرست بووە، زانیاری تەصەووفی لە شێخ محەممەدی شەبەنکی وەرگرتووە، شێخ عبدالقادری گەیلانی (خ) فەرمویتی: {لە کوردان کەس وەك شێخ ئەبولوەفا هەڵنەکەوتووە}، ساڵی ٥٠١ک – ١١٠٧ز کۆچی دوایی کرد، لە گوندی (پوشین) نزیك (بەرزنجە) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٧ – ٤٥٨.

٢. جامع كرامات الأولياء ١/١٧٩ – ١٨٠.

محەممەد محەممەد جزیری (١٤٩٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی محەممەدی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی ئەبوبەکری کوڕی مامۆستای مێژووناس شەمسەدینی جزیریە، ساڵی ٧١٣ک – ١٣١٣ز هاتووتەدنیا، دەرسی

فەرموودەی داوە، خەریکی شەریعەت بووە، زانایەکی ڕەوشت چاك بووە، سەرپەرشتی بێ باوکانی کردووە، لە مانگی جیمادی دووەم، ساڵی ٧٧٨ك – ١٣٧٦ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٢٥٨ – ٢٥٩.

٢. الدرر الكامنة ٤/١٥٧.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٢٥.

محەممەد محەممەد جزیری (١٥٠٠)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عەططافە، لە مانگی ذیالقعدەی ساڵی ٤٦٤ك – ١٠٧٤ز لە جزیرەی ئیبن عومەر هاتووتەدنیا، زانایەکی فەرموودەناس بووە، مامۆستا عبدالکریم سەمعانی، دەڵێ: {منیش لە (بەغدا) لە خزمەتم خوێندووە}، لە مانگی شەووالی ساڵی ٥٣٤ك – ١١٤٠ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ٢/٨١.

٢. اللباب ١/٢٧٧.

محەممەد محەممەد جزیری (ابن الجزري) (١٥٠١)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی یوسفی جزیرییە، نازناوی (ئەبولخەیر)ە، هەرچەندە خۆی لە (دیمشق) لە دایك بووە، بەڵام باپیری لە (جزیرە) بووە، بۆیە بەو ناوە هەڵدراوە، باوکی تەمەنی چل ساڵ بوو هیچ منداڵی نەبوو، چووە حەج ئاوی زەمزەمی خواردەوە، بەو نیازە خوای گەورە کوڕەکی پێ ببەخشی ببێتە زانای ئایین، ئەوەبوو دوعاکەی قەبوڵ بوو لە (٢٥)ی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٧٥١ك – ١٣٥٠ز لە (دیمشق) خوای گەورە ئەو کوڕەی پێدا، ئەویش هەر بەناوی خۆی و باوکی کرد (محەممەد).

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، لەلایەن ئەو زانایە بەرزانـە کۆتـایی پـێ هینـا: عبدالوەهاب سالار، ئەحمەد ڕەجەب، ئەسـنەوی، محەممـەد صـالّح ووتـارخوێن، سـعداللّەی قەزوینی.

مەلایەتی: مامۆستا سەرکەوت لە پلەکانی خوێنـدن، پلـەی بـەرزی زانیـاری بـە دەست هینا، بووە مامۆستای فەرموودەناسەکانی ئەو سەردەمی، پاشـان لـە (قـودس) کـرا مامۆستا، چەند جار سەردانی (میصر)ی کرد، گـەڕاوە (دیمشـق) کـرا مامۆسـتای قورئـان خوێنـەکان، سـالّی ٧٩٣ك – ١٣٩١ز کـرا قـازی (شـام)، سـالّی ٨٠٥ك – ١٤٠٢ز لەلایەن تەیمورلەنگ کرا قازی (شیراز).

ڕووداوەك: جارەك تەیموری لەنگ کۆڕەکی لۆ زانایان بەستا، هەموو کۆبوونەوە، مامۆستا جزیری لەلای ڕاستەی خۆی دانـا، سـەید شـەریفی جورجـانی – کـە زانایـەکی بەناوبانگی ئەو ولاّتە بوو – لەلای چەپەی دانا، پرسیاریان لیّ کرد: بۆ ئەوەندە ڕێزی ئـەو کەسەت گرت کە خەلّکی ولاّتی ئێمەش نیە؟ وەلاّمی داوە چۆن دەتـوانم ڕێـزی کەسـێك نەگرم کە زانایەکە، شارەزایە لـە زانیاری قورئانی پیرۆز و فـەرمودەکانی پێغەمبـەر (درودی خوای لیّ بی)؟

سەفەرەکانی: سالّی ٨٠٧ك چووە (هەرات)، لەوێ چووە (ئەصـفەهان) لـەوێ چووە (شیراز) لەوێ چووە (بەصرە)، سالّی ٨٢٢ك چووە (مەککـە) و (مەدینـە) سـالّەك ماوە، گـەڕاوە (عێـراق) سـالّی ٨٢٦ك دووبـارە چـۆوە حـەج، سـالّی ٨٢٧ك گـەڕاوە (دیمشق)، لەوی چووە (قاهیرە)، گەڕاوە (مەککە)، چـووە (یەمـەن)، گـەڕاوە (مەککـە)، گەڕاوە (قاهیرە)، گەڕاوە (بەصرە)، گەڕاوە (شیراز).

خووڕەوشتی: خەریکی چاکە و خێربوو، کاتی خۆی بەفیڕۆ نەدەدا، لە مالّـەوە و لەسەفەر وازی لە شەونوێژ نـەدەینا، هـەموو دووشـەم و پێـنج شـەمان، بـەڕۆژی دەبـوو، لەگەلّ سێ ڕۆژ لە هەموو مانگەکان.

جگە لە مەلایەتی ئەدیب و شاعیر بوو، لە مەتحی پێغەمبەر (درودی خوای لیّ بی) دەلّیّ:

لِطَيْبَةَ بِتُّ طُولَ الليلِ أَسرِي   لَـعَـلَّ بها يكونُ فكاكُ أَسـرِي

إلهي سَـــوَّدَ الــوجـهَ الخطايا   وبَيَّضَـتِ السنونَ سوادَ شَعري

کۆچی دوایی: لە ڕۆژی هەینی ١٥ی مانگی مەولود، ساڵی ٨٣٣ك – ١٤٣٠ز لە (شیراز) کۆچی دوایی کرد، سیّ کوڕی زانای هەبوو:

١. ئەحمەد: لە پێشدا باسمان کرد.
٢. محەممەد: ساڵی ٧٧٧ك – ١٣٧٥ز لە دیمشق هاتەدنیا، لە (میصر) خوێندی، کرا موفتی و مودەرریس، گەڕاوە (شام)، لە ٨١٤ك – ١٤١١ز کۆچی دوایی کرد.
٣. محەممەد: ساڵی ٧٨٩ك – ١٣٨٧ز هاتـەدنیا، لـە (دیمشـق) خوێنـدی، چـووە (میصر)، پاشان لە (شیراز) کۆتایی بە خوێندن هینا.

دانراوەکانی: مامۆستا دەوری پەنجا دانـراوی هەیـە، لەوانـە: النشـر في القـراءات العشر، التقريب، تحبير التيسير، طبقات القراء، شرح المصابيح، غاية المهرة في الزيادات على العشرة، طيبة النشر في القراءات العشر، الجوهرة، المقدمة فيمـا علـى القـارىء أن يعلمـه، المقدمة الجزرية، التذكار في رواية أبان العطار، مختصر تأريخ الإسلام للذهبـي، ذات الشـفا في سيرة النبـي والخلفا.

سەرچاوەکان:

١. طبقات المفسرين ٢/٥٩.
٢. البدر الطالع ٢/٢٥٧ – ٢٥٩.
٣. هدية العارفين ٦/١٨٧ – ١٨٨.
٤. كشف الظنون ١/٧٤٣ /٢/١٩٥٢.
٥. إيضاح المكنون ٣/٨.
٦. مشاهير الكورد ٢/١٣٢ – ١٣٤.

٧. شذرات الذهب ٧/٢٠٤.
٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥١.
٩. معجم المؤلفين ١١/٢٩١ – ٢٩٢.
١٠. الضوء اللامع ٩/٢٥٣.
١١. الأعلام ٢/١١٢ /٧/٢٧٤.
١٢. معجم أعلام الكورد ٦٢٥ – ٦٢٨.

محەممەد محەممەد حەڕانی (١٥٠٢)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالغنی (حەڕانی)یە، لە کۆتایی مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٦٧٨ك – ١٢٨٠ز هاتەدنیا، لەلای زانایانی ئەو سەردەمی خوێند، پلەی قازییاتی پێدرا، دەرسی فەرموودەی دەداوە، زانای فەرموودەناس – حافیزی عێراقی – یەکە لە فەقێیانی ئەو زاتە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٧٥٦ك – ١٣٥٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/١٨٨.

محەممەد محەممەد حصکەفی (١٥٠٣)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی ئەبولوتفی (حصن کیفا)یە، ساڵی ٨٥٩ك – ١٤٥٥ز باوکی کۆچی دوایی کرد، ئەو لەوکاتە لە زگی دایکی بوو، پاش فامکردنی لەبەر خویندنیان دانا لە (قودس)ی شەریف، لای کەمالی ئەبو شەریف و چەند زانایانی خوێند، دوایی چووە (قاهیرە) زانستەکانی لەوێ تەواوکرد، ئیجازەی وەرگرت، مامۆستا زاتەکی بەدین وبێ فیز و دڵپاك و دڵنەرم و بەڕێز و چاو بڵند و سەخی بوو، بۆیە خەڵکان خۆشیان دەویست، شەوی شەمەی ١٣ی ذیالقعدەی، ساڵی ٩٢٨ك – ١٥٢٢ز لە (قودس) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٨/١٦١.

٢. الضوء اللامع ٩/١٤٥.
٣. معجم أعلام الكورد ٦٣٠.

محەممەد محەممەد حصکەفی (١٥٠٤)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی ئەبولوتفی (حصن کیفا)یە، مەزهەبی شافیعی بووە، وەك باب و باپیرانی خانەدانی زانیاری بووە، زاتەکی بەڕێز و بە حورمەت بووە، لە خزمەت باوکی فێرە شەریعەت بووە، چوویتە (میصر) لای شێخ قازی زەکەریای خوێندووە، چوویتە (دیمشق) ساڵی ٩٣٤ك – ١٥٢٧ز لە مزگەوتی (ئەمەوی) دەرسی داوە، چوویتە (قودس) لە مزگەوتی گەورە ووتاری داوە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٩٧١ك – ١٥٦٤ز لەوێ کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٨/٣٦٦.

محەممەد محەممەد خاوەرانی (١٥٠٥)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدە، نازناوی ئەبولحەسەنە، خەڵکی (خاوەران)ی ناوچەی (خلاط)ی کوردستانی تورکیایە، دەرسی لەلایەن چەند زانایان خوێندووە، لەوانە عبدالجبار بەیهەقی لە (نیسابۆر)، خاوەرانی دەڵێ: {تەمەنم چوار ساڵان بوو ئیمامی عەزالیم دیت}، (کشاف) و (مفصل)ی لەلای سەرۆکی زانایان مەحمودی زەمەخشەری خوێند، دەرسی بە عبدالغفاری فارسی و محەممەدی فەزاری و ئەحمەدی و میدانی و سەعیدی کوڕی داوە، ئیجازەی بە ئەبوبەکری محەممەد یوسف هەولێری داوە، ساڵی ٥٧١ك – ١١٧٥ز کۆچی دوایی کرد.

ئەم کتێبانەی داناون: (التلويح في شرح المصابيح) و (الشرح والبيان) و (سير الملوك) و (الأربعين) و (شرح حصار الإيمان) و (النقاوة في الفرائض) و (قصة إبليس مع النبي صلى الله عليه وسلم) و (النخب والنكت في الفرائض) و (القواعد والفوائد في النحو) و (نخبة الإعراب) و (الأدوات) و (التصريف).

سەرچاوەکان:
١. معجم البلدان ٢/٣٤١ – ٣٤٢.
٢. معجم المؤلفين ١١/٢١٢ – ٢١٣.
٣. إيضاح المكنون ٢/٢٦٤.
٤. كشف الظنون ٢/١٩٣٥ – ١٩٣٦.
٥. مشاهير الكورد ١٩١.

محەممەد محەممەد دیاربەکری (١٥٠٦)

ناوی محەممەدە، کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی کوڕی سەعدە، نازناوی (ئەبو عبدالله)یە، ساڵی ٥٣٧ك – ١١٤٢ز لە (دیاربەکر) هاتەدنیا، زانایەکی نەحوزان و شاعیر و شەریعەت زان بووە، لە مەزهەبی حەنەفی زۆر شارەزا بووە، پێشەوا بووە، چەند جار هاتووتە هەولێر، سەفەری (خوراسان)ی کردووە، لە (دیمشق) دانیشتووە، خەریکی فەرموودەی پێغەمبەربوو (درودی خوای لێ بێ)، لەسەر ڕێبازی زانایانی تەصەووف بوو، ساڵی ٦١٧ك – ١٢٢٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٢٨٥ – ٢٨٦.

محەممەد محەممەد دیاربەکری (١٥٠٧)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عوسمانی کوڕی موسای (دیاربەکر)یە، دەرسی فەرموودەی لە خزمەت باوکی خوێند، پاشان لە شوێنی باوکی، کرا مامۆستای حەنبەلییەکان، ماوە سی ساڵان لە (مەککە)ی پیرۆز، لەسەر ئەو کارە بەردەوام بوو، ساڵی ٧٥٩ك – ١٣٥٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٤.
٢. معجم أعلام الكورد ٦٣٠.
٣. الدرر الكامنة ٤/١٩٨.

٤. شذرات الذهب ٦/٨٨.

محەممەد محەممەد دیاربەکری (١٥٠٨)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی، کوڕی محەممەدە، نازناوی عیمادەدینە، مەزهەبی حەنەفی یە، خەڵکی (ئامەد – دیاربەکر)ە، لە (دیمشق) دانیشتووە، بەشداری زۆر زانیاریانی کردووە، کتێبی (عشرة أبحاث من عشرة علوم)ی داناوە، ساڵی ٩٨٦ك – ١٥٧٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١١/٢٧٨.

محەممەد محەممەد سعێرتی (١٥٠٩)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالعزیزی کوڕی عبدالصمدی کوڕی ڕۆستەمی (ئەسعردی)یە، نازناوی (نورەدین) بووە، ساڵی ٦١٩ك – ١٢٢٢ز هاتەدنیا، زانایەکی زیرەك و شاعیر و نووسەر و بووە، سوڵتان صەلاحەدین خۆشی ویستووە خەلاتی کردووە، ساڵی ٦٥٦ك – ١٢٥٨ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (سلافة الزرجون في الخلاعة والمجون)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الكورد ٦٢٨ – ٦٢٩.
٢. الأعلام ١/٢٩٥ /٧/٢٥٧.
٣. كشف الظنون ٢/٩٩٥.
٤. فوات الوفيات ٣/٢٧١ – ٢٧٦.
٥. شذرات الذهب ٥/٢٨٤.
٦. معجم المؤلفين ١١/٢٣٤.
٧. إيضاح المكنون ١/٤٩٠.

محەممەد محەممەدئەمین سەلماسی (١٥١٠)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدئەمینی کوڕی مەولودی کوڕی عبداللە ی کوڕی حوسێنە، عەشیرەتی (ئاکۆ)یە، ساڵی ١٩١٠ز لە گوندی (سەلماس) هاتەدنیا، لەو گوندە دەستی کرد بە خوێندن، پاش تەواوکردنی قۆناغی سوختەیی چووە (مام خاران) لە ناوچەی زرارەتی لای مەلا عبداللە مەلا سولەیمان (باوکم)، ماوەکیش لەلای مەلا ئەحمەدی (ڕەش) بوو، ماوەك چووە لای مەلا محەممەدئەمین سوێری، ماوەك لای مەلا ڕەسول، ماوەك لای مەلا عوسمان، دوایی چووە (دیبەگە) لای مەلا صالحی کۆزەپانکە کۆتایی بە خوێندن هینا، لەسەر فەرموودەی مامۆستای ساڵی ١٩٣٤ز بووە مەلا لە (چل هەوێزە)، ماوەی چل ساڵ لەوێ کاروباری مەلایەتی ئەنجام دەدا، پاشان باری کرد، هاتە مزگەوتی حاجی عەزیز، لە گەڕەکی کوران، لە هەولێر، لە ١٩/١١/١٩٩٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

محەممەد محەممەد سیفا (١٥١١)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی یوسفی کوڕی محەممەدی کوڕی ڕەجەبی کوڕی سەعدەدین پاشایە، بەرەبابی (سیفا)یە، لە کوردەکانی (طەرابلس)ی (شام)ە، ساڵی ١٢٨٥ك – ١٨٦٨ز هاتەدنیا، لەلای مەلا شێخ حوسێن – مەلا چاکی ئەو سەردەمی – خوێندنی تەواوکرد، کرا مودەڕریس لە قوتابخانەی (کفتین) لە (طەرابلس)، پاشان سەفەری (ئەستانە)ی کرد، گەڕاوە خەریکی نووسین و دانانی کتێبان بوو، تا ساڵی ١٣٣٦ك – ١٩١٧ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (تفسیر القرآن الکریم) و (رسالة الفلك) و (الحریر وتربیتە) و (کیفیة استخراج الزیوت من النباتات) و (مختصر علم المعاني والبیان).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١١/٢٥٣.

٢. معجم أعلام الکورد ٦٣٢.

محەممەد محەممەد شارەزوری (١٥١٢)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالله ی کوڕی قاسمی کوڕی مظفری کوڕی عەلی (شارەزوری)یە، نازناوی (محیەدین) بووە، ساڵی ٥١٩ك – ١١٢٥ز هاتەدنیا، لە (بەغدا) شەریعەتی خوێند، فەرموودەی لەلای محەممەد قاسمی مامی باوکی خوێند، کرا سەرۆکی قازییان، پاشان چووە (شام) لەوی کرا قازی (حەلەب)، دوایی هاتە (موصل) لەوێ کرا قازی و مودەرریس، مامۆستا دەستی شیعری هەبوو، ساڵی ٥٨٦ك – ١١٩٠ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الأعيان ٣/٣٧٩ – ٣٨٠.
٢. كشف الظنون ٢/١٧٨٤.
٣. معجم أعلام الكورد ٦٣١.
٤. أربيل في العهد الاتابكي ٣٥ – ٧١ – ٧٥.
٥. مشاهير الكورد ١/٢٦٣ – ٢٦٤.
٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٠ – ٤٦٢.
٧. شذرات الذهب ٤/٢٨٧.
٨. سير أعلام النبلاء ١٢/٣٥٦.
٩. تأريخ السليمانية ٢٥٩.
١٠. طبقات الشافعية الكبرى ٣/٤١٢.
١١. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢/١٠١ – ١٠٢.
١٢. الأعلام ٣/٢٦٠ /٧/٢٥٢.

محەممەد محەممەد فارقی (ابن نباتة) (١٥١٣)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی حەسەنی (میافارقین)ە، ناسراوە بە (ئیبن نەباتە) ساڵی ٦٨٦ك – ١٢٨٧ز مانگی مەولود لە قاهیرە هاتەدنیا،

دوایی چووە (شام)، لە (قودس) پلەی پێدرا، گەڕاوە قاهیرە هەر لەوێ لە ٨ی مانگی صەفەری، ساڵی ٧٦٨ك – ١٣٦٦ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (سجع المطوق) و (دیوان شعر) و (سلوك دول الملوك) و (سرح العيون في شرح رسالة ابن زيدون) و (مطلع الفوائد).

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ١/٨٤١.

٢. البدر الطالع ٢/٢٥٢ – ٢٥٤.

٣. هدية العارفين ٢/١٦٤.

٤. معجم المؤلفين ١١/٢٧٣ – ٢٧٤.

٥. معجم أعلام الكورد ٦٢٩ – ٦٣٠.

محەممەد محەممەد کاکی (١٥١٤)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدە، نازناوی (قوامەدینە)، خەڵکی (ژەنگارە)، مەزهەبی حەنەفی بووە، زانای ئوصول و شەریعەت بووە، چوویتە (قاهیرە) پاشان لە مزگەوتی (ماردین) دەرس و فەتوای داوە، ساڵی ٧٤٩ك – ١٣٤٨ز کۆچی دوایی کردووە.

ئەو کتێبانەی داناون: (معراج الدراية في شرح الهداية) و (بنيان الوصول في شرح الأصول) و (عيون المذهب) و (جامع الأسرار في شرح المنار).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/١٨٢.

٢. الأعلام ٦/٦٨ /٧/٢٦٥.

٣. كشف الظنون ٢/١١٨٧.

٤. هدية العارفين ٢/١٥٥.

محەممەد محەممەد گۆرانی (١٥١٥)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی بەهرامی کوڕی حوسێنی گۆرانە، نازناوی شەمسەدینە، ساڵی ٦٢٥ك – ١٢٢٨ز هاتەدنیا، زانایەکی شەرع زان و زمان ڕەوان بووە، لە زانیارییەکانی قورئانی پیرۆز شارەزابووە، کرایتە موفتی و مودەرریس، ماوەکی زۆر قازی (حەلەب) بوو، لە (دیمشق) جێگری قازی بوو، زاتەکی بە دین و پیرۆز بوو، دانراوی خۆی هەیە، ساڵی ٧٠٥ك – ١٣٠٥ز لە (حەلەب) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١١/٢٠١.

٢. شذرات الذهب ٦/١٣.

٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٤.

٤. الدرر الكامنة ٤/١٧١ – ١٧٢.

٥. معجم أعلام الكورد ٦٢٩.

٦. مشاهير الكورد ٣٦٢.

محەممەد محەممەد کوردی (١٥١٦)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی ئیبراهیمە، پاش ساڵی ٧٤٠ك – ١٣٣٩ز هاتەدنیا، لە (دیمشق) نیشتەجێ بوو، لەلای مامۆستا ئیبن خەببازی خوێند، خەریکی زانیاری قورئانی پیرۆز و ڕێزمانی عەرەبی بوو لە شوێنی باب و باپیری کرا پێش نوێژ، زانایەکی زیرەك بوو، شیعری هەیە، خەڵکان خۆشیان دەویست، ساڵی ٧٧٢ك – ١٣٧٠ز جوانەمەرگ بوو.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/١٥٩.

محەممەد محەممەد ماردینی (١٥١٧)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی ئەبوعیززی حەنەفییە، نازناوی (بەدرەدینە) ساڵی ٧٠٢ك – ١٣٠٢ز هاتەدنیا، زانایەکی مەزن بوو، لە ئوصول و شەریعەت و فەرائیز دەستی باڵا بوو، ساڵی ٧٨٠ك – ١٣٧٨ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (أرجوزة في الخلاف بين الشافعية والحنفية) و (أرجوزة في الفرائض) و (مختصر في أصول الفقه).

سەرچاوەکان:

١. الكفاية في المواريث/ الملحق ١٩٩.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٥.
٣. معجم المؤلفين ١١/٢٤٣.
٤. الدرر الكامنة ٤/٢٤٦.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٢٩.

محەممەد محەممەد ماردینی (١٥١٨)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی (ماردینی)یە، ساڵی ٨٢٦ك – ١٤٢٣ز لە (قاهیرە) هاتەدنیا، زانایەکی بەرز و بەتوانا بوو، سەفەری کرد بۆ (شام) و (قودس) و (حەما)، چووە حەج، ماوەك لەوێ ماوە، لە فەرائیز و حیساب و فەلەك دەستی باڵا بوو، ساڵی ٩٠٢ك – ١٤٩٦ز کۆچی دوایی کرد.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (شرح الرحبية) و (إرشاد الفارض الى شرح كشف الغوامض) و (إرشاد الطلاب إلى معرفة الحساب) و (الإشارات في العمل بربع المقنطرات) و (إظهار السر المودوع في العمل بالربع المقطوع) و (تحفة المختصرات في معرفة القبلة وأوقات الصلاة)، لەگەڵ بیست کتێب پتر.

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ١/٩٧.
٢. معجم المؤلفین ١١/١٨٨.
٣. البدر الطالع ٢/٢٤٢.
٤. هدیة العارفین ٦/٢١٨ – ٢١٩.
٥. إیضاح المکنون ١/٢٣٨.
٦. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٤٥٠.
٧. بوژاندنەوە ١/٣٨٠ – ٣٨٣.

محەممەد محەممەد هەولێری (١٥١٩)

ناوی محەممەدە کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی ئەحمەدی، کوڕی مەلکانی (هەولێری)یە، ساڵی ٧١٧ك – ١٣١٧ز هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (دیمشق)، بوو بە مامۆستا دەرسی دەداوە، لە مانگی ڕەبیعی دووەم، ساڵی ٧٧٩ك – ١٣٧٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٦/٢٦٣ – ٢٦٤.
٢. معجم أعلام الکورد ٦٢٨.

محەممەد مەحمود دیاربەکری (١٥٢٠)

ناوی محەممەدە کوڕی مەحمودی کوڕی نەصری (دیاربەکر)ییە، زانایەکی شەرع زان بووە، دەرسی فەرمودەی داوە، لە ٢٢ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ساڵی ٧٩٦ك – ١٣٩٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الکامنة ٤/٢٥٣.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٤٨٥.

محەممەد مەحمودی زەرکەلی (١٥٢١)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەحمودی کوڕی محەممەدی کوڕی عەلی کوڕی فارسی (زەرکەلی)یە، نازناوی (خەیرەدینە)، لە کوردەکانی دیمشقە، باپیری خەڵکی (ئەرزرۆمە) لە کوردستانی تورکیا، ساڵی ١٣١٠ك – ١٨٩٢ز لە (بێروت) هاتەدنیا، لە (دیمشق) پەروەردەبوو، زانایەکی مێژووناس و زمان زان و شاعیر و رۆشنبیر بوو، بە سەفەر چووە (فەڵەستین)، لەوێ چووە (میصر)، لە ١٩٢١ز چووە (حیجاز)، لەوێ چەند پلە و پایەی پێدرا، گەڕاوە (میصر) لە قاهیرە چاپخانەی (عەرەبییە)ی دانا، گەڕاوە (حیجاز)، لەوێ چووە (قودس)، پاشان بە نوێنەری حکومەت ناردرا (مەغریب)، دوایی گەڕاوە (بێروت)، لەوێ کرا ئەندامی هاتووچوی کۆمەڵەی رێزمان، لە نێوان (دیمشق) و (قاهیرە) و (بەغدا)، چەند دانراوی بەنرخی هەیە، لەوانە: (الأعلام)ە: مێژووی زانایانە لە هەشت بەرگ، ساڵی ١٣٦٩ك – ١٩٧٦ز لە قاهیرە کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٢٦٤ – ٢٦٥.

محەممەد مەحمود شارەزوری (١٥٢٢)

ناوی محەممەدە کوڕی مەحمودە، ناسراوە بە (شەمسەدین حەکیم)، خەڵکی شارەزورە، ساڵی ٦٨٧ك – ١٢٨٨ز لە ژیاندا بوو.

دانراوەکانی: (الرموز والأمثال اللاهوتية) و (الشجرة الالهية) و (نزهة الأرواح، وروضة الأفراح) و (التنقيحات شرح التلويحات في الحكمة).

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ١/٩١٣.
٢. معجم المؤلفين ١١/٣٢٠.
٣. هدية العارفين ٢/١٣٦.
٤. معجم أعلام الكورد ٦٣٤.

محەممەد محیەدین تەوێڵەیی (١٥٢٣)

ناوی محەممەدە کوڕی محیەدینی کوڕی شێخ عومەری کوڕی شێخ عوسمانی (تەوێڵە)یە، دەوری ساڵی ١٣٠٠ك – ١٨٨٢ز هاتەدنیا، دوای خەتمی قورئانی پیرۆز و تەواوکردنی کتێبەکانی فەقێیەتی، تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ نەجمەدینی مامی وەرگرت، پلەی خەلیفایەتی وەرگرت، باری کرد لە (بیارە) بۆ ناوچەی مەریوان، لەوێ خەریکی جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی و ئامۆژگاری خەڵکان بوو، بە یارمەتی شێخ عارف و شێخ صەدیق و شێخ خالید دەستەڵاتی خزمەتی ئاینی پتر بوو، لە ناوچەکە ناوبانگی چاکە و چاکەخوازی زیاتر ڕۆیشت، ساڵی ١٣٨٥ك – ١٩٦٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. یادی مەردان ٢/١٥٤.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٢٦ – ٥٢٧.

محەممەد مەسعود دیاربەکری (١٥٢٤)

ناوی محەممەد مەسعودە کوڕی سەید (ضیف‌الله)یە خەڵکی (دیاربەکر)ە، مەزهەبی حەنەفی بووە، ساڵانی ١٣٢٦ تا ١٣٢٨ك – ١٩٠٨ تا ١٩١٠ز لە (مەدینە)ی پیرۆز قازی بووە.

سەرچاوە: قضاة المدينة المنورة ٢/٥١١ – ٥١٤.

محەممەد مصطەفا ئامێدی (١٥٢٥)

ناوی محەممەدە کوڕی مصطەفای کوڕی محەممەدی (ئامێدی)یە، خەڵکی (ئەسکلیی) ناوچەی (قەسطمونی)یە، لە ئامێدی ئاوارەی ئەو جێگایە بووە، مامۆستا باوکی محەممەد ئەبوسعودی خاوەنی تەفسیری قورئانی پیرۆزە، ماوەك لای مەلا عەلی محەممەد قۆشەجی خوێند، دوایی چووە لای (مصلح الدین) قۆجەوی، پاشان چووە لای شێخ ئیبراهیم قەیسەری ئیجازەی خەلیفایەتی وەرگرت، سولتان بایەزیدخان خۆشی دەویست،

لە (قوسطەنطینییە) قوتابخانەی بۆ دانا، خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بوو، تا ساڵی ٩٢٠ك – ١٥١٤ز لە (ئەسکەلیب) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٨ – ٤٨٩.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٧٤.

٣. مشاهير الكورد ٢/١٧٥ – ١٧٧.

محەممەد مصطەفا ئەرضرۆمی (١٥٢٦)

ناوی محەممەدە کوڕی مصطەفایە، خەڵکی (ئەرزڕۆمە) زانایەکی مەنتیق زان بووە، کتێبی (شرح قیاسیة موسا)ی داناوە، لە چواری صەفەری ساڵی ١٢٤٠ك – ١٨٢٤ز تەواوی کردووە، دوای ئەو بەروارە کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: معجم المؤلفین ١٢/٢٤.

محەممەد مصطەفا قیرژەیی (١٥٢٧)

ناوی محەممەدە کوڕی فەقێ مصطەفایە، ساڵی ١٩١٧ز لە گوندی (قیرژە) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغی سوختەیی تەواوکرد، چووە (قەراسنج) لای مەلا محەممەدئەمین، دوایی چووە (سکتان) لای مەلا عبدالله، چووە (باتاس) لای مەلا شەریف، پاشان چووە مزگەوتی شێخ مصطەفا، لە هەولێر ماوە لە خزمەت شێخ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

بووە مەلا لە (قیرژە)، ماوەکی زۆر لەوێ ماوە، دوایی باری کرد، بۆ (سێبیرانی گەورە)، چەند ساڵ لەوێ دەرسی داوە، کاروباری مەلایەتی ئەنجام دەدا، پاشان هاتە هەولێر، تووشی نەخۆشییەکی کوشندەبوو چەند ساڵ لەناو جێ بوو، لە ٢٠٠٧/١٠/٧ز کۆچی دوایی کرد، مەلا مصطەفای کوڕی مەلای مزگەوتی (گوڵستانە) لە هەولێر.

سەرچاوە: النجم الزاهر ٦٨.

محەممەد مصطەفا نۆدەیی (شێخ مەعروفی نۆدێ) (١٥٢٨)

ناوی محەممەدە، ناسراوە بە: (شێخ مەعروف)، کوڕی شێخ مصطەفای کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدە، نەتەوەی شێخ عیسای بەرزنجەیە، مامۆستا ئالووسی لە تەفسیری روح المعانی، لە ئایەتی: ﴿ستدعون إلى قوم أولي بأس شديد﴾ (الفتح / ١٦) دەڵێ: {سەیدە کوردەکانی بەرزنجە نەوەی ئیمامی حوسێنن، گۆمان لە سەیدایەتیان نیە، ماقووڵ و رێزدارن} . ئەو زاتە ساڵی ١١٦٦ك – ١٧٥٢ز لە گوندی (نۆدێ) لە قەزای (چوارتا) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، کتێبە سەرەتاییەکانی نەحو و وصەرفی تەواوکرد، باوکی ناردیە (قەڵاچوڵان) پایتەختی بابانیان، لە قوتابخانەی (غەزائییە) دەستی کرد بە (شەرحی موغنی) ماوە لەوێ تا ساڵی ١١٧٨ك – ١٧٦٤ز، لەوکاتە کارەساتێکی دڵتەزێن روویدا، ئەوەبوو: میر سولەیمانی بابان، لە قەسری خۆی لە (قەلاچوالان) بە دەستی فەقێ برایم شێخ بزێنی کوژرا، بۆیە فەقێیەکان بەلاوبوون، (شێخ مەعروف) چووە (هەزارمەرد) لای مەلا محەممەدی ئیبنولحاج کتێبانی سیوطی و حیسامکاتی و عبدالله یەزدی و مختصر و شەرحی عەقائیدی خوێند، ماوە لەوێ، تا ساڵی ١١٨٠ك – ١٧٦٦ز مەلا عبدالله ی بێتووشی لە (ئەحسا) هاتەوە بۆ (هەزارمەرد) شێخ مەعروف چەند ئەدەبیاتی لەلای خوێند، بە ئاماژەی ئەو مامۆستایە هۆنراوەی (شامل) و (تەصریفی زەنجانی) دانا، پاشان شێخ مەعروف گەڕاوە (قەڵاچوڵان)، ماوەك لەلای مەلا محەممەدی غەزائی شەریعەتی خوێند کۆتایی بە خوێندن هینا.

مەلایەتی: کرا (مودەرریس) لە مزگەوتی (قەڵاچوڵان)، ساڵی ١٢٠٠ك – ١٧٨٥ز ئیبراهیم پاشای ئەحمەد پاشا، شاری سلێمانی دروست کرد، مزگەوت و قوتابخانەی لێ دانا، پایتەختی بابانی لە قەڵاچوڵان گواستەوە وێندەر، شێخ مەعروفی کردە مەلای مزگەوت، پەرتوکخانە گەورەکەی قەڵاچوڵانی بۆ هینا، خستیە ژێردەستی ئەو،

ئـەویش دەسـتی کـرد بـە دەرسـدانەوە، دەنگوباسـی مـەلا چـاکی بـەلاوبۆوە، چـینەك دەردەچوون دەبوونە مەلا، چـینەکی دی دەهـاتن سـەریان دەگـرت، سـاڵی ١٢٤٣ك – ١٨٢٧ز ئیجازەی بە مەلا عومەری کوڕی حەیدەری عسکەری دا.

تەریقەتی: (شێخ مەعروف) تەریقەتی قادری لە شێخ عەلی (دۆڵ پەموو) کە مـامی باوکیتی وەرگرت، ئەویش تەریقەتی لە شێخ ئیسماعیلی ولیانی وەرگرت بوو.

سیفەتەکانی: تۆزەك بەژن کورت بووە، دەم و چاوی سۆروسپی بووە، چـاوەکانی گەش و گەورە بووە، مووی ڕەش بـووە، ڕیشـی بۆربـووە، قـەد و بـەژنی ڕاسـت بـووە، چارشانە بووە، ڕووجوان بووە، بە سام و هەیبەت بووە.

خووڕەوشتی: زانایەکی بە توانا بووە، لە زانستەکان دەستی بـاڵا بـووە، زۆربـەی کتێبەکانی خوێندنی کردە هۆنراوە، بگرە لە ئەحمەدی تـا (جمـع الجوامـع)، لـە کـوردی و عەرەبی و وفارسی زمان ڕەوان بووە، کاتی خـۆی بەفیڕۆنـەداوە، خـەریکی خواپەرسـتی و دەرس و نووسین بووە، خەت خۆش و خۆشنووس بووە، بایەخی بە دنیا نەداوە، حەزی لـە تێکەڵایەتی لەگەڵ کاربەدەستان نەکردووە، شـانازی بـە ژیـانی دەسـت کـورتی فـەقێیاتی کردووە، پارچە نانەڕەقەکەی (ڕاتبە)ی لەلای بەرزتربو لە هەموو پلەوپایـەك، بـەو هـەموو ڕەنج و ئەزیەتە، ئەو هـەموو ئـەرك و مەینەتـە، زانسـت و زانیاریـان کـۆکردەوە، دنیـا و قیامەتیان لۆخۆ بردەوە، ئەو ڕەوشەتە پیرۆزانەیان هـەتا هـەتایێ بـە مەرەکـەبی زێـڕ و زیـو دەنوسرێتەوە، تا ببیتە بەرنامە لۆ ئەوانەی لە دوادێـن، ئێسـتاکەش ئاخەکـەم و داخەکـەم، دەوری پارە و سەیارە و تەیارەیە، دەوری حاسیبە و کۆمپیوتـەر و چـاپخانەیە، سـتەلایت و ئەنتەرنێتە، تەلەفۆن و مۆبایل و سوڕەییایە، ئەو کتێبانـەی هەنـدەزۆر، ئـەو خەڵکانـەی بـێ زەین و زلۆر ﴿ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين﴾ (ئـەعراف/ ٢٣).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٢٥٤ك – ١٨٣٨ز کۆچی دوایی کـرد، لـە گۆڕسـتانی سەیوان نزیك گومبەتی سولـەیمان پاشای بابان بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی:

١. سەید محەممەد: لە زووەوە جوانەمەرگ بوو.

٢. ئەحمەد: ناسراوە بە (کاك ئەحمەدی شێخ) لە پێشدا باسمان کرد.

دانراوەکانی:

١. ئەحمەدی: ساڵی ١٢١٠ك – ١٧٩٥ز بۆ کاك ئەحمەدی کوڕی داناوە.

٢. أزهار الخمائل في الصلوات المشتملة على الشمائل.

٣. الإغراب في نظم قواعد الإعراب: مەلا محەممەد مەحمود قەرەداغی شەرحی لەسەر نووسیوە، ناوی ناوە (منهج الطلاب في حل عقود الإعراب).

٤. أوثق العرى في الصلاة على خير الوري: ساڵی ١٢٣٠ك – ١٨١٥ز دایناوە.

٥. إيضاح المحجة واقامة الحجة على الطاعن في نسب السادة البرزنجة.

٦. البرهان الجلي في مناقب شيخي السيد علي.

٧. تحرير الخطاب.

٨. ترصيف المباني في نظم تصريف الزنجاني: ساڵی ١٢٠٠ك تەواوی کردووە، دەستنووسێکی ساڵی ١٢٨٨ك – ١٨٧١ز محەممەد مەلا عبدالقادرمان لەلایە.

٩. التعريف بأبواب التصريف.

١٠. تنقيح العبارات في توضيح الإستعارات: ساڵی ١١٨٣ك– ١٧٦٩ز تەواوی کردووە، دوایی شەرحی کردووە، ساڵی ١٣٥٥ك – ١٩٣٦ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

١١. تخميس قصيدة البردة.

١٢. تخميس قصيدة أءنعم عَيشاً.

١٣. تخميس قصيدة المضرية.

١٤. تخميس قصيدة الهمزية.

١٥. تخميس لامية العجم.

١٦. تخميس قصيدة بانت سعاد.

١٧. تخميس قصيدة يا مَن يَرى....

١٨. تنوير البصائر في التحذير عن الكبار.

١٩. زاد المعاد في الإعتقاد.

٢٠. تنوير القلوب في مديح حبيب علام الغيوب.

٢١. تنوير الضمير في الصلاة على البشير النذير.

٢٢. تنوير العقول في مولد الرسول.

٢٣. الجوهر الأسنى في الصلاة المشتملة على الأسماء الحسنى.

٢٤. الجوهر النضيد في التجويد: ساڵی ١١٩٩ك– ١٧٨٤ز دایناوە.

٢٥. راحة الأرواح في الصلاة علي حبيب الملك الفتاح.

٢٦. روض الزهر في مناقب آل سيد البشر.

٢٧. الروضة الغناء في الدعاء باسماء الله الحسنى.

٢٨. السراج الوهاج في مديح صاحب المعراج.

٢٩. سلم الوصول الى علم الأصول: کاك ئەحمەدی شێخ شەرحی کردووە ناوی ناوە (فك القفول في شرح سلم الاصول).

٣٠. الشامل في العوامل: ساڵی ١١٨٩ك – ١٧٧٥ز تەواوی کردووە، دانەکی کۆپیمان لەلایە لەسەر خەتی مصطفا پایلانی وەرگیراوە، لە ١٢٩٢ك – ١٨٧٥ز نووسراوە

٣١. عقد الجوهر في الصلاة على شافع المحشر.

٣٢. الدرر في مصطلح أهل الأثر.

٣٣. غيث الربيع في علم البديع.

٣٤. فتح الرحمن في المعاني والبيان: سەید ئەحمەد فائیز شەرحی کردووە، ناوی ناوە (تحفة الإخوان شرح فتح الرحمن)، ساڵی ١٢٨٣ك – ١٨٦٦ز تەواوی کردووە.

٣٥. فتح الرزاق في أذكار دفع الإملاق.

٣٦. فتح المجيد في علم التجويد (فارسی).

٣٧. فتح الموفق في علم المنطق.

٣٨. فتح الرؤوف في معاني الحروف.

٣٩. القطوف الداني في حروف المعاني.

٤٠. كشف الأسف في الصلاة على سيد أهل الشرف.

٤١. البأساء بأذكار الصباح والمساء.

٤٢. كفاية الطالب في نظم كافية ابن الحاجب: مامۆستا محەممەد (ئـيبن ئـادەم) شـەرحی کردووە، ساڵی ١٢٣٢ک – ١٨١٧ز تـەواوی کـردووە، نـاوی نـاوە (مصباح الخافية في شرح نظم الكافية)

٤٣. وسيلة الوصول الى علم الأصول.

٤٤. الفتح الالهي في الصلوات المشتملة على المناهي.

٤٥. هۆنراوەی (ئەی شودە) فارسی، ساڵی ١٣٥٥ک لە بەغدا چاپ کرا.

٤٦. قطر العارض في الفرائض.

٤٧. كشف الغامض في شرح قطر العارض: لەگەڵ حاشیەی مەلا عەلی قزلجی، ساڵی ١٣٥٧ک – ١٩٣٨ز لە بەغدا چـاپ کـرا، نووسـخەکی دەستنووسـی ڕەسـول مەنگوڕ، ساڵی ١٣١٩ک – ١٩٠١ز لەلامانە.

٤٨. منظومة العروض.

٤٩. منظومة الظرف.

٥٠. لباب أداب البحث.

٥١. نظم الرسالة العضدية في علم الوضع.

٥٢. تنوير العقول في أحاديث الرسول.

٥٣. قصيدة في نسبه الشريف.

٥٤. قصيدة: ساڵی ١٢٠٥ك – ١٧٩٠ز پێشکەشی بە سوڵتان سەلیم کردووە.

٥٥. عمل الصياغة: شەرحی (تحرير البلاغة)ی ئیبن ئادەمە.

٥٦. أشرف المقاصد في نظم العقائد: لە ١١٨٨ك – ١٧٧٤ز تەواوی کردووە.

٥٧. الدرة الغريدة لطالب العقيدة: هۆنراوەی (نقاية)ی سيوطي يە.

٥٨. الفرائد في علم العقائد: لە ١٢٢٥ك – ١٨١٠ز تەواوی کردووە، سەید ئەحمەد فائیز شەرحی کردووە، بەناوی (أبهى القلائد) ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز لە (موصل) چاپ کرا.

٥٩. البرهان الجلي، في مناقب الإمام علي (خ).

سەرچاوەکان:

١. روح المعاني ٢٦/١٠٣.

٢. الشيخ معروف النودهي البرزنجي ١٥.

٣. الأعمال الكاملة للشيخ معروف النودهي/ القسم الاول ٩ – ٣٢.

٤. ژیناوەری زانایانی کورد ٦٨٨ – ٦٩٥.

٥. كشف الغامض شرح قطر العارض ٣ – ٥.

٦. هدية العارفين ٦/٣٦٩.

٧. مشاهير الكورد ٤١١ – ٤١٢.

٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٧٢ – ٥٨٧.

٩. معجم المؤلفين ١٢/٤١.

١٠. جامع كرامات الأولياء ١/٥٨١ – ٥٨٢.

١١. مێژووی ئەدەبی کوردی ٥/٣٩ – ٤٥ – ٩٧ – ٢٠١ – ٢٠٢ – ٢١٥ – ٢٧٤ – ٢٩٢ – ٢٩٧ – ٣٠٠ – ٣٥٠ /٦/١٧٣ – ١٨٣.

١٢. بنەماڵەی زانیاران ٣٤٥ – ٣٥٤.

١٣. الأعلام ٢/١٧ /٧/٣٢٦.

١٤. تأريخ مشاهير كورد / فارسی ٣/٥٩٧ – ٦١٥.
١٥. نوربەخش ٩ – ١٠.
١٦. معجم أعلام الكورد ٦٤ – ٥٥٨ – ٦٧٧ – ٧١٩ – ٧٢٠.
١٧. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٧/٢١٧ – ٢١٨.
١٨. أعلام كورد العراق ٥٩٤ – ٥٩٥ – ٧٩٣ – ٨٠٢.
١٩. شۆڕشی ئیبراهیم خانی دەلۆ ٥٨ – ١٦٠.
٢٠. إيضاح المكنون ٢/٣٩.
٢١. الأكراد في بهدينان ٧٩.
٢٢. تأريخ السليمانية ٢١٩ – ٢٢٤.
٢٣. البيتوشي ٣٧.

محەممەد مەعالی حەڕانی (١٥٢٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی مەعالی کوڕی عومەری کوڕی عبدالعزیزی (حەڕانی)یە، دەوری ساڵی ٧٤٢ك – ١٣٤١ز هاتەدنیا، لە خزمەت چەند زانایانی خوێند، ماوەك لە (قاهیرە) بو، ماوەك لە (مەدینە)ی پیرۆز، پاشان چووە (مەککە)ی پیرۆز، دە ساڵان لەوێ ماوە، هاتە (حەلەب) لەوێ ماوە، ساڵی ٨٠٩ك – ١٤٠٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ١٠/٤٨.

محەممەد موسا سعێرتی (١٥٣٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی موسای کوڕی ئەبونەصری (ئەسعەردی)یە، نازناوی (شەهابەدینە) لە زانیاری قورئانی پیرۆز شارەزا بوو، لە (میصر) دابەزیوە، ساڵی ٧٠٦ك – ١٣٠٦ز کت و پڕ کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدر الكامنة ٤/٢٧١ – ٢٧٢.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٥.

محەممەد موسا هۆزبانی (١٥٣١)

ناوی محەممەدە، کوڕی موسای کوڕی محەممەدی کوڕی عوسمانە، ناسراوە بە (ناصیرەدین)، ساڵی ٧٧٧ك - ١٣٧٥ز لە (دیمشق) هاتەدنیا، لە (موصل) دانیشتووە زانایەکی خاوەن تەریقەت بووە، شاعیر بووە، ساڵی ٨٥٨ك - ١٤٥٤ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (فتوح الوهاب ودلائل الطلاب إلى منازل الاحباب)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٦٨.

٢. هدية العارفين ٦/٢٠٠.

محەممەد مەولود بەحرکەیی (١٥٣٢)

ناوی محەممەدە کوڕی حاجی مەولودی کوڕی حاجی محەممەدئەمینە، عەشیرەتی (گەردی)یە، ساڵی ١٩٢٩ز لە گوندی (بەحرکە)ی بەرانەتی هاتەدنیا.

خوێندنی: لەلایەن فەقێیەکانی قوتابخانەی بەحرکە دەستی کرد بە قورئانی پیرۆز، دوای خەتم کردنی و خوێندنی چەند کتێبە سەرەتاییەکان هەر لەو شوێنە چووە لای مەلا جەمیلی کاوانی، پاشان ماوەك چووە (دیبەگە)، دوایی چووە (خەتە)ی خۆشناوەتی لای مەلا جەمیل، پاشان چووە (سێبیرانی گەورە) لای مەلا کەریم، دوایی چووە (میرەدێ)ی دەشتی هەولێر، لای مەلا عبدالفتاحی جدیدەی، پاشان چووە (یارمجە) لای مەلا محەممەد ئەمینی سوێری، پاشان گەڕاوە لای مامۆستای مەلا عبداللە ی (باوکم)، ماوەکی زۆر لەوێ ماوە لەلایەك دەرسی دەخوێند، لەلایەك دەرسی فەقێیانی دەداوە و سەرپەرشتی مەدرەسەکەی دەکرد، تا کۆتایی بە خوێندن هینا.

مەلایەتی: ئەمجا باوکم لەگەری چووە گوندی (گردەچار) لای حەسەن ئاغا، کرا مەلا، ماوەك لەوێ دەرسی دەداوە وکاروباری مەلایەتی ئەنجام دەدا، پاشان ناکۆکی لەنێوان خەڵکەکە پەیدابوو، باری کرد گەڕاوە (بەحرکە) ناوەناوە دەرسی فەقێیانی دەدا،

منیش لە دوای باسی (مەبنی) لە کتێبی (جامی) چەند دەرسم لە خزمەت خوێند، ساڵی ١٩٦٣ز چووە هەولێر، ساڵی ١٩٦٩ز لەلایەن ئەوقاف کرا (واعیز)ی گەڕیدە.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٧٣ز لە کاتی ڕۆیشتنی لە جادەی سی مەتری گەڕەکی (تەیراوە) لە هەولێر سوار پایسکلەك خۆی لێدا، بەربۆوە سەری بە لێوی جادە کەت، بێ هۆش کەوت، هەڵیان گرت بۆ نەخۆشخانەی کۆماری، ماوەکی کەم پێ چوو کۆچی دوایی کرد، سێ کوڕی هەیە: ئیبراهیم و ئەییوب و ئیدریس.

سەرچاوە: نامەی ئیبراهیم کوڕی مامۆستا

محەممەد مەهدی جەوانرودی (١٥٣٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی سەید مەهدییە، خەڵکی (جەوانرودە)، دەوری ساڵی ١٢٨٥ك – ١٨٦٨ز هاتەدنیا، قورئانی پیرۆز و کتێبە سەرەتاییەکانی تەواوکرد، لە قۆناغی موستەعیدی چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادر، لە کانیاوی زانیاری ئەو زاتە هەلیدێنجا تا پێ گەیشت، هەروەها بۆ ئارەزووی تەریقەتی نەقشبەندی چووە لای شێخ عومەر، لەو بابەتەش وەرگیرا.

مەلایەتی: چووە لای حەسەن بەگی جاف، لە قەزای (کفری) بووە مەلا و مودەرریس و ڕێ نیشاندەر، میر حەسەن زۆر ڕێزی لێنا، دوایی باری کرد بۆ (خانەقین) لە خانەقای شێخ عومەر خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆز بوو. مامۆستا بەڵێنی دا بوو بە درێژایی ژیانی هەموو ڕۆژ دە جزوی لە قورئانی پیرۆز دەخوێند، تا ساڵی ١٣٦٧ك – ١٩٤٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٣١.

محەممەد ناهض کوردی (١٥٣٤)

ناوی محەممەدە کوڕی ناهیضی کوڕی محەممەدی کوڕی حەسەنی کوردییە، دەوری ساڵی ٧٥٧ك – ١٣٥٦ز هاتەدنیا، لە (حەلەب) دانیشتووە، زانایەکی زیرەك و نووسەر

و شاعیر بووە، ساڵی ٨١٩ك چووە (قاهیرە) دوایی چووە (دیمشق)، کتێبی (بستان الناظر وأنس الخاطر)ی داناوە، لە ١١ی شەعبانی، ساڵی ٨٤١ك – ١٤٣٨ز کۆچی کرد.

نمونەی شیعری:

کم دولةً بفنونِ الظلمِ قد فنيتْ   وراحَ آثارُهم في عكسهم ومُحوا

وجاء مِن بعدهم مَن يفرحون بها   وقال سبحانه: {حتّى إذا فَرِحوا}

سەرچاوەکان:

١. الضوء اللامع ١٠/٦٢.

٢. تأريخ مشاهير كورد ١/١٢٦.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٣٦.

٤. مشاهير الكورد ٣٨١.

٥. كشف الظنون ١/٢٤٤.

٦. هدية العارفين ٢/١٤٧ – ١٤٨.

٧. معجم المؤلفين ١٢/٧٣. لەگەڵ جیاوازی لە مێژووی کۆچی دوایی.

محەممەد نەجمەدین کوردی (١٥٣٥)

ناوی محەممەد نەجمەدینە، کوڕی شێخ محەممەدئەمینی کوردی نەقشبەندییە، خاوەنی کتێبی (تنویر القلوب)ە، ساڵی ١٣٢٩ك – ١٩١١ز لە (قاهیرە) هاتەدنیا، منداڵ بوو باوکی کۆچی دوایی کرد، لە خزمەت شێخ سەلام عەزام پەروەردە بوو، دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە زانکۆی (ئەزهەر)، پاش دەرچوونی دەستی کرد بە خزمەتی ئاینی پیرۆز لەسەر ڕێگای باوکی، قوتابی و مریدانی باوکی لە (قاهیرە) و دەوروبەری لەلای کۆبوونەوە بۆ ئامۆژگاری و فێربوونی زانیاری، مامۆستا ساڵی ١٤٠٦ك – ١٩٨٥ز کۆچی دوایی کرد، لێکۆڵینەوەی کتێبی (الفتن والملاحم)ی ئبن کەثیری هەیە.

سەرچاوەکان:

١. عقد الجوهر ٢١٤٣.

٢. معجم أعلام الكورد ٦٧٩.

محەممەد نەجیب ئەخلاطی (١٥٣٦)

ناوی محەممەدە کوڕی نەجیبی کوڕی محەممەدی کوڕی یوسفی (ئەخلاطي یە)، ساڵی ٦٦٠ك - ١٢٦١ز هاتەدنیا، نووسەر و خۆشنووس بووە، لە (دیمشق) دەرسی داوە، پێش نوێژی کردووە، زاتەکی ڕێك و دیمەن جوان بووە لە مانگی ذیالقعدەی، ساڵی ٧١٧ك - ١٣١٨ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٨٦.

محەممەد نصرالله جزیری (ابن الأثیر) (١٥٣٧)

ناوی محەممەدە کوڕی نصرالله ی کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالکریمی جزیریە، ناسراوە بە (ئیبن ئەثیر)، ساڵی ٥٨٥ك - ١١٨٩ز هاتەدنیا، لە (موصل) نیشتەجێ بووە، کتێبی (نزهة الأبصار في نعت الفواكه والثمار)ی داناوە، ساڵی ٦٦٢ك - ١٢٦٣ز کۆچی دوایی کردوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٧٩.
٢. إيضاح المكنون ٢/٦٣٤.
٣. الأعلام ٧/٣٤٧.
٤. وفيات الأعيان ٥/٣٢.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٣٧.

محەممەد نەصر هەولێری (١٥٣٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی نەصری کوڕی عەقیلی هەولێریە، نازناوی (شەرەفەدینە)، لە خزمەت باوکی و لەلای عیمادەدین محەممەدی خزمی خۆیان خوێندنی تەواوکرد، ساڵی ٦٣٣ك - ١٢٣٥ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أربيل في مختلف العصور ٧٤.

محەممەد وەسیم مەردۆخی (١٥٣٩)

ناوی محەممەد وەسیمە، کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ مصطەفای تەختی مەردۆخییە، ساڵی ١١١٨ك - ١٧٠٦ز لە گوندی (تەختە) هاتووتەدنیا، ماوەك لە کوردستانی ئێران خەریکی خوێندن بوو، پاشان هاتە (عێراق)، ماوەك لە کوردستان و ماوەك لە (موصل) و ماوەك لە (بەغدا)، کۆتایی بەخوێندن هینا، گەڕاوە وڵاتەکەی خۆی دەستی کرد بە دەرسدانەوە، پاشان هاتە (قەڵاچۆلان) پایتەختی بابانیەکان، لەوێ ناوبانگی بەلاوبۆوە بە عەللامەی قەڵاچۆلان، خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بوو، تا ساڵی ١١٧١ك - ١٧٥٧ز کۆچی دوایی کرد، لە قەڵاچۆلان بە خاك سپێردرا.

دانراوەکانی: (بیان أسامي علوم الآخرین) و (بیان علوم شەرعییە) و (بیان علوم ئەووەلین) و (أصول الأخلاق) و (نامەی ئەخلاق) و (هۆنراوەی ئوسطرلاب): بە کوردی و (سنن الصلاة): بە عەرەبی و هۆنراوەی (فيء الزوال) و هۆنراوەی (وەصیەتنامە): لە کاتی (تاعوون) بە زمانی فارسی نووسیق و (دەولەتنامە): مامۆستا عبدالکریم مودەڕریس، لە هەورامی هێنایتە سەر زاراوەی (سۆرانی) ناویناوە (ئیقبال نامە).

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوە ٢/١٦٥ /٦/٣٥٣ - ٣٦٨.
٢. مشاهیر الکورد ٢/٢١٩.
٣. بنەماڵەی زانیاران ١٣٠ - ١٣١.
٤. سلك الدرر ٤/١٧.
٥. معجم أعلام الکورد ٥٩٧.
٦. علماؤنا ٥٠٦ - ٥٠٧.

محەممەد وەسیم مەردۆخی (١٥٤٠)

ناوی محەممەد وەسیمە، کوڕی شێخ محەممەد سەعیدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی مەحمودی مەردۆخی (سنە)یە، ساڵی ١٢١٩ك - ١٨٠٤ز هاتەدنیا، ئەو زاتە برا گچکە و

فەقێی شێخ قادری خاوەنی (تقریب المرام)ی شەرحی (تهذیب الکلام)ە، مامۆستا وەسیم: زانایەکی بە توانا بووە، بەتایبەت لە زانستی (کەلام) دەستی باڵا بووە، حاشیەی هەیە لەسەر شەرحی تەهزیبی شێخ قادری برای، لەو حاشیە دەڵێ: {برا گەوە و مامۆستام، لەو کاتە تەهزیبی لە خزمەت باوکم دەخوێند، چەند حاشیەی لەسەر شەرحی مەقاصید هەڵدەبژارد، لەسەر کتێبەکەی دەنووسی، پاشان نووسراوەکانی کۆکردنەوە، کردییە شەرحەکی نایاب، کە باوکمان کۆچی دوایی کرد، برام بووە جێنیشی، دوبارە بە شەرحەکە داهاتەوە، گۆڕانکاری چەند وشەی کرد لە چەند شوێن، منیش زۆرجار بیرم لەوە دەکرد، حاشیەیەکی وا لەسەر ئەو شەرحە بنووسم، شوێنە زەحمەتەکان ئاسان بکا، گرێ کۆرە و داوە ئارۆزەکان بکاتەوە، بەڵام بەختم یاریکار نەبوو ولاتمان پڕناخۆشی و ئاژاوە بوو، دوایی کاکم ئاوارە بوو بۆ سلێمانی منیش تەنیا مامەوە، دڵم سواربوو، ئایا بنووسم، دەست پێ بکەم ؟

لەوکاتە (والي) – خوا کاری ڕاست بێنی – فەرمانی دەرسدانەوەی بۆ دەرکردم، چەند فەقێ لە دەورەم کۆبوونەوە، لەوانە زیرەکترەکەی هەردوو کوڕەکانم، گلێنەی هەردوو چاوەکانم، زێدە جەرگی دڵ و جانم، دەستی کرد بە خوێندنی ئەو شەرحە، ئەمجا دەستم کرد بە نووسینی ئەم حاشیە، کە بریتییە لە لێکدانەوەی ئەو شەرحە و بەرانبەرکردنی لەگەڵ سەرچاوەکەی کە شەرحی مەقاصیدە، پەسەندکردن و هەڵبژاردنی ڕای ڕاست، جار وایە شەرحەکەم پەسند کردووە، جاروایە سەرچاوەکەم پەسند کردووە، جاریش وایە نە ئەو و نە ئەم، ڕای سێیەمم هەڵگرتووە، خوای گەورە یارمەتی دام، ساڵی ١٢٧٣ك – ١٨٥٦ز تەواوم کرد، بەدڵی من بوو}.

جگە لەو حاشیە ئەو کتێبانەشی داناون: (إثبات الواجب) و (إثبات المعاد) و (الوجود والعدم).

مامۆستا شێخ وەسیم لە قوتابخانەی (دار الإحسان) لە (سنە) دەرسی دەدا، پاشان بەد بێژ و زمان درێژ زمانیان لێدا، ماوەك لادرا، دوایی گەڕاوە، لەو شوێنە خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆز بوو، تا ساڵی ١٢٧٥ك – ١٨٥٨ز کۆچی دوایی کرد، دوو کوڕی هەبوون:

١. شێخ ڕەزا: ساڵی ١٢٤٨ك – ١٨٣٢ز هاتەدنیا، ساڵی ١٣٢٦ك – ١٩٠٨ز کۆچی دوایی کرد.

٢. شێخ جەلالەدین: ساڵی ١٢٥١ك – ١٨٣٥ز هاتەدنیا، ساڵی ١٢٨٥ك – ١٨٦٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. بنەماڵەی زانیاران ١٤٥.

٢. تأریخ مشاهیر کورد ١/٤١٨.

٣. معجم أعلام الکورد ٥٥٧.

٤. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/٣٦٩ – ٣٧٢.

٥. علماؤنا ٦١٣.

محەممەد وەهبان دنبەڵی (١٥٤١)

ناوی محەممەدە، کوڕی وەهبانە، عەشیرەتی دنبەڵی زازایە، زانایەکی فەرموودەناس بووە، فەرمودەی پێغەمبەری (درودی خوای لێ بێ) لە کومەیلی زیادی نەخعی گێڕایتەوە ئەویش لە ئیمامی عەلی (خ) بیستووە، کەواتە ئەو زانایە کوردە تابیعی تابیعینە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٨١.

٢. معجم أعلام الکورد ٦٣٧

محەممەد وەهەب کفر جەدی (١٥٤٢)

ناوی محەممەدە، نازناوی (ئەبوالمعارف)ە، کوڕی وەهەبی کوڕی عومەری کوڕی ئەبوکەریمەیە، خەڵکی گوندی (کەفرجدیا)یە، نزیك روها و حەڕان، یەکە لەزانایەکانی گەورەی فەرمودە، لەمانگی ڕەمەزانی، ساڵی ٢٠٣ك - ٨١٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ٤/٦٣٦.

٢. اللباب ١٠٣/٣.

٣. معجم البلدان ٤/٤٦٩.

محەممەد هیبة الله بەندەنیجی (١٥٤٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی هەیبەتوالله ی کوڕی ثابیتی (بەندەنیجی)یە، ساڵی ٤٠٧ك - ١٠١٦ز لە (مەندەلی) هاتووتەدنیا، چل ساڵ لە (مەککە)ی پیرۆز خەریکی فەتواو دەرس و فەرمودەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) بووە، بۆیە ناسراوە بە (فقیە الحرم)، زۆر خەریکی خواپەرستی بووە، تەنیا لەمانگی ڕەمەزان سێ عومرەی کردووە، هەزار جار سورەتی (قل هو الله)ی خوێندووە، زانایەکی شەرع زانی مەزهەبی شافیعی بووە، کتێبانی (الجامع) و (المعتمد)ی داناون، ساڵی ٤٩٥ك - ١١٠١ز لە (یەمەن) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٢/١٧٦.

٢. كشف الظنون ١/٥٧٥.

٣. معجم المؤلفين ١٢/٨٩.

٤. هدية العارفين ٢/٧٨.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٠.

٦. طبقات الشافعية الكبرى ٢/٤٧٥.

٧. طبقات الفقهاء ٦٥.
٨. سير أعلام النبلاء ١١/٤٣٢.
٩. طبقات الشافعية /ئەسنەوی ١/٢٠٤.
١٠. المنتظم ١٠/٦٤.
١١. الأعلام ٢/٥٤ /٧/٣٥٥.
١٢. الكامل / پەراوێز ٨/٢١٤.
١٣. تأريخ أربيل ٢/٤٣٨.
١٤. إيضاح المكنون ٢/١٧٣٣.
١٥. الأنساب ١/٤٢٢.

محەممەد هبەاللە سەلماسی (١٥٤٤)

ناوی محەممەدە، نازناوی (سەدید)ە، کوڕی هبةاللە ی کوڕی عبداللە یە، خەڵکی (سەلماس)ە لە ڕۆژهەڵاتی (وان)، زانایەکی زۆرزان و بەتوانا بووە، لە فتوادان شارەزا بووە، لە ولاتان دەهاتنە لای بۆ وەرگرتنی زانیاری، چەند زانای بەرز لەسەر دەستی دەرچوون، لەمانگی شەعبانی، ساڵی ٥٧٤ك – ١١٧٩ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الأعيان ٣/٣٧٢.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧٣.
٣. مشاهير الكورد وكوردستان ٣٦٠.
٤. معجم أعلام الكورد ٦٣٧.

محەمەد یاسین ژەنگاری (١٥٤٥)

ناوی محەممەدە کوڕی یاسینی کوڕی عبداللە یە، ساڵی ١٣٣٤ك – ١٩١٥ز لە (سنجار) هاتەدنیا، هەر لەوێ دەستی کرد بەخوێندن، پاشان چووە لای مەلا یونسی بەکری، دوایی چووە (موصل) لای مەلا عبداللە نیعمە و مەلا عبدالغنی جەببار و مەلا

عوسمانی جبوری خوێند، دوایی چوە لای مامۆستا بەشیر صەققال، ماوە لەخزمەتی تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، پاشان چووە (بەغدا)، کلیة الشریعەی تەواوکرد.

دانراوەکانی:

١. تەفسیری قورئانی پیرۆز.
٢. شەرحی (الفقه الاكبر)ی ئیمامی حەنەفی، ساڵی ١٩٨٩ز لە بەغدا چاپ کرا.
٣. علم أصول الفقة المقبول فی علم الأصول: ساڵی ١٩٨٩ز لە موصل چاپ کرا.
٤. نیل المرام، شرح بلوغ المرام من أدلـة الاحكام: پێنج بەرگە، ساڵی ١٩٨٥ز چاپ کرا.

سەرچاوە: اسهام علماء کوردستان العراق فی الثقافة الإسلامیة ٢٢٧.

محەمەد یایی (١٥٤٦)

مامۆستا مەلا محەمەد (یایی)، زانایەکی شارەزا بووە لە زانستەکان، بەتایبەت لە حیکمەت و کەلام پسپۆر بووە، دەرسی لەلای مەلا عبدالرحمان ئەفەندی ڕۆژبیانی خوێندووە، هاوچەرخ بووە لەگەڵ محەممەد فەیزی زەهاوی بەغدا و مەلا محەممەد ئەفەندی خەتیّ و مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی کچك مەلای هەولێر، یایی لەمزگەوتی سۆری (مەهاباد) دەرسی دەدا، مەلا عەلی قزلجی یەك بوو لە فەقێیەکانی ئەو لەو کاتە، مامۆستا عبدالکریم (مودەرریس) دەڵێ: {ناوبراو دوایی حاشییان دەینوسی (یا محەممەد) پاشان کورتی کردەوە تەنیا دەینوسی (یا) بۆیە ناوبرا بە مەلا محەممەدی (یایی) چونکە پیتی (یاء)ی زۆر دەنوسی}، کەواتە: (یایی) نیسبەتە وەلای (یا) وەك دەڵێن: خوایی، وەفایی، دارایی، پاشایی.

سەرچاوە: ژیناوەری زانایانی کورد ٢١٩ - ٢٢١.

محەمەد یەزید روهاوی (١٥٤٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی یەزیدی کوڕی سەنانە، خەڵکی (ڕوها)یە، ساڵی ١٣٢ك - ٧٤٩ز هاتەدنیا، یەك بووە لە زانایە دیارەکانی سەردەمی خۆی، ئیمامی ئەحمەدی کوڕی

حەنبەل، حەزی کردووە ببینێ بەڵام ڕێکنەکەوتووە، فەرموودەی لە باوکی مامۆستا گێڕاوەتەوە، ساڵی ٢٢٠ ك – ٨٣٥ز کۆچی دوایی کردووە، دوو کوڕی هەبوو:

١. ئەبوفەروە: فەرموودەی لە باوکی گێڕایەتەوە.
٢. ئەبو عەلی: فەرموودەی لە باپیری گێڕایتەوە.

سەرچاوەکان:

١. اللباب ٢/٤٥.
٢. الأنساب ٣/١٢٠ – ١٢١.

محەممەد یەعقوب سعێرتی (١٥٤٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی یەعقوبی کوڕی عەلی کوڕی تەمیمە، خەڵکی (سعێرت)ە، لە (دیمشق) دانیشتووە، زانایەکی زمان ڕەوان و شاعیر بووە، لە جوانکاری (التضمین) دەستێ باڵا بووە، زاتەکی چاك و داوێن پاك و ڕووخۆش و ڕەشید بووە، ساڵی ٦٨٤ك – ١٢٨٥ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/٣٨٩.
٢. فوات الوفيات ٤/٥٤ – ٦٢.
٣. معجم أعلام الكورد ٦٣٩.

محەممەد یوسف ئیبن دەواله (١٥٤٩)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی ئەبولعزی کوڕی عەزیزە، نازناوی شەمسەدینە، ناسراوە بە ئیبن دەواله و ئیبن مورەححەل، خەریکی فەرموودە بووە، سەفەری (دیمشق) و (حەلەب)ی کردووە، لەوێ دەرسی داوە، زانایان مەتحیان کردووە و لێی ڕازی بوونە، ساڵی ٧٣٨ك – ١٣٣٧ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣١٦.

محەممەد یوسف جزیری (١٥٥٠)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی ئەبوبەکری کوڕی هبةاللهی جزیرییە، ساڵی ٦٣٦ك – ١٢٣٨ز هاتەدنیا، مەزهەبی شافیعی بووە، بۆ خوێندن چوویتە (میصر)، پاشان چوویتە (دیمشق)،گەڕایتەوە (میصر) لەوێ دەرسی داوە، زانیاری لە قورئانی پیرۆز و ئوصول و دکتۆری هەبووە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٧١١ك – ١٣١١ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الکامنة ٤/٣١٥ – ٣١٦.

٢. شذرات الذهب ٦/٤٢ – ٤٣.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٤١.

محەممەد یوسف جزیری (١٥٥١)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی عبداللهی کوڕی مەحمودە، ساڵی ٦٣٧ك – ١٢٣٩ز لە (جزیرە) هاتەدنیا، زانایەکی شەرع زان و نەحوزان و زمان ڕەوان و شاعیر و نووسەر بووە، بۆ خوێندن چووە (میصر)، دوایی لە (قاهیرە) کرا مودەرریس، ئیسلام و جولەکە و دیان بۆ خوێندن دەچوونەلای، لە مزگەوتی (طولون) وتاری هەینی دەدا، شێخ تەقیەدینی (سوبکی) فەقێی ئەو زاتەیە.

مامۆستا لە (أصول الفقه) و (بەیان) و (مەنتیق) و (طب – دکتۆری) دەستی باڵا بوو، ڕووخۆش و دیمەن جوان و قسەخۆش و ئەخلاق چاك بوو، بە ئیش و کاری خەڵکان زۆر ماندوو بوو.

دانراوەکانی: (شەرحی ئەلفیەی ئیبن مالیك) و (شەرحی التحصیل) و (شەرحی مینهاجی بەیزاوی) و (دیوانی شیعر).

کۆچی دوایی: لە ٦ی ذیالقعدەی ساڵی ٧١١ك – ١٣١٢ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. طبقات المفسرین ٢/٢٨٣.

٢. طبقات الشافعية/ئەسنەوی ١/٣٨٣ – ٣٨٤.

٣. طبقات الشافعية الكبرى ٥/١٥٤.

٤. كشف الظنون ٢/١٨٧٩.

٥. مشاهير الكورد ٢/١٦٦.

٦. شذرات الذهب ٦/٤٢ – ٤٣.

٧. معجم المؤلفين ١٢/١٢٨.

٨. هدية العارفين ٢/١٤٢.

٩. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٧١ – ٤٧٣.

١٠. بغية الوعاة ١/٢٧٨.

١١. الأعلام ٢/١١٢ /٨/٢٥ /١٠/٢٣٢.

١٢. الدرر الكامنة ٤/٣٠٠.

محەممەد یوسف حەڕانی (١٥٥٢)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی عبداللطیفی حەڕانییە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، چوویتە (میصر) دەرسی لەلای عەلی حەسەنی کوردی و چەند زانایان خوێندووە، دەرسی فەرموودەی داوە، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٧٦٩ك – ١٣٦٨ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٤/٢٩٨.

٢. شذرات الذهب ٦/٢١٦ – ٢١٧.

٣. معجم أعلام الكورد ٦٣٩.

محەممەد یوسف ڕوهاوی (١٥٥٣)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفە، خەڵکی (ڕوها)یە، لە (حەلەب) نیشتەجێ بووە، مەزهەبی حەنەفی بووە، لە (ئەستانە) دانیشتووە، مامۆستا ساڵی ١١٨٥ك – ١٧٧١ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (بیان ما حواه الوصاف من التراکیب العربیة) و (شرح قلائد النحور) و (طراز المذهب في الدخیل المعرب) و (نثر الکواکب علی نظم المیرزا صائب): تەرجومەیە لە فارسی وەلای عەرەبی.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١٢/١٢٥.

٢. هدیة العارفین ٢/٣٣٩.

٣. إیضاح المکنون ١/٢١٨.

محەممەد یوسف گۆرانی (١٥٥٤)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی عبدالله ی کوڕی عومەری کوڕی عەلی کوڕی خضری کوڕی جەمالی کوردی گۆرانی یە، باوکی هەر سێ خاتوونە زانایەکانە: (فاطیمة) و (ستیتة) و (ئوم حەسەن)، ساڵی ٨٠٠ك – ١٣٩٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ١٠/٨٦.

محەممەد یوسف هەولێری (١٥٥٥)

ناوی محەممەدە، کوڕی یوسفی کوڕی محەممەدی کوڕی قائیدە، خەڵکی هەولێرە، بەڵام لەبەرئەوەی باوکی هاتووچووی (بەحرین)ی دەکرد، لەیەك لەو سەفەرانە خێزانی لەگەڵ بوو، ئەو کوڕە لەوێ خوایدا، بۆیە لەناو خەڵکان ناوبراوە بە (بەحرانی)، زانایەکی زیرەك و زمان ڕەوان و قەڵەم لە کاربووە، ئیبن مستەوفی یەکە لە فەقێیەکانی ئەو زاتە، مامۆستا سەفەری شارەزوری کرد، ماوەك لەوێ ماوە، پاشان چووە (دیمشق)، چەند شیعری لە مەتحی سوڵتان صەلاحەدین و سوڵتان مظفر داناوە.

چەند کتێبـی داناون، لەوانە: (حل كتاب اقليدس) و (ديوان شعر) و (الرسائل).

کۆچـی دوایـی: شـەوی یـەك شـەممە، ١٣ی ڕەبیعـی دووەم، سـاڵی ٥٨٥ك – ١١٨٩ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی باشوور بەست لە هەولێر بـە خـاك سـپێردرا، لەوانەیە گۆڕستانی پشت شێخەڵلا بی، کـە سـاڵانی ٢٠٠٠ تـا ٢٠٠٥ز نـاودەبردرا بـە بازاڕی لەنگەفرۆشان.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٥٢ – ٤٦٧.
٢. وفيات الأعيان ٤/١٠٣.
٣. هدية العارفين ٦/١٠١ – ١٠٢.
٤. معجم المؤلفين ١٢/١٣٧.
٥. شذرات الذهب ٤/٢٨٤.
٦. كشف الظنون ١/٨١٥.
٧. غاية المرام ٢٧٥ – ٢٧٦.
٨. الأعلام ١/٢٧٥ – ٧ – ٢٣.
٩. معجم أعلام الكورد ٦٤٠.

محەممەد یوسف هەولێری (١٥٥٦)

ناوی محەممـەدە، کـوڕی یوسـفی کـوڕی یـەعقوبی هەولێرییـە، سـاڵی ٦٢٤ك – ١٢٢٧ز هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (دیمەشق)، خەریکی خوێندنی فـەرمووده بـوو، پاشـان بووە مامۆستا دەرسی دەداوە، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٧٠٤ك – ١٣٠٥ز لە قادرمـەی خانووەکەی کەوتەخوارەوە دەم و دەست گیانی لە دەستدا.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٤/٣١٥.
٢. شذرات الذهب ٦/١١.

٣. معجم أعلام الكرد ٦٤٠.

محەممەد یونس هەولێری (١٥٥٧)

ناوی محەممەدە، کوڕی یونسی کوڕی هەمزەی کوڕی عەبباسی هەولێرییە، زانایەکی بە دین و فەرمووده‌ناس و ڕوولەخوا بووە، دنیاداری نەکردووە، زۆر جۆرە بابەتی زانیوە، ساڵی ٧٤٦ك – ١٣٤٥ز لە تەمەنی هەشتا و چوار ساڵیدا کۆچی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣١٧.

محەممەد یونس هەولێری (١٥٥٨)

ناوی محەممەدە، کوڕی یونسی کوڕی محەممەدی کوڕی مەنعەی کوڕی مالیکی کوڕی محەممەدە، نازناوی (عیمادەدینە)، ساڵی ٥٣٥ك – ١١٤٠ز لە قەڵاتی هەولێر هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی لە (موصل) دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (بەغدا)، شارەزایی پەیداکرد، گەڕاوە (موصل)، لە چەند قوتابخانان دەرسی دەداوە، زانایەکی مەزهەب شافیعی بە توانابوو، لە دوورەوە دەهاتنە لای بۆ فێربوونی زانیاری، ووتارخوێن بوو لە مزگەوتی (المجاهدي)، نورەدین ئەرسەلانی شای (موصل) زۆر حورمەتی دەگرت، لە ٥٩٢ك کرا قازی (موصل)، ساڵی ٦٠٨ك – ١٢١١ز لە (موصل) کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الأعيان ٣/٣٨٥.
٢. تأريخ أربيل ٢/٤١.
٣. أربيل في مختلف العصور ٩٤.
٤. أربيل في العهد الاتابكي ٢٨٣ – ٢٨٨.
٥. ژیناوەری زانایانی کورد ٧٣٠.
٦. هدية العارفين ٦/١٠٨.
٧. كشف الظنون ٢/١٦٢٠.
٨. مشاهير الكورد ٢/٩١.

٩. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٤٦٢ – ٤٦٤.
١٠. شذرات الذهب ٥/٣٤.
١١. معجم المؤلفين ١٢/١٤٣.
١٢. منهل الأولياء ١/٢٠٢.
١٣. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٣٠٠.
١٤. سير أعلام النبلاء ١٢/٥٨٩.
١٥. طبقات الشافعية /ئەسنەوی ٢/٥٦٩.
١٦. درة الحجال في أسماء الرجال ٢/٢٩٨.
١٧. الأعلام ٨/٣٤ – ٢٥٠.
١٨. معجم أعلام الكورد ٥٠٧ – ٦٤٢.
١٩. البداية والنهاية ١٣/٦٤.

مەحمود ئەبوبەکر ئورمەوی (١٥٥٩)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی حامیدی کوڕی ئەحمەدە، خەڵکی (ورمێ)یە، ساڵی ٥٩٤ك – ١١٩٧ز هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە (موصل) دوایی چووە (دیمشق) زانایەکی شافیعی مەزهەب و ئوصول زان و شەرع زان بووە، ناوبراو ساڵی ٦٨٢ك – ١٢٨٣ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (شرح وجيز الإمام الغزالي) و (لوامع الاسرار في المنطق) و (تلخيص الأربعين (لباب)) و (شرح الإشارات) و (التحصيل: مختصر المحصول).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/١٥٥.
٢. كشف الظنون ١/٢٦١.
٣. هدية العارفين ٢/٤٠٦.

مەحمود ئەبوبەکر ئورمەوی (١٥٦٠)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی محەممەدی کوڕی یەحیای کوڕی حوسێنی خەڵکی (ورمێ)یە،ساڵی ٦٤٢ك – ١٢٤٤ز هاتەدنیا، لە چەند وڵاتان گەڕا تا فێری زانیاری بوو، لە تەصەووف شارەزابوو، ساڵی ٧٢٢ك – ١٣٢٢ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد، چەند کتێبی داناون، لەوانە: (ذیل النهایة لابن الأثیر) و (مختصر شرح السنة للبغوي) و (تهذیب المحکم).

سەرچاوەکان:

١. البدایة والنهایة ١٤/١١٤ – ١١٥.
٢. کشف الظنون ٢/١٩٨٩.
٣. معجم المؤلفین ١٢/١٥٦.

مەحمود ئەبوبەکر جزیری (١٥٦١)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی محەممەدی کوڕی عوسمانە، ساڵی ١٠٧٦ك – ١٦٦٥ز لە (جزیرە) هاتەدنیا، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد و لەبەری کرد، پاشان چووە (قودس)ی پیرۆز، لەوێ بە خزمەت پیاوەکی خوایی گەیشت ناسرابوو بە (محەممەد زەمان سندی)، ماوەك لەگەڵی ژیا، چەند کەراماتی لێ دیت، لەگەڵی چووە سەفەری حەج، تەریقەتی نەقشبەندی لێ وەرگرت، پێی گۆت: بگەڕێوە وڵاتی خۆت، پێنج ساڵ خەلوە بکێشە، بەربەرەکانی ئارەزوی نەفس بکە ئەمجا وەرەوە، گەڕاوە فەرمانی شێخی جێبەجێ کرد، دووبارە چۆوە حەج بە خزمەتی گەیشتەوە، ئەمجارە ڕەوانی دیمشقی کرد، بۆ ئەوێ چوو، بە دوو منداڵەکانی نارد، ئەوانیش چوونە لای، لەوێ دەستی کرد بە دەرسدانەوە و ئامۆژگاری خەڵکان.

مامۆستا لە زانستە عەرەبییەکان و زیج و حروف و ریازییات شارەزا بوو، زاتەکی بەدین و خواناس و خواپەرست بو، بەردەوام لە سودی گەل بوو.

سەرچاوە: سلك الدرر ٤/١٢٦ – ١٢٧.

مەحمود ئەحمەد دێلژەیی (١٥٦٢)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەلا ئەحمەدە، لە گوندی (دێلژە) لە جێگای باوکی مەلا بوو، دەرسی دەدا، ساڵی ١١٩٩ك – ١٧٨٤ز شاری سلێمانی دروست کرا، مامۆستا لەوکاتە باری کرد، هاتە مزگەوتی گەورەی سلێمانی، کرا مەلا، ساڵی ١٢٣٩ك – ١٨٢٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. تأريخ مشاهير كورد ١/٣٠٢ – ٣٠٣.

٢. بنەماڵەی زانیاران ٤٦٠ – ٤٦١.

مەحمود ئەحمەد شارەزوری (١٥٦٣)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی حوسێنی شارەزورییە، نازناوی (صاحیب)ە، زانایەکی فەرموودەناس و سۆفی بووە، برای مەولانا خالیدی نەقشبەندییە، کە مەولانا سەفەری حیجاز و هیندی کرد، ئەو زاتەی لە جێی خۆی دانا بۆ دەرسدانەوە و وسەرپەرشتی ماڵ و منداڵەکانی، پاشان ئیجازەی پێدا، دوای سەفەری مەولانا بۆ (دیمشق) سوڵتان عبدالمجیدی عوسمانی شێخاتی و خەنەقا و مزگەوتی سلێمانی پێ سپارد، مریدی زۆر بوون، سوودی زانیارییان لێ وەردەگرت، ساڵی ١٢٨٣ك – ١٨٦٦ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد، بەو بۆنەیە عبدالقادر نەبهانی، دەڵێ:

عيون العلا تبكي على فقد محمود   هو (الصاحب) المعروف بالفضل والجود.

شقيق خيار الدين مولانا (خالد)   مجدد هذا العمر من غير ترديد

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٩٢ – ٦٩٣.

مەحمود ئەحمەد عەینتابی (١٥٦٤)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی حەسەنی کوڕی ئیسماعیلی کوڕی یەعقوبی کوڕی ئیسماعیل (مظفرالدین)ی حەنەفییە، خەڵکی (عەینتابی) کوردستانی تورکیایە، دەوری ساڵی ٨١٢ك – ١٤٠٩ز لە (قاهیرە) هاتووتەدنیا، باوکی دایکی (شە

– شانە) فرۆش بووە، بۆیە ناسراوە بە: (ابـن المشـاط)، دەسـتی کـرد بـە خوێنـدن، وردە کتێبەکانی لەبەرکردن، ماوەك خەریکی شەریعەت بوو، پاشان دەستی بە نەحو کرد، چووە (دیمشق) زۆرجار چووە (حـەج)، دەچـووە غـەزا، حـەزی لـە قۆشـمـە و تیرەنـدازی بـوو، دواعەمری وازی لە هەموو شت هێنا، تەنیا ڕوویدا دکتـۆری، لـە مـانگی مـەولود سـاڵی ٩٠٢ك – ١٤٩٦ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (شرح الوجیز) و (شرح اللمعة) و (شرح النقایة).

سەرچاوەکان:

١. البدر الطالع ٢/٢٩٢ – ٢٩٣.
٢. معجم المؤلفین ١٢/١٤٥.
٣. معجم أعلام الکورد ٦٩٢.

مەحمود ئەحمەد کاکۆزەکەریا (١٥٦٥)

نـاوی مـەحمودە، کـوڕی شـێخ ئەحمـەدی کـوڕی شـێخ یەعقوبـە، لـە بنەماڵـەی شێخەکانی (کاکۆزەکەریا)یە، دەستی کرد بە خوێندن، گـەڕا لـە چـەند شـوێنان، پاشـان چووە (تورجان) لای مەلا عەلی، کۆتایی بە خوێندن هێنا، لە گوندی (بێلوار) بـووە مـەلا دەرسی دەداوە، دوایی باری کرد بۆ (سنە) لە مزگەوتی (حبیـب اللە) کـرا ووتـارخوێن و دەرس بێژ، لە ٢٩ی شەعبانی، ساڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز لە (سنە) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (پیرغەریب) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ٢/٩٨ – ٩٩.

مەحمود ئەحمەد مەرعەشی (١٥٦٦)

ناوی مـەحمودە، کـوڕی ئەحمـەدی کـوڕی مـەحمودە، خـەڵکی (مەرعـەش)ە، لـە (حەلـەب) دانیشتووە، ساڵی ١٢٥١ك – ١٨٣٥ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبـی: ڕسـتە و زنجیرەی بانگی داناوە تا دەچێتەوە سەر خۆشەویست (درودی خوای لێ بێ).

سەرچاوە: معجم المؤلفین ١٢/١٤٩.

مەحمود ئەحمەد نەقشبەندی (١٥٦٧)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەحمەدی نەقشبەندییە، دەوری ساڵی ١٢٩٠ك – ١٨٧٣ز هاتەدنیا، خەڵکی گوندی (قەرەکۆی) ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تورکیایە، لە وڵاتی خۆی زانستە عەرەبییەکان و شەریعەت و مەنتیق و بەلاغە و ئوصول و ئادابی خوێند، پاشان لەبەر ستەمکاری مصطفا کەمال پاشای ئەتاتورك نەحەواوە، ئاوارەبوو بۆ (سوریا)، ماوەك لە (دیمشق) خەریکی خوێندن بوو، ئیجازەی لە شێخ بەدرەدین حەسەن وەرگرت، هەروەها تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ محەممەد (ضیاءالدین) وەرگرت، ئەویش لە شێخ فتح الله ی وەرقاسی، ئەویش لە شێخ عبدالرحمانی باوکی، ئەویش لە شێخ صبغةالله ئەرقاسی، ئەویش لە شێخ طاهای نەهری، ئەویش لە مەولانا خالیدی شارەزوری.

ناوبراو لە (دیمشق) دەستی کرد بە خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام، مریدان کۆمەڵ کۆمەڵ لە تورکیا دەهاتنە خزمەتی، زاتەکی ڕووخۆش و ودڵپاك و خۆشەویستی خەڵکان بوو، ساڵی ١٣٧٢ك – ١٩٥٢ز لە (دیمشق) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: نثر الجواهر والدرر ٢/١٥٤٦.

مەحمود ئەفەندی ئامێدی (١٥٦٨)

ئەو زاتە لە نەوەکانی مەلا یەحیای مزورییە، پاش تەواوکردنی قۆناغەکانی خوێندن چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا عبدالله ی جەلی زانستەکانی تەواوکردن، ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (ئامێدی) لە قوتابخانەی (جدیدە) کرا مودەرریس، لەو دەڤەری ناسرابوو بە مرۆڤەکی چاك و دڵپاك، بۆ چارەسەری کێشەکان تەنیا هانایان دەبردە بەر ئەو، بەردەوام بوو لەسەر خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام، تا لە بەرواری ١٣٢١ك – ١٩٠٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١.

مەحمود ئەمین (بێخود) (١٥٦٩)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەلا ئەمینی موفتی کوڕی مەلا ئەحمەدی چاوماری کوڕی مەلا مەحمودی کوڕی مەلا ئەحمەدی دێلێژەیی یە، ساڵی ١٢٩٦ ك - ١٨٧٩ز لە سلێمانی هاتەدنیا، بۆ خوێندن چووە حوجرەی فەقێیان، دوای کۆچی دوایی باوکی ساڵی ١٣١٥ك - ١٨٩٧ز لەگەڵ مەلا عبدالعزیزی برای بۆ خوێندن چووە (بیارە) لای مەلا قادری گەورە، هەر لەوێ پەیوەندی تەریقەتی نەقشبەندی لەگەڵ شێخ بەستا، لەگەڵ برای چوونە (پێنجوێن) لای مەلا عبدالرحمان، مەلا عبدالعزیزی برای ئیجازەی وەرگرت، لە جێگای باوکی لە سلێمانی دانیشت، بێخودیش خەریکی ئیش و کاری ماڵ بوو، ناوە ناوەش لەگەڵ مەلایەکان گفتوگۆی زانست و شەریعەتی دەکرد.

ساڵی ١٣٦٦ك - ١٩٤٦ز کاکی کۆچی دوایی کرد، (بێخود) کرا جێگری ئەو بۆ دەرسدانەوە و فەتوادان، ناوبراو جگە لە مەلایەتی و صۆفیاتی، شاعیرەکی چاك بوو نازناوی (بێخود)ە، شیعری کوردی و فارسی زۆرن، دیوانی شیعری ساڵی ١٩٧٠ز چاپ کرا، نمونەی شیعری:

لەو ڕۆژەوە ڕۆیشتووە تۆراوە دڵی من
هەرچەند ئەگەڕێم بێ سەروشوێن ماوە دڵی من
ئاخۆ بە چ شاخێکەوە گیرساوە دڵێ من
یاخۆ بە چ داخێکەوە سوتاوە دڵی من

ئەو هەمدەمی غەمخوار و نەدیمی منە یاڕەب
ئەو مەحرەمی ئەسرار و قەدیمی منە یاڕەب
ئەو گەوهەری شەهوار و یەتیمی منە یاڕەب
کەوتووتە چ بەحرێکەوە خنکاوە دڵی من

ئەو سینە لە غەش خالییە ئەو بێ ڕق و کینە
ئەو خادیمی شەرعی نەبەوی میللەت و دینە

مەعلوم چووە بۆ خزمەتی سالاری مەدینە

وامزانی کە فەوتاوە، نەفەوتاوە دڵی من

زاتێکی وەهای گرتووە، ڕوحم بە فیدای ئەو

شاهان شەو و ڕۆژ دەبنە قەدەمم بۆسی گەدای ئەو

(بێخود) مەبە ئیتر بە ئومێد و بە تەمای ئەو

نایێتەوە لات گەر سەری داناوە دڵی من

کۆچی دوایی: لە بەرواری ٢٥/٨/١٩٥٥ز لە شاری سلێمانی کۆچی دوایی کرد، مامۆستا عبدالکریم مودەرریس کە برادەری خۆشەویستی بوو، بەوبۆنەیە هۆنراوەکی نووسیوە، دەڵێ:

بێ خودە، یا با خودە، بێ هۆشە یا هۆشیارە دڵ

نوستووە چاوی لە خەودایە، وەیا بێ دارە دڵ

ئەم سەعاتە ڕۆژە یا شەو، بۆچی بەرچاوم ڕەشە

یادەمی هیجرانە بۆیە، عاجز و غەمبارە دڵ

دوکەڵە هەستا لە سینەم، تاڵی کرد سەفحەی جیهان

یا گڕی ئاگری جەفای لێ بەربووە و پڕ نارە دڵ

یا وەکو بیستومە (بێخود) مەنبەعی عیلم و ئەدەب

ئەو عەزیزی میسری ڕوحە، لەو پڕ و سەرشارە دڵ

وەختێ کۆچی بەست و ڕووی کردە بیابانی بەقا

یانی لەو دارولفەنای خاوەن جەفا بێزارە دڵ

کۆچی بێ وادە لە زومرەی یاوەران و دۆستان

یانێ ناچاری قەزای فەرمانی بێ ئینزارە دڵ

ناوی (نامی) تۆیە وێردی دایمی (عبدالکریم)

وەقفی فیکری تۆیە خاتر خاوەنی ئەسرارە دڵ

سەرچاوەکان:

١. یادی مەردان ٢/٦٣٣ – ٦٣٨.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٦٣ – ٥٦٤.
٣. بنەماڵەی زانیاران ٤٦٤ – ٤٦٧.
٤. گوڵزاری کوردستان ١٧٨.
٥. معجم أعلام الكورد ٧٠٣.
٦. مێژووی ئەدەبی کوردی ٦/٧٣ – ٩٢.
٧. أعلام كورد العراق ٧٨٦ – ٧٨٨.

مەحمود ئەمین ڕاجی (١٥٧٠)

ناوی مەحمودە، کوڕی ئەمینی کوڕی مەحمودە، ساڵی ١٨٩٤ز لە (کەرکوك) هاتەدنیا، لە مزگەوتی نائیب دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادر شارەزووری، دوایی چووە سلێمانی، پاشان چووە (کەرکوك) لای مەلا مەحمودی مەزناوەی، ماوە تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

بووە مەلا لە گوندی (سۆربەش)ی خدری پاشا، دوایی باری کرد چووە (هەڵەبجە)ی گەورە، سێ ساڵان لەوێ مەلا بوو دەرسی دەداوە، پاشان گەڕاوە (کەرکوك)، هەر لەوێ ساڵی ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کرد، لەسەر وەسیەتی خۆی لە هەڵەبجە لە تەك شێخ مەعروف شێخ عبدالکریم بەرزنجی - برادەری خۆی - بە خاك سپێردرا.

خووڕەوشتی: زاتەکی بەدین و بێفیزبوو، بە قەناعەت بوو، خەتی خۆش بوو، چوار زمانی دەزانی، کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی.

دانراوەکانی:

١. چەند حاشیە لەسەر (بورهانی گەلەنبەوی).

٢. نامیلکەی حەج بە کوردی: ساڵی ١٩٣٦ز بۆ باوکی مەلا ئەنوەری سعاتچی داناوە، لە کۆتاییدا بە عەرەبی دەڵێ: {تم و بالخير عم، على يد مؤلفه محمود الراجي من الله، لأجل قريبي وحبيبي: الملا عبدالله في ٢٤ شوال سنة ١٣٥٤هـ}.

دەقی ئەو نامیلکەیە لەلای مەلا ئەنوەرە، تا ئێستا دەستنووسە و چاپ نەکراوە خوابکا دەستێکی پیرۆزی خێرخوازی بگاتێ، چاپ بکرێ و بەلاوبکرێتەوە خۆ بەرهەمی بەنرخمان زۆرە، بەڵام ئەگەر فریا نەکەوین (مشك) دەیانخوا، (مۆرانە) دەیانرزێنی، (تۆزوبا) دەیانفرێنێ، هەروەك چەندین دەستنوسی بەنرخ بەم شێوەیە فەوتاوە.

سەرچاوە: دەستنوسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

مەحمود بادینی (١٥٧١)

مامۆستا مەلا مەحمود بادینی، یەك بووە لە مەلایە چاکەکانی سەردەمی خۆی دەرسی بە مەلا خەلیلی سعێرتی داوە، لە تەفسیری قورئانی پیرۆز دەستی باڵا بووە تەفسیری سورەتی (فاتیحە)ی کردووە بە پیتی بێ نوقتە، ئەوەش کارەکی ئاسان نیە، بەڵگەی چازانی و چالاکییە، لە ١٢٠٢ك – ١٧٨٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ١٥٣.

٢. مشاهير الكورد ٢/١٨٧.

٣. غاية المرام ١٠٨.

مەحمود بایەزیدی (١٥٧٢)

مامۆستا مەلا مەحمود، ساڵی ١٢١٢ك – ١٧٩٧ز لە شاری (بایەزید)ی ئەحمەد خانێ هاتەدنیا، لە شارەکەی خۆی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (تەبریز) فێری عەرەبی و فارسی و تورکی بوو، ساڵی ١٨٥٦ز چووە (ئەرضرۆم)، زانایەکی زمان ڕەوان و بە توانا بوو، لە وێژە و ڕێزمان و مێژوو شارەزابوو، زۆر مەراقی کتێبە دەستنووسەکان بوو، لێکۆڵینەوە و تەرجومەی دەکردن، بەلاوی دەکردنەوە.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. عادات و رسوماتنامەی ئەکرادییە: ساڵی ١٨٥٨ز لە (ئەرضرۆم) تەواوی کرد.

٢. لەیلا و مەجنون: ساڵی ١٨٥٨ز لە (ئەرضرۆم) تەواوی کرد.

٣. تحفة الخلان في ئەزمانی کوردان: ساڵی ١٨٦٦ز تەواوی کرد.

٤. نامیلکەی ڕێزمانی کوردی: ساڵی ١٨٦٧ز تەواوی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٦٨٦ - ٦٩٠.

مەحمود بەربیانی (١٥٧٣)

مامۆستا مەلا مەحمود یەکە لە مەلایە چاکەکانی سەردەمی خۆی، خەڵکی گوندی (بەربیان)ە، ڕۆژئاوای کۆمەڵگای (بەستۆرە)، مەلا بوو لە گوندی (دێمەکار).

چەند فەقێی دەرسدەدا، لەوانە: مەلا صادقی فەرهادی، مەلا سەعیدی فەرهادی مەلا خضری مەڵەکاغەی، مامۆستا شارەزایی تایبەتی هەبوو لە کتێبی (جامی)، پاشان لەگەڵ فەقێیەکان باری کرد، بۆ (قەشقە)، مامۆستا خەتێکی خۆشی هەبوو، چەند کورتە حاشیەی لەسەر شەرحی ئیستیعارە و کەمالی صەرف و چەند کتێبانی تر هەیە، کۆچی دوایی کرد، مەلا ئەبوبەکری کوڕی لە پاش بەجێما، ئەویش ساڵی ٢٠٠١ز لە گوندی (شێخەشل) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الإكليل في محاسن أربيل ٣٣٥.

مەحمود حەسەن بەردەری (١٥٧٤)

ناوی مەحمودە، کوڕی حەسەنی کوڕی خالیدی کوڕی حامیدی کوڕی عەلی کوڕی جەمالە، خەڵکی (بەردەر)ی ناوچەی (بێتواتە)یە، زانایەکی شەریعەت بووە، فەتاوای فارسی دانا، پێشکەشی کرد بە مەلیك (أسد الملك) زیرەك کوڕی هلاجونی کوڕی هۆلاکۆی تەتەر، ئەو هۆلاکۆیە بوو هێرشی دڕندانەی هینا سەر وڵاتانی ئیسلام، حکومەتی عەبباسی ڕوخاند، (بەغدا)ی داگیرکرد و تارانی کرد، کتێبەکانی ئاینی بەشێك سووتاند و

بەشێکی ئاوێتە ناو ڕوباری (دیجلە)، وە چەند ساڵ حوکمی موسولمانانیان کرد، پاشان منداڵەکانی خۆیان موسولمان بوون.

سەرچاوە: بوژاندنەوە ١٨١/٥ – ١٨٦.

مەحمود حوسێن ژەنگاری (١٥٧٥)

ناوی مەحمودە، کوڕی حوسێنە، نازناوی (ئەبولقاسمە) ناسراوە بە (رکن الدین)، خەڵکی (ژەنگار)ە، ساڵی ٦٤٠ك – ١٢٤٢ز کۆچی دوایی کرد، کتێبی (نشر المثل السائر وطي الفلك الدائر)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. كشف الظنون ٢/١٥٨٦.

٢. هدية العارفين ٢/٤٠٥.

٣. معجم المؤلفين ١٢/١٥٩.

٤. تأريخ مشاهير كورد ١/٧٩.

٥. معجم أعلام الكورد ٦٩٣ – ٦٩٤.

مەحمود حەمدی مەرعەشی (١٥٧٦)

ناوی مەحمودە، کوڕی داودە نازناوی (حەمدی)یە، خەڵکی (مەرعەش)ە، لە (دیمشق) دانیشتووە، چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. بلغة المريد في الفقه والتوحيد: ساڵی ١٣١٢ك لە دیمشق چاپ کرا.

٢. تحفة الإخوان على نصيحة الخلان.

٣. تحفة الناسك في المناسك.

٤. نيل الأرب في معرفة الأدب.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١٢/١٦٠.

مەحمود خورتی (١٥٧٧)

مامۆستا مەلا مەحمود، ناسراوە بە مەحمودی کوردی، خەڵکی گوندی (خـورت)ە، سەر بە قەزای (عێن سفنێ)، پاش تەواوکردنی خوێندنی چووە (موصل)، لـەوێ نیشـتەجێ بـوو لـە مزگـەوتی (عومـەری) دەرسـی دەداوە، دەسـتی شـیعری هـەبوو، دوای سـاڵی ١١٦٠ك – ١٧٤٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: منهل الأولیاء ٢/٢٧٦.

مەحمود سەعید حەفید (شێخ مەحمودی حەفید) (١٥٧٨)

ناوی مەحمودە، کوڕی شێخ سەعیدی کوڕی شێخ محەممەدی کوڕی کاك ئەحمـەدی شێخی کوڕی شێخ محەممەد مەعروفی نۆدەیی یە، (مەلیکی کوردانە)، ناسراوە بە: (حەفیـد) لەبەر ئەوەی باوکی نەوەی کاك ئەحمەدی شێخە، ساڵی ١٢٩٨ك – ١٨٨١ز لە گەڕەکی (کانیسکان) لە سلێمانی هاتەدنیا.

خوێندنی: قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، چەند کتێبـی سەرەتایی تەواوکردن، ماوەك چووە مزگەوتی گەورە لای مەلا عبدالله مەعروف مـەریوانی خوێنـد، سـاڵی ١٨٩٨ز لـە خزمەت باوکی چووە (ئەستەمبۆڵ)، ماوەك ماوە لـەوێ، گـەڕاوە سـلێمانی فێـری زمـانی عەرەبی و فارسی و تورکی بوو.

شۆڕشەکەی: لەبەرواری ١٩١٨/١٠/١ز شـێخ مـەحمود لەلایـەن ئینگلیـز کـرا حاکمی کوردستان، چەند بـەڵێنیان پێـدا کـە یارمـەتی بـدەن، پشـتگیری بکـەن، دوایـی پاشەکشەیان کرد، پاشگەزبوونەوە، ویستیان لە کوردستانی دەربکەن، ئەویش سـەری بـۆ شۆڕنەکردن، بانگەوازی کوردانی کرد، بۆ سـازدانی شـۆڕش و ئـازادکردنی کوردسـتان دژی ئینگلیزەکان.

لەلایەکی ترەوە (مەحمودخان دزلی) لەشـکرێکی چـەکداری چـاپووکی هـەورامی ناردە سلێمانی بۆ یارمەتی شێخ، بەناوی زیارەتی مەرقەدی کاك ئەحمەدی شێخ چـوونە نـاو شاری سلێمانی، ئینگلیزەکان کە وایان زانی لەشـکریان نـاردە سـەر مـەحمودخان، بـەڵام

شکان و هیچیان پێ نەکرا، لە ٢١/٤/١٩١٩ز سلێمانی ئازادکرا، لەشکری ئینگلیز هەڵاتن، تا (دەربەندی بازیان) خۆیان نەگرتەوە، لەوێ چەقین یارمەتی زۆریان بۆهات: لەشکر و چەك و تەقەمەنی و تۆپ و تەیارە، شێخ تووشی جەنگێکی توند و تیژ هات، خۆی لەسەر (بەردەقارەمان) شەڕی دەکرد و سەنگەر و بۆسەی بۆیان دادەنا بەداخەوە، بە کەسەرەوە لە ٩/٦/١٩١٩ز لەسەر ئەو بەردە بە دەستی چەپەڵی ئەوان، بریندار کرا و دەستگیرکرا، لە ٢٥/٧/١٩١٩ز بڕیاری لەسەردانی دەرچوو، بەڵام جێبەجێ نەکرا و دواخرا، لە ١٩٢٢ز دووریان خستەوە بۆ (کوێت)، لەوێ بۆ (هیندوستان)، پاشان گەڕاندیانەوە بۆ (کوێت)، ماوەك لەوێ ماوە، گەڕاندیانەوە بۆ (بەغدا) بەم بۆنەیە (بێخود) دەڵێ:

عومرێکە لە بۆ کوشتنی دەججاڵی حەسودان

هەر مونتەزیری عیسەیی دەورانی کووەیتم

عومرێکە دەناڵم بە غەمی تۆوە لە (کەرکوك)

دایم وەکو نەی سینە پڕ ئەفغانی کووەیتم

واتێمەگە دورم لەتۆ، ئەی ساحیبی خاتەم

هەر هودهودەکەی بەزمی سولەیمانی کووەیتم

خەڵقینە لەبەر گەوهەری تاجی سەری کوردە

قوربانی موحیتی عەرەبستانی کووەیتم

هەرچەند لە زیندانی فیراقا وەکو (بیژەن)

بیللا بە تەمای (ڕۆستەمی) داستانی کووەیتم

عاجز مەبە (بێخود) کە ئیشەڵڵا وەکو یەعقوب

نەزدیکە ویساڵی مەهی کەنعانی کووەیتم

پاشان ئازادکرا، بەرەو سلێمانی گەڕاوە، لە ٢١/٩/١٩٢٢ز لە شاری (کفری) دابەزی پێشوازییەکی چاکیان لێکرد، لە ٣٠/٩/١٩٢٢ز لە سلێمانی دابەزی دووبارە

کراوە (حاکم)، لە ٢٢/١٢/١٩٢٢ز ئینگلیز و حکومەتی (عێراق) بڕیاریان دەرکرد، بە دامەزراندنی حکومەتی کوردی لەناو سنوری (عێراق)، بەو مەرجە نوێنەری خۆیان بنێرنە (بەغدا) بۆ ڕێکخستنی کاروباری (ئابووری) بەڵام شێخ زۆری خەفەت لە زگی خۆی نابوو، بە فرسەتی زانی لەو کاتە کورد دەربهێنێ لەژێر چەپەڵۆکی بێگانە، بۆیە لە خۆیەوە لەیەك لاوە بانگەوازی حکومەتی کوردی کرد، ناوی خۆی نا (مەلیکی کوردان)، شاری (موصل)ی دانا بە خاکی کوردستان.

کابینەی یەکەمی حکومەتی کوردی بەم شێوەیە پێکهێنا:

١. حوکمدار: شێخ مەحمود حەفید.
٢. سەرۆك وەزیران سوپاسالار: شێخ عبدالقادری برای.
٣. وەزیری ناوەخۆ: شێخ مەحمود غەریب.
٤. وەزیری زانستی: میر لیوا مصطەفا پاشا.
٥. وەزیری شەرع و عەدلی ئیسلامی: عەلی ئەفەندی قەرەداغی (ابن الخیاط)
٦. وەزیری باج: ئەحمەد بەگ فەتتاح بەگ.
٧. وەزیری ئاسایش: سەید ئەحمەد بەرزنجی.
٨. وەزیری دارایی: عبدالکریم ئەلەکە.
٩. وەزیری گومرگ: حەمدی صاحێب قڕان (شاعیر)
١٠. پشکێنەری گشتی: میر لیوا صەدیق پاشا.

جا لە هەموو لاوە دەنگی خۆشی و ئازادی بەلاوبۆوە، پیرۆزبایی لە حکومەتی نوێ دەکرا، قەڵەمی نووسەران کەوتەکار بۆ پێداهەڵگوتن، بەو بۆنەیە، ئەحمەد (فەوزی) شاعیر، دەڵێ:

دەفعەیێ تر ئیستیلا نابێ، بەسەر ئەم موڵکەدا

عەهدی شاهی نەوجەوانە و شا سەڵاحەددینە دەی

وا لەسایەی ئاسەفی دەورانەوە ئیقبالی کورد

عالییە پرتەو فشانە، قادیرە بۆ کوللی شەی

بێ وەلی عەهدت تەماشاکە و مەلیك ئەم شاهە بێ

زوبدەیی ئالی حوسێن و نوتفەیی مەحبوبی حەی

گەر کەسێ بێتو خەیالی بەد بەدلیا تێپەڕێ

وەك ئەبوجەهلی ئەزانم، جێگەیی ئەو وێڵە وەی

تا ئەبەد یارەب بمێنێ ئەم جەلال و حیشمەتە

ئایەتی ﴿انا فتحنا...﴾[1] بێ موعینی شاهی کەی

هەروەها مەلا ئەحمەدی دێلژەیی دەڵێ:

ئەرشەدی ئەولادی حەیدەر شێری یەزدانە مەلیك

زومرەیی ساداتە نەجم و ماهی تابانە مەلیك

سەفحەیی تەئریخی قەومی کورد دەبێ ڕەنگین ببێ

چونکە ئەمڕۆ وەك سەلاحەددین حوکمڕانە مەلیك

تاجی کەیخوسرەو چ بوو، یا ئەفسەری قەیسەر چییە؟

تاجی فەخری عیززەتە ئەمڕۆ لە کەیوانە مەلیك

جەنابی شێخ مەحمود خۆی شاعیرەکی چاك بووە، نازناوی (نوربەخش)ە، دەڵێ:

دڵ لە بەندی سینەدا دووبارە واوەیلا ئەکا

(نوربەخشی) ناسرەوێ مەیلی شەڕ و غەوغا ئەکا

ئینتیقامی قەومی لێقەوماو بە حەق داوا ئەکا

ڕۆژ و شەو فیکرم لە دنیادا، عیلم بەرپا ئەکا

تیغی شیرم ئارەزوی صەیدی شکاری شا ئەکا

---

[1] انا فتحنا لك فتما مبینا....، سورەتی الفتح ایة – ١ –.

سەیری دوشمن کەن بە فیکری خامەوە بۆتە تەرەف
بۆ شکاری شێری شەرزە، پیرە ڕێوی هاتە صەف
نیشتمانی پاکی بێ کەس دیوە بۆیە کەوتە کەف
وام لە مەیدانی شەجاعەتدا موباریز کوا ئەسەف
سەفدرِی ڕۆژی وەغای (تابین)ە، داوا ئەکا

دەست بە دەست بە یەکتر بدەن ئەی لاوەکانی مەرد و قۆز
تاکو کەی دوشمن لەناومانە، ئەبێتە گورگی هۆز
بێن ببینە پشتیوانی یەکتر و بیکەینە تۆز
دەست بە داوێنی خوداوە بگرین و بگرین بەسۆز
تاکو دوشمنمان لە جەنناتولئیرەم بەرپا ئەکا

نامەوێ ژینی ئەسارەت بەسمە عومری گومرەهی
نایخەمە سەر خۆم بە دەستی موددەعی تاجی شەهی
قەت بە ئەمری دوشمنانم نامەوێ فەرمانڕەهی
نامەوێ تەختی کەی و بەختی جەم و شاهەنشەهی
تیشنەیی خوێنی عەدووم و بۆ حقوقی وائەکا

ئینگلیزەکان کە ئازادی کورد یان بەچاوی خۆیان دیت، لە داخان چاویان چووە پشتی سەر، دڵتەنگ بوون، نارەحەت بوون، کێچیان کەتە کەوری، دەستیان کرد بە بۆمبارانی شاری سلێمانی هەروەها لە ٤/٣/١٩٢٣ز ١٨ تەیارەی جەنگییان ناردەسەر، شێخ لە ١٩/٧/١٩٢٣ز سلێمانی بەجێهێشت، شەڕ درێژەی پێدا، بەرەبەرە لەشکری شێخ زەعیف دەبوو، کوردەکان و سەرۆك هۆز و عەشیرەتەکان جودا دەبوونەوە، ئینگلیز بە پلە و پایە و بە پارە خەڵکی بۆ خۆی ڕاکێشا، شۆڕشەکە کزبۆوە، ساڵی ١٩٢٦ز کۆتایی بە حکومەتەکە هات، سلێمانی و کوردستان گەڕاوە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی (عێراق)، شێخ لە گوندی (دارکەلی) سەر بە (بازیان) نیشتەجێ بوو.

کۆچی دوایی: شەوی ٩/١٠/١٩٥٦ز لە نەخۆشخانەی حەیدەرییەی بەغدا، ماڵئاوایی یەکجاری لە دۆست و برادەرانی کورد و کوردستان کرد، ئەو هەموو خەم و خەفەت و پەژارەی لەگەڵ تەنە پیرۆزەکەی، بردە ژێر خاکەکەی هۆدەی مزگەوتی گەورەی سلێمانی خزمەت کاك ئەحمەدی شێخی بابیری، کوردیش لەوێ ڕۆژێوە هەر فرمێسکان دەبارێنن وەکو باران، (کاوێس ئاغا)ش لاوکان و حەیران دەڵێ، گاز دەکا بە سێ دەنگان: هاوارە منۆ هاوارە منۆ کورد خائینۆ کورد خائینۆ....

حەمدی شاعیریش دەڵێ:

وەك (مەدینە) بێ نەبی بێ، یا (نەجەف) بێ، بێ عەلی

شاری (غەزنە)[1]ش ئێستە بێ مەحمودە وەك (داریکەلی)[2]

سەرچاوەکان:

١. ژیناوەری زانایانی کورد ٦٩٥.

٢. شۆڕشەکانی کورد ٧٨ – ١٤٧.

٣. تأریخ مشاهیر کورد / فارسی /٣/٥٩٧ – ٦١٥.

٤. الأعلام ٢/١٧ /٧/٣٢٦.

٥. بنەماڵەی زانیاران ٣٥٤.

٦. تأریخ السلیمانیة ٢١٩ – ٢٢٤.

٧. مێژووی ئەدەبی کوردی ٥/٣٩ تا ٣٠٥ /٦/١٧٣ – ١٨٣.

٨. الأکراد في بهدینان ٧٩.

٩. شۆڕشی ئیبراهیم خان دەلۆ ١٥٨ – ١٦٠.

١٠. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٧/٢١٧ – ٢١٨.

---

[1] غەزنە: شاری سولتان مەحمودە.

[2] دوای بەرپابوونی شۆڕش، شێخ لەو شوێنە نیشتەجێ بووە.

١١. نوربەخش ٩ – ١٠.

١٢. معجم أعلام الكورد ٦٤ تا ٧٢٠.

١٣. أعلام كورد العراق ٥٩٤ تا ٨٠٢.

مەحمود شەمسەدین کوردی (١٥٧٩)

ناوی مەحمودە، نازناوی شەمسەدینە، مەزهەبی حەنەفی بووە، زانایەکی مەزن و بڕواچاك و دڵپاك و بێ گەرد بووە، زۆر هۆنراوەی زانستی لەبەربووینە لە قوتابخانەی (حەسەن) دەرسی داوە، کاربەدەستان ڕێزیان لێناوە، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٧٦٧ك – ١٣٦٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣٤٣.

مەحمود عەبباس عەبدالانی (١٥٨٠)

ناوی مەحمودە، کوڕی عەبباسی کوڕی سولەیمانە، لە گوندی (عەودالان) هاتەدنیا هەر لەوێ لە خزمەت باوکی پەروەردە بوو، بووە مەلا، دەرسی دەدا، پاشان کرا موفتی (کۆیە)، دوایی سەفەری کرد بۆ (حەلەب)، دوو مانگ ماوە چووە (دیمشق) لەوێ چووە (حەج) گەڕاوە (دیمشق)، ماوە لەوێ تا ساڵی ١١٧٣ك – ١٧٥٩ز کۆچی دوایی کرد، لە خوار چیای قاسیون بە خاك سپێردرا، کتێبی (زبدة الأنفاس في تفسير سورة الإخلاص)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. سلك الدرر ٤/١٢٧.

٢. معجم المؤلفين ١٢/١٧٣.

٣. إيضاح المكنون ٣/٦٠٩.

٤. الأعلام ٨/٥٢ /١٠/١٤٠.

٥. معجم أعلام الكورد ٦٩٤.

٦. علماء ومدارس في أربيل ٨٦.

٧. هدية العارفين ٦/٤١٦ – ٤١٧.

مەحمود عبدالرحمان (ڕاجی) (١٥٨١)

ناوی مەحمودە، کوڕی عبدالرحمانی کوڕی مەلا ئیبراهیمی کوڕی مەحمودی کوڕی بەهرامە، عەشیرەتی (جاف)ە، ساڵی ١٩١٢ز لە گوندی (تۆبزاوە)ی دوکان هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (کۆیە)، لای مەلا ئەبوبەکر و مەلا صادیق و مەلا مەعصوم و مەلا تەوفیق قۆناغەکانی بردەسەر، لە کۆتاییدا چووە لای مەلا محەممەدی جەلی زادە ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی لەم شوێنانەکرد: (گلنیر) (قورقورە) (خرابە) (سابوراوە)، ساڵی ١٩٧٥ز کۆچی دوایی کرد، مامۆستا جگە لە کوردی، عەرەبی و فارسی و تورکی دەزانی.

دیوانی شیعری هەیە، نازناوی شیعری (ڕاجی)یە، نمونەی شیعری:

دڵم پڕ سۆزە دەردم بێ دەوایە   سەرم سەرخۆشە (بیرەم) لێ قەزایە
خەیاڵم هەر خەیاڵە و خاڵە دائیم   دڵم پڕ زیکر و هاواری خودایە

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

مەحمود عبداللە خەرپانی (١٥٨٢)

ناوی مەحمودە، کوڕی شێخ عبداللە ی تەکیەییە، ساڵی ١٢٥٠ك – ١٨٣٤ز لە گوندی (خەرپان) هاتەدنیا، منداڵ بوو باوکی کۆچی دوایی کرد، برایەکانی بەخێویان کرد، لەبەر خوێندنیان دانا، لە قوتابخانەی خۆیان قۆناغەکانی بردەسەر، لە کۆتاییدا چووە (کەرکوك) لەوێ ئیجازەی وەرگرت، لە مزگەوتی گەورەی (هەڵەبجە) کرا پێش نوێژ و وتارخوێن و دەرس بێژ، خەریکی کاروباری مەلایەتی بوو، تا ساڵی ١٣١٩ك – ١٩٠١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٥٩ – ٥٦٠.

٢. بنەماڵەی زانیاران ٢٠٥ – ٢٠٧.

مەحمود عبدالله دشەیی (١٥٨٣)

ناوی مەحمودە، کوڕی عبداللّٰهی کوڕی مـەحمودی (دشـە)یە، سـاڵی ١٣١٦ك – ١٨٩٨ز هاتەدنیا، خوێندی تا شارەزا بـوو لـە زانسـتەکان، بـە تایـەت لـە شـەریعەت و ئوصول و فەلسەفە دەستی باڵا بوو، دەرسی دەداوە، چەند کەسی پێگەیاند و کردنیە مەلا، پاش کۆچی دوایی باوکی لە جێگای ئـەو کـرا قـازی و مـودەرریس لـە قوتابخانـەی (دار الإحسان)ی (سنە).

مامۆستا زاتەکی بەڕێز و حورمەت بوو، لـەناو خـەڵکان قسـەی وەردەگـیرا بـۆ پێکهینانەوە و ئاشت بوونەوەی هاوڵاتیان دەورێکی سەرەکی هەبوو، چەند دانراوی خـۆی هەنە، خەریکی خزمەتی ئایین بوو تا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ٢/٣٨٤.

مەحمود عبدالله نەقشبەندی (١٥٨٤)

ناوی مەحمودە، کوڕی عبداللّٰهیە، خەڵکی (دیاربەکر)ە، تەریقەتی نەقشبەندی بووە، ساڵی ١٠٧٧ك – ١٦٦٦ز لە (بروسە) کۆچی دوایـی کـرد، کتێبـانی (رسـالة النـور) و (شرح أوراد الفتحية)ی داناون.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/١٧٤ – ١٧٥.

٢. هدية العارفين ٢/٤١٧.

مەحمود عبدالعزیز شۆڕیجە (١٥٨٥)

ناوی مـەحمودە، کـوڕی عـبدالعزیزی کـوڕی محیـەدینی کـوڕی شـێخ حەسـەنی گلەزەردەی کوڕی شێخ محەممەدی نۆدەیی بەرزنجی یە، لە گوندی (وەنە لەکـە)ی سـەر بـە (قەرەحەسەن) هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێنـدن، دوای خـەتمی قورئـانی پـیرۆز چـووە

مزگەوتی نائیب ئۆغلی لە (کەرکوك) لای مەلا محەممەدی (قرکەیی) دەخوێند، هەروەها تەریقەتی (قادری) لە کاك ئەحمەدی شێخ وەرگرت، لەلایەن شێخ کرا (خەلیفە).

ئەمجا چووە گوندی (شۆربجە)، لەوێ مزگەوتی دروست کرد، لە تەك مزگەوت تەکیەی بۆ مریدان دامەزراند، بەم شێوەیە لە خزمەتی ئایین بوو، تا ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (الأشرفية): ناسراوە بە: (بحر الأنساب) بەتێر و تەسەلی باسی بنەماڵەکانی سەیدەکانی بەرزنجە دەکا، سەرچاوەکی بڕواپێکراوە، وە (عەقائید و تەصەووف) و (تەفسیری فارسی) و (هۆنراوەی فارسی).

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٥٨ – ٥٥٩.

مەحمود عەلی حەڕانی (١٥٨٦)

ناوی مەحمودە، کوڕی عەلی کوڕی نەصری کوڕی مەنصوری کوڕی هبةالله ی (حەڕانی)یە، نازناوی ئەبوسەنایە، لە شەریعەت دەستی باڵا بووە، کتێبی (الأنبا عن تحريم الربا)ی داناوە.

سەرچاوە: الذيل على طبقات الحنابلة ٣٨/٤.

مەحمود عەلی داقوقی (١٥٨٧)

ناوی مەحمودە، کوڕی عەلی مەحمودی کوڕی موقبیلی کوڕی سولەیمانی کوڕی داودە، خەڵکی (داقوق)ە، لە ١٦ی جیمادی یەکەم ساڵی ٦٦٣ك – ١٢٦٥ز هاتەدنیا، لای باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (بەغدا) و (شام) بووە زانایەکی بەناوبانگ، لە فەرموودە و ئامۆژگاری بێ وێنە بوو، لە نووسین و شیعر و ووتارخوێنی لە چەرخی خۆی یەکەم بوو، زاتەکی بەڕێز و بەوێر و قسەخۆش بوو، ماقوڵان دەهاتنە زیارەتی، لە دیدەنی تێرنەدەبوون، چەند مامۆستای پێگەیاندن، لەسەر دەستی ئەو دەرچوون.

دانراوەکانی: (مطالع الأسرار) و (الکواکب الدرية).

ڕۆژی دوشەممە دوای نوێژی عەسر، ٢٠ی مانگی (محرم) ساڵی ٧٣٣ك – ١٣٣٢ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی ئیمامی ئەحمەد بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٤٢١ – ٤٢٣.

٢. معجم المؤلفين ١٢/١٨٣ – ١٨٤.

٣. شذرات الذهب ٦/١٠٦ – ١٠٧.

٤. هدية العارفين ٢/٤٠٨.

مەحمود عەلی هەولێری (١٥٨٨)

ناوی مەحمودە، کوڕی عەلی کوڕی محەممەدی کوڕی بەکری هەولێری زێڕینگەرە، زاتەکی چاك و بەدین و لەسەرەخۆ بووە، شەریعەت زان بووە، لە مەزهەبی شافیعی شارەزا بووە، ماوەك خەریکی نەحو بوو، دوای نوێژی هەینی ١٣ی ڕەبیعی دووەم، ساڵی ٦١٩ك – ١٢٢٢ز کۆچی دوایی کرد، شاعیر بووە، بە عەرەبی دەڵێ:

فكنْ معَ اللهِ في سرٍّ و في عَلَنْ   واللهُ يعطيكَ لا السلطانُ والبشرْ

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/١٨٤ /٢/٣٠٦.

٢. معجم أعلام الکورد ٦٩٤ – ٦٩٥.

مەحمود عومەرهانی (١٥٨٩)

ناوی مەحمودە، کوڕی عومەری کوڕی محەممەدی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی شوجاعە، ساڵی ٥٦٤ك – ١١٦٨ز لە شاری (هانی) سەر بە (دیاربەکر) هاتەدنیا، زانایەکی شاعیر و دکتۆرەکی چاك بوو، چەند کتێبی دەربارەی داودەرمان داناوە، لەوانە: (المسائل) و (قانون الحکم) و (الغرض المطلوب في تدبير المأکول والمشروب)، جگە لە دیوانی شیعر.

مامۆستا لای خاوەنی (دیاربەکر) زۆر بەڕێز بوو، پاشان چووە (حەما) لای مەلیك مەنصور، هەروەها مەلیکەکانی (شام) خۆشیان دەویست، بە تایبەت مەلیك ئەشرەفی خاوەنی (دیمشق)، ساڵی ٦٣٥ك – ١٢٣٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. کشف الظنون ٢/١٢٠٢.
٢. شذرات الذهب ٥/١٧٧.
٣. إیضاح المکنون ٢/١٤٦.
٤. معجم أعلام الكورد ٦٩٥.
٥. معجم المؤلفین ١٢/١٨٥.
٦. هدية العارفین ٢/٤٠٥.

مەحمود فەقیرالله (١٥٩٠)

ناوی مەحمودە، کوڕی عبدالرحمانی کوڕی عبدالقادری کوڕی ئیسماعیلی دیاربەکرییە، ناسراوە بە: (فەقیرالله)ی تلوی، ساڵی ١١٧٤ك – ١٧٦٠ز هاتەدنیا، زانایەکی ئەهلی تەصەووف بوو، هەروەها شاعیر بووە لە مانگی ذی القعدەی ساڵی ١٢٦٣ك – ١٨٤٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١٢/١٧٤.
٢. هدية العارفین ٢/٤١٨.

مەحمود کۆکۆیی (١٥٩١)

مامۆستا مەلا مەحمود، دەوری ساڵی ١٢٧٠ك – ١٨٥٣ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، هاتووچووی قوتابخانەکانی (هەڵەبجە)ی دەکرد، پاشان چووە خزمەت مەلا سەید عبدالرحیمی مەولەوی، ماوە لەوێ تا چاك شارەزابوو لە زانستەکان، بەتایبەت لە هۆنراوەکانی مامۆستای.

كۆتایی بە خوێندن هێنا، بووە مودەرریس لەلایەن شێخ عەلی حوسامەدین، پاشان چووە گوندی (ئەبوعوبەیدە)، لەوێش باری كرد بۆ شاری سلێمانی، بووە مەلای مزگەوتی مەلا ئەمین مام ڕۆستەم، لەوێش چووە مزگەوتی مەحمود پاشای جاف لە (قزلبات)، دوایی چووە گوندی (باوەكۆچك) لای خزمەكانی، زۆری پێ نەچوو لە ١٣٣٤ك – ١٩١٥ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدین ٥٦٢.

مەحمود محەممەد ئورمەوی (١٥٩٢)

ناوی مەحمودە، كوڕی محەممەدی كوڕی حامیدە، خەڵكی (ورمێ)یە، پاشان چوویتە (قەرافا)، زانایەكی صۆفی و فەرموودەناس و ڕێزمان زان بووە، بۆ وەرگرتنی زانیاری ئایین هاتووچۆی زۆركردووە، مەزهەبی شافیعی بووە، كتێبی (التنبیە)ی هەموو لەبەربووە، زاتەكی بە دین و شارەزا و ئاگاداربووە، ساڵی ٦٤٧ك – ١٢٤٩ز هاتەدنیا، لە مانگی جیمادی دووەم، ساڵی ٧٢٣ك – ١٣٢٣ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوەكان:

١. البدایة والنهایة ١٤/١١٤ – ١١٥.

٢. شذرات الذهب ٦/٦٢.

مەحمود محەممەد ئۆمەرگومبەتی (١٥٩٣)

ناوی مەحمودە، كوڕی محەممەدە، خەڵكی گوندی (ئۆمەرگومبەت)ە، شێخ ئیبراهیم فەسیح دەڵێ: {ئەوەش یەكە لە زانایەكانی تەریقەتی نەقشبەندی، موفتی (كۆیە) بوو، لە ئەستێرەناسی دەستی باڵابوو، (تشریح الأفلاك) و سەرەتای حاشیەی خەیالی و عبدالحكیم سەیلەكوتیم لە خزمەت خوێند، ئەویش لەلای باوكی خوێندووە، ئەویش لەلای ئەحمەدی تەبەقچەلی، ئەویش لەلای باپیرم و لەلای مەلا عبدالرحمان ڕۆژبیانی}.

سەرچاوەكان:

١. عنوان المجد ١٤٢.

٢. أربيل في مختلف العصور ١٠٧ – ١٣٤.

٣. علماء ومدارس في أربيل ٨٤.

مەحمود محەممەد بێتوشی (١٥٩٤)

ناوی مەحمودە، كوڕی شێخ محەممەدی كوڕی شێخ ئیسماعیلی كوڕی ئیبراهیمی كوڕی عێزەدینی ئالانی بێتوشی یە، برای مەلا عبداللە ی بێتوشی یە، زانایەكی زیرەك و زەین تیژ بووە، لە بارەی زیرەكی دەگێڕنەوە: {لەو كاتی لەگەڵ مەلا عبداللەی برای بەڕێ كەتن لە كوردستان بۆ (ئەحسا)ی سعودیە، پارە و خەرجییان لێ بڕا، (قاموس)[1] و (توحفە)یان لابوو، هەریەك چوار بەرگی گەورەیە، مامۆستا مەحمود توحفەكەی لەبەركرد، مەلا عبداللە قاموسی لەبەركرد، هەردوو كتێبیان فرۆشت بۆ خەرجی ڕێگە}.

وادیارە خوای گەورە بەهرەیێكی ئەوتۆی بەو دوو زانایە بەخشیوەو زەینیان هەروەكو شریتی (كاسێت) بووە، شتیان خوێندووتەوە و تۆماربووە و هاتیتەبەریان، دەنا ئەو دوو كتێبی وا گەورە و قورس و پڕ كێشە، لە كاتی سەفەر و ماندووبوون و برسیتی چۆن لەبەركران ؟ ﴿ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم﴾، (ئەلجومعە/٤).

مامۆستا مەحمود نامیلكەی تەراویحی ڕەمەزانی هەیە، سەرەتا دەڵێ: {بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الذي بيَّنَ الفروض والسنن، والصلاة والسلام على من سلك أكمل السنن،...} لە كۆتایی دەڵێ: {الحمد لله على ظهور الصواب، والصلاة والسلام على خير من أوتي الكتاب، واستخرجه واستنبطه الفقير الى الله الغني الصمد، خادم طلبة العلم، محمود البيتوشي بن محمد}.

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی كورد ٥/٣٥٤ تا ٣٥٦.

---

[1] مەبەست كتێبی: (القاموس المحيط)ی فەیرۆز ئابادی یە..

مەحمود محەممەد دشەیی (١٥٩٥)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەلا محەممەدە، ساڵی ١٢٢٧ك - ١٨١٢ز لە گوندی (دشە) ناوچەی (جەوانرۆ) هاتەدنیا، منداڵ بوو باوك و دایکی کۆچی دواییان کرد، بەڵام کۆڵی نەدا و وازی لە خوێندن نەهێنا، ماوەك چووە (سنە) لای مەلا فتح الله، پاشان چووە لای مامۆستا (ابن الحاج)، دوایی گەڕاوە لای مەلا فتح الله ئیجازەی وەرگرت، هەروەها تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عوسمانی تەوێڵە وەرگرت، لەلایەن شێخ کرا (خەلیفە)، دەستی کرد بە کاروباری مەلایەتی و دەرسدانەوەی فەقێیان، مامۆستا خەتی خۆش بوو، لە هەموو جۆرە نووسینەکان زانیاری بەهێزبوو، بە تایبەت لە (نسخ)، بە دەستی خۆی هەژدە جار قورئانی پیرۆزی نووسیتەوە، ساڵی ١٢٨١ك - ١٨٦٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ١/٤٣٣.

مەحمود محەممەد شێخانی (١٥٩٦)

ناوی مەحمودە، کوڕی سەید محەممەدی کوڕی سەید عەلی یە، مەزهەبی شافیعی بووە، تەریقەتی قادری بووە، (شێخانی)یە، شێخان: عەشیرەتە، هەروەها چەند گوند هەنە لە عیراق و ئێران بەو ناوە، لەوانە شێخان گوندێکە نزیك (شنۆ) دانەری تەصریفی مەلا عەلی خەڵکی ئەم شوێنەیە.

مامۆستا شێخانی: لە مەدینەی پیرۆز نیشتەجێ بووە، مامۆستا شێخ عبدالغنی نابلسی دەڵێ: {ساڵی ١٢٠٥ك - ١٧٩٠ز لە مەدینەی پیرۆز لەگەڵ مەلا مەحمودی کوردی شێخانی کۆبومەوە}.

مامۆستا نووسین و دانراوی هەنە لەوانە: (كفاية المؤمنين): هەروەها بە: (عروة الوثقى) و (ختام المسك) ناودەبردرێ، وە (حسن الخاتمة وأدل الخيرات وأحسن التوسلات): ئەم کتێبەی لەسەر داوای شێخ ئیبن حەجەر لە خەودا داناوە، لە (ڕەوضە)ی پیرۆز مزگەوتی گەورەی خۆشەویست (درودی خوای لێ بێ) تەواوی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوە ٢/١٤٦ – ١٥٠ – ٣٤٢ – ٣٤٥.

٢. جامع كرامات الأولياء ٢/٤٥٢.

مەحمود محەممەد عەینتابی (١٥٩٧)

ناوی مەحمودە، کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالله یە، نازناوی بەدرەدینە، خەلکی (عەینتاب)ە، مەزهەبی حەنەفی بووە، سەفەری کرد بۆ ولاتی (ڕۆم)، گەڕاوە (عەینتاب) لەمزگەوتی (مؤمن) کۆڕی ئامۆژگاری بەستا، خەلکان زۆر لەسەر دەستی گەڕانەوە، دوایی چووە (قودس)، چووە (حەلەب) ساڵی ٨٠٥ك – ١٤٠٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٧/٥٤.

مەحمود محەممەد گۆرانی (١٥٩٨)

ناوی مەحمودە، کوڕی محەممەدی کوڕی یەزیدی گۆرانی یە، لە (سەقز) هاتووتەدنیا، لەتەمەنی هەژدە ساڵیدا لەخەودا پێیان ووت: {شێخ محەممەدی حەفناوی، شێخی تووە}، کە لە خەو هەستا پرسیاری کرد: ئەو شێخە لە کێ یە؟ وەلامیان داوە: ئەو شێخە لە (میصر)ە، چووە خزمەت شێخ، تەریقەتی خەلوەتی لێ وەرگرت.

مامۆستا زاتەکی بەدین و دلپاك بووە، کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، چەند جار لەخەودا بەخزمەت پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) گەیشتووە، هەروەها زۆرجاران بەخزمەت حەزرەتی خدر گەیشتووە، ساڵی ١١٩٥ك – ١٧٨١ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد.

چەند دانراوی هەنە، لەوانە: (الأنوار اللائحة والأسرار الناجحة) و (السلوك لأبناء الملوك) و (نصيحة الأحباب) و (رسالة الحكم – الحكم الكردية): عبدالقادر عبداللطیف بیساری طەڕابلسی شەرحی کردوە بەناوی (إحياء القلوب) ساڵی ٢٠٠٤ز لە هەولێر چاپ کرا.

سەرچاوەکان:

١. جامع كرامات الأولياء ٢/٤٥٢ – ٤٥٥.
٢. الأعلام ٨/٦٢.
٣. هدية العارفين ٦/٤١٧.
٤. إيضاح المكنون ٣/١٤٦.
٥. معجم أعلام الكورد ٦٩٥.
٦. إحياء القلوب ٥ – ١٠.
٧. معجم المؤلفين ١٢/٩٢ – ٢٠١.

مەحمود محەممەد واوانی (١٥٩٩)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەلا محەممەدە، لە مەلا زادەکانی (واوان)ی (سەردەشت)ە، ساڵی ١٩٣٩ز لە گوندی (بناوێ) سەردەشت هاتەدنیا.

دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغەکانی لەو شوێنانە بردنەسەر: (ئالواتانی) سەردەشت، (خەلیفەلیانی) نەغەدە، (نەلاس)، (گەناو)ی عێراق، ساڵی ١٩٦٣ز چووە (گەلالە) لای مەلا محەممەدی بۆکانی ڕەئیس کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی وەرگرت.

دەستی کرد بە مەلایەتی و دەرسدانەوە، ساڵی ١٩٧٩ز چووە (نەلاس) ساڵی ١٩٩٤ز چووە (حەج)، لەوێ لەگەڵ (بن باز) و بەرپرسانی (دار التوجیه) و (دار الإفتاء) کۆبۆوە، مامۆستا زانایەکی زیرەکی وردبین و بیرتیژ بوو، لە شەریعەت و مێژوو شارەزا بوو.

سەرچاوە: فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان ٣١٦.

مەحمود مەحمود هەولێری (١٦٠٠)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەلا مەحمودە، لای باوکی دەستی کرد بە خوێندن، ساڵی ١١٩٠ك – ١٧٧٦ز چووە (موصل) لای مەلا عبدالرحمان دەباغ و چەند زانایانی خوێند، لە ١٢١٧ك – ١٨٠٢ز ئیجازەی لە مەلا یەحیای مزوری وەرگرت، پاشان کرا مەلای

شافیعییەکان لە مزگەوتی ئەمین پاشای جەلیلی، مامۆستا زاتەکی بە دین و چاك ر کردەوە ڕێك بوو، لە شەریعەت ئاگادار بوو، کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی چاك دەزانی، یاسین عومەری مێژووناس دەڵێ: {خۆم دیتم دەرسی فارسی دەداوە}.

ناوبراو خەتی خۆش بوو، لە خۆشنووسی بەناوبانگ بوو، مێژووی لە دایکبوون و کۆچی دوایی لەلام دیار نیە، ئەوەی دیارە ئەوەیە: یەکە لەو زانایە مەزنانەی کۆتایی صەدەی ١٢و سەرەتای صەدەی ١٣.

سەرچاوەکان:

١. غاية المرام ٨١.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٢٣٣ – ٢٣٤.

مەحمود مەزناوی (١٦٠١)

مامۆستا مەلا مەحمود خەڵکی گوندی (مەزناوە)ی (پشدەر)ە، دەوری ساڵی ١٨٥٨ز هاتووتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، گەڕا لە چەند شوێنان و حوجرەی فەقێیان قۆناغەکانی بڕین، تا ساڵی ١٢٩٤ك – ١٨٧٧ز چووە شاری سلێمانی لای شێخ عبدالقادری موهاجیر (تقريب المرام) و (تميم المرام)ی خوێند، لە خزمەت ئەو کۆتایی بە خوێندن هینا، لەبەر ئەوەی مامۆستا مریدی شێخ عەلی خالیصی کەرکوك بوو، گەڕاوە لای ئەو بووە مەلا، شێخ مەدرەسەی بۆ دروست کرد، لەوێ دەستی کرد بە دەرسدانەوە و نووسین و حاشیە دانان، ساڵی ١٢٨٨ك (عبداللە یەزدی) لە مزگەوتی (سورخ – سۆر) نووسیوە.

هەروەها چەند دانراوی شێخ قادری نووسینەوە، لەوانە: (شرح النموذج في العقائد) و (شرح الزوراء والحوراء) و (حاشية على اللاري).

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٣٤ز کۆچی دوایی کرد.

ڕوداوێك: جەنابی شێخ مصطفای نەقشبەندی دەیفەرموو: {مەلا مەحمودی مەزناوەی زۆر دەست کورت بوو، نەیدەتوانی کرێی خانووەکەی بدا، ڕۆژەکی (زستان) و

باران، لەماڵەوە دێ بۆ مزگەوت، کۆلانە و ڕێگایەکە قوڕدەبی، ئەویش سەرمایتی و شەکی تەڕ دەبی، هەناوی بەتاڵە و برسی دەبی، چاو بلند دەکا، قەسرێکی خۆش و ڕازاوە دیارە، خاوەنەکەشی پیاوێکی خراپە، ناوی (حەماو)، لە دڵی خۆی دەڵێ: {خوایە بە قوربانت بم ئەمن بەخۆ و بەو هەموو عیلمە دەبینی وەزعم چۆنە، ئەو حەماوە خۆرییەش چ سالتەنێکت پێداوە؟}.

لە ناکاو دەنگەك لەسەرەوە گازی دەکا: {مەلا مەحمود ڕازی قەسرەکت پێ ببەخشین، وەکو حەماوت لێ بکەین؟} مامۆستا سەرسام دەبی، توانای ڕۆیشتنی نامینێ، بەردەبیتەوە، دەکەویتە ناو ئاو و قوڕەکە، هاوار دەکا بە دەنگی بەرز، چەند جار: {ناویتم قەسر نابم بە حەماو، ناوێتم قەسر نابم بە حەماو....} خەڵکان دێن هەڵی دەگرن، پاکی دەکەنەوە، وادەزانن گۆڕاوە، تا ڕووداوەکەیان بۆ دەگێڕیتەوە.

(مەزناوی) شیعری و فارسی و عەرەبی هەیە، نازناوی (هجری)یە، حاشیەی لەسەر زۆربەی کتێبانی خوێندن هەنە، بەتایبەت (جمع الجوامع) و شەرحی (تهذيب الكلام)، لە مەتحی کتێبی مامۆستای خۆی کە (شەرحی تەهزیب)ە، دەڵێ:

جزاكَ اللهُ يا تاجَ الكرامِ	بما وشَّحْتَ تهذيبَ الكلامِ
سقَيْتَ الدين رحراح اليقين	سقاكَ اللهُ في دارِ السلامِ
جزاكَ الحقُ في الدنيا بعفوٍ	وفي العُقبَى بحُورٍ في الخيامِ
أعبدَ القادرِ التخيِّ بُشرَى	لَكُم بالفوزِ مِن هولِ القيامِ
شربْتَ الراح من كأسِ النبيِّ	بفضلِ الربِّ مِن حُسْنِ الختامِ

سەرچاوەکان:

١. معالم الطريق ٢٢.

٢. علماؤنا ٥٦٠ - ٥٦١.

٣. بوژاندنەوە ٢/٩٧ - ١٠٠.

مەحمود مەهدی جەوانرۆ (١٦٠٢)

ناوی مەحمودە، کوڕی مەهدییە، لە سەیدەکانی پیرخدرییە، ساڵی ١٣٠٠ك – ١٨٨٢ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە قۆناغی کۆتایی چووە لای مەلا عەلی حیکمەت ئەفەندی لە (کەرکوك)، هەر لەوێ ساڵی ١٣٣٠ك – ١٩١٢ز ئیجازەی وەرگرت، چووە (بیارە) ئیجازەی دووەمی لە مەلا عبدالقادر وەرگرت، بووە مەلا لە ناوچەی گەرمیان لای حەسەن بەگی سولەیمان بەگ، دوایی چووە (بالك) دوایی چوە (درەتفی) ناوچەی (مەریوان)، پاشان چووە (خانەقین) لەوێ سەرپەرشتی خانەقای شێخ عومەری دەکرد، پاشان چووە (حەج) لەوێ لەگەڵ مەلیك سعود کۆبۆوە و ئامۆژگاری کرد، دوایی لەگەڵ مەلیك فەیصەڵی یەکەم کۆبۆوە.

مامۆستا عبدالکریم (مدرس) دەڵێ: {مامۆستا ساڵی ١٣٥٦ك – ١٩٣٧ز هاتە (بیارە) منیش بۆ بەرەکەت ئیجازەی دووەمم لێ وەرگرت، چونکە ئەو ئیجازەی لە مەلا قادر وەرگرتووە، ئەویش لە مەلا ئەحمەدی نۆدشەی ئەویش لە مەلا محەممەدی خەتێ}، مامۆستا جەوانرۆیی ساڵی ١٣٦٣ك – ١٩٤٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. یادی مەردان ٢/٥٧٤.

٢. علماؤنا في خدمة العم والدين ٥٦٣.

مەحمود یوسف طاڵەبانی (١٦٠٣)

ناوی مەحمودە، کوڕی یوسف ئاغای حاکمی قەرەداغە، ساڵی ١٧١٧ز لە (قەرەداغ) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لەلایەن مەلا چاکەکانی ئەو سەردەمی تەواوی کرد، تەریقەتی قادری لە شێخ ئەحمەدی لاهوری وەرگرت ساڵی ١٧٤٧ز لە گوندی (ڕەمەزان مامکە) تەکیەی دروست کرد، ئێستا ئەو شوێنە ناودەبردرێ بە (تەکیە)، ساڵی ١٨٠٠ز کۆچی دوایی کرد، لەسەر وەسیەتی خۆی لەو جێگایەی ئێستا تەکیەی طاڵەبانیە بە خاك سپێردراوە، (شێخ مەحمود) شەرحی هەژدە بەیتی مەسنەوی دەربارەی

تەصەووف بە زمانی فارسی کردووە، شێخ ئەحمەدی کوڕی بووە جێگری، ئەویش ساڵی ١٨٤١ز کۆچی دوایی درد، لە تەك باوکی بە خاك سپێردرا، یازدە کوڕی هەبوو، لەوانە: شێخ عبدالرحمان لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٥٥ -٥٥٨.

٢. ژیناوەری زانایانی کورد ٦٠٧ – ٦١٢.

٣. تأريخ مشاهير كورد ٢/١٦٩.

٤. معجم أعلام الكورد ٢٩١ – ٤١٤.

٥. بنەماڵەی زانیاران ٥٦٧–٥٧١–٥٧٤–٥٨٥–٥٩٢–٥٩٦–٦٠٢.

٦. مێژووی ئەدەبی کوردی ٤/٢٧٩ – ٣٤٤.

محیەدین حەسەن کوردی (١٦٠٤)

ناوی محیەدینە، کوڕی حەسەنی کوڕی مەرعی دیاربەکرییە، ساڵی ١٣٣٠ك – ١٩١٢ز لە گەڕەکی (حیواطیة) لە (دیمشق) هاتەدنیا، لەلایەن باوك و دایکی پەروەردە بوو، دایکی لەلای ژنێکی قورئان خوێن لەبەر خوێندنی دانا، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، ساڵی ١٩٢٤ز ناردیانە لای مەلا عێزەدینی (قسوسی)، دوایی بۆ خوێندن چووە (عەممان)، گەڕاوە (دیمشق) ماوەی پێنج ساڵان خەریکی زانستەکانی قورئانی پیرۆز بوو، تا شارەزایی تەواوی لە هەر حەوت جۆرە خوێندنەوەکان پەیدا کرد، پاشان کتێبانی (قطر الندی) و (شذور الذهب) و (أزهرية) و (ابن عقيل)ی خوێندن، لەبابەتی شەریعەت (عمدة السالك) و (ابن قاسم) و (التحرير) و (مغني المحتاج)ی خوێند، لە ئوصول (ورقات)ی خوێند، کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە مزگەوتی (الذهبية)، لە ٧/٧/٢٠٠٩ کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: پێگەی ئەنتەرنێت.(http://ar.wikipedia.org/wik)

محیەدین قزلباخی (١٦٠٥)

مامۆستا شێخ محیەدین قزلباخی، لە شێخەکانی ناوچەی (سەقز)ە، بۆ خوێندن چووە (بیارە)، تەریقەتی لە شێخ نەجمەدین وەرگرت، کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی وەرگرت، چووە (هەڵەبجە) لەوێ کرا مەلای مزگەوتی (خانم) کە بەناوی خێزانی عوسمان پاشای جاف دروست کرا، پاشان کرا مودەرریس ساڵی ١٣٣٢ك – ١٩١٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: یادی مەردان ٢/٥٨٩ – ٥٩٠.

موخەللەد یەزید حەڕانی (١٦٠٦)

ناوی موخەللەدە کوڕی یەزیدە، خەڵکی (حەڕان)ە، یەکە لە زانایە بڕواپێکراوەکان لە فەرموودەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی)، مامۆستای ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەمبەل بووە، مامۆستا زەهەبی فەرموودەناس دەڵێ: { (موخەللەد) بەڵگەیە بۆ فەرموودەکانی ڕاست و دروست}، ساڵی ١٩٣ك – ٨٠٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. سیر أعلام النبلاء ٦/٤٢٩.
٢. الأنساب ٢/٢٣٢.
٣. اللباب ١/٣٥٣.

موراد وەیسی زەنگەنە (١٦٠٧)

ناوی مورادە کوڕی وەیسی کوڕی مورادە، عەشیرەتی (زەنگەنە)یە، ساڵی ١٨٧٠ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە (نەجەف) تەواوی کرد، بڕوانامەی وەرگرت، هاتە مزگەوتی (کاظمیة) لە بەغدا، دەرسی دەدا، دوایی چووە (کەرکوك)، پاشان کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن لە (خانەقین)، زانایەکی بێ فیز و خێرخواز و ڕوو لە چاکە بوو، دۆستی هەژاران بوو، هەوڵی برایەتی نێوان سوننە و شیعەی دەدا،

حەزی لە نووسین و شیعر بوو، شیعری کوردی و عەرەبی هەیە، ساڵی ١٩٧٥ز کۆچی دوایی کردووە.

دانراوەکانی کوردی: (گوڵزاری عیشق): دوو بەرگە، هۆنراوەیە، چاپ کراوە، وە (گوڵزاری حیکمەت).

دانراوەکانی عەرەبی: (روضة الإيمان) و (رسالة الأحكام) و (أثمار الهداية).

سەرچاوە: أعلام كورد العراق ٧٧٥ – ٧٧٧.

مورتەضا مصطەفا کوردی (١٦٠٨)

ناوی مورتەضایە کوڕی مصطەفای کوڕی حەسەنی کوردییە، ناسراوە بە (الأمير الكردي)، لە (دیمشق) هاتەدنیا، لەلای عبدالغنی نابلسی خوێندووە، مەزهەبی حەنەفی بووە، ئەهلی تەصەووف بووە، شاعیر بووە، ساڵی ١١٥٥ك – ١٧٤٢ز کۆچی کرد.

چەند دنراوی هەیە، لەوانە: (تهذيب الأطوار في عجائب الأمصار) و (عقود الجمان في صحبة أبناء الزمان) و (شرح السلوك في رضاء الحق الغني في شرح قصيدة النابلسي عبدالغني).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٢١٦ – ٢١٧.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٠٣.
٣. إيضاح المكنون ٤/٤٤.
٤. هدية العارفين ٦/٤٢٥.

مەروان شوجاع جزیری (١٦٠٩)

مامۆستای فەرموودەناس ناوی مەروانە کوڕی شوجاعی جزیرییە، خەڵکی (حەڕان)ە، لە (بەغدا) فەرموودەی خوێندووە، مامۆستای ئیمامی ئەحمەدی حەنبەل و چەند کەسانی تر بووە، مامۆستا زەهەبی فەرموودەناس دەڵێ: {ئەو فەرموودانەی مەروان دەیان گێڕیتەوە لە پلەی (جوان – حەسەن) دانە}، ساڵی ١٨٤ك – ٨٠٠ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. سیر أعلام النبلاء ٦/٣٢٠.

٢. شذرات الذهب ١/٣٠٦.

٣. الأنساب ٢/٤٣١.

مەسعود ئەحمەد ئاشۆکانی (١٦١٠)

ناوی مەسعودە، کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی فەقێ محەممەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەزیزی کوڕی ڕەسولە، عەشیرەتی (گەردی)یە، ساڵی ١٩٢٤ز لە گوندی (بنەسراوەی گەورە) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت بابی دەستی کرد بە خوێندن، دوای خەتم کردنی قورئانی پیرۆز و تەواوکردنی کتێبە سەرەتاییەکان چووە (بەحرکە) لای مەلا عبداللە ی ئامۆزای (بابم)، ماوەك لەوێ ماوە، پاشان چووە گوندی (خەتە) لای مەلا ئیبراهیم، گەڕاوە (بەحرکە) چەند ساڵ ماوە، گەڕاوە خزمەت بابی لە گوندی (باقرت)ی قەراج ئەوەی مابوو تەواوی کرد، ساڵی ١٩٥٣ز ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، حەفت ڕۆژ ئاهەنگی ئایینی گێڕدرا بەوبۆنە پیرۆزە، زۆربەی مەلا و فەقێیانی قەراج و کەندێناوە و هەولێر و بەڕانەتی ئامادەبوون، ئەرکی مێوانداری لەسەر شانی حاجی مەعروف حاجی پیرداود ئاغا بوو، سەرپەرشتی کاریش مەلا محەممەدی عەلیاوە بوو.

مەلایەتی: بووە مەلا لە گوندی (گردارەق)، پاشان باری کرد، گەڕاوە (باقرت) لەوێ چووە (پێمەڕەبڕ) کەمەك لەوێ ماوە چووە (سەید عوبێد)، لەو هەموو شوێنانە فەقێی هەبوون.

بەشێك لە فەقێیەکانی: مەلا عبداللە ی گردەشێری، مەلا عبدالکریمی خۆشاوی، مەلا عوسمانی گەزنەیی، مەلا طەیبی بەحرکەی (کاکم)، مەلا ئیسماعیل گردارەقی، مەلا محەممەد بەحرکەیی.

ئەمجا چووە (ئاشۆکانی عەبباس ئاغا)، پاشان چووە (پەرپیتان)، لەوێ باری کرد بۆ (شەوزار)، لەوێ چووە هەولێر مزگەوتی حاجی حەیدەر ئاغا لە گەڕەکی ئازادی، لەو ماوەیە ئەو کارانەی پێ سپێردرا:

١. دەرس بێژی لە مزگەوتی قەلا.
٢. دەرس بێژی لە مزگەوتی گەورەی ناو بازاڕ.
٣. ئەندامی ئەنجومەنی زانستی ئەوقاف.

بەرهەمەکانی:

١. نامیلکەی سەرف.
٢. پارچە شیعرەکی کوردی، ئەوە دەقەکەیتی:

ئەفکاری دلّم جەمعە لەبۆ ڕیحلەتی ئەملا
ساعەت بە سعات داعیمە بۆ جێگە و مەئوا

یا ڕەبـی خودا بەسسە لە پاش عوسری یوسر بێ
غەم لابچێ با بادەیی سەبر و هەوەسم بێ

جومعان و ڕەمەزان و لەیلەتوقەدر و هەمو جومعە
شادم کە خودایە، دەلەبەر ئەو هەموو جەمعە

گەر بێتوو، دەم بێتوو، هەوەس بێتەوە ئەمجار
شەرتبـی چ نەکەم، غەیری عبودییەتی جەببار

خوایە دەبەسە، ئاهو نزەم، گەشتە سەماوات
گەر ڕوو ڕەشیشم، ئەمما ئەوە هاتیمە دەخالات

بۆ خاتری (محەممەد)، کە شەفیعە لە جەزایێ
(موسا) کە نەجاتی بوو لەوێ بەحر و بەلایێ

(عیسا) کە ڕەفع بوو لە ئەرز چوو بۆ سەمایێ
کەشتیت کەلە بۆ (نوح)ی دروست کرد لەسەراوێ

(مەسعود)ی دە ڕزگارکە، لەوێ دەرد و بەڵایێ

ئەمسالی ئەوی (مسّني) گۆ نێو دەرد و بەلایی[1]

خوڕەوشتی: ڕوخۆش بوو، مەجلیس ئاوەدن بوو، بە ڕوحم بوو، بە ئیشی دۆست و برادەران ماندوو بوو، چاوبلند و سەربلند و سەخی بوو، حەقگۆ بوو نەفس بەرزبوو، ڕەشید بوو، خوازۆك نەبوو، بروایەکی بتوونی هەبوو، ئەهلی تەصەووف خۆش دەویست، تایبەت شێخ مصطەفا و تەریقەتی نەقشبەندی، چەند ڕۆژ پێش کۆچی دوایی دەیگوت غەمی منتان نەبی، ئەمن جێگای خۆم دیتووە لە بەهەشت، قەسرەکی بلند و زۆر خۆشە.

کۆچی دوایی: لە ٢٥/٧/١٩٩١ز لە ماڵی خۆی لە گەڕەکی ئازادی لە هەولێر کۆچی دوایی کرد، پێش ماوەکی کەم لەم ڕووداوە عەرد لەرزی، لە گۆڕستانی شێخ وەیس لە (بەحرکە) بە خاك سپێردرا، بەم بۆنەیە مامۆستا مەلا عبدالله فەرهادی دەڵێ:

کە زەنگی ڕیحلەتی لێدا فەلەك ئینسان لە لەرزینە

هەموو دنیا سەراسەر وا بەبێ ئارام و تەسکینە

تەمی ماتەم بە هەوری میحنەتی وت غەم ببارێنە

سوپایی حەسرەت و ئەندۆ ژمارەی دوور لە تەخمینە

کە هات و غارەتی کردم، ڕفاندی بیر و ئیدراکم

وەکو سەرسەرِ کە نەسفی کرد سەفینی عیزز و تەمکینە

کە (مەسعود) چوو سعودم چوو ئیتر واسووك و هەرزانم

نیشانە و بەڵگەیە قوربان کە سۆرە ئەشکی خوێنینە

قەڵاتی عیزز و ویقار بوو سەخاوەت حاتەمی مەشهور

ڕەزین و جوان بوو هەندامی ڕەوشتی جوان و شیرینە

---

[1] ئاماژەیە بە پاڕانەوەی حەزرەتی ئەییوب پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) لە کاتی نەخۆشی وەك خوای گەورە بۆمان باس دەکات، لەو ئایەتە پیرۆزە: ﴿وأیوب اذ نادي ربه، اني مسني الضر، وأنت أرحم الراحمین﴾، (ئەنبیاء/٨٣).

ئەگەر هەر کەس بپۆشی بەرگی ماتەم ناحەقی مەگرە
که کەس ناگاتە ئەم پایە لە خزمەت شەرع و ئایینە
بەخێر چی ئەی برا خواتان لەگەڵدا بێ بە ڕەحمی خۆی
لە کانگای دڵ دوعاتان بۆ دەکەین مەقرون بە ئامینە
خودا گۆڕی بکا باخی بەهەشت و مێرخوزاری خۆت
وەکو ڕەفتار و گوفتاری گوڵ و گوڵزار و نەسرینە
سوپاسی بێ قیاس بۆ خوا کە جێگەی چۆڵ نەبوو هەرگیز
کە (سەعد)ی دین و دنیا وا لە جێگەی بابی نۆشینە
بە ڕەسمی بەندەگی هاتم، لە گۆڕستانی (باحرکە)
مرازم هەر دوعایە وا کە پەند و وەعز و تەلقینە
لە پێشتە کاکی (فەرهادی) وەکو ئەم کۆچی بێ پایان
وەچاکە توشەیی بۆ خۆت بنێری بەر لە ئەم حینە
لە بەحری ئەبجەدی سوڕام لەبۆ مێژوویی کۆچی تۆ
دەنووسی (حوزنی) (غیبت) چونکە غائیبە لە ئەم چینە
١٤١٢ك

هەروەها عوسمان ئەفەندی ڕەشاد ئەفەندی لە هۆنراوەکی عەرەبی دەڵێ:

ذهب الذي أفنى السنين عبادةً وفعالُه لذوي التُقى محمودُ
والصالحونَ إذا أتاهم وعدُهم حسناتُهم يومَ الحساب شهودُ
فؤاده بأسم الاله مسبِّحٌ ولنوره في وجهه مرصودُ
والله يرحمُ بالعبادة وعنده للمتقين مثابةٌ وعهودُ
تحفو الملائكُ حولَه في فرحةٍ مَن يا تُرى هذا الفتى الموعود
فلطيباتُ تفوح مِن أنفاسه وكأنها مسكٌ يضوعُ وَ عودُ
هذا جزاءُ المتقينَ فإنهم في برزخٍ أرواحُهم مردودُ

فاهنأ بها قد صرتَ في دار الهنا ومكائلكَ الفردوس يا (مسعودُ)

لم ينقطع عنك الثوابُ من الدنا و (لسعد)ن ابْنِكَ للسماك صعودُ

يارب بارِكْ في البنينَ فأنهم في حفظ دينِك قادةٌ وجنودُ

لم ينقطع نسلُ الكريمِ وعندَه ابنٌ (كسعدٍ) بعدَه موجودُ

کورەکانی:

١. مەلا سەعدەدین: پێش نوێـژ و ووتارخوێنـە لـە مزگـەوتی (خدیجة الكـبری) لـە هەولێر.

٢. عبدالباسط: دادوەرە لە قەزای سۆران.

٣. عبدالخالق: مامۆستایە لە وەزارەتی پەروەردە.

سەرچاوەکان:

١. الإکليل في محاسن أربيل ٣٠٥.

٢. گۆڤاری هەولێر ١٥٧ – ١٥٩.

مەسعود ئیسماعیل سەلماسی (١٦١١)

نـاوی مەسـعودە، کـوڕی ئیسـماعیل کـوڕی عـەلی کـوڕی موسـایە، نازنـاوی (ئەبولفەتحە)، خەڵکی (سەلماس)ە، شەرع زان و شاعیر بووە، شەرحی مەقامات و جومـەلی کردووە، دیوانی ووتاری هەیێ و چەند شیعری جوانی هەیـە، سـاڵی ٦٢٩ك – ١٢٣١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: البداية والنهاية ١٣/١٣٥.

مەسعود عوسمان حەڕانی (١٦١٢)

ناوی مەسعودە، کوڕی عوسمانی کوڕی مەسعودی کوڕی عوسمانی کـوڕی عـەلی کـوڕی صـەلاحەدینە، خـەڵکی (حـەڕان)ە، پـاش سـاڵی ٦٥٠ك – ١٢٥٢ز هاتـەدنیا، خەریکی خوێندنی فەرموودە بوو، ئیجازەی وەرگرت، دەرسی دەداوە.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣٤٩.

مسکین بوکەیر حەڕانی (١٦١٣)

ناوی مسکینە، کوڕی بوکەیرە، نازناوی ئەبو عبدالرحمانە، خەڵکی (حەڕان)ە، فەرموودەناس بووە، ئیمامی ئەحمەد فەرموودەی لێ وەرگرتووە، ساڵی ١٩٨ك – ٨١٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: سیر أعلام النبلاء ٦/٤١٤.

مسلم سەلامە ژەنگاری (١٦١٤)

ناوی موسلیمە، کوڕی سەلامەی کوڕی شەبیبە، خەڵکی گوندی (نەقیعە)ی نزیك ژەنگارە، نازناوی (نەجم)ە، شەرع زان و شاعیر بووە، دانراوی هەیە، پێش ساڵی ٦٠٠ك – ١٢٠٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تاج التراجم ٣٠٣ – ٣٠٤.

مصطەفا ئەبوبەکر تاجەدین (١٦١٥)

ناوی مصطەفایە، کوڕی ئەبوبەکری کوڕی تاجەدینی گۆرانی یە، ساڵی ١١٤٧ك – ١٧٣٤ز لە (حەلەب) هاتەدنیا، زانایەکی بە توانا و نووسەر و شاعیر بووە، ساڵی ١١٩٨ك – ١٧٨٣ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤٠٦.

٢. معجم أعلام الکورد ٧٠٩.

مصطەفا ئەبوبەکر گۆران (١٦١٦)

ناوی مصطەفایە، کوڕی ئەبوبەکری گۆرانی یە، زانایەکی زیرەك بووە، ساڵی ١٢٦٥ك – ١٨٤٨ز لە (حەلەب) کۆچی دوایی کرد، دو قەصیدەی پوختەی هەیە: یەکەم: ستایشی پێغەمبەرە (درودی خوای لێ بێ). دووەم: باسی چاوە، بۆ نمونە دەڵێ:

احفظ اخي صفات العين والبصر   وكن بحفظهما في العلم ذا بصر

فالواسع العين من حسن يقوم بها   يدعى به انجل الالحاظ والنظر

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٤٠٧.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٠٩.

مصطەفا ئەبوبەکر هەرشەمی (١٦١٧)

ئەستێرەی پڕشنگداری ئاسمانی سەردەم، ناوی مصطەفایە، کوڕی شێخ ئەبوبەکری کوڕی مەلا محەممەدی کوڕی عبدالله ی کوڕی مصطەفایە، نازناوی کەمالەدینە، ناسراوە بە: (نەقشبەندی)، ساڵی ١٨٨٧ز لە وەرزی (هاوین) لە گوندی (هەرشەم)، بناری چیای (پیرمەم) هاتەدنیا، لە خانەقای باوکی لە هەولێر دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆز و کتێبە سەرەتاییەکانی لەلایەن برایەکان و موستەعیدەکان تەواوکرد، ماوەك لەلای باوکی ماوە، ماوەك چووە مزگەوتی قەڵات، لای مەلا ئیبراهیمی دۆغرەمەچی، دوایی لەسەر فەرمانی باوکی چووە (کەرکوك)، لای مەلا عەلی حیکمەت ئەفەندی سییاه مەنصوری، بەشێکی مەنتیق و کەلام و ڕیازییاتی خوێند، ماوەکیش چووە (بالیسان) لای مەلا شێخ طاها، ماوەك چووە (خەتە) لای مەلا عبدالفتاح، ماوەکیش لای مەلا عبدالله ی گڕاوی بوو، پاشان گەڕاوە خزمەت باوکی کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی گشتی مەلایەتی و ئیجازەتی تایبەت تەریقەتی نەقشبەندی لە باوکی وەرگرت، ساڵی ١٩١٠ز باوکی کۆچی دوایی کرد، دووبارە (شێخ مصطەفا) دەستی بەخوێندن کردەوە لەلایەن مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی کچك مەلا، بەشێکی تری فەلەکیات خوێند، ئیجازەی تری وەرگرت.

دانیشتنی لە خانەقا: ساڵی ١٣٣٣ك – ١٩١٥ز کە شێخ محەممەدئەمینی برا گەورە و جێنیشی باوکی کۆچی دوایی کرد، شێخ کەمالەدین لە جێگای باوکی دانیشت، دەستی کرد بە دەرسدانەوەی فەقێیان، ئامۆژگاری خەڵکان، ڕێ نیشاندانی سۆفی و مریدان، فەقێیان لە دوورەوە بە مەراق دەهاتن بۆ ئەم شوێنە، بۆ فێربوون و وەرگرتنی زانیاری، بە تایبەت موستەعیدەکانی قۆناغی کۆتایی، بۆ پەرەپێدانی شەریعەت و ئایین، ئیجازەی پێ دەبەخشین، دای دامەزراندن بە مەلا لە شوێنی گونجاو لە دەشت، یا لە شار.

بەشێك لەوانە بەهۆی جێبەجێ کردنی دەستووری سۆفییەتی، شایان بوون بکرێن بە جێگر و سەرخەتم، جەنابی ئیجازەی تایبەتی تەریقەتی نەقشبەندی پێدان، وەك ئەو بەڕێزانە: (شێخ دەروێش بەغدایی): نەوەی ئالوسی خاوەنی تەفسیری (روح المعانی) و (شێخ موشەررەف تورکیا) و (شێخ محەممەد نەمری فەلەستین) و (سەید عبدالله ی نۆغەرانێ) و (مەلا ئیسماعیلی ناقیص) و (مەلا عبدالله ی سەران) و (مەلا عبدالله ی تەرجانی) و (مەلا عبدالله ی خەلیفە) و (مەلا خەلیلی موخلیص) و (مەلا شەریفی زمارەی) و (مەلا مصطەفای خۆران) و (مەلا جوبرائیلی گاینجی) و (مەلا محەممەدی باقرتی) و (مەلا مەحمودی ڕەش) و (مەلا ئەحمەدی عەلیاوەی) و (مەلا ئەحمەدی خەلیفەی) و (مەلا طاهای گاینجی).

بەشێکی تر لە فەقێیەکانی شێخ کە بەشدارییان لە خەتم و وێردەکان دەکرد، بەڵام پتر خەریکی خوێندن بوون، لەلایەك خۆیان دەرسییان لە خزمەت شێخ دەخوێند، لەلایەك دەرسی فەقێیانیان دەداوە، لە کۆتایی ئیجازەی گشتی مەلایەتی پێدان، ناوەکانیان و مێژووی ئیجازەی وەرگرتنیان بەم شێوەیە:

١. مەلا ئیسماعیلی کۆیی.
٢. مەلا عبدالرحمانی بەگزادە (لارە).
٣. مەلا عبدالله ی تەرجانی.
٤. مەلا شەریفی دووشیوانی ١٩٢٦ز.
٥. مەلا عبدالله ی سکتانی ١٩٣١ز.
٦. مەلا ئیسماعیلی سوسەیی ١٩٣٢ز.
٧. مەلا مصطەفای ئاشۆکانی (مامم) ١٩٣٢ز.
٨. مەلا عبدالله ی بەحرکەیی (باوکم) ١٩٣٢ز.
٩. مەلا عبدالمجید گراوی ١٩٤٠ز.
١٠. مەلا عەلی لەیلانی.

١١. دکتۆر عبداللە ی کوڕی.

١٢. مەلا ئەبوبەکری شەرکان

١٣. مەلا محەممەدی قیرژەی ١٩٤٣ز.

١٤. مەلا عەلی گۆمەگراوی ١٩٤٣ز.

١٥. مەلا خضری شەمامەری ١٩٤٣ز.

١٦. مەلا عبدالعزیز ئاشۆکانی (مامم) ١٩٤٣ز.

١٧. مەلا سەید عبداللە گردەسۆری ١٩٤٣ز.

١٨. مەلا عبداللە نۆغەرانی.

١٩. مەلا محەممەد تەرجانی.

٢٠. مەلا طەییب بەحرکەیی(کاکم) ١٩٦٦ز.

٢١. مەلا طاهیر بەحرکەیی: دانەری ئەم مێژووە، ١٩٧٢ز.

خانەقای شێخ وەکو دیتمان: بە ڕاستی مەڵبەندی خواناسین بوو، کۆگای خواپەرستن بوو، بۆ هەموو زانیاری زانکۆیەکی گشتی بوو، بۆ هەموو کەس دەروازەی کراوە بوو، شەوان و ڕۆژان، لە کوردستان و دەرەوەی کوردستان، مریدان و میوانان لێ دادەبەزین، هەرچەندی مابانەوە قەدەغە نەبوو، پێشوازییان دەکرا، لە ماڵی خۆیان چاکتر خزمەت دەکران، هەر کەس وای دەزانی کەوا ماڵی تایبەتی خۆیێتی، خەڵکان دەهاتن بۆ پرسیارانی شەریعەت، وەڵامی ڕاستیان دەدراوە، مەلایان لە شتێك گومانیان هەبا، دەچوونە خزمەت شێخ، بەبێ کتێب بە ئاسانی بۆی ڕۆن دەکردنەوە، کە سەردانی مزگەوتت دەکرد، چەند کۆمەڵت دەدیتن: خواپەرستی یا دەرس بوو، قورئان خوێندن یا سەلاوات لێدان بوو، یادی خواکردن یا ئامۆژگاری خەلکان بوو، لەو جێگایە پیرۆزە چەند مابایەوە دڵت دەکراوە، کە دەگەڕایەوە لە دڵت دا بوو زوو بێیەوە، ئێستاش – سوپاس بۆ خودا – ئەو مزگەوت و خانەقایە، خەتم و وێردی لێ سازدەدرێ، خزمەتی میوانانی لێ دەکرێ، بە یارمەتی خوای گەورە لە مەودواش هەر دەمینێ.

مەجلیسی شێخ: هەموو ڕۆژان، کاتی چێشتان و دوای نوێژی عەسران، تەشریفی لە خانەقا دادەنیشت، جار وابوو دەماوە تا پاش نوێژی عیشا، ئەگەر نەیتوانیبا بێتە خانەقا لە هۆدەکی تایبەت، لە قاتی سەرەوە دادەنیشت، خەڵکان دەچوونە خزمەتی، بۆ ڕێگا وەرگرتن شێخ چەند کەسانێکی دانابوون، لەوانە: حاجی تاهیر بێرکۆتی، مەلا عبدالله مەلا ئەحمەد، حاجی محەممەد...، صالّح مەلا محەممەد، یەحیا حاجی محەممەدئەمین.

کە دەچووی بۆ ژوورەکە، لە نزیك خۆی دادەنای، مێوانداری دەکردی، قسەی خۆشی بۆ دەکردی، وات دەزانی کەوا ئەتووی لە هەموو کەس خۆشتر دەوێ، ڕێگای چاکەی دین و دنیای بۆ دادەنای، باس هەر باسی ئاین بوو، باسی خوناسین بوو، باسی زانایان بوو، باسی خوێندنی مەلایان بوو، شێخ دەریای زانست بوو، هەرچەندە زانا بای بەرانبەر ئەو زاتە خۆت نەدەهاتە پێش چاو، دەتویست قسە نەکەی بەس گوێ ڕابگری، ئەو ماوەی لە خزمەت ئەو ڕاتدەبوارد خۆت لەبیر دەکرد، واتدەزانی لەناو ئەو چەرخە دەرچووی، فەرموودەکانی ئاسان و ڕەوان بوو، خەڵك زوو فێردەبوون، جار وابوو شتێکت لە دڵدا بوو، دەچووی پرسیاری لێ بکەی، پێش پرسیارەکە وەڵامی دەدایەوە، واتدەزانی کەوا لەناو دڵی تۆدایە، خۆم بەسەرم هاتووە، شێخ لە هەموو جۆرە زانیارییەك شارەزا بوو، باسی قورئانی کردبا دەتگۆت تەنیا تەفسیر زانە، لە فەرموودەی خۆشەویست (درودی خوای لێ بی) فەرموودەناس بوو، لە شەریعەت موجتەهید بوو، لە مەنتیق و حیکمەت فەیلەسوف بوو، لە ئەندازە و ژمێریاری و زانستی ئاسمان و زەوی دەستی باڵا بوو، تەمەنی صەد ساڵ بوو، بیستن و دیتن و ئەندامی زەعیف بوون، بەڵام بیر و هەست و زانیاری، زیرەکی و هۆشیاری، ڕۆژ بە ڕۆژ لە زێدەبوون دا بوون، وادەزانم ئەو شێخە یەکە لەو زاتانە کە پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) دەربارەیان فەرموویتی: {لەسەر هەر

سەد ساڵێك خوای گەورە یەکێك دەنێری بۆ ئوممەتی من کاروباری ئاینیان بۆ نوێ بکاتەوە}،[1] سەلامی خوای لەسەر بی لە رۆژی هات و لە رۆژ چوو تا رۆژی دوایی.

نووسینەکانی: شێخ کەمالەدین هەروەك باوکی خەریکی دەرس و ئامۆژگاری ویردی تەریقەت بوو، کاتی ئەوەی نەبوو خۆی خەریك بکا بە دانانی کتێب، یا حاشیەی سەراسەر، بەڵام ئەو فتوایانەی دەیدا، وەڵامی پرسیارانی دەداوە، زۆرجار دەیفەرموو بنووسن، ئەوانە بەشێکیان بەلاوکراینەوە لە هەردوو چاپەکەی (النجم الزاهر)، هەروەها تاکە تاکە حاشیەی لەسەر (جمع الجوامع) و (تحفه) و (إیضاح)ی حەج هەیە، لە کۆتاییدا دەنووسی (مصطفی الغیاثي).

کۆچی دوایی: لە ٦ی جیمادی دووەم ساڵی ١٤٠٦ك ١٥/٢/١٩٨٦ز لە شەوێکی باران و سەختی زستان وەڵامی بانگەوازی خوای گەورەی داوە: ﴿یا أیتها النفس الطمئنة ارجعي إلی ربك راضیة مرضیة فادخلي في عبادي وادخلي جنتي﴾ (فەجر ٢٧–٣٠)، دوایی خۆی شێخ عبدالله ی کوڕی جێگری بوو، لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوەکان:

١. النجم الزاهر ٦٨ – ٨٧ – ١٥١ – ١٥٨ – ١٥٩ – ١٧٧.

٢. علماء ومدارس في أربیل ٧٦ – ٧٨.

٣. محمد بن عبدالله الجلي ٥٥ – ١٥٤.

٤. أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامیة ٣١٢.

٥. دەنگی زانا، ژمارە ٥٥ / ٥٦، ٢٠٠١ز علماء هەرشەم

٦. هەولێرم وادیوە ١٤٨.

[1] ﴿ان الله یبعث لهذه الامة علی رأس کل ماة سنة من یجدد لها دینها﴾، رواه أبو داود، عون المعبود ٤/١٧٨.

مصطەفا ئەحمەد بێسارانی (١٦١٨)

ناوی مصطەفایە، کوڕی ئەحمەدە، ساڵی ١٦٤٣ز لە گوندی (بێساران) سەر بە (مەریوان) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (نۆدشە)، ماوەك چووە (پایگەلان) پاشان چووە (سنە) ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، گەڕاوە (بێساران) دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، هەروەها تەریقەتی (خەلوەتی) وەگرت، وێرەکانی ئەنجام دەدا، ساڵی ١١١٥ك – ١٧٠٣ز کۆچی کرد.

دیوانی شیعری هەیە، بۆ نمونە:

ئێمە یچ پەروانەی شەشناسانیم
پەڕ و باڵ سفتەی دین حاسانیم
میللەت پاك دین پێغەمبەرانیم
نەك جەتایفەی کەم نەزەرەنیم

بمانە جەمین نور پاکتەن
ئەر توپاکەنی جەکن پاکتەن

واتە:

ئێمەش ئەو پەپولانەی شەم دەناسین
پەڕ و باڵ کراوی ئاینی چاکین
نەوەی ئاینی پاکی پێغەمبەرانین
نەك لە تایفەی ئەوانەی کەم دەزانن

ڕۆناکی پاکی نێوچەوانت پێمان پیشان بدە
ئەگەر تو پاك نەبی کێ پاکە ؟

سەرچاوەکان:

١. مێژووی ئەدەبی کوردی ٢/٣٩ – ٤٧.
٢. تأریخ مشاهیر کورد ١/١٧٢ – ١٧٥.

٣. تأريخ السليمانية ٢٩٢ – ٢٩٣.
٤. معجم أعلام الكورد ٧١٢.
٥. مشاهير الكورد ٤٠٥ – ٤٠٦.

مصطەفا ئەفەندی عاکیف (١٦١٩)

مامۆستا مصطەفا ئەفەندی عاکیف، بنەماڵـەی (قـەرە موفتی)یـە، خـەڵکی شـاری (وان)ە، لـە کوردستانی تورکیا، ساڵی ١٢٥٢ك – ١٨٣٦ز کرا مـوفتی (وان)، پـاش دە ساڵ چووە (ئەستانە)، پاش ساڵێك چووە (بنغـازی)، دوایـی گواسـتراوە بـۆ (مەرعـەش)، ناوبراو دەستی شیعری هەبوو.

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٤٠٦.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٠٦.

مصطەفا بابارەسول بەرزنجی (١٦٢٠)

ناوی مصطەفایە، کوڕی بابارەسولی کوڕی شێخ طاهای کـوڕی شـێخ ڕەسـولی کوڕی بایەزیدی کوڕی ئیسماعیلی کوڕی بابارەسـولە، سـاڵی ١٢٣٥ك – ١٨١٩ز لـە گوندی (بەرزنجە) هاتەدنیا.

دەستی کرد بە خوێندن، گەڕا لە چەند شوێنان، تا گەیشتە قۆناغی موسـتەعیدی، لەو کاتە چووە مزگەوتی باباعەلی لـە سـلێمانی لای مامۆسـتا محەمـەد فـەیزی زەهـاوی، پاشان چووە (سابلاغ) لـەوێ کۆتـایی بـە خوێنـدن هینـا، ئیجـازەی وەرگـرت، گـەڕاوە سلێمانی، لە مزگەوتی سەید حەسەن کرا مودەرریس، دوایی کرا (موفتی).

مامۆستا زانایەکی بە سوود بوو، قسەخۆش بوو، ڕووخۆش بوو، زمان ڕەوان بـوو لە کوردی و عەرەبی و فارسی، لە بابەت بڕوایی هۆنراوەی عەرەبی هەیـە، سـەرەتایەکەی دەست پێ دەکا، بە:

قرأت كتاب الكائنات فأنه سطور بتوحيد الاله تهلل...

ساڵی ١٣٠٢ك – ١٨٨٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٦٦ – ٥٦٧.

٢. معجم المؤلفين ١٢/٢٤٣.

٣. تأريخ السليمانية ٢٨٨.

٤. معجم أعلام الكورد ٧٠٩.

مصطەفا بالیسانی (١٦٢١)

مامۆستا مەلا مصطەفای خۆشناو، خەڵکی گوندی (بالیسان)ە، یەك بووە لەزانایەکانی صەدەی دوازدەی کۆچی، زانایەکی بەتوانا بووە، لە کتێبەکانی خوێندن شارەزا بووە، لە زانستەکان دەستی باڵا بووە، لەلای مەلا صبغةالله ئەفەندی ماوەرانی خوێندووە و پێگەیشتووە، لە (موصل) دەرسی داوە، خەڵکەکی زۆر سوودی لێ وەرگرتووە، عیصامەدین عومەری مێژوونوس دەڵێ: {یەك بووە لە مامۆستایانی خۆم}، لە کتێبی (الروض النضر) بەوپەڕی ڕێزەوە باسی دەکا.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٣/١٩٧.

٢. مشاهير الكورد ٢/١٩٤.

٣. علماء ومدارس في أربيل ١٠٩.

٤. معجم أعلام الكورد ٧١٢.

٥. مجلة الحكم الذاتي ١/١٩٨٣م.

مصطەفا پێنجونی (١٦٢٢)

مەلا مصطەفا پێنجوێنی، دەوروبەری ساڵی ١٣٥٤ك – ١٩٤٨ز هاتەدنیا، دەستی کرد بەخوێندن، لەچەند شوێنان لە حوجرەی فەقێیان کۆتایی بە خوێندن هینا، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی،

دەرسدانەوە و ئامۆژگاری خەلکان، پاشان بۆ پەرەپێدان بە زانیاری، چووە (میصر) لە زانکۆی (ئەزهەر) بڕوانامەی (ماجستێر) و (دکتۆرا)ی بەدەست هێنا، گەڕاوە کوردستان ماوەك لە (موصل) دەرسی دەدا، دوایی چووە (قەطەر)، نامەکەی دکتۆرای (مختصر من قواعد العلائي وکلام الأسنوي) یە، دوو بەرگە، (١٣٠٤) لاپەڕەیە، ساڵی ١٩٨٤ز لە موصل چاپ کرا.

سەرچاوە: اسهام علماء کوردستان العراق فی الثقافة الإسلامیة ٢٣٠ – ٢٣١.

مصطەفا حەسەن سعێرتی (١٦٢٣)

ناوی مصطەفایە کوڕی حەسەنە، لە قوتابخانەی (صالحیە)ی (سعێرت) دەرسی داوە، زانایەکی بەناوبانگی سەردەمی خۆی بووە، شاعیر بووە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤٠٥.
٢. معجم أعلام الکورد ٧١٥.

مصطەفا دەروێش گۆج (١٦٢٤)

ناوی مصطەفایە، کوڕی دەروێشی کوڕی ڕەسولە، ساڵی ١٨٨٩ز لە (کۆیە) هاتەدنیا، دەستی کرد بەخوێندن، قۆناغی (سوختە)یی، لە (هەرتەل) و (هێران) و (بێتواتە) بردەسەر، لە قۆناغی (موستەعید)ی، چووە لای مەلا ئیسماعیلی ماویلی، دوایی چووە (بالیسان) لای مەلا شێخ طاها، چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادر، چووە (کۆیە)لای جەنابی مەلا محەمەدی جەلیزادە، ماوە لەوێ تا ئیجازەی وەرگرت.

لەم شوێنانە مەلایەتی کرد: (گورزەیی)، (کانی دەربەند)، (پیرەر)، (سماق شیرین)، (بانەقەلات)، مامۆستا ناسرابوو بە (فەرائیز) زان، ساڵی ١٩٥٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

مصطفا ڕەسول صەفوەت (١٦٢٥)

ناوی مصطفایە، کوڕی مەلا ڕەسولی کوڕی شەریفی دێلـژی قـەرەداغی یـە، سـاڵی ١٣١٤ك – ١٨٩٦ز لـە سلێمانی هاتەدنیا، لـە خزمەت باوکی دەسـتی کـرد بەخوێنـدن، دوایی چووە مزگەوتی شـێخ بابـا عـەلی، چـووە لای شـێخ عومـەری قـەرەداغی، چـووە (بێژوە)ی ئالان لای مەلا محەممەدئەمین، گەڕاوە سـلێمانی لای شـێخ بابـا عـەلی ئیجـازەی وەرگرت، بووە مەلا لـە گوندی (بارچاوش)، لە ٩/٢/١٩٦٣ز کۆچی دوایی کرد.

مامۆستا نووسەر و شاعیر بوو، چەند دانراوی هەنە، لەوانە:

١. هۆنراوەی کوردی لـە دورری بوردی: تەرجومـەی قەسـیدەی بوردییەیـە، سـاڵی ١٩٣٥ز چاپ کرا، سەرەتایەکەی دەست پێ دەکات بە:

بڕێژە ڕەحمەت خودا، بە دائیمی تا ئەبەد

سەر خۆشەویستت کە چاترینی خەلقە بەجەم

٢. مرشد الصلاة: ساڵی ١٩٦١ز چاپ کرا.

٣. تەرجومەی گولستانی شێخ سەعدی شیرازی لـە فارسـی وەلای کـوردی سـاڵی ١٩٦٨ز لە بەغدا چاپ کرا.

٤. شانۆی ناو ماڵ: ساڵی ١٩٧١ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٥. مرشد الحج: ساڵی ١٩٧٣ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٦. دیوانی (صەفوەت)، ساڵی ١٩٨٤ز لە (بەغدا) چاپ کرا.

٧. مێژووی بەرزنجە.

٨. ڕابەری ڕۆژوو.

٩. ڕابەری زەکات.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٧٢.

٢. أعلام کورد العراق ٨١٤ – ٨١٦.

٣. إسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٦٨.

مصطەفا زیارەتی (١٦٢٦)

مامۆستا مەلا مصطەفا خەڵکی گوندی (زیارەت)ی بناری چیای (پیرمەم)ە، ساڵی ١١٣٠ك - ١٧١٨ز هاتەدنیا، زانایەکی زیرەك و وردبین بووە، یاسین عومەری مێژووناس لە (غاية المرام) دەڵێ: {پسپۆری ناسراوی چەرخی خۆی بوو، هیچ شەریعەت زان و بوێژەك ناو قەرانی ئەو نەبوو}، محەممەدئەمین عومەری لە (منهل الأولياء) دەڵێ: {من لە ماوەران بە خزمەتی گەیشتم، بە زۆرزان و زیرەك هاتە پێش چاوم}.

مامۆستا ئیجازەی لە مەلا صبغەالله ئەفەندی یەکەم وەرگرتووە، مەلا ئەبوبەکر محەممەد دایەخەجیّ (کۆیی) دەڵێ: {ساڵی ١١٩٥ك - ١٧٨٠ز شەرحی عەقائیدم لە مەدرەسەی مامۆستا لە گوندی (زیارەت) نووسییەوە}، هەروەها مەلا محەممەد خان ئەحمەد ئەسپیندارەیی دەڵێ: {ساڵی ١١٧٨ك - ١٧٦٤ز (کافیە)م، لە مەدرەسەی ئەو لەهەمان شوێن نووسییەوە}.

ناوبراو لە ١١٩٨ك - ١٧٨٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووەی زانایانی کورد ٤/٢١٤.

٢. غاية المرام ١٠٨.

٣. علماء ومدارس في أربيل ٨٩.

مصطەفا سەعید عەینتابی (١٦٢٧)

ناوی مصطەفایە، کوڕی سەعیدی کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدە، خەڵکی (سروج)ە، دوایی چوویتە (عەینتاب) ڕۆژئاوای (سروج)، زانایەکی شەرع زان و مەزهەب حەنەفی بووە، لە (عەینتاب) موفتی بووە، کتێبی (جهادیة)ی داناوە، لەگەڵ (انتخاب الفقهاء): چوار بەرگە، ساڵی ١٢٧٩ك - ١٨٦٢ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٢٥٤.

٢. هدية العارفين ٢/٤٥٨.

مصطەفا سولەیمان ئاشۆکانی (١٦٢٨)

ناوی مصطەفایە کوڕی مەلا سولەیمانی کوڕی فەقێ محەممەدی کوڕی ئەحمەدی، کوڕی عەزیزی کوڕی ڕەسولە، عەشیرەتی (گەردی)یە، ساڵی ١٨٩٤ز لەگوندی (ئاشۆکان)ی بەڕانیان هاتووتەدنیا، مامی نووسەری ئەم مێژووەیە.

خوێندنی: لەخومەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە (جدیدە)ی بەڕانیان، لای مەلا حوسێنی مامی، ماوەك لەوێ بوو، دوایی چووە (بنەسراوە)ی گەورە، لای مەلا ئەحمەدی مامی، پاشان چووە (قەراسنج) لای مەلا شێخ حوسێنی سورچی، دوایی چووە (بەحرکە) لای مەلا عوسمانی شەوەکی، ماوەکیش لە (خورمەلە) بوو لای مەلا عوسمان، ماوەکیش لە (قازیخانە)ی خوێند، پاشان چووە هەولێر لای شێخ مصطەفای نەقشبەندی، ماوە لە خزمەت شێخ تا ساڵی ١٩٣٢ز ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: ئەمجا کۆتایی بە خوێندن هینا، ماوەك مەلا بوو لە (زەرگەزەوی)، ماوەك چووە (کودەریان)، ماوەك چووە (بابەجیچك)، لەو شوێنانە فەقێی هەبوون، دوایی چووە (دۆبە)ی سەربەقەزای (ئاکرێ)، پاشان باری کرد، چووە (قەراتەسۆران)، دووبارە گەڕاوە (دۆبە)، لەوێ چووە (گۆمك) لەوێ چووە (گەویلان)ی شێخ ئەحمەد سورچی.

سەفەرەکانی: چەندجار سەفەری ماڵی خوای کرد، بۆ حەج و عومرە، هەروەها لەگەڵ بابی و مامەکانی و برایەکانی بەشداری غەزای (ڕواندز)ی کرد، بۆ بەرگریکردنی لەشکری ڕووسە داگیرکەرەکان.

پێشەسازی: جگە لە مەلایەتی زۆر ئیش و کاری ئەنجامدەدا، بۆ نمونە:

- وەستایەکی چاك بوو بۆ دروستکردنی خانووبەرە.
- دارتاشەکی چاك بوو پەرتوکخانەی بۆ برایەکانی دروست دەکرد.

- لە جزو بەند و شیراز و بەرگکردن دەست ڕەنگین بوو.
- (کورە)ی ئەرز و ئاسمانی لە بەرد دروست دەکرد، لەگەڵ نەخشەی مانگ و ڕۆژ و بورجەکان.
- خەتی خۆش بوو، زۆربەی کتێبەکانی خوێندنی مەلا و فەقێیانی بە دەستی خۆی نووسی بوو، لەگەڵ پەراوێزەکان.
- لە دامەزراندنی ئاشی (ئاو) شارەزابوو.

سیفەتەکانی: مەلایەکی زیرەك ، دیمەن جوان ، دڵنەرم ، هێمن ، ڕووخۆش ، دەم بە پێکەنین بوو، پێکەنینی خەندە بوو، مەراقی سوحبەت بوو، حەزی لە مێوانداری بوو، سەخی و چاو بلند بوو، بەردەوام بوو لەسەر خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز و (دلائل الخيرات)، لە مانگی ڕەمەزان هەموو ڕۆژ خەتمەکی تەواوی قورئانی پیرۆزی دەکرد، ئەگەر ڕەمەزان بیست و نۆ با بیست و نۆ خەتم ئەگەر سی با سی خەتم.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٧٠ز لە (گەویلان) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (گرد قەمەر) نزیك گوندی (زێڕاو) بە خاك سپێردرا.

دوو کوڕی هەبوو: (حاجی ڕەئوف): کۆچی دوایی کرد، وە (مەلا خالید): ئێستا لە جێگای باوکی مەلایە لە (گەویلان).

سەرچاوەکان:

١. الإكليل في محاسن أربيل ٣٠٦ – ٣٠٧.
٢. النجم الزاهر ٦٨.
٣. گۆڤاری هەولێر ١٤٧ – ١٤٨.

مصطەفا صیدقی سیواسی (١٦٢٩)

ناوی مصطەفا صیدقییە، کوڕی ئیبراهیمە، خەڵکی (سیواس)ە، ناسراوە بە: مودەڕریس و بە دەبباغ زادە، دەوری ساڵی ١١٩٦ك – ١٧٨١ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (لطائف المواعظ)ی داناوە، لە دوو بەرگ.

سەرچاوەکان:
١. معجم المؤلفين ١٢/٢٥٩.
٢. إيضاح المكنون ٢/٤٠٦.

مصطەفا شەمسەدین تەختی (١٦٣٠)

ناوی مصطەفایە، کوڕی شەمسەدینی کوڕی عبدالغفاری کوڕی مەلا گۆشایشی کوڕی شێخ محەممەدی مەردۆخی یە، ساڵی ٩٥١ك – ١٥٤٤ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە قوتابخانەکانی ناوچەی خۆیان قۆناغەکانی بردەسەر، ئەمجا چووە (حەج) لە شاری (مەککە)ی پیرۆز بە خزمەت شێخ ئیبن حەجەری خاوەنی توحفە گەیشت، لە زانیاری ئەو سوود بەخش بوو، ئیجازەی مەلایەتی لێ وەرگرت، گەڕاوەو گوندی (تەختە)ی سەر بە (سنە) قوتابخانەیدانا، هەروەها تەریقەتی شازەلی لە شێخ شەهابەدین کاکۆزەکەریا وەرگرت، بەم شێوەیە خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بوو، تا ساڵی ١٠٤٧ك – ١٦٣٧ز لە (تەختە) کۆچی دوایی کرد، چەند پارچە شیعری هەیە، لە بابەت تەصەووف.

دوو کوڕی زانای هەبوو: (شێخ ئەحمەد): باوکی باپیری شێخ قەسیم و شێخ محەممەد سەعیدە، وە (شێخ ئەبوبەکر).

سەرچاوەکان:
١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٦٥ – ٥٦٦.
٢. تأريخ مشاهير كورد ١/١٨٣ – ١٨٤.
٣. بنەماڵەی زانیاران ١٢٨ – ١٢٩.

مصطەفا عبداللە خەرپوتی (١٦٣١)

ناوی مصطەفایە، نازناوی حیلمی یە، کوڕی عبداللە یە خەڵکی (خەرپوت)ە، لە کوردستانی تورکیا، لە قوتابخانەی یەحیا ئەفەندی نەقشبەندی، لە (قوسطەنطینییە)

دابەزیوە، ساڵی ١٢٨٤ك – ١٨٦٧ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (زبدة العلوم وخلاصة الفنون)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٢٦١.

٢. هدية العارفين ٢/٤٥٨.

مصطەفا عبدالله کوردی (١٦٣٢)

ناوی مصطەفایە، کوڕی عبدالله یە، ناسراوە بە (دامـاد)، لـە (قوسطەنطینییە) دابەزیوە، لە قوتابخانەی سوڵتان لە (بروسە) دەرسی داوە، هەر لەوێ ساڵی ١٠٩٨ك – ١٦٨٦ز کۆچی دوایی کردووە.

دانراوەکانی: (حاشية على أنوار التنزيل للبيضاوي) و (مسألة التحليل من مزالق الأقدام).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٢٦٣.

٢. إيضاح المكنون ٣/١٤٠.

٣. هدية العارفين ٦/٤٤٢.

٤. معجم أعلام الكورد ٧١٠.

مصطەفا عبدالله هیرانی (صافی) (١٦٣٣)

ناوی مصطەفایە، کوڕی کاك عبدالله[1]ی کوڕی کاك عەلی کوڕی کاك مصطەفای کوڕی کاك عبدالله ی کوڕی شێخ سولەیمانە، نازناوی (صافی)یە، بەرەبابی (میر مەحەلی) یە، شێخ سولەیمان میربوو خەریکی کاری دنیابوو، پاشان وازی هینا، تەریقەتی

[1] کاك عبدالله (کاك عەولا) ناودەبردرا بە (ثاني) چونکە بەناو کاك عەولای گەورە کرابوو، (ثاني) ساڵی ١٨٣٠ز هاتەدنیا لە ١٩٠٦ز لە هیران کۆچی دوایی کرد.

(قادری) لە شێخ طاهای بەتلیسی وەرگرت، دەستی کرد بە یادی خودا و ئەنجامدانی وێرد و دەستووری تەریقەت، صافی ساڵی ١٨٧٣ز لە (هیران) هاتووتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، ماوەك لە قوتابخانەکانی خۆشناوەتی بوو، دوایی چووە (کۆیە) ماوەك لە هەولێر بوو، ماوەك لە (ڕواندز) ماوەك لە (سەران)، ماوەك لەلای مەلا ئەحمەدی ئۆمەرگومبەتی بوو، ماوەك لەلای مەلا ئەحمەدی (ڕەش).

دوایی ئاودیوی (ئێران) بوو، چووە (لاجان)، چووە (پەسوێ)، چووە (سابلاغ) لە مزگەوتی شادەرویش چەند ساڵ لەلای قازی عەلی باوکی پێشەوا قازی محەممەد ماوە، پلەی خوێندەواری لە عەرەبی و فارسی و تورکی بەرزبۆوە، گەڕاوە (هیران) کە باوکی کۆچی دوایی کرد، بووە جێنشینی لە کاروباری مەلایەتی و سەرپەرشتی تەکیەکەیان.

شاعیراتی: صافی جگە لە مەلایەتی شاعیرەکی چاك بوو، شیعرەکانی زۆر تەڕ و بەتام و کێش و ڕێك و پێکن، شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی هەیە، وەك خۆی دەڵێ:

خۆی کوردییە (صافی) لە هەوای عەشقی توو ئێستێ

کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی بوو بە ئەشعار

شیعرەکانی بەشێکیان دڵدارین، ئەویتر ئاینین، زۆربەی بە (شێخ) عبدالقادری غەوسی گەیلانی (بەغدا) هەڵگوتووە، دیوانەکەی ساڵی ١٩٥٣ز لە چاپ درا، دووبارە ساڵی ٢٠٠٤ز بە لێکۆڵینەوەی محەممەد مەلا مصطفا هیرانی لە هەولێر چاپ کراوە.

سەفەرەکانی: حەزی لە تێکەڵایەتی و هاتووچووی برادەران بوو، دەچووە (شەقڵاوە)، دەچووە (ڕواندز) لە تەکیەکەی خۆی دادەبەزی، دەچووە (کۆیە) مێوانی جەنابی مەلای گەورەی کۆیە دەبوو، دەچووە هەولێر، دەچووە دەشتی هەولێر لە (ترپەسپیان) مێوانی مەلا شێخ جەلال دەبوو، دەچووە (دووگرتکان) مێوانی حەمەئەمین

ئاغای دزەیی دەبوو، دەچووە (موصل)، دەچووە (بەغدا) لە مزگەوتی (گەیلانی) دادەبەزی.

کۆچی دوایی: لە ١٢/٢/١٩٤٢ز ماڵئاوایی لە دۆستان و مریدان کرد، لە گۆڕستانی شێخ سولەیمان بە خاك سپێردرا، ئەویش ئەشکەوتێکی دەستکارە، تایبەتە بەو بنەماڵە، گۆڕەکەشی لە پێشدا خۆی بۆ خۆی هەڵکەنی بوو، ئێستاش شێخ (ثاني) لەو شوێنە گۆڕەکی بۆ خۆی لێداوەو ئامادەی کردووە.

کوڕەکانی: صافی حەوت کوڕی لە دوا بەجێمان:

١. کاك عەلی: مەلایەکی چاك بوو، شاعیریش بوو، نازناوی شیعری (صەفوەت) بوو، پاش کۆچی دوایی باوکی، بووە جێنشینی، ساڵی ١٩٧٧ز کۆچی دوایی کرد.
٢. کاك مەلا عەزیز: بایەخی بە مەلایەتی پتر دەدا لە شێخایەتی لە ١/٢/١٩٨٦ز کۆچی دوایی کرد، لە پێشدا باسمان کرد.
٣. کاك ئەنوەر: لە ١٢/٤/١٩٨٠ز کۆچی دوایی کرد.
٤. کاك جەعفەر: لە ٢٧/٥/١٩٨٧ز کۆچی دوایی کرد.
٥. کاك عبدالقادر (غەوسە): لە ٢٠/٥/١٩٩٠ز کۆچی دوایی کرد.
٦. کاك جونەید: ساڵی ٢٠٠٣ز کۆچی دوایی کرد.
٧. عبدالکریم: شاعیرە لەم ڕۆژانە کۆتایی مانگی ئابی ساڵی ٢٠٠٨ز کۆچی کرد.

سوپاس بۆ خودا ئێستاش تەکیەکەیان لە (هیران) ماوە، ویرد و دەستووری تەریقەتی لێ ئەنجام دەدرێ، مێوانان و مریدان لێ دادەبەزن، سەرپەرشتی تەکیە و جێنشینی ئەو شوێنەی باوك و باپیرانیان کاك عبدالله ی کاك عەلی یە، ناسراوە بە (ثاني).

سەرچاوەکان:

١. أربيل في مختلف العصور ١٤٠.
٢. دیوانی صافی ١١ – ٤٢.
٣. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ١٥٧ – ١٧٤ – ٢٢٥ – ٢٣١.

٤. ژیناوەری زانایانی کورد ٧٩٥ – ٧٩٧.

٥. مێژووی ئەدەبی کوردی ٤/٥٧ – ٦٠ /٥/٣٢٥ – ٣٤٠.

مصطەفا عبدالكريم سنەیی (١٦٢٤)

ناوی مصطەفایە، کوڕی عبدالکریمی کوڕی مصطەفای کوڕی یەعقوبی قازی یـە، ساڵی ١١٦٠ك لە (سنە) کـرا (شـیخ الإسـلام)، یـەك بـوو لـە مەلایـە چـاکەکانی ئـەو سەردەمی، بەردەوام بوو لەسەر خزمـەتی ئـاینی پـیرۆزی ئیسـلام، تـا سـاڵی ١١٦٧ك – ١٧٥٣ز شەهیدکرا.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ١/٢٤٢.

مصطەفا عەلی هیرانی (١٦٢٥)

ناوی مصطەفایە، کوڕی عەلی کوڕی ئەبوبـەکرە، عەشـیرەتی (بلّبـاس)ە، سـاڵی ١٩٠٦ز لە (هیران) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە سەرەتاوە لای کاك عەلی هیرانی دەستی کرد بـە خوێنـدن، دوایـی چووە لای مەلا طەییبـی کۆیی لە (هیران)، دوایی چووە (سکتان) لای مەلا عبداللە، دوایی چووە (سەران) لای مەلا عبداللە، دوایی چووە (زێـوە) لای مـەلا عبـداللە، دوایـی چـووە (هەرتەل) لای مەلا فتح اللە، ماوەکیش چووە (ڕواندز)، پاشان چووە گوندی (دێمەکار) لە دەشتی هەولێر لای مەلا ئەحمەدی (ڕەش)، ئەمجا ئاودیو بوو بـۆ (ئێـران) چـووە (پەسـوێ) لای مەلا عبداللە ی بورهانی پاشان گەڕاوە (عێراق) چووە (شەقڵاوە) لای مەلا طاها، ماوە لەوێ تا ساڵی ١٩٣٦ز ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایەتی: کۆتایی بـە خوێنـدن هینـا، مەلایـەتی لـەم شـوێنانە کـرد: (گەرۆتـە)، (هیران)، (بیرۆکان)، (پونگینە)، (فریـز)، (زیـارەت)، (سماقولّی)، (سوسـێ)، (بێلینگـە)، ساڵی ١٩٥٨ز چووە (ناودارۆکان)، ساڵی ١٩٦١ز باری کرد لە دەشت، هاتـە هـەولێر بووە مەلای مزگەوتی حاجی حەسەن بەززاز، دوایـی چـووە مزگـەوتی گـەورەی قـەلاّت، پاشان چووە مزگەوتی خانەقای شێخ مەزهەر لەناو بازاڕ.

کۆچی دوایی: لە ٢٥/٩/١٩٩٣ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی شێخ ئەحمەد بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی: (محەممەد): مامۆستا بوو لە وەزارەتی پەروەردە، ئێستاش (مشرف تربوی)یە، و (د. طاهیر): مامۆستایە لە زانکۆ و (حاجی): مەلا بوو لە (هیران).

سەرچاوە: دەنگی زانا، ژمارە ١٤ – ١٥ / ١٩٩٨ز، محەممەد مەلا مصطەفا.

مصطەفا فاضیل بالیسانی (١٦٣٦)

مامۆستا مەلا مصطەفا، ناسرابوو بە: (فاضیل) یەك بوو لە مەلایە باشەکانی خۆشناوەتی، لە گوندی (بالیسان) گەڕەکی ڕۆژهەڵات دەرسی فەقێیانی دەداوە، ڕەشید بەگ سەرپەرشتی مەدرەسەکەی دەکرد، دوایی کرا (واعیز) لە ناوچەی (شەقڵاوە)، پاشان هاتە هەولێر لە گەڕەکی سیطاقان نیشتەجێ بوو، هاتووچووی خانەقای شێخ مەزهەری دەکرد، لەوێ لەگەڵ مەلایان لەلای مەلا شەریفی دووشیوانی کۆدەبوونەوە بۆ ووتوێژ لەسەر بابەتانی شەریعەت.

مامۆستا حەزی لە قسەکردن بوو بە زمانی عەرەبی، زۆرجار بە کوردی پرسیاریان لێ دەکرد ئەو بە عەرەبی وەڵامی دەداوە، بەردەوام بوو لەسەر خزمەتی ئاینی پیرۆز تا کۆچی دوایی کرد، دوو کوڕی هەبوو: ئیبراهیم و مەلا محەممەد.

سەرچاوە: الإکلیل في محاسن أربیل ٣١٨.

مصطەفا محەممەد (أبو السعود) (١٦٣٧)

ناوی مصطەفایە، کوڕی (شیخ الإسلام) محەممەد ئەبوسعود (ئامێدییە)، حاشیەی لەسەر (الدرر والغرر)ی مەلا خسرۆ هەیە، ساڵی ١٠٠٨ك – ١٥٩٩ز کۆچی دوایی کرد، کوڕێکی هەبوو ناو محەممەد، ساڵی ٩٩٧ك – ١٥٨٨ز هاتەدنیا، ساڵی ١٠١٩ك – ١٦١٠ز کرا مامۆستا لە (بروسە)، ساڵی ١٠٤٨ك – ١٦٣٨ز لە (دیاربەکر) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٢/١٢٧ – ١٧٧.

٢. معجم أعلام الكورد ٥٧٩.

مصطەفا محەممەد بارزانی (مەلا مصطفی بارزانی) (١٦٣٨)

ناوی مصـطەفایە، کوڕی شێخ محەممەدی کوڕی شـێخ عبدالسـلامی کـوڕی مـەلا عبدالله ی (بارزانی)یە، لە بەرواری ١٤/٣/١٩٠٣ز لە گوندی (بارزان) هاتووتەدنیا.

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، بەشێکی لە کتێبـە سەرەتاییەکان تەواوکردن، ماوەك لە حوجرەی فەقێیان بوو لـە (پـردێ) نێـوان هـەولێر و (کەرکوك)، ماوەکیش چووە خانەقای مەولانا خالیـد لـە سـلێمانی لای مـەلا عبـدالله ی (چورستانی)، لەو کاتە مەلا صالح عبدالکریم هەڵەبجـەیی لـەوێ لـە خزمـەت عومـەری قەرەداغی بوو، پاشان گەڕاوە (بارزان).

شۆڕش سازدان: بۆ مەبەستی وەرگرتنی مافی ڕەوای گەلی کورد، مانگی ئەیلولی ساڵی ١٩٤٣ز دەستی کرد بە (شۆڕش) زۆر سەرۆك هۆز و خەڵکی کوردسـتان وەگـەلی کەوتن، هێز و توانایەکی وایان هەبوو حکومەتی عێراق نەیتوانی بەرانبەریان بوەستی، ناچار سەرەتای ساڵی ١٩٤٤ز وتووێژی لەگەڵ کردن، لە ئەنجامدا پێکهاتن لەسەر ئەم خاڵانە:

١. قوتابخانە درست بکرێن لە شوێنانی پێویست لە کوردستان.

٢. بنکەی تەندروستی بکرێنەوە لە شوێنانی پێویست لە کوردستان.

٣. ئەو شوێنانەی خۆراکی لێ قەدەغەکراوە بۆیان بنێردرێ.

٤. بنکەی پۆلیس لە ناوچەکانی سەرێ کەم بکرێتەوە.

٥. گرتییەکانی بەندیخانە ئازادبکرێن.

پاشگەزبوونەوەی حکومەت: پاشـان حکومـەت لـە بڕیارەکـانی خـۆی پەشـێمان بۆوە، داواکارییەکانی هەموو وەلانان هیچی جێبـەجێ نـەکرد، دووبـارە (بـارزانی) سـاڵی ١٩٤٥ز دەسـتی کـردەوە بـە (شـۆڕش)، حکومـەتی عێـراق بـە پاڵپشـتی ئینگلیـز بـە

سەرۆکایەتی جەنەڕاڵ (رنتن) چەند فڕۆکەی ناردە سەر بارزان و چەند ناوچەی تریان بۆردومان کرد، هەروەها دوو هەزار سەرباز و یەك هەزار کوردی هەڵخەڵەتێنراو هێرشیان کردە سەر ناوچەکە، ناچار (بارزانی) خۆی و چەند چەکداری تایبەت کە خۆی هەڵی بژاردن، ڕوویان کردە کوردستانی (ئێران)، چووە لای قازی محەمەد، ئەویش خەریکی بانگەوازکردنی گەلی کورد بوو بۆ دروستکردنی کۆماری مەهابادی کوردی، بارزانی بەشداری کردن، (قازی) یەکسەر کردییە سەرۆکی هێزی چەکدار لە کۆماری نوێی (مەهاباد)، پاشان کۆماری (قازی) سەری نەگرت و نسکۆی هینا، لەلایەن حکومەتی (ئێران) قازی دەستگیرکرا، (بارزانی) خۆی نەدانەدەست، لە نێوان سێ دوژمنی خوێن خۆر (عێراق) و (ئێران) و (تورکیا) توانی شێرانە خۆی دەرباز بکا، ئاوی (ئاراس)ی بڕی، ماوەك لە کێوی (ئەرارات) خۆی حەشاردا، لە بەرواری ١٧/٦/١٩٤٧ز گەیشتە (ڕوسیا)، چەند ساڵ لەوێ ماوە، تا شۆڕشی ١٤/٧/١٩٥٨ز، لەسەر بڕیاری زەعیم عبدالکریم قاسم – سەرۆك کۆماری عێراق – گەڕاوە (بەغدا)، ماوەکی کەم بەسەرچوو (زەعیم) دەستی کرد بەململانێ و دژایەتی گەلی کورد، (بارزانی) لە سەرەتای ئازاری ساڵی ١٩٦١ز بەغدای بەجێ هێشت، گەڕاوە (بارزان).

لە بەرواری ١١/٩/١٩٦١ز شۆڕشی ئەیلولی سازدا، (زەعیم) بڕیاری جەنگیدا، بە لەشکر و بە فڕۆکە هێرشی کردە سەر، چەند شوێن لە کوردستان بۆردومان کرا و وێران کرا، ساڵی ١٩٦٣ز کە بەعسەکان لەسەر حوکم بوون، ئەوانیش لە ٩/٦ هێرشەکی دڕاندانەیان هینا، بەڵام هێزی (پێشمەرگە) بەرگری کردن، هیچیان بۆ نەکرا، ناچار (بەعسەکان) داوای ووتوویژ و پێکهاتنیان کرد، عبدالرحمان عارفی سەرۆك کۆمار، عبدالرحمان بەززازی سەرۆك وەزیرانی ناردە کوردستان، لە ٢٩/٢/١٩٦٦ز لەسەر چەند خاڵ بڕیاری پێکهاتنیاندا، بەڵام ئەمجارەش هیچیان جێبەجێ نەکرد، ساڵی ١٩٦٨ز (بارزانی) دەستی کردەوە بە (شۆڕش)، لەوکاتە تاقمەکی ئەحمەد حسەن بەکری سەرۆك کۆمار هاتنە سەر حوکم، ئەوانیش داوای ووتوویژیان کرد، لە ئەنجامدا پێکهاتن لەسەر

(١٥) خالّ، لە ١١ی ئازاری ١٩٧٠ز بڕیاری لەسەردا، پاش چوار ساڵ، لە ١١ی ئازاری ١٩٧٤ز حکومەتی (بەعس)، بێ ڕەزامەندی (بارزانی) لە یەکلاوە، بڕیاری قانوونی حوکمی زاتی، لە ناوچەکانی کوردستاندا، هەروەها بڕیاریدا ناوچەکانی کەرکوك و دوزخورماتو و خانەقین و ژەنگار و شێخان و مەخور - کە هەموویان کوردنشین و کوردستان بوون - ئەوانە لە ژێر بازنەی کوردستان نین، لەژێر حوکمڕانی حکومەتی عێراقن، وەپێکهاتنەکەی ساڵی ١٩٧٠ز ئەو شوێنانە ناگرتەوە.

بۆ جێبەجێ کردنی ئەو مەبەستانەی چەند کەسانی کوردی لایەنگری خۆی هینا، دایمەزراندن، کاروباری ئەو حوکمرانییەی پێ سپاردن، ئەوان بەناو نوێنەری کورد بوون، بەڵام بۆ بەرژەوەندی ئەو گەلە دەست بەستڕابوون، چاویان بڵندکردبا گڵۆپی سۆریان دەدیت، کەچی بۆ بەرژەوەندی (بەعس) هەرکات بیان ویستبا ئیش بکەن، گڵۆپی کەسك هەرکرابوو، رێدرابوو، (بارزانی) ئەوەی دانا بە بڕیاری شەڕ، نەك ماف پێدانی گەلی کورد، بۆیە بانگەزای کرد: ئەوانە خاوەنی قسەی خۆیان نین، ووتوویژ لەگەڵیان بێ سوودە، چارەی ئێمە تەنیا جەنگە، تا مافی ڕەوای خۆمان وەردەگرین، جا لەسەر فەرمانی حکومەت و صەدام حوسێنی سەرۆك وەزیران هێرشی دڕندانەیان هینا سەر ناوچەکانی کوردستان، چەند کەسانی کوردی بەکرێ گرت بۆ جەنگی کورد، چەند ناوچەی گواستەوە و خەڵکەکەی دەربەدەرکرد، چەندی رماند و ڕوخاند و تەختی کرد، چەندی سووتاند و وێران کرد و تاڵانی کرد، چەند شوێنانی کوردنشینی بەزۆری دەرکردن، لە عەرەبوستانی دوورەوە عەرەبی هینا، پارە و خانووبەرەی پێدان لەو جێگایانەی نیشتەجێ کردن، چەند مزگەوت و تەکیە و خانەقا و گوند و باخچە و کانی کۆرکردنەوە، حکومەتی بەعس بەو هەموو کارە ناهەموارە هیچی بە هیچ نەکرد، نەیتوانی ئەو گەلە لە ناو ببا، نەیتوانی ئەو شۆڕشە بنبڕ بکا و بیکوژێنتەوە، تەنیا خۆی تاوانبار کرد، دڵی کوردی موسوڵمانی شکاند، نەیدەزانی، خوای گەورە کەسی بۆ کەس دروست نەکردووە، نەیدەزانی خاوەن

دەستەڵاتی بەرز تەنیا خوای گەورەیە، نەیدەزانی ئەو کورسیە بۆ وی ماڵ نیە، ڕۆژەك دادێ لێی وەربگەڕێ، (هەروەك وەرگەڕا و سەرنخون بوو).

ئەمجارە پیلانەکی تری گێڕا، پەنای بردە بەر ئەمریکا و ئینگلیز و فەڕەنسا و ئەڵمانیا و ڕوسیا، بۆوەی ووتوێژ لەگەڵ (ئێران) بکا، یارمەتی کورد نەدا، سنوریان لێ بگری، هەموو جۆرە پەیوەندی لەگەڵیان قەدەغە بکرێ، بەرانبەر چەند شتێك کە (عێراق) بە (ئێران) بدا، ساڵی ١٩٧٥ز هەموویان لە (جەزائیر) کۆبونەوە بڕیاریان لەسەردا ناچار (بارزانی) بۆ بەرژەوەندی گەلەکەی بڕیاریدا: کۆتایی بە شۆڕش هات، پێشمەرگە چەك دابنێ، بگەڕێتەوە ماڵی خۆی، وەك قازی محەممەد و محەممەد پاشای ڕواندز بۆ هەمان مەبەست خۆیاندا دەست دوشمن، خۆشی و ناخۆشی فەرمانەکە جێبەجێ کرا، (بارزانی) چاوی بەرایی نەدا لە کوردستان بمینێ، چووە (ئێران) لە (کەرەج) نیشتەجێ بوو، لە ئەنجامدا، لە خەفەتان تووشی نەخۆشی دەروونی بوو، ساڵی ١٩٧٦ز بۆ چارەسەر بردیانە (ئەمریکا).

کۆچی دوایی: سعات پێنج و نیوی شەوی ٢/٣/١٩٧٩ لە نەخۆشخانەی (نیۆیۆرك) کۆچی دوایی کرد، لە شاری (شنۆ) بە خاك سپێردرا، لە ١٠/١٠/١٩٩٣ز گواستراوە بۆ جێ نەزەرگەی باب و باپیرانی: گۆڕستانی (بارزان).

کوڕەکانی: عبیداللە و لوقمان و صابیر و ئیدریس، ئەوانە کۆچی دواییان کردووە، وە نیهاد و سیداد و وەجیە ئەوانە ماون، کاك مەسعود بارزانی: ساڵی ٢٠٠٥ز لەسەر بڕیاری پەرلەمان و گەلی کورد کرا سەرۆك هەرێمی کوردستان.

سەرچاوەکان:

١. البارزاني والحركة التحررية الكردية ٣ – ٩٠ – ٩١.

٢. معجم أعلام الكورد ٤٢٩ – ٧١٠ – ٧١٢.

٣. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣١٠ – ٣١١.

٤. محمد پاشا الرواندزي ٥٧.

٥. مصطفى البارزاني زعيم الحركة القومية الكردية المعاصرة ٩٦ – ٩٧.
٦. الأكراد في بهدينان ١٩٢.
٧. شۆڕشەکانی کورد ١٤٨ – ٢٤٥.
٨. تأريخ مشاهير كورد /فارسی/ ٣/٥١٧ – ٥٣٤ – ٥٩٤.
٩. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٤/٣٣.
١٠. خۆری ئیسلام ٣٤/٢٠٠٧ز.

مصطەفا محەممەد ڕەباتی (١٦٣٩)

ناوی مصطەفایە، کوڕی مەلا محەممەدی ڕەباتی قەرەداغی یە، دەوری ساڵی ١٢٩٥ك – ١٨٧٨ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغی سوختەیی و موستەعیدی لە قوتابخانەکانی حوجرەی فەقێیان تەواوکرد، لە کۆتاییدا چووە (بیارە) لای مەلا عبدالقادری مودەڕریس ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، هەروەها ئیجازەی تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ عومەر وەرگرت، پاش کۆچی دوایی شێخ عومەر، چووە لای شێخ نەجمەدین، لەلایەن ئەو کرا (خەلیفە) دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، داب و ڕەوشتی تەریقەت تا کۆچی دوایی کرد.

دوو کوڕی هەبوون: مەلا زاهید و مەلا خالید.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العم والدين ٥٧٠ – ٥٧١.
٢. بنەماڵەی زانیاران ٢٠٨ – ٢١١.

مصطەفا محەممەد کوردی (١٦٤٠)

ناوی مصطەفایە، کوڕی حاجی محەممەدی کوردییە، ناسراوە بە (ابن الحاج)، چەند دانراوی خۆی هەیە، لەوانە:

١. مورد العذب في بيان الكسب: سەرەتایەکەی بە: (الحمدلله على ما أنعم....) دەست پێ دەکا، لەو نووسراوە باسی کۆمەڵێك لە زانایان دەکا، لەوانە مەلا مصطەفای

زیارەتییە، کە ساڵی ١١٩٨ك – ١٧٨٣ز کۆچی دوایی کردووە، وادیارە مامۆستای ناوبراو دوای ئەو بەروارە کۆچی دوایی کردووە.

٢. حاشیە لەسەر شەرحی (نونیة).

سەرچاوە: بوژاندنەوە ٣/٣٠٩ – ٣١١، ٥/ ٣٥٣.

مصطەفا مەحمود قەرەداغی (١٦٤١)

ناوی مصطەفایە کوڕی مەحمودە، خەڵکی (قەرەداغ)ە، ساڵی ١٨٩٢ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، زانستە شەرعییەکانی تەواوکرد، چووە (ئەستەمبوڵ) لە قوتابخانەی قازییاتی دەرچوو، ساڵی ١٩١٨ز کرا قازی گشتی، لە ١٩٢٣ز کرا قازی (ئامێدی)، پاشان ناردرا (کەرکوك)، لە ١٩٣١ز ناردرا هەولێر، لە ١٩٣٨ز کرا جێگری بەڕێوەبەری گشتی، لە ١٩٤١ز کرا پارێزگاری سلێمانی، دوایی کرا سەرۆکی ڕێکخستنی مافەکانی ئەرز و بان.

ساڵی ١٩٤٤ز کرا پارێزگاری هەولێر، لە ١٩٥٠ز گواستراوە بۆ (کەرکوك)، پاشان خانەنشین کرا، بووە (پارێزەر)، مامۆستا پەرتوکخانەکی دەوڵەمەندی پێشکەش بە کۆڕی زانیاری کورد کرد، لە (بەغدا)، لە ١٦/٥/١٩٧٣ز لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد، لە (خانەقین) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: معجم أعلام الکورد ٧١٤.

مصطەفا مەحمود موفتی (١٦٤٢)

ناوی مصطەفایە، کوڕی مەحمودی کوڕی شێخ عبداللەی خەرپانیە، ساڵی ١٢٩٥ك – ١٨٧٨ز لە (هەڵەبجە) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە قوتابخانەی خۆیان قۆناغی سوختەیی تەواوکرد، ساڵی ١٣١٩ك – ١٩٠١ز باوکی کۆچی دوایی کرد، ئەویش چووە (بیارە) لای مەلا قادر ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (هەڵەبجە) لە شوێنی باوکی کرا پێش نوێژ و ووتارخوێن و مودەڕریس، دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، ئامۆژگاری خەڵکان، بەخێوکردنی هەژاران، خزمەتی مێوانان، ساڵی

١٣٥٧ك – ١٩٣٨ز کۆچی دوایی کرد، مەلا جەمیلی کوڕی جێگری بوو، ئەویش ساڵی ١٣٨٧ك – ١٩٦٧ز کۆچی دوایی کرد، مەلا خالیدی برای بووە جێگری.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٦٧ – ٥٦٨.

مصطەفا نەجیب قەرەداغی (١٦٤٣)

ناوی مصطەفایە، کوڕی شێخ نەجیبی کوڕی شێخ عبداللطیفی کوڕی شێخ عبداللەی کوڕی شێخ عوسمانی کوڕی شێخ عبداللطیفی قەرەداغی یە، ساڵی ١٣٠٣ك – ١٨٨٥ز هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی پەروەردە بوو، خوێندی، بووە مەلا، هەر لەلای ئەو ئیجازەی وەرگرت.

مامۆستا زیرەك و بیرتیژ بوو، لە زانستەکانی ئەقڵی و نەقڵی شارەزا بوو، بۆ فتوای شەرعی ڕوویان تێ دەکرد، نامیلکەی ژمێریاری داناوە، ئاماژەی بە زاراوەکانی کەون و نوێ کردووە، دۆستایەتی لەگەڵ شێخ مصطەفای نەقشبەندی هەولێر بەهێز بووە، ماوە لە (قەرەداغ) تا دوا عەمری ڕژێمی بەعسی ڕووخاو ناچاری کرد بێتە سلێمانی لە مزگەوتی شێخ عبدالرحمان عازەبانی نیشتەجێ بوو.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٩٠ك – ١٩٧٠ز کۆچی دوایی کرد، دوو کوڕی هەبوو: جەمال و بەهائەدین.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٦٨ – ٥٦٩.
٢. بنەماڵەی زانیاران ١٦٠.
٣. إسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٢٣١.

مظفر حەسەن سەلماسی (١٦٤٤)

ناوی مظفرە، نازناوی ئەبولحەسەنە، کوڕی حەسەنی کوڕی موهەننەدی سەلماسییە، ساڵی ٣٥٩ك – ٩٦٩ز چووە (ئەصفەهان)، پاشان گەڕاوە (عێراق)، لای زانا بەرزەکانی

وەك عوسمان ئیسماعیل بەغدایی دەرسی خوێند، بووە مەلا، دەرسی بە ئەحمەد موسای فەرموودەناس، داوە.

سەرچاوە: الأنساب ٣/٢٩٨.

مظفر حوسێن بروجردی (١٦٤٥)

ناوی مظفرە، کوڕی حوسێنی کوڕی مظفری کوڕی عوبێدالله یە، خەڵکی (بروجرد)ە، لە ١٠ ی جیمادی یەکەم، ساڵی ٤٥٥ك – ١٠٦٣ز هاتەدنیا، لە (بەغدا) فێری شەریعەت بور، دوای ساڵی ١١٣٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٧١.

مظفر قاسم شارەزوری (١٦٤٦)

ناوی مظفرە، کوڕی قاسمی کوڕی عەلی شارەزوورییە، ساڵی ٤٥٧ك – ١٠٦٥ز لە هەولێر هاتەدنیا، پاشان چووە (موصل) دوایی چووە (بەغدا)، دەرسی شەریعەتی لای ئەبو ئیسحاقی شیرازی و ئەبو نەصری زەینەبی خوێند، کرا قازی (ژەنگار)، ساڵی ٥٣٤ك – ١١٣٩ز سەفەری بەغدای کرد، دەرسی فەرموودەی دەداوە، لە ٥٣٦ك – ١١٤١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الاعيان ٣/٢٣٣.
٢. تأريخ أربيل ١/٢١١ /٢/٣٦١.
٣. أربيل في مختلف العصور ٢٢.
٤. أربيل في العهد الأتابكي ٣٥.
٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٧١.
٦. طبقات الشافعية الكبرى ٤/١٩٣.
٧. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢/٩٩.
٨. الأنساب ٣/٤٨٩.

٩. تأریخ مشاهیر کورد ١/٣٩.
١٠. معجم أعلام الکورد ٧١٥.
١١. شذرات الذهب ٤/١٢٤.

موعەد نصرالله جزیری (١٦٤٧)

ناوی موعـەدە، کـوڕی نەصـروالله کـوڕی ڕەجـەبی کـوڕی ئەبوفـەتحی کـوڕی حەسەنی کوڕی ئیسماعیلی جزیرییە، نازناوی (شەمسەدین – ئـەبو نەدا)یـە، لـە (بەغـدا) دانیشتووە، وەزیرەکی نووسەر و شاعیر بووە، ساڵی ٦٧٢ك – ١٢٧٠ز کتێـبی (المقامات الزینیة)ی داناوە، ساڵی ٧٠١ك – ١٣٠١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١٢/٣٠٤ – ٣٠٥.
٢. کشف الظنون ٢/١٧٨٥.
٣. معجم أعلام الکورد ٧١٦.
٤. هدیة العارفین ٢/٤٦٥.

مەعروف ئیسماعیل جلبەسەری (١٦٤٨)

ناوی مەعروفە، کوڕی سەید ئیسماعیلی کوڕی سەید نەسیمە، ساڵی ١٩١٠ز لە گوندی (جلبەسەر) هاتەدنیا، لەو گوندە دەستی کرد بە خوێندن دوایی چـووە (سـێکانی) لای مەلا عبـدالرحمانی بـەگزادە (لارە)، دوایـی چـووە (گردەسـۆر) لای مـەلا مـەحمود، ماوەکیش چووە لای مەلا شەریفی دووشـیوانی، مـاوەکیش چـووە لای مـەلا عبـدالقادر سێگرتکانی، دوایی چووە (قەشقە) لای مەلا ئیسـماعیلی نـاقیص، پاشـان چـووە هـەولێر مزگەوتی حاجی قادر دەباغ لای مـەلا محەمەدئـەمینی کونەفلوسـەی ئیجـازەی وەرگـرت، گەڕاوە (جلبەسەر) چەند ساڵان کاروباری مەلایەتی ئەنجام دەدا، دوایی باری کـرد، هاتـە هەولێر لە ٢٠/١٢/١٩٩٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی

مەعروف ئەمین قەرەداغی (١٦٤٩)

ناوی مەعروفە، کوڕی شێخ ئەمینی قەرەداغی یە، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، هەر لەلای ئەو کۆتایی پێ هێنا، دانیشت لە مزگەوت و قوتابخانەکەی باوکی، کاروباری مەلایەتی و دەرسی فەقێیانی ئەنجام دەدا، زانایەکی زۆرزان بوو، جێ متمانەی خەڵکان بوو بۆ پرس و ڕا، ساڵی ١٣٧٠ك – ١٩٥٠ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی (سەیوان) بە خاك سپێردرا، دوو کوڕی هەبوو: شێخ مصطفا و شێخ محەممەد.

سەرچاوە: بنەماڵەی زانیاران ١٥٢.

مەعروف عبدالرحمان نێرگسەجاڕی (١٦٥٠)

ناوی مەعروفە، کوڕی شێخ عبدالرحمانی کوڕی شێخ قادری کوڕی شێخ عبدالعزیزی (نێرگسەجاڕ)ە، دەوری ساڵی ١٢٨٠ك – ١٨٦٣ز هاتەدنیا، ساڵی ١٨٧٠ز لەبەر خوێندنیان دانا، قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، وردە کتێبەکانی خوێندن، بۆ مەبەستی فەقێیەتی چووە حوجرەکانی فەقێیان لە (شارەزور)، ماوەك لە (هەڵەبجە) بوو، پاشان چووە (دەوڵەتناوا) گەڕاوە (هەڵەبجە)، لە قوتابخانەی شێخ مەحمودی موفتی ماوە، تا کۆتایی بە خوێندن هێنا.

مەلایەتی: هەر لەو خوێندنگایە لەسەر داوای شێخ مصطەفا شێخ مەحمود، کرا (مودەرریس)، دە ساڵان لەوێ دەرسی داوە، شێخ مصطەفا عائیشەخانی کچی خۆی پێدا، پاشان کوڕەکی بوو، لە تەمەنی نۆ ساڵیدا (مار) پێی وەدا، جوانەمەرگ بوو، مامۆستا لەبەر گریان و پەرۆشی چاوەکانی نزم بوون، بۆ چارەسەری چووە (بیارە) لای شێخ عومەر، چاوی تێمار کرد، هەروەها تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ وەرگرت، گەڕاوە (هەڵەبجە)، پاشان باری کرد بۆ (نێرگسەجاڕ)، لەوێ دەستی کرد بە ویرد و دابی تەریقەت، دوایی لەسەر فەرمانی شێخ چووە (ئەحمەد برندە)، لەوێ تەکیەی بۆ مریدان و مێوانان دروست کرد.

مەلا ئەحمەدی (فەوزی) دەربارەی تەکیەی (ئەحمەد برندە) دەڵێ:

ئەم تەکیەیی شێخ مارفە، چوار فەسڵە بەهارە

جێی سونبول و گوڵ، یا سەمەن و سەرو و چنارە

ئەم سەحنە چ سەحنێکە، کە ڕێی هەر کەسی تێکەوت

دەرچوونی لە بۆ باغی ئیرەم، زەحمەت و عارە

کوحلی بەصەرە ئەصڵی کەمالاتە غوباری

هەرچەندە لەبەر صەفوەتی، خالی لە غوبارە

لە کۆتاییدا دەڵێ:

(فەوزی) چ دەڵێ گەر شەو و ڕۆژ مەدحی بکەم من

نایێتە نیهایە، بە مەسەل (یەك لە هەزارە)

خووڕەوشتی: زاتێکی خوایی بوو، یارمەتی هەژاران و بێ نەوایانی دەدا، هەتیوی بەخێودەکردن، پەروەردەی دەکردن، لەبەر خوێندنی دادەنان، چاودێری دەکردن تا دەبوونە مەلا، شێخ مارف سەرپەرشتی سێ مەردەسەی گەورەی دەکرد، مەلای چاکی بۆ دادەنان:

١. نێرگسەجاڕ: شێخ عبدالله شێخ محەمەدئەمینی بۆ دانا.

٢. وازوول: مەلا عبدالعزیزی بۆ دانا.

٣. ئەحمەدبرندە: مەلا عبدالرحیمی چورستانی بۆ دانا.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٣١ك - ١٩١٣ز لە سلێمانی کۆچی دوایی کرد، لە ئەحمەد برندە بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. یادی مەردان ٢/٥٣٢ - ٥٣٨.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٨٧ - ٥٩١.

مەعروف عبدالغنی ڕەصافی (١٦٥١)

ناوی مەعروفە، کوڕی عبدالغنی یە، ساڵی ١٢٩٢ك - ١٨٧٥ز لە بەغدا هاتەدنیا، لە گەڕەکی (ڕەصافە) پەروەردە بوو، عومەر کەحالە لە کتێبی (معجم المؤلفين) دەڵێ: {عەشیرەتی جەبارەیە لە کەرکوك}، لەوانەیە (جەباری) بی، هەروەها لە پەراوێزەکە دەگێڕێتەوە: {ناوبراو باوکی کوردە، دایکی عەرەبی کۆچەرە}، بۆ خوێندن ناردرا قوتابخانەی (ڕشدیە)ی عەسکەری، لەوێ دە ساڵان لای مەحمود شوکری ئالوسی خوێند، کرا مامۆستا، پاشان کرا مامۆستای ئامادەیی دوایی چووە (قوسطەنطینییە) لەوێ کرا مامۆستای قوتابخانەی مەلەکی، دوایی کرا (نائیب)، چووە (دیمشق)، لە قودس کرا مامۆستا، گەڕاوە (بەغدا)، کرا جێگری سەرۆکی لیژنەی تەرجومە لە وەزارەتی پەروەردە، پاشان ڕۆژنامەی ئەمەلی دەرکرد، دوایی کرا پشکێنەر لە وەزارەتی پەروەردە، پاشان کرا سەرۆکی لیژنەی داڕشتنی زاراوەکانی زانیاری، دوایی کرا ئەندامی کۆڕی نائیبان، گەڕاوە (دیمشق) لەوێ کرا ئەندامی کۆڕی زانیاری عەرەبی، چووە (میصر)، چەند پارچە شیعری بە (ڕەشید عالی گەیلانی) دا هەڵگوت، کە شۆڕشەکەی (گەیلانی) سەری نەگرت، گەیلانی ئاوارە بوو، ڕەصافی لەلایەن مەلیکی عێراق بێ ڕوەت ما، ڕێزی جارانی نەما، لە ماڵەوە دانیشت، مەرحەبای لێ نەکرا، ساڵی ١٣٦٤ك - ١٩٤٥ز کۆچی دوایی کرد، لە گەڕەکی (ئەعزەمیە)، لە تەك گۆڕی شاعیری کورد جەمیل صیدقی زەهاوی، بە خاك سپێردرا.

بەرهەمەکانی: (ديوان الرصافي): دوو بەرگە، وە (دفع الهجنة في ارتفاع اللكنة) و (نفح الطيب في الخطابة والخطيب) و (دروس تأريخ آداب اللغة العربية) و (ديوان الأناشيد).

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٢/٣٠٦.

٢. نثر الجواهر والدرر ٢/١٦١٧ - ١٦١٨.

٣. مشاهير الكورد ٤٠٨ - ٤١٠.

٤. الأعلام ٨/١٨٤ – ١٨٥.
٥. لب الالباب ٢/٣٣٥ – ٣٣٨.
٦. معجم أعلام الكورد ٧١٧ – ٧١٩.

مەعصوم خضر هەورامی (١٦٥٢)

ناوی مەعصومە، کوڕی مەلا خضری هەورامی یە، ساڵی ١٩١٢ز لە (کۆیە) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چوە (دووگرتکان) لای مەلا محەممەد میر، دوایی چووە (ترپەسپیان) لای مەلا شێخ جەلال، گەڕاوە کۆیە لای مەلا تەوفیق مەلا ئیمام و لای مەلا صادیق و لای مەلا ئەحمەدی ماوەکی خوێند لە مزگەوتی مەلا (جامی)، هەروەها کتێبی (قازی لاری) لای مەلا بەهائەدین خوێند لە مزگەوتی (بایز ئاغا)، ئەمجا چووە لای جەنابی مەلا محەممەدی جەلی ئیجازەی وەرگرت، بووە مەلا لە مزگەوتی حاجی مەلا عومەر، دوایی چووە مزگەوتی گەورەی (کۆیە)، بەردەوام بوو لەسەر دەرسدانەوە، تا ساڵی ١٩٦٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. محمد بن عبدالله الجلی ١٢٦.
٢. دەستنووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

مەعصوم ضیاءالدین نەقشبەندی (١٦٥٣)

شێخ مەعصوم، ناسراوە بە محەممەد مەعصوم نەوەی (ضیاءالدین) شێخ عومەری بیارەیە، بە گەنجی چوو بۆ (ئێران) لەوێ چووە شاری (تەورێز) شەوێك لە خەو پێیان وت: ڕوو بکە خوێندن و زانست، بەڕێ کەوت بگەڕێتەوە (بیارە)، لە (مەهاباد) چاوی بە قازی محەممەد کەوت، ئەویش بردیە لای قازی عەلی باوکی، ئەو پێی وت نابی بڕۆی دەبی لێرە بخوێنی، شێخ لەوێ دەستی کرد بە خوێندن، قۆناغی سوختەیی تەواوکرد، لە قۆناغی موستەعیدی چووە لای مەلا حوسێنی مەجدی، ماوەکیش چووە لای مارفی کۆکۆی،

دوایی چووە (حەمامیان) ناوچەی (موکریان)، گەڕاوە (بیارە) لە خزمەت مەلا عبدالکریمی مودەرریس کۆتایی بە خوێندن هینا.

هەروەها لە خزمەت شێخ عەلائەدینی مامی ئیجازەی تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، کرا سەرپەرشتکاری قوتابخانە و خانەقا، پاشان گەڕاوە (مەهاباد) لەوێ قازی محەممەد زۆر ڕێزی لێنا، پرس و ڕای پێ دەکرد، دوای شەهیدکردنی قازی شێخ گەڕاوە (بیارە)، ساڵی ١٩٥٨ز دووبارە گەڕاوە (مەهاباد)، ساڵی ١٩٧٩ز گەڕاوە (عێراق) لە وڵاتەکەی دابەزی دیتی خەڵکەکە وەك جاران ڕوو لە ئایین نەماوە، زۆریان خەریکی براکوژی و تاڵان و ئاژاوەن، ڕووی کردە (ئەمریکا) لەوێ نیشتەجێ بوو، خەریکی جێبەجێ کردنی داب و دەستووری تەریقەت بوو، چەند دکتۆر و ئەندازیار و سەرۆك دەوڵەتانی ئیسلام تەریقەتیان لەسەر دەستی ئەو وەرگرت، لە ڕۆژی دووشەمەی ٨/١/٢٠٠٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: خۆری ئیسلام ٢٠٠٧/٣٤ز.

مەعقەل عبیداللە جزیری (١٦٥٤)

ناوی مەعقەلە، کوڕی عوبێدواللە یە، خەڵکی (جزیرە)یە، مامۆستایەکی فەرموودەناس و بڕواپێکراو بووە، زانیاری لە عەطای کوڕی ڕەباح و مەیمونی کوڕی مەهران وەرگرتووە، ساڵی ١٦٦ك – ٧٨٢ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە: شذرات الذهب ١/٢٦١.

مەقصود ئەفەندی کوردستانی (١٦٥٥)

مەقصود ئەفەندی خەڵکی شاری سلێمانییە، لە (ئەرزەڕۆم) نیشتەجێ بووە، زانایەکی بە توانا بووە، چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (حاشیە لەسەر تەفسیری بەیزاوی) و (حاشیە لەسەر شەرحی شافیە) و (شەرحی کلمة التوحید (لااله الا الله)).

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤١٣.

٢. معجم أعلام الكورد ٧٢٥.

٣. تأريخ مشاهير كورد ٢/١٦٨.

مەکارم سالم حەڕانی (١٦٥٦)

ناوی مەکارمە، کوڕی سالمی کوڕی مەکاریمی کوڕی سووەیدی کوڕی عەلی حەڕانی یە، نازناوی (ئەبولفەضل شەهابەدینە)، لە مانگی ذی القعدە، ساڵی ٦٣٦ك – ١٢٣٨ز هاتەدنیا، خەریکی خوێندنی فەرموودە بوو، تا گەیشتە ئەو پلەیە دەرسی دەداوە، مامۆستا زانایەکی ئەهلی تەصەووف بوو، لە ١١ی (محرم)ی ساڵی ٧٢٤ك – ١٣٢٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٣٥٧/٤.

مەلا شێخ ئیلیاس شنۆیی (١٦٥٧)

ناوی مەلا شێخە کوڕی صۆفی ئیلیاسی شنۆیی یە، لە (ورمێ) هاتەدنیا، لە (شنۆ) پەروەردە بوو، پاشان چووە (مەدینە)ی پیرۆز، لەوێ حاشیەکی نایابی لەسەر حاشیەی صبغةالله لەسەر تەفسیری بەیزاوی نووسی، هەروەها شەرحی (الزوراء والحوراء)ی جەلالەدینی دەوانی کردووە، پێشکەشی بە شەرەفخانی میری جزیرە کردووە.

سەرچاوە: بوژاندنەوە ١/٣٤٣ – ٣٤٥ /٣/٢٨٣ – ٢٨٦.

مەمدوح سەلیم مزوری (١٦٥٨)

ناوی مەمدوحە، کوڕی سەلیمی کوڕی نەجمەدینە، ساڵی ١٩٢٨ز لە گوندی (ئێدلبێ) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، دوایی چووە لای مەلا یەحیای گەردی، پاشان چووە لای مەلا مصطەفای (هیرانی)، دوایی چووە (ئاکرێ) لای مەلا هیبةالله موفتی، پاشان چووە (ڕواندز) لای مەلا عبدالکریم ئەفەندی خەیلانی، ماوە لەوێ تا ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

بووە مەلا لە (گەرەوان)ی گەروە، دوایی هاتە مزگەوتی گەیلانی لە ڕواندز، ماوەك ئاوارەبوو بۆ (ئێران)، دوایی گەڕاوە مزگەوتی حاجی جەمال لەگەڕەکی موفتی لە

هەولێر چەند ساڵ لەوێ دەرسی دا، چەند ئیجازەی مەلایانی بە دەرچووانی قوتابخانەکەدا، پاشان باری کرد بۆ (سۆران).

کتێبی (بنەماڵانی ڕواندزی) داناوە، چاپ کرا لە هەولێر ساڵی ١٩٩٨ز.

سەرچاوە: دەستووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

موسا ئەعین حەڕانی (١٦٥٩)

ناوی موسایە، کوڕی ئەعینی خەڵکی (حەڕان)ە، بۆ خوێندن هاتە عێراق، دەرسی فەرموودەی لە عبداللە ی کوڕی محەممەدی کوڕی عەقیل وەرگرت، ساڵی ١٧٧ك – ٧٩٣ز کۆچی دوایی کرد، بەڵام سەمعانی ساڵی ١٩٧ك – ٨١٢ز داناوە.

سەرچاوەکان:

١. سير أعلام النبلاء ٦/١٥٢.

٢. شذرات الذهب ١/٢٨٨.

٣. الأنساب ٢/٨٠.

موسا بایەزید تەومککەلی (١٦٦٠)

ناوی موسایە، کوڕی بایەزیدی کوڕی بایەزیدی کوڕی عەلی کوڕی خەسرۆی کوڕی هەمزەیە، دەوری ساڵی ٩٥٠ك – ١٥٤٣ز هاتەدنیا، زانایەکی خۆشنووس بوو، نووسخەکی قورئانی پیرۆزی بە دەستی خۆی نووسییەوە، ساڵی ٩٨١ك ژنی هینا، ساڵی ١٠٠٥ك خێزانەکەی کۆچی دوایی کرد، ساڵی ١٠٢٧ك – ١٦١٨ز خۆی کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. بنەماڵەی زانیاران ٥٤٣.

٢. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٧/١٣١ – ١٣٢.

موسا حامید دیاربەكری (١٦٦١)

ناوی موسایە، نازناوی (عەزمی)یە، ناسراوە بە (حامید خۆشنووس) كوڕی (ذوالفقار) ئاغایە، ساڵی ١٣٠٩ك - ١٨٩١ز لە (دیاربەكر) هاتەدنیا، لە (ئەستەمبۆڵ) لای محەممەد نەزیف خۆشنووس دەرسی خەتی خوێند، لە سەدەی چواردە بەناوبانگترین كەس بوو لە خەتخۆشی، چەندان نووسخە قورئانی پیرۆزی بە دەستی خۆی نووسیتەوە، دوا عەمری سێ نوسخەی تایبەتی نایابی نووسییەوە، ساڵی ١٤٠٣ك - ١٩٨٢ز كۆچی دوایی كرد.

سەرچاوە: عقد الجوهر ١٧٧٥.

موسا حەسەن ئالانی (١٦٦٢)

ناوی موسایە، كوڕی حەسەنی (ئالانی)یە، ناسراوە بە مەلا موسای كوردی، مەزهەبی شافیعیە بووە، لە وڵاتی خۆی خوێندووە، لە (حەلەب) دابەزیوە، ماوەك لەوێ خەریكی خوێندن بوو، دوایی چووە (مەككە)ی پیرۆز، تەفسیری بەیزاوی لەلای مەلا ئیسماعیل شەروانی خوێند، چووە (ئەنطاكییە) شەرحی تەجرید و چغمینی خوێند، گەڕاوە (حەلەب)، خەریكی نووسین و دەرسدانەوە بوو، بەتایبەت (بەلاغە)، ڕۆژ بە ڕۆژی بوو، شەوان خەریكی شەو نوێژ بوو، دڵفراوان و چاوبلێند بوو، ڕوو لە خوا و دوور لە دنیا بوو، مانگی شەعبانی ساڵی ٩٣٠ك - ١٥٢٣ز بە نەخۆشی تاعون لە حەلەب كۆچی دوایی كرد، لە گۆڕستانی شایەكان بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەكان:

١. شذرات الذهب ٨/١٧٧ - ١٧٨.

٢. مشاهیر الكورد ٤١٧ - ٤١٨.

٣. معجم أعلام الكورد ٧٢٧.

موسا حوسێن ئالانی (١٦٦٣)

ناوی موسایە، کوڕی حوسێن عیوەزی کوڕی موسافیری کوڕی حەسەنی کوڕی مەحمودی کوردی (ئالانی)یە، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (حەلەب) دابەزیوە، لای مەلا چاکەکانی خوێندووە، دوایی هاتە (ئامێدی) دەرسی دەدا، دوایی وازی هینا خەریکی تەصەووف بوو، لای شێخ عەلوان لەشاری (حەما).

پاشان گەڕاوە (حەلەب)، دەرسی دەدا چەند قوتابیان لەوانە: (ابن الحنبلی) بوو، دوایی لە خانەقای (زەینەبییە) شێخاتی ئەنجام دەدا، چەند مریدی هەبوون سفرە و خوانی بۆ مێوانان ڕێزدەکرد، مێوانداری سۆفییەکانی دەکرد، زاتەکی قسەخۆش و مەجلیس خۆش بوو، دیمەن ڕێك و زمان ڕەوان بوو، لە تەفسیر و حەدیس و تەصەووف شارەزابوو، ساڵی ٩٣٩ك – ١٥٣٢ز کۆچی دوایی کرد، لەسەر وەسیەتی خۆی لە گۆڕستانی (الصالحین) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٨/٢٣٦.
٢. مشاهیر الكورد ٢/٢١٠.
٣. معجم أعلام الكورد ٧٢٨.

موسا عەلی زەرزاری (١٦٦٤)

ناوی موسایە، کوڕی عەلی کوڕی موسای کوڕی یوسفی کوڕی محەمەدە، نازناوی (ضیاءالدین)ە، عەشیرەتی زەرزارییە، ساڵی ٦٥٨ك – ١٢٦٠ز لە هەولێر هاتەدنیا، باوکی قازی ئەو شارە بوو، مەلا موسا بۆ خوێندن چووە (بەغدا)، دوایی چووە (قاهیرە) هەردوو تەفسیرەکەی (کەواشی) گچکە و گەورەی لەلایەن خاوەنی تەفسیرەکە خوێند، مامۆستا زاتەکی هێمن و دیمەن جوان و پڕ خێر و بەرەکەت بوو، ووتارخوێن بوو، دەرسی زانستەکانی قورئانی پیرۆزی دەداوە، شاعیرەکی چاك بوو، بۆ نمونە بە عەرەبی دەڵێ:

تواضعْ كما النجمُ استبانَ لناظرِ   على صفحاتِ الماءِ وهو رفيعُ
ولا تكُ كالدخانِ يرفعُ نفسَه   الى طبقاتِ الجوِّ وهو وضيعُ

کۆچی دوایی: لە کاتی سوجدەی نوێژ لە ١١ی ڕەجەب، ساڵی ٧٣٠ك – ١٣٣٠ کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣٧٨ – ٣٧٩.

موسا کفتارۆ (١٦٦٥)

مامۆستا مەلا موسا کفتارۆ لە زانایە بەرزەکانی کوردی تورکیایە، لە شێخەکانی تەریقەتی نەقشبەندە، لە شاری (کرما)ی سەر بە (مادرین) هاتەدنیا، خوێندنی تەواوکرد، ئیجازەی تەریقەتی وەرگرت، پاشان ئاوارەبوو بۆ (سوریا) لە (دیمشق) نیشتەجێ بوو، لە مزگەوتی (أبو النور) دەرسی دەدا بە زمانی کوردی و عەرەبی ئامۆژگاری خەڵکانی دەکرد، تا کۆچی دوایی، مامۆستا باپیری شێخ ئەحمەد کفتارۆی سەرۆکی زانایانی سوریایە، کە لە پێشدا باسمان کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٧٣١.

موسا محەممەد هەولێری (١٦٦٦)

ناوی موسایە، کوڕی محەممەدی کوڕی موسای کوڕی یونسی کوڕی ڕەضی کوڕی یونسی هەولێرییە، لەو شارە و دەوروبەری فێری شەریعەت بوو، پاشان کرا قازی (موصل)، زانایەکی زمان ڕەوان و ووتارخوێن بوو، لە بنماڵەکی خانەدانی زانیاری پەروەردە ببوو، ساڵی ٧١٥ك – ١٣١٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣٨١.

موسا یونس هەولێری (١٦٦٧)

ناوی موسایە، کوڕی یونسی کوڕی محەممەدی کوڕی مەنەعەی کوڕی مالیکە، نازناوی (کەمالەدینە)، ساڵی ٥٥١ك – ١١٥٦ز لە (موصل) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی شەریعەتی خوێند، دوایی چووە مەدرەسەی (النظامية) لە (بەغدا)، لەوێ دەرسی دەخوێند

و دەرسی دەدا، گەڕاوە (موصل) لە مزگەوتی (زین الدین) شوێنی باوکی دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ئیبن خەلەکان دەڵێ: {لەبەر ئەوەی برادەری باوکم بوو، زۆرجاران دەچوومە لای یەك لەو جارانە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٦٢٦ك بوو}

ماموستا زانیاری لەو بابەتانە بەهێزبوو: (أصول الفقه)، (کەلام)، (فەلەك)، (حیکمەت)، (مەنتیق)، (طب)، (هەندەسە)، (حیساب)، (جەبر)، (موقابەلە)، (پێوانی ئەرز)، (مۆسیقا)، (وەفق)، ساڵی ٦٣٩ك – ١٢٤١ز لە (موصل) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. طبقات المفسرين ٢/٣٤٣.
٢. وفيات الأعيان ٦/٣٩٦.
٣. تأريخ أربيل ١/٢٢٧ /٢/٩٧.
٤. أربيل في مختلف العصور ٧٣ – ٩٤.
٥. أربيل في العهد الأتابكي ٢٨٣ – ٢٨٥.
٦. هدية العارفين ٦/٤٧٩.
٧. إيضاح المكنون ٤/١٣٥.
٨. مشاهير الكورد ٢/٢٠٨.
٩. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٩١ – ٥٩٨.
١٠. معجم المؤلفين ١٣/٥١.
١١. شذرات الذهب ٥/٢٠٦ – ٢٠٧.
١٢. منهل الأولياء ١/٢١٢ – ٢١٣.
١٣. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٤٦١.
١٤. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢/٥٧٠.
١٥. سير أعلام النبلاء ١٣/٢٥٦.
١٦. الأعلام ٨/٢٥٠ – ٢٨٨.

١٧. معجم أعلام الكورد ٧٣٠ – ٧٣١.

١٨. ژیناوەری زانایانی کورد ٤٦٨.

مەولود لطف الله حەنەفی زادە (١٦٦٨)

ناوی مەولودە، کوڕی لطف‌الله ئەفەندی کوڕی داودە، نازناوی (حەنەفی زادە)یە، یەك بووە لە مەلایە چاکەکانی هەولێر، هاوچەرخ بووە لەگەڵ شێخ ئەبوبەکری (هەرشەمی)، مامۆستا مەلا عبدالله فەرهادی لە جەنابی شێخ مصطەفای نەقشبەندی دەگێڕتەوە: {ڕۆژانی سێشەمە و ڕۆژانی هەینی – کە لە کۆنەوە کاتی پشوودانی خوێندنی مەلا و فەقێیان بوو – مەلایەکان لەلای مەلا مەولود کۆدەبوونەوە، گفتوگۆیان لەسەر تەفسیری بەیزاوی دەکرد، ئەگەر گەیشتبانە جێیەك زەحمەت و ئاڵۆزبایە، ئەو بۆی ڕۆن دەکردنەوە}.

مەلا مەولود کۆچی دوایی کرد، چوار کوڕی هەبوون: (عبداللطیف) و (عبدالقادر) و (مەلا تەوفیق) و (عبدالکریم): ئەوەبوو ساڵی ١٣٠١ك – ١٨٨٣ز دانراوێکی مەلا مەحمودی خەواهیرزادە، لە بابەت (مەصدەر) نووسیەوە.

سەرچاوە: الإكليل في محاسن أربيل ٢٤٣ – ٢٤٤.

مونیسە ئەبوبەکر ئەییوبی (١٦٦٩)

خاتوون مونیسە کچی مەلیك ئەبوبەکری کوڕی ئەییوبە، ساڵی ٦٠٣ك – ١٢٠٦ز هاتەدنیا، خانمەکی فەرموودەناسی بەناوبانگ بووە، دەرسی بە عبدالله موسای شەریعەت زان داوە، لە مانگی ڕەبیعی دووەم، ساڵی ٦٩٣ك – ١٢٩٤ز لە (قاهیرە) کۆچی دوایی کرد، لە (باب زەویلە) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٣/٣٤١.

٢. معجم أعلام الكورد ٧٣١.

٣. مشاهير الكورد ٢/٢٥٠.

مەوهوب عومەر جزیری (١٦٧٠)

ناوی مەوهوبە، کوڕی عومەری کوڕی مەوهوبی کوڕی ئیبراهیمە، نازناوی ئەبومەنصور (صدر الدین)ە، مەزهەبی شافیعی بووە، خەڵکی جزیرەی بۆتانە، لە (شام) فێری شەریعەت و زانیاری بووە، لە (میصر) کرایە قازی، ساڵی ٥٩٠ك – ١١٩٤ز لە دایك بوو، ساڵی ٦٧٥ك – ١٢٧٦ز کۆچی دوایی کرد، کتێبانی: (الدرر المنظوم في حقائق العلوم) و (الفتاوي)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٢/٢١٠.
٢. إيضاح المكنون ٣/٤٥١.
٣. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٥٩١.
٤. معجم المؤلفين ١٣/٥٤.
٥. كشف الظنون ٢/١٢٣٠.
٦. شذرات الذهب ٥/٣٢٠.
٧. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٤٦٦.
٨. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/٣٧٩.
٩. بغية الوعاة ٢/٣٠٩.
١٠. هدية العارفين ٢/٤٨٣.
١١. معجم أعلام الكورد ٧٣١.

مەیمون ئەصبەغ نەصیبی (١٦٧١)

ناوی مەیمونە، کوڕی ئەصبەغی کوڕ فوڕاتە، خەڵکی شاری (نوسەیبین)ە، فەرموودەی لە یەزیدی کوڕی هاڕون گێڕایتەوە، عومەری کوڕی عبدالعزیزی نوسەیبی لەو زاتەی وەرگرتووە، ساڵی ٢٥٦ك – ٨٦٩ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ٥/٣٩٣.

٢. اللباب ٣/٣١٢.

میرزا مەحمود قازی (١٦٧٢)

میرزا مەحمود یەکە لە زانایەکانی کوردی (ئێران)، لە کۆتایی صەدەی حەڤدەی زایینی کرا قازی (موکری)، زاتەکی شەریعەت زان بوو، بەشێکی زۆری لە توحفەی ئیبن حەجەر تەرجومە کردووە، وەلای زمانی (فارسی)، خەتی خۆش بووە، ناسراوە بە (زەعیم الخطاطین) سەرۆکی خۆشنوسان.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٣٩٦.

٢. معجم أعلام الکورد ٧٣٢.

– ن –

ناصر ئەحمەد خۆیی (١٦٧٣)

ناوی ناصرە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی بەکرە، نازناوی (ئەبولقاسمە)، خەڵکی (خۆی) ڕۆژهەڵاتی (وانە)یە، ساڵی ٤٦٦ك – ١٠٧٣ز هاتەدنیا، زانایەکی فەرموودەناس و شەریعەت زان و نەحوزان بووە، لە (ئازربێجان) کرایە قازی، شەرحی (اللمع)ی ئیبن جینی کردووە، لە بابەتی (نەحو)، هەروەها شیعری هەیە، لە مانگی ڕەبیعی دووەمی ساڵی ٥٠٧ك – ١١١٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفین ١٣/٦٧ – ٦٨.

٢. کشف الظنون ٢/١٥٦٣.

نامی عبداللە ئەفەندی (١٦٧٤)

مامۆستا نامی عبداللە، ساڵی ١١٦٧ك - ١٧٥٣ز لە هەولێر هاتەدنیا، خوێندی تا کرا (قازی)، لەگەڵ حاکمی هەولێر نەگونجا، چووە (بەغدا)، ماوەك دەرسی دەداوە، پاشان داود پاشای والی کردییە قازی (بەصرە)، ساڵێك لەوێ بوو، گەڕاوە (بەغدا)، ساڵی ١٢٤١ك - ١٨٢٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٧٣٩.

نەبی صادق ماویلی (١٦٧٥)

ناوی نەبی یە، کوڕی صادقی کوڕی مەحمودە، ناسراوە بە (پیری ماویلی)، ساڵی ١٨٠٢ز لە گوندی (ماویلیان) ڕۆژهەڵاتی ڕواندز هاتەدنیا، لەلای مەلای ئەو گوندە دەستی کرد بە خوێندن، بەشێوەی فەقێیانی کوردستان، گەڕا لە چەند شوێنان، تا لە قۆناغەکان سەرکەوت، لە کۆتاییدا لەلایەن مەلا ئەبوبەکری میرڕۆستەمە و مەلا محەممەدی خەتی لە ڕواندز کۆتایی بە خوێندن هینا، گەڕاوە (ماویلیان) دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی، دەرسدانەوەی فەقێیان، چەند حاشیەی لەسەر شەرحی وەضع و ئیستیعارەی مەلا عبداللەی شێخ مەموندی نووسیوە، لەسەر نوسخە دەستخەتەکەی (باوکم) کە لامانە زۆریان نووسراون، هەروەها (شێخ نەبی) کتێبی (منبع الأعمال في تصحيح الأقوال والأفعال) لەسەرباسی (فروع التقليد)ی توحفە، داناوە دوا عمری چووە (تەوێڵە) تەریقەتی نەقشبەندی لە سیراجەدین شێخ عوسمان وەرگرت، جەنابی شێخ کە دیتی لێهاتووە و شایەنی خەلیفاتییە، ئیزنی سەربەخۆی تەریقەتدانی پێدا، گەڕاوە (ماویلیان).

بەشێك لە خەلیفەکانی: شێخ عوسمانی دیرەی، شێخ مەلا عبدالرحمانی کەورین، شێخ مەلا غەفوری گەلالەی، شێخ عەباسی سەردڕی، شێخ مەلا خدری وەرتی، شێخ دێوانە، شێخ عبدالصمدی سەران، خەلیفە حارسی ماویلی: ئەوە زاوای شێخە.

شێخ زاتەکی بە دین و خواناس بوو، چەند کەراماتی لێ دەگێڕنەوە، مامۆستا عبدالکریم مودەرریس لە مامۆستا صالحی کۆزەپانکە دەگێڕتەوە: {مامۆستا شێخ نەبی لەگەڵ مریدەکان بە سەفەر دەچی لە ڕێگا مارەك دەکوژن، شێخ دەڵێ: زگی شەق بکەن (فلان)گیان لەبەری لەناوە – ناوی دەبا –، زگی مارەکە شەق دەکەن فەرموودەکەی شێخ دەردەچی، ماری دووەم دەکوژن ناوی گیان لەبەرەکی دی دەبا، سکی مارەکە شەق دەکەن دیسان وەك فەرموودەی شێخە، جاری سێیەم ناوی گیان لەبەرەکی دی دەبا، هەروا دەردەچی، چەندجار مار دەکوژن شێخ دەڵێ: فلان گیان لەبەری لەناوە، هەروا دەردەچیت} .

ڕۆیشتنی لە ماویلیان: پاشان بەرە بەرە سۆفییەکان پتر دەبوون، شێخ نەبی جێگای فراوان نەبوو بۆیە باری کرد لە (ماویلیان) چووە دۆڵی (ڕەژی کەریان) لە ڕۆژهەڵاتی ماویلیان، لەوێ خانوو و خانەقای دروست کرد، مریدانیش هاتنە دەورەی ئاوەدانی پەیدابوو، ئەو گوندە ئێستا ناسراوە بە (خانەقا)، (شێخ نەبی) بەردەوام بوو لەسەر خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام، تا ساڵی ١٨٨٣ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠١ – ٦٠٢.

٢. یادی مەردان ٢/٥٠٦ – ٥٠٨.

٣. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٣/٣٢١ – ٣٢٥.

٤. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ١٧٦ – ١٩٤.

نەجمەدین جەلالەدین مەردۆخی (١٦٧٦)

ناوی نەجمەدینە، کوڕی جەلالەدینی کوڕی شێخ محەممەد وەسیمی مەردۆخی یە، زانایەکی بە توانا بووە، پاشان کرایتە قازی شەرعی، خەریکی خزمەتی ئاینی پیرۆز و فەتوادان بوو، تا ڕۆژی ٩ی جیمادی دووەم، ساڵی ١٣٤٢ك – ١٩٢٤ز لە شاری (سنە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ٢/١٧٣.

نەجمەدین عومەر بیارەیی (١٦٧٧)

ناوی نەجمەدینە، کوڕی (ضیاءالدین) شێخ عومەری بیارەیە، ساڵی ١٢٨٠ك – ١٨٦٣ز لە گوندی (بیارە) هاتەدنیا، لە بنەماڵەکی دڵپاك و دەروون چاك و ئایین خواز پەروەردە بووە، دەستی کرد بە خوێندن: قورئانی پیرۆزی خەتم کرد، چەند بابەتی نەحو و صەرف و عەرەبی تەواوکرد، ماوەك خەریکی منهاجی ئیمامی نەوەوی بوو، شارەزاییەکی باشی پەیدا کرد، خەتێکی خۆش و جوانی هەبوو، نووسەر و خاوەن هەست و بیربوو، چەند پارچە شیعری هەیە، نازناوی (کەوکەب)ە.

شێخ نەجمەدین تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ محەممەد بەهائەدینی مامی وەرگرت، لەلایەن مامی کرا خەلیفە، لەگەڵ شێخ عەلائەدینی برای یارمەتی باوکیان دەدا بۆ ئامۆژگاری خەڵکان، بەخێوکردنی هەژاران، خزمەتی مێوانان و مریدان.

سیفەتەکانی: زاتەکی خواپەرست بوو، ڕوو لە خوا، دوور لە دنیا بوو، خۆڕاگربوو، پشتی بەخودا دەبەستا، پێکەنینی گرژێنەوە بوو، یاوەری کتێب بوو، دۆستی زانایان بوو، مەلایان لەلای کۆدەبوونەوە، فەرمانی بە یەکەك دەدا چەند لاپەڕەك لە (إحیاء علوم الدین)ی غەزالی، یان نەفەحاتی مەولانا (جامی) دەخوێندراوە، کۆڕەکە پیرۆز دەبوو بەم شێوەیە توانی زۆر کەسان بێنێتە سەر ڕێگای ڕاست، ئەوانەش خۆیان ببن بە گڵۆپی ڕۆناك و ڕێ نیشاندەر، دەنگوباسی چاکەیان ببێت بە بەرنامە، باس بکرێت هەتا هەتا.

ڕووداوێك: جارەك شێخ نەجمەدین بانگی کرد، ئەسپەکەم بۆ ئامادە بکەن، ئەسپەکەیان هێنا، سواربوو، بەتەنیا بە غاردان چووە (هەڵەبجە)، بانگی طاهیر بەگی کرد: {وەرە پێم بڵێ تازە لەسەر قەبران کاتێ مەلا مردووەکەی (تەلقین) دەدا، چ پڕوپاگەندەکت هاتە ناودڵی ڕاستم پێ بڵێ؟}، کابرا وەڵامی داوە: {یا شێخ چت لێ بشێرمەوە، ڕاستی هاتە ناو دڵم: (ئەو مردووە، لەناو ئەو گۆڕە قورە، لەژێر خاك، چ

سوودێك لەو تەلقینە وەوردەگرێ)، بەڵام ئێستا تۆبە لەسەر دەستی جەنابت}، شێخ فەرمووی: منیش تەنیا بۆ ئەوە هاتم، گەڕاوە خواحافیزی کرد.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٣٧ك – ١٩١٨ز کۆچی دوایی کرد، کوڕێکی هەبوو ناوی محەممەد، شاعیر بوو، نازناوی (نەجمی) بوو، ساڵی ١٣٣٥ك – ١٩١٦ز پێش خۆی جوانەمەرگ بوو.

سەرچاوەکان:

١. نثر الجواهر والدرر ٢/١٦٣٧ – ١٦٣٨.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٢ – ٦٠٣.

٣. بنەماڵەی زانیاران ٤١٤ – ٤١٦.

٤. تاريخ مشاهير كورد ٢/١٤٣ – ١٦١.

٥. یادی مەردان ٢/٢٨١.

نەجمەدین عیسا کوردی (١٦٧٨)

ناوی نەجمەدینە، کوڕی عیسای کوردییە، زانایەکی شەرع زان بووە، لە مەدرەسەی (رەواحیە)ی دیمشق دەرسی دەداوە، لە مانگی شەعبانی ساڵی ٦٥٦ك – ١٢٥٨ز کۆچی دوایی کرد، شەوی هەینی لە خەویان دیت، پرسیاری ڕوح کێشانیان لێ کرد، وەڵامی داوە: {کاتەکی کەمە، کە بە خزمەت بارەگای خوای گەورە گەیشتی، ئەو زۆر بە ڕوحمە}، لێیان پرسی ئەتو چۆنی؟ ووەڵامی داوە: {باشم سوپاس بۆ خودا}.

سەرچاوە: بستان العارفين / نەوەوی.

نەجمەدین کەوکەبی (١٦٧٩)

مامۆستا نەجمەدین لە گوندی (دیوالدن)ی سەردەشت هاتەدنیا، کە فامی کرد ناردیانە بەر خوێندن، بەشێوەی فەقێیانی تری کوردستان، گەڕا لەو جێ بۆ ئەم جێ تا قۆناغەکانی خوێندنی بڕی، ساڵی ١٩٥١ز چووە لای مەلا عبداللەی گەناوی لە گوندی (میرزا ڕۆستەم)، ماوە لەوێ تا ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە (ئێران) لە گوندی (بێوری)

خوارێ بووە مەلا، دەستی کرد بە دەرسدانەوە، ساڵی ١٨٥٦ز چووە (کەوپەڕ)، زۆر پێ نەچوو باری کرد بۆ (ئالوەتان)، لەوێ ماوە تا ساڵی ١٩٦٩ز، لە بەندیخانەی (ورمێ) گیرا، نۆ ساڵان ماوە، لەو ماوە درێژە فێری زمانی ئینگلیزی بوو، هەروەها ئامۆژگاری خەڵکانی دەکرد، دەرسی دەداوە، یەك لە فەقێیەکانی بەندیخانە ناوی مەلا محەممەد بوو، خوێندنی تەواوکرد، ئیجازەی پێدا.

سوپاس بۆ خودا دوایی ئازاد کرا، لە (قەڵات)ی مەنگوڕان بووە مەلا، پاش دوو ساڵ ئاوارە بوو، بۆ (عێراق) خۆی و ماڵ ومنداڵی بە زۆرداری بە دەستی ڕژێمی بەعسی صەدام ڕەوانەی ئۆردوگای (ڕومادیە) کران، چوار ساڵ ماوە لەوێ، پاشان چووە (نەرویج)، لە کاتی نوێژکردن، لەسەر بەرماڵەکەی گیانی پاکی دەرچوو، لەوێ بە خاك سپێردرا، (مامۆستا کەوکەبی) زیرەك و چاوقەیم و قەڵەم لەکاربوو، کتێبی بەناوی (روناکی چاوان) هەیە، شیعری زۆرن.

سەرچاوە: فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان ٣١٧ – ٣١٨.

نەجیب عبداللطیف قەرەداغی (١٦٨٠)

ناوی نەجیبە، کوڕی عبداللطیفی کوڕی عبداللە ی کوڕی عوسمانی کوڕی شێخ عبدالطیفی گەورەیە، دەوری ساڵی ١٢٨٣ك – ١٨٦٦ز هاتەدنیا، لە قوتابخانەی خۆیان دەستی کرد بە خوێندن، هەر لەوێ قۆناغەکانی تەواوکرد، چوە شاری (کفری) لای مەلا شێخ حەسەنی قەرەداغی مامی ئیجازەی وەرگرت، گەڕاوە گوندی (زەردیاوا)، لەوێ خەریکی: مەلایەتی، دەرسدانەوە، خزمەتی ئاینی پیرۆز، مێوانداری هەژاران و مێوانان بوو، تا ساڵی ١٣٥١ك – ١٩٣٢ز لە (قەرەداغ) کۆچی دوایی کرد، سێ کوڕی هەبوو: شێخ مصطەفا، شێخ عبدالمجید، شێخ حمید.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٣ – ٦٠٤.

٢. بنەماڵەی زانیاران ١٥٩ – ١٦٠.

نەجیب عەینتابی (١٦٨١)

حاجی نەجیب، خەڵکی (عەینتابە)، زانا و دەرس بێژ بووە، لە مەدینەی پیرۆز دەرسی داوە، لە ژیانامەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) شارەزابووە، شەرحی (شیفا)ی قازی عەیاضی کردووە، ساڵی ١٢١٩ك – ١٨٠٤ز کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٨٠.

٢. إيضاح المكنون ٢/٥٢.

٣. معجم أعلام الكورد ٧٤٠.

نەزیر ئیبراهیم تەوێڵەیی (١٦٨٢)

ناوی نەزیرە، کوڕی مەلا ئیبراهیمی کوڕی مەلا مەحمودی کوڕی صۆفی ئەحمەدە، ساڵی ١٢٠١ك – ١٧٨٦ز لە گوندی (تەوێڵە) هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لە کۆتاییدا ئیجازەی لە مەلا قاسمی شەرکان وەرگرت، پاشان سەفەری (بوخارا)ی کرد، لەوێ تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت، خەریکی جێبەجێ کردنی دابی تەریقەت و کاروباری مەلایەتی بوو، تا ساڵی ١٢٩٦ك – ١٨٧٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأريخ مشاهير الكورد ١/٤٦٠ – ٤٦١.

نەسیبە یونس ئەییوبی (١٦٨٣)

نەسیبەخان، کچی مەلیك یونسی کوڕی مەحمودی کوڕی مەلیك ئەبوبەکری، کوڕی ئەیوبە، ئەو خاتونە فەرموودەناسەکی بەناوبانگ بووە، ساڵی ٦٦٧ك – ١٢٦٨ز لە تەمەنی نۆهەت ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: مشاهير الكورد ٢/٢٥٠.

نەسیم محەممەد سەعید موهاجیر (١٦٨٤)

ناوی نەسیمە، کوڕی محەممەد سەعیدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی مەحمودی کوڕی ئەحمەدی کوڕی شێخ مصطەفای (تەختی)یە، دەوری ساڵی ١٢٢٣ك – ١٨٠٨ز لە شاری

(سنە) هاتەدنیا، لە بنەماڵەکی روو لە زانست و زانیاری و ئـاین پـەروەر پـەروەردە بـوو، لەلای شێخ عبدالقادری برای دەستی کرد بە خوێندن، هەر لە خزمەت ئـەو کۆتـایی پـێ هێنا، هاتن بۆ (عێراق)، لە شاری سلێمانی نیشتەجێ بوون، شێخ نەسیم لە (خورماڵ) کرا مودەرریس، دەستی کرد بە دەرسدانەوە و ئامۆژگاری خەڵکان.

سیفەتەکانی: بە دین و خواناس و خواپەرست بوو، شەونوێژی نەدەچـوو، دوایـی نوێژان تا ماندوو دەبوو بە زمانی عەرەبی دەپاڕاوە، ئەمجا بە کوردی ئەمجا بە فارسی، ئـەمجا بە هەورامی – زمانی باوك و باپیرانی –، ماوەك دەگریا پاشـان دەنووسـت، خـەتی خـۆش بوو، چەند کتێبـی نووسینەوە، لەوانە: (الأجوبة المرضية)ی شێخ عبدالوەهابی شەعرانی.

مامۆستا نەسیم ساڵی ١٣١٥ك – ١٨٩٧ز لە (خورماڵ) کۆچـی دوایـی کـرد، دوو کوڕی هەبوون: شێخ جەعفەر و شێخ یەحیا.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ١/٣٢١ – ٣٢٤.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٦ – ٦٠٧.
٣. بنەماڵەی زانیاران ١٤٦.

نەصر ئەحمەد ئۆرمەوی (١٦٨٥)

ناوی نەصرە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی سـناطە، خەڵکی (ورمێ)یە، زانایەکی شەرع زان بووە، مامۆستا عبدالکریم سەمعانی، دەڵێ: {مـاوەك لـە شـاری (مـەرو) پێکـەوەمان دەخوێند لەلایەن یوسف ئەیوبی هەمەدانی، پاشان ئەو گەڕاوە وڵاتەکەی خۆی، لەوێ کرا قازی، نازانم کەی کۆچی دوایی کرد؟}.

سەرچاوە: الأنساب ١/١١٩.

نەصر حوسێن حەڕانی (١٦٨٦)

ناوی نەصرە، کوڕی حوسێنی کوڕی حامیدە، خەڵکی (حەڕان)ە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، سەفەری کردووە بۆ (بەغدا)، دەوری ساڵی ٥٤٥ك – ١١٥٠ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (كفاية المنتهي ونهاية المبتدي) داناوە.

سەرچاوەکان:

١. الذيل على طبقات الحنابلة ٣/٢٠٧.

٢. هدية العارفين ٦/٤٩١.

نەصر خضر هەولێری (١٦٨٧)

ناوی نەصرە کوڕی خضری کوڕی نەصری (هەولێری)یە، نازناوی (ئەبولعەباس)ە، مەزهەبی شافیعی یە، دانراوی لە تەفسیر و حەدیس و چەند بابەتان هەیە، لەوانە: (خطبة الوداع)ە، ساڵی ٦١٩ك – ١٢٢٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٨٩.

٢. كشف الظنون ١/٧١٥.

٣. إيضاح المكنون ١/٤٣١.

٤. هدية العارفين ٦/٤٩١.

٥. معجم أعلام الكورد ٧٤١.

نەصر عەقیل هەولێری (١٦٨٨)

ناوی نەصرە کوڕی عەقیلی کوڕی نەصری کوڕی عەقیلە، نازناوی (عزالدین)ە، ساڵی ٥٣٤ك – ١١٣٩ز لە هەولێر هاتەدنیا، لە مەدرەسەی قەڵات شوێنی مەلا خضری مامی دەرسی دەدا، پاشان سوڵتان مظفر دڵی لیّ ئێشا، ناردیە (موصل)، لە گوندێك نزیك ئەو شارە نیشتەجێ بوو، ساڵی ٦٣٣ك – ١٢٣٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:
١. تأريخ أربيل ١/٣٦٥.
٢. أربيل في مختلف العصور ٧٠.
٣. شذرات الذهب ٥/٨٦.
٤. أربيل في العهد الأتابكي ١٩٩ – ٢٤٨ – ٢٤٩ – ٢٨٧ – ٢٨٨.
٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٧.
٦. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٤٦٧.
٧. طبقات الشافعية/ ئەسنەوی ١/١١٩ – ١٣٤.

نەصر عەلی ژەنگاری (١٦٨٩)

ناوی نەصرە، کوڕی عەلی کوڕی عبدالمليکە، خەڵکی (ژەنگارە)، ساڵی ٢٧٨ك – ٨٩١ز لەو شارە دەرسی داوە، خۆی لەلای ئەبو ڕافیعی خوێندووە.

سەرچاوە: الأنساب ٣/٣٣٩.

نەصرالله عبدالعزيز حەڕانی (١٦٩٠)

ناوی نەصرالله یە، کوڕی عبدالعزیزی کوڕی صالحی کوڕی محەممەدی کوڕی عوسمانی کوڕی عەبدوسە، خەڵکی (حەڕان – ئورفە) یە، زانایەکی شەرع زان و بەدین بووە، سەفەری کردووە بۆ (بەغدا)، لەوێ ئامادەی دەرسی زانایان بووە، پاشان چوویتە (دیمشق)، گەڕایتەوە (حەڕان)، لەسەر مەزهەبی ئیمامی ئەحمەد ڕۆیشتووە، کتێبی (تعليم العوام ما السنة في السلام؟)ی داناوە.

سیفەت و ڕەوشتی: بەژنی کورت بوو، ڕیشی سۆربوو، حەق گۆ بوو بۆ کاربەدەستان سەری شۆڕ نەدەکرد، سوڵتان مظفر پێی ووت: دەمناسی؟ گۆتی: ئا، پێی ووت: بەچی؟ وەڵامی داوە: (بەبێ دین و زۆردار)، سووڵتان ویستی لێی بدا، خەڵکان پێیان ووت: (سوڵتان ئەو مەلایە لە ناو گەل ڕێزدارە، لێدانی ئەوە بۆ تو شکستە، لە پێش چاویان دەکەوێ)، ئەمجا وازی هینا.

مامۆستا پێش ساڵی ٦٠٠ك – ١٢٠٣ز لە (دیاربەکر) کۆچی دوایی کرد.
سەرچاوە: الذيل على طبقات الحنابلة ٣/٤٤٧ – ٤٤٨.

نەصرالله محەممەد جزیری (ابن الأثیر) (١٦٩١)

ناوی نەصراللە یە، کوڕی محەممەدی کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالکریمی کوڕی عبدالواحیدی جزیرییە، نازناوی (ئەبولفەتح ضیاءالدین)ە، برا گچکەی هەر سێ زانایە مەزنەکانە، کە ناودەبران بە: (أبناء الاثیر) لە ٢٠ی شەعبانی ساڵی ٥٥٨ك – ١١٦٣ز لە جزیرەی بۆتان هاتەدنیا، پاشان لەگەڵ باوکی و برایەکانی چووە (موصل)، دەستی کرد بە خوێندن، قورئانی پیرۆز، بەشێکی لە فەرموودەکانی خۆشەویست (درودی خوای لێ بی) لەبەرکرد، هەروەها دیوانی (أبو تمام) و (بحتري) و (أبو طیب) و چەند ئەشعاری لەبەرکردن، ساڵی ٥٨٧ك – ١١٩١ز گەیشتە مەلیك سەلاحەدین، پاشان چووە لای نورەدینی کوڕی ئەویش ڕێزی لێنا و کردیە (وەزیر)، کە باوکی کۆچی دوایی کرد کوڕەکە پتر ڕێزی لە مامۆستا نا، پاشان (دیمشق) لە دەست نورەدین نەما، وەزعی شارەکە ئاڵۆز بوو، مامۆستا ڕووی کردە (میصر)، ساڵی ٦٠٧ك – ١٢١٠ز چووە لای مەلیك ظاهیر غازی لە (حەلەب)، کەمەك لەوێ ماوە، لەگەڵ مەلیك نەگونجا، گەڕاوە (موصل) ساڵی ٦١١ك سەفەری (هەولێر)ی کرد، ساڵی ٦١٨ك – ١٢٢١ز ناصرەدین مەحمود خاوەنی (موصل) کردییە نووسەری تایبەتی خۆی.

کۆچی دوایی: بە ئیشی خاوەنی (موصل) چووە (بەغدا)، لەوێ ڕۆژی دووشەمە ٢٩ی ڕەبیعی دووەم ساڵی ٦٣٧ك – ١٢٤٠ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (المثل السائر في أدب الكاتب والشاعر) و (الإستدراكات) و (البرهان في علم البيان) و (أوصاف مصر) و (المعاني المخترعة) و (الوشي المرقوم في حل المنظوم) و (مجموعة أشعار) و (ديوان الترسل) و (رسالة الضاد والظاء).

سەرچاوەکان:

١. وفيات الاعيان ٥/٢٥.

٢. تأريخ أربيل ٢/٦٩٤.
٣. أربيل في العهد الاتابكي ١٠٩ – ١٥٧ – ٢٥٩ – ٣٣٨.
٤. هدية العارفين ٦/٤٩٢.
٥. كشف الظنون ٢/١٥٨٦.
٦. مشاهير الكورد ١/٦٧ – ٦٨.
٧. شذرات الذهب ٥/١٨٧ – ١٨٩.
٨. غاية المرام ٣٦.
٩. منهل الأولياء ١/٢٠١ – ٢٠٢.
١٠. سير أعلام النبلاء ١٣/٢٤٩.
١١. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/١٣٣.
١٢. بغية الوعاة ٢/٣١٥.
١٣. إنباه الرواة ٣/٢٦٠.
١٤. الأعلام ١/٧٩ /٨/٣٥٤ /١٠/٢٤٧.
١٥. كشف الظنون ٢/٢٠١٢.
١٦. معجم أعلام الكورد ٧٤١ – ٧٤٢.
١٧. معجم المؤلفين ١٣/٩٨.
١٨. إيضاح المكنون ٢/٥٠٧.

نصرالله محەممەد حەڕانی (١٦٩٢)

ناوی نەصراللە یە، کوڕی محەممەدی کوڕی یەحیای کوڕی ئەبومەنصوری کوڕی ئەبولفەتحی کوڕی ڕافیعی کوڕی عەلی (حەڕانی)یە، لە (دیمشق) نیشتەجێ بووە ساڵی ٦٦٤ك – ١٢٦٥ز لە دایك بووە، خوێندویەتی، ئیجازەی وەرگرتووە، مزگەوتی دروست کردووە، پێش نوێژی کردووە، زاتەکی هێمن و بە ئارام و چاك و دڵپاك بووە.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٣٩١.

نصرالله مەنصور دوینی (١٦٩٣)

ناوی نەصرالله یە، کوڕی مەنصوری کوڕی سەهلە، خەڵکی (دوین)ی ئازربێجانە، زانایەکی شەرع زان بووە، چوویتە (بەغدا) لە مەدرەسەی (النظامیة) دەرسی لەلای ئیمامی غەزالی خوێندووە، بوویتە مەلا، دەرسی فەرموودەی دایتەوە، گەڕایتەوە وولاتی خۆی، لە کۆتایی مانگی ڕەمەزانی، ساڵی ٥٤٦ك – ١١٥٢ز لە شاری (بەلخ) کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٢٠٦.

٢. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/٥٣٠ – ٥٣١.

٣. معجم البلدان ٢/٤٩١.

٤. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٧.

٥. اللباب ١/٥١٧.

٦. تأريخ مشاهير كورد ١/٤٠.

٧. معجم أعلام الكورد ٧٤١.

٨. الأنساب ٢/٥٧٥.

نصر یەعقوب دینەوەری (١٦٩٤)

ناوی نەصرە، نازناوی ئەبو سەعدە، کوڕی یەعقوبە، خەڵکی دینەوەرە، زمان ڕەوان و نووسەر و شاعیر بووە، لە (نیسابۆر) کرا وەزیری (مالیە)، لەسەر فەرمانی سوڵتان مەحمود سەبوکتەگین وەڵامی نامەکانی (خەلیفە قادر بالله)ی دەداوە، چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (التعبير القادري في الأحلام): ساڵی ٣٩٧ك – ١٠٠٦ز بۆ خەلیفەی عەبباسی ئەحمە قادر بالله ی داناوە، وە (روائع التوجيهات في بدائع التشبهات) و (ثمار الانس في تشبهات الفرس).

سەرچاوەکان:
١. معجم المؤلفين ١٣/٩٣ – ٩٤.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٤٢.
٣. كشف الظنون ١/٤١٧.
٤. هدية العارفين ٢/٤٩٠.
٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٨.
٦. فوات الوفيات ٤/١٩٦ – ١٩٧.

نەضر عەرەب حەڕانی (خوای لێی ڕازی بی) (١٦٩٥)

ناوی نەضرە، کوڕی عەرەبی جزیری‌یە، نازناوی (ئەبو روحە) خەڵکی (حەڕان)ە، زانایەکی فەرموودەناس بووە، فەرموودەی لە (عیکریمە) و (نافیع) و (عەطا) و (موجاهید) و چەند زانایان بیستووە، مامۆستا (وەکیع) و (سەفیانی سەوری) و چەند زانایان فەرموودەی پێغەمبەریان (درودی خوای لێ بی) لەو زاتە گێڕایتەوە، (مامۆستا زەهەبی) فەرموودەناس (خوا لێی خۆش بی) بە زنجیرە دەگێڕێتەوە تا دەگاتە نەضری کوڕی عەرەب، ئەویش لە عیکریمەی بیستووە، ئەویش لە ئیمامی ئیبن عەبباس (خوا لێی ڕازی بی) دەڵێ: {کە پێغەمبەریان (درودی خوای لێ بی) لەناو گۆڕە پیرۆزەکەی دانا، لە نێوان تەنی پاکی و ئەلحەدەکەی قوماشەکی سپی دروست کراوی شاری (بەعلەبەکە) دانرا}، مامۆستا ساڵی ١٦٨ك – ٧٨٤ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: سير أعلام النبلاء ٥/٤٥٤ – ٤٥٥.

نیظامەدین عیصامەدین نۆدشەیی (١٦٩٦)

ناوی نیظامەدینە، کوڕی عیصامەدینی کوڕی جەلالەدینی کوڕی مەلا عبدالرحمانی کوڕی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیە، ساڵی ١٣١٣ك – ١٨٩٥ز لە گوندی نۆدشەی (هەورامان) هاتووتەدنیا، خوێندی تا کۆتایی پێ هینا، ئیجازەی وەرگرت، دەستی کرد بە

جێبەجێ کردنی کاروبارتی مەلایەتی و خزمەتی ئاینی پیرۆز، دەستی شیعری هەبوو، ساڵی ١٣٩٩ك – ١٩٧٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: تأریخ مشاهیر کورد ٢/٤٦٨.

نعمةالله زەکەریا شازەلی (١٦٩٧)

ناوی نیعمةالله یە، کوڕی شێخ زەکەریای کوڕی عبدالرحمانی کوڕی سولەیمانی کوڕی خالیدی کوڕی حەسەنی کوڕی شێخ ئەبوحەسەنی شازەلی کاکۆزەکەریای (سنە)یە، لە شاری (کەرمان) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان ئارەزوی تەصەووف هاتە ناو دڵ و دەروون، لەوبوارەدا خۆی ماندوو کرد، تا بگا بە مەبەستی ڕاستەقینە، لە گوندی (کاکۆزەکەریا) شوێنی تایبەتی هەبوو بۆ خواپەرستن، ئێستاش ئەو شوێنە پیرۆزە ناودەبردرێ بە (چلەخانە).

پاش کۆچی باوکی ئەو گوندەی بەجێهێشت بۆ برایەکانی کە ژمارەیان یازدە بوو، چووە (بەغدا) بنەماڵەی گەیلانی ژنیان داێی، کوڕەکی بوو ناوی نا (محەممەد صادق)، پاشان شێخ نیعمةالله چووە (شام)، دوایی چووە (حیجاز)، لەوێ چووە (یەمەن)، پاشان چووە (میصر)، ئەمجارە چووە (هیند)، لەوی گەڕاوەو شاری (ماهان) و (کەرمان) لەوێ خوای گەورە دوو کوڕی پێ بەخشی: عبدالحافظ و عبدالرؤوف.

شێخ لە (کەرمان) خەریکی ئامۆژگاری خەڵکان بو، محەممەد صادقی ناردەوە گوندەکەی خۆیان (کاکۆزەکەریا)، عبدالرؤوفی ناردە (بەغدا) خۆشی کۆچی یەکجاری کرد بەرەو بارەگای خوا.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٨ – ٦٠٩.

٢. بنەماڵەی زانیاران ١٠٣ – ١٠٧.

نعمةالله عبدالکریم هەزارکانیانی (١٦٩٨)

ناوی نیعمةالله یە، کوڕی شێخ عبدالکریمی مەردۆخی یە، ساڵی ١٨٦٠ز لە گوندی (هەزارکانیان) سەر بە (سنە) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن پاشان چووە مزگەوتی (دار الإحسان) لای مەلا عبدالقادر شەریعەتی، ساڵی ١٢٧٦ك – ١٨٥٩ز لەگەڵ مامی چووە شاری سلێمانی، ساڵی ١٢٩٧ك – ١٨٧٩ز لە گوندی (پایگەنە) لای مەلا فەضلاللەی خوێند، لەو کاتە بوو (تەصریفی مەلا عەلی) نووسییەوە، پاش کۆچی دوایی مامی چووە (ئەستەمبوڵ)، لەوێ مووچەیان بۆ بڕیەوە، گەڕاوە سلێمانی دوایی هاتە هەولێر، دوبارە گەڕاوەو (ئەستەمبۆڵ) گەڕاوە هەولێر، دەستی کرد بە دەرسدانەوە لە مزگەوتی شێخەڵلا.

بەشێك لە فەقێیەکانی: (مەلا عبداللە ی دێرەبڕوشە): دەوری ساڵی ١٩٠٠ز، وە (مەلا عبدالقادری سێگرتکانی)، مامۆستا چەند حاشیەی لەسەر (تهذیب الکلام) و (عبداللە یەزدی) و چەند کتێبانی مەنتیق و کەلام هەیە، ساڵی ١٩١٥ز کۆچی دوایی کرد.

کوڕەکانی: (شێخ عەلی): مەلا بوو لە (بەغدا) و (شێخ حەسەن): (مدرس)بوو لە هەولێر و (شێخ حوسێن): فەرمانبەر بوو، وە (شێخ مصطەفا): بڕوانامەی دکتۆرای وەرگرت لە (بەغدا)، وە (شێخ جەعفەر).

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الکورد ٧٤٣.

٢. الإکلیل في محاسن أربیل ٢٤٤.

٣. مشاهیر الکورد ٢/٢١٥ – ٢١٦.

٤. بنەماڵەی زانیاران (١) شێخانی مەردۆخی.

٥. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٨/٥.

نیعەم نەجمەدین حەڕانی (١٦٩٩)

نیعەم خان، کچی نەجمەدینی کوڕی ئەحمەدی کوڕی حەمرانە، خـەڵکی (حەڕانـە)، لای چەند زانایانی خوێندووە، خۆشی دەرسی داوە، سـاڵی ٦٣٨ك – ١٢٤٠ز هاتـەدنیا، لە ٢٠ی ذی القعدە، ساڵی ٧٢١ك – ١٣٢١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الکامنة ٢/١٢٩

نەعیم مسافر ئورمەوی (١٧٠٠)

ناوی (نەعیم)ە، کوڕی موسافیری کوڕی جەعفەرە، نازناوی (طـەیبـە)، خـەڵکی شاری (ورمێ)یە، هەر لەوێ کرایتە (قازی)، پاشان بۆ خوێندن چوویتە (بەغـدا)، گـەڕاوە (ورمێ) دەستی کرد بە دەرسدانەوە، دوای ساڵی ٤٦٠ك – ١٠٦٧ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الأنساب ١/١٢٠.

نورەدین ئیسماعیل شێروانی (١٧٠١)

ناوی نورەدینە، کوڕی ئیسماعیلی کـوڕی حەسـەن بـەگی (شـێروانی)یە، سـاڵی ١٨٦٦ز لـە هـەولێر هاتـەدنیا، دەسـتی کـرد بـە خوێنـدن، قورئـانی پـیرۆز و کتێبـە سەرەتاییەکانی تەواو کردن، چووە (کەربەلا) ماوەك لەوێ لای مەلا طاهای بـرای خوێنـد، ماوەك چووە لای مەلا باقری یەزدی، جارجار دەچووە لای مەلا نیظامەدین بـەگ و مـەلا تەوفیق بەگی صۆفی، تەجویدی لەلای مەلا عبدالسلامی بەغدایی خوێند.

کرا (مدرس) لە کەربەلا، دوایی گواسـتراوە (بەصـرە)، لـەوێ نـاردرا (حـەی)، پاشان هاتە (بەغدا)، ساڵی ١٩٠٩ز کرا بەڕێوەبەی (دار المعلمین) لـە (بەصـرە)، گـەڕاوە هەولێر، گەڕاوە (بەغدا)، گەڕاوە (بەصرە)، ساڵی ١٩٣٠ز خانەنشین کرا، دواعەمری لە مزگەوتی (ئەزبەك) لە (بەغدا) دەرسی دەدا، هەروەها ووتارخوێن بوو لە مزگەوتی حـاجی ئەمین، لە گەڕەکی (کەرخ)، ساڵی ١٣٦١ك – ١٩٤٢ز لە بەغدا کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی: (خلاصة تأريخ الإسلام)، (الفلسفة العلمية)، (الفلسفة الأخلاقية)، (تأريخ التربية)، (حقيقة الحقائق)، (رد العوام عن امتهان ما له الإحترام)، (زبدة الهندسة)، (علم الحيوان)، (الفلسفة العليا)، (المنطق القديم)، (المنطق الجديد).

سەرچاوەکان:

١. لب الألباب ٢/٣٧٧.
٢. معجم المؤلفين ١٣/١٢٣ – ١٢٤.
٣. معجم أعلام الكورد ٧٤٥ – ٧٤٦.

نورمدین عبداللە جەلی (١٧٠٢)

ناوی نورەدینە، کوڕی مەلا عبداللەی کوڕی مەلا ئەسعەدی کوڕی مەلا عبداللەی کوڕی مەلا عبدالرحمانی جەلییە، ساڵی ١٨٨٣ز لە شاری (کۆیە) هاتەدنیا، لە مەدرەسەی باوکی دەستی کرد بە خوێندن، لەلای موستەعیدەکان قۆناغی سوختەیی بڕی، لە قۆناغی موستەعیدی چووە خزمەت باوکی، پاشان چووە لای مەلا محەممەد بڕای، زانستەکانی تەواوکرد، لەلای ئەو ئیجازەی وەرگرت.

لە مزگەوتی گەورەی کۆیە ووتاری دەدا، دەرسی فەقێیانی دەداوە، لەوانە: مەلا مصطەفای بانەموردی، مەلا صاڵحی نێرەگینی، مەلا ئیبراهیمی بێراوەی.

کۆچی دوایی: شەوی چوارشەممە، ٢٩ی ذی القعدە، ساڵی ١٣٧١ك – ٢٠/٨/١٩٥٢ز کۆچی دوایی کرد، نزیك گۆڕی مەلا محەممەدی بڕای و مەلا عبداللەی باوکی بەخاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. بنەماڵەی زانیاران ٥٦٥.
٢. محمد بن عبدالله الجلي ٩٩.
٣. دەستووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

شێخ نورەدین عبدالجبار بریفکانی (١٧٠٣)

ناوی نورەدینە، نازناوی (نوری)یـە، کـوڕی عبـدالجباری کـوڕی نـوری کـوڕی ئەبوبەکری کوڕی (زین العابدین)ی کوڕی عبدالکریمی کوڕی موسای کوڕی سـولەیمانی کوڕی عبدالغنی کوڕی ئیسحاقی کوڕی بابا مەنصوری کوڕی حوسێنی (ئـەخلاطـی)یـە – کە ساڵی ٨٠٨ك – ١٤٠٥ز لە (میصر) کۆچی دوایـی کـرد –، ئـەو زاتـە ڕەچـەڵەکی دەچیتەوە سەر ئیمامی حوسێنی نەوەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) کەواتە: سـەیدەکی جسنی حوسێنی یە، ساڵی ١٢٠٥ك – ١٧٩٠ز لە گوندی (ئیتووت) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشـان لەسـەر فـەرمودەی ئەو چووە (ئامێدی)، ماوەکیش چـووە (شـۆش)، دوایـی چـووە (موصـل) پاشـان چـووە (کۆیە)، دوایی چووە (شەقلاوە)، دوایی هاتە هەولێر، گەڕاوە (ئامێدی) لای مەلا یـەحیای مزوری، ماوە تا ئیجازەی وەرگرت، هەروەها ئیجازەی دووەمی لە مەلا ئیسـلامی شۆشـی وەرگرت، ئیجازەی سێیەمی لە مەلا یونسی کوردی لە (موصل) وەرگرت.

شێخ نورەدین ماوەك لە گوندی (میردینك) بوو، لەو ساڵە ١٢٣٦ك – ١٨٢٠ز (فتح المبین)ی ئیبن حەجەر – کە شەرحی ئەربـەعینی ئیمـامی نەوەوییـە – نووسـییەوە، جـا نازانم لەو کاتە مەلا بووە، یا فەقێ؟ ئەو نووسخە ئێستا لەلای ئێمەیە.

مەلایەتی: کۆتایی بەخوێندن هینا، لەسەر فەرموودەی مامۆستای گەڕاوە خزمـەت باوکی لە (ئیتووت)، لەوێ دەستی کرد بە خواپەرستی، سەر لە بـەیانی قورئـانی پـیرۆزی دەخوێند، پاشان تا نیوەڕۆ دەرسی فەقێیانی دەدا، دوایی تـا عەسـر ئامۆژگـاری خـەڵکانی دەکرد، دوای عەسر خەریکی وێردی تەریقەت بـوو، پاشـان لەسـەر فـەرموودەی بـاوکی چووە (موصل)، تەریقەتی (قادری) لە شێخ مەحمودی جەلیلی وەرگرت، زۆر پـێ نەچـوو لەلایەن شێخ کرا خەلیفەی تەریقەتی قادری ڕوفاعی.

مامۆستا عبدالکریمی بیارە(خوا لێی خۆش بی) دەڵێ: لەو ماوەی شێخ نورالـدین لە (موصل) بوو، شێخ نور محەممـەدی هینـدی لـەوێ دابـەزی، شـێخ نورالـدین تەریقـەتی

نەقشبەندی لیٚ وەرگرت، ئەمجا گەڕاوە لای باوکی لە (ئیتووت)، ماوەك لەویٚ بوو، دوایی باوکی ناردیە (بریفکان) بۆ سەرپەرشتی تەکیەی باپیری، ئەویش چوو تەکیەکەی چاك کردەوە، دەستی کرد بە ئامۆژگاری خەڵکان و دەرسدانەوەی فەقێیان.

خووڕەوشتی: زاتەکی لە خواترس بوو، بەردەوام بە ڕۆژی بوو، دنیای وەلا نابوو، کاربەدەستان بەدویان دا دەنارد مووچەی بۆ برنەوە نەدەچوو، هەر شتێك بۆی هاتبایە تەکیە، دابەشی سەر دەروێشەکانی دەکرد، بە ماوەکی کەم دەشت و چیای دهۆك و موصل و هەولێری هەمو ڕۆناك کرد، بەو ئامۆژگارییە بەهێزانەی، توانی چەند کەسانی سەر ڕەق نەرم بکا، لێشێواوان ڕاستەڕێ بکا، ئێش و کارە ڕێکەکانی، وەکو زمان وقەڵەمەکەی مەدرەسەکی بەردەوامی شەوان و ڕۆژان بوون، بۆ ئەوان کەسان وێستبایانە چاوی لیٚ بکەن.

چەند نامەی پڕ سوودی نووسیوە بۆ دۆستان و خەلیفەکانی، لەوانە: نامەی مەلا حامیدی دۆسکی، نامەی مریدەکان، نامەی شێخ ئیسلامی شۆشی، نامەی شێخ ئیسماعیلی شۆشی، نامەی مریدەکانی ناوچەی زێبار، نامەی شێخ یونسی شۆشی، نامەی شێخ حەسەنی جەببار، نامەی سەید ئەحمەد بە زمانی عەرەبی، نامە بۆ مریدەکانی خۆی بە زمانی فارسی.

دانراوەکانی:

١. البدور الجلية: سەید محەممەدی موصلی شەرحی کردووە.
٢. بهجة السالكين.
٣. آداب الخلوة.
٤. مرام الإسلام.
٥. إبراز دقائق الحقائق.
٦. تنبيه النيام.
٧. الفتح الأرحم.
٨. المعشرات: محەممەد طاهیر (الصائغ) شەرحی کردووە.

٩. مناجات نوري.

١٠. القصيدة التائية.

١١. القصيدة الهمزية: شێخ محەممەد نوری موصڵی شەرحی کردووە.

١٢. الفصيدة اللامية: شێخ حەسەن جەببار موصڵی شەرحی کردووە.

١٣. القصيدة النونية: سەید محەممەد نوری موصڵی شەرحی کردووە.

١٤. تلخيص الحكم.

لەگەڵ چەند قەسیدانی تر بە کوردی و بە عەرەبی.

خەلیفەکانی شێخ نورەدین: شێخ طاهای سلێمانی، شێخ عوسمانی ڕیچوانی، شێخ عبدالغفور، شێخ عەلی گەلی رمانە، شێخ عبدالحمیدی بریفکانی، شێخ محەممەد جەرجیس موصلی، شێخ ئیسلامی شۆشی، شێخ عبدالکریمی ئاکرێ، شێخ مصطفی‌ی ئامێدی، شێخ عبدالقادری فاریلی، مامۆستا حەسەن جەبار، شێخ عەلی مەغریبی، شێخ سولەیمان بەگی موصلی، مەلا حامیدی دۆسکی، شێخ عبدالرحمانی جزیری، شێخ محەممەدی برازای، شێخ محەممەد عزی، شێخ ئەحمەدی سەبعاوی، مەلا عبداللە فەیزی، شێخ سولتان خەلیفە، حاجی سەلیم ئاغەوات، حاجی یاسین جۆرە، شێخ عبدالفتاح زاخولی، شێخ عبداللطیف، حاجی صالح جلمیران، شێخ عبدالباری جزیری، نور محەممەد بریفکانی، شێخ مەحمود دەرگەلی، شێخ محەممەد عەلی ئەتروشی، شێخ عبدالقهار بریفکانی، شێخ موحسین بریفکانی، شێخ مونەووەر بریفکانی، شێخ محیەدین بریفکانی، شێخ نوری بریفکانی، شێخ طاها بریفکانی، شێخ عبداللە بەرۆشکی، عبدالرحمان ئەتروشی، شێخ ئەنوەر رەبەتکی، ئەوانە بەشێکیان ڕاستەوخۆ خەلیفەی شێخ بوون، وە بەشێکیان جێگری خەلیفەکانی شێخ بوون.

نەتەوەی شێخ نورەدین: نەمانزانیوە جەنابی شێخ کوڕی هەبووبێ، ئەوەی نووسراوە سێ کچی هەبووە:

١. پیرۆزخان: دایە شێخ محەممەد دهۆکی برازای.

٢. فاطمە خان: خێزانی شێخ عبدالحمیدی ئەتروشی.

٣. صافیە خان: کچی مالێ بوو، مێردی نەکرد، قورئانی پیرۆز و تەفسیر و چەند فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) و شەریعەتی ئیسلامی لە خزمەت باوکی خوێند، دوای کۆچی دوایی شێخ، تەکیەی بریفکانی چاك کردەوە و ئاوی بۆ دابین کرد، پاشان کۆچی دوایی کرد، لە (بریفکان) بە خاك سپێردرا.

کۆچی دوایی: شێخ نورەدین، ماوەی چل سالان پتر، لە (بریفکان) خەریکی ئامۆژگاری دەرویش و مریدان و دەرسدانەوەی فەقێیان بوو تا سالی ١٢٦٧ك – ١٨٥٠ز کۆچی دوایی کرد، ڕستەی (تبكي السماء لفقد النور للاسف)ی بە لێکدانەوەی ئەبجەدی، بۆ مێژوی کۆچی دوایی داندراوە، بەم شێوەیە:

تبكي السماء لفقد النور للاسف

٤٣٢ + ١٣٣ + ٢١٤ + ٢٨٧ + ٢٠١ = ١٢٦٧ك

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٤ – ٦٠٦.

٢. الأكراد في بهدينان ٨٢ – ٨٤.

٣. معجم أعلام الكورد ٧٤٧.

٤. الرد المبين في مآثر الشيخ نورالدين.

٥. الشيخ نورالدين البريفكاني.

٦. کاروان، ٧ – ١١٣ – ١١٥/ ١٩٨٣ز.

٧. ژیناوەری زانایانی کورد ٧٨٠ – ٧٨٧.

٨. بنەمالەی زانیاران ٤٣٢ – ٤٤١.

٩. بوژاندنەوە ٣/١٧٥ – ١٩٣

نورس عبدالرزاق کەرکوکی (١٧٠٤)

مامۆستا نورس ئەفەندی خەلکی شاری (کەرکوك)ە، سەفەری (ئەستانە)ی کرد، لەوێ کرا مودەرریس، سالی ١١٥٩ك – ١٧٤٦ز کرا قازی (بۆسنە)، پاشان

دوورخراوە بۆ (کوتاهیە)، هەر لەوێ ساڵی ١١٧٥ك – ١٧٦١ز کۆچی دوایی کرد، دیوانی شیعری هەیە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤٢٤.

٢. معجم أعلام الکورد ٧٤٨.

نور محەممەد ئیسحاق زادە (١٧٠٥)

مامۆستا نور محەممەد ئەفەندی کوڕی ئیسحاق زادە، ناسراوە بە (کوڕەکورد)، دەرسی داوە لە (یەکی شەهر)، کرایتە قازی، ماوەکیش قازی (بروسە) بووە، پاشان لە (مەککە)ی پیرۆز کرایتە قازی، دوایی کرایتە قازی (ئەستەمبۆڵ)، ساڵی ١١٤١ك – ١٧٢٨ز کۆچی دوایی کرد، چەند کوڕی بەڕێز و ماقوڵی هەبوون.

سەرچاوەکان:

١. معجم أعلام الکورد ٤٤٧.

٢. مشاهیر الکورد ٢/٢١٧.

نوری باباعەلی تەکیەیی (١٧٠٦)

ناوی نوریيە، کوڕی باباعەلی کوڕی شێخ عەلی مودەڕریسی گوندی (تەکیە)یە، دەوری ساڵی ١٣٠٥ك – ١٨٨٧ز هاتەدنیا، لە قوتابخانەی باوکی خوێند و پێگەیشت بوو بە زانا و نووسەر، لە ئەستێرەناسی و ژمێریاری بەناوبانگ بوو، زاتەکی سوودبەخش بوو بۆ خەڵکان و قوتابیان، ڕەشید و چاوقەیم و نەترس بوو، لە ١٢/٣/١٩٥٦ز کۆچی دوایی کرد، شێخ کەمالی کوڕی جێگری بوو.

دانراوەکانی: (شرح الدرة العروضیة للشیخ معروف) و (شرح تشریح الأفلاك لبهاء الدین العاملي) و (سەرجەلەی سەیدەکان) و (نەحو و صەرف) و (چەند شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی).

سەرچاوەكان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٠٩.

٢. بنەماڵەی زانیاران ٢١٨ – ٢١٩.

٣. شرح منظومة الدرة العروضية ٧.

– و –

وەلی عثمان زێباری (١٧٠٧)

ناوی وەلی‌یە، كوڕی عوسمانە، عەشیرەتی (زێباری)یە، ناسراوە بە (ئامێدی)، یەك بووە لە شێخەكانی تەصەووف، لەو بابەتە كتێبی (أنيس العارفين)ی داناوە، ساڵی ٩٦٧ك – ١٥٥٩ز تەواوی كردووە، پێشكەشی بە وەزیر فەرهاد پاشا كردووە، سەرەتایەكەی بە (الحمد لله الذي أنزل الحكم على قلوب أوليائه....) دەست پێ دەكا.

سەرچاوەكان:

١. معجم المؤلفين ١٣/١٦٦.

٢. هدية العارفين ٦/٥٠١.

وەلی هەولێری (١٧٠٨)

مامۆستا وەلی، خەڵكی شاری هەولێرە، پاشان چوویتە (موصل)، لە مزگەوتی (وەزیر) ووتارخوێن بووە، دەرسی دایتەوە، چەند زانا لەسەر دەستی ئەو دەرچوونە، كوڕێكی زانای هەبووە، ناو (بەكر) لە شوێنی باوكی كرایتە ووتارخوێن.

سەرچاوەكان:

١. غاية المرام ٨١ – ٨٢.

٢. الإكليل في محاسن أربيل ٢٣٤ – ٢٣٥.

وەیسی عبدالله گرتکی (١٧٠٩)

ناوی وەیسی‌یە، کوڕی مەلا عبداللەی کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی مەلا عبدالخالیقی کوڕی مەلا محەممەدی کوڕی ئادەمە، عەشیرەتی (بالەك)ە، ساڵی ١٩٠٤ز لە گوندی (گرتك) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە مەدرەسەی باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان لە خزمەت باوکی چووە (پەسوە)ی ئێران، لەلای ئەو ماوە تا گەیشتە (جمع الجوامع)، لەوکاتە باوکی کۆچی دوایی کرد، ئەویش گەڕاوە (گرتك)، لەوێ بەرێ کەوت هاتە هەولێر لای مەلا صاڵحی کۆزەپانکە زانستەکانی تەواوکرد، چووە مزگەوتی (قەڵات) لای مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی ئیجازەی وەرگرت.

مەلایەتی: گەڕاوە (گرتك) لەوێ مەدرەسەی فەقێیانی دروست کرد، لە عێراق و ئێران و تورکیا فەقێیان ڕوویان تێ کرد، بەشێك لەوانە: مەلا حەسەنی ڕوستێ، مەلا مصطەفا خضر، مەلا ئیبراهیم شێخ ئاودەلی، مەلا ئەحمەد عبدالله پیرئۆمەری، مەلا جەلال خەیلانی، مەلا ئەحمەد مەمیخەلی، پاشان چووە (مێرگە)، گەڕاوە (گرتك)، چووە (گەزنە) گەڕاوە (گرتك).

خووڕەوشتی: زاتەکی بەرز بوو، گران بوو، هێمن بوو، سەخی بوو، بۆ ئاشت بوونەوەی خەڵکان خۆی ماندوو دەکرد، بەشدار بوو لە شۆڕشی ئازادی کورد، دەورێکی سەرەکی هەبوو بۆ دامەزراندنی یەکیەتی زانایانی کوردستان، یەك بوو لە ئەندامە دیارەکانی لیژنەی فتوای شەرعی قازییەکان، کە جەنابی سەرۆك مەلا مصطەفای (بارزان) ساڵی ١٩٧٠ز لە (گەلالە) دایمەزراند.

مامۆستا بەردەوام بوو لەسەر دەرسدانەوە، تا ساڵی ١٩٧٨ز گوندەکان ڕوخاندران بە دەستی ڕژێمی (بەعس)، ئەویش بە زۆرداری نیشتەجێ کرا، لە کۆمەڵگای (دیانە).

کۆچی دوایی: لە ١٨/٢/١٩٧٩ز کۆچی دوایی کرد، گۆڕەکەی لەسەر گردێکە بەسەر (سۆران)دا دەڕۆنی، ئەو شوێنە حاجی عومەر گوانی بەخشی بۆ ئەو مەبەستە، مامۆستا چەند کتێبی چاك و دەستنووسی باوك و باپیرانی لە دوا بەجێما.

مەلا سەعیدی کوڕی بووە جێگری لە کاروباری ئاینی و پێش نوێژی و ووتارخوێندن و ئامۆژگاری خەڵکان، ئەویش لە دایك بووی ساڵی ١٩٣٧ز یە، لای باوکی خوێند، ساڵی ١٩٦٦ز ئیجازەی وەرگرت، لە ١٣/٣/١٩٩٧ز لە (سۆران) کۆچی دوایی کرد، مەلا عوبیداللە ی کوڕی جێگریێتی، کوڕانی تریشی هەنە مەلا و نووسەرن خوای گەورە ئەو بنەماڵە یارمەتی بدا بۆ خزمەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام.

سەرچاوەکان:

١. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز ٨٤ – ٩٠.

٢. خۆری ئیسلام ٣١ / ٢٠٠٦ز، ٦٧ – ٧١.

وەیسی محەممەد گەپەنك ڕەش (١٧١٠)

ناوی وەیسی‌یە، کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (کەپەنك ڕەش)ە، لە بناری چیای (قەرەچوغ) قەزای مەخمور، عەشیرەتی (شێخ مەموندییە)، ساڵی ١٨٨٨ز هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، چەند حوجرەی فەقێیانی بەسەر کردەوە، لە چەند شوێنان گەڕا، تا قۆناغەکانی خوێندنی بڕی، دوا هەواری مزگەوتی شێخ مصطەفا بوو لە هەولێر، ماوە لە خزمەت شێخ ئیجازەی مەلایەتی و تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرت.

مەلایەتی: بووە مەلا لە گوندی (کەندار) دوایی چووە (کەپەنك ڕەش)، لەو کاتە مەلا ئیسماعیلی دیبەگە لەلای دەخوێند، مامۆستا وەیسی ساڵی ١٩١٨ز کۆچی دوایی کرد، مەلا شێخ محەممەدی کوڕی ماوەك مەلا بوو لە (ماجید)، پاشان هاتە مزگەوتی حاجی مەجید قەردار لە هەولێر، دوایی چووە (حەسەن بەگ)، گەڕاوە هەولێر، ڕۆژی هەینی ٢٠/٣/١٩٩٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الإکلیل في محاسن أربیل ٣٨١.

- هـ -

هبةالله محەممەد ئاکرەیی (١٧١١)

ناوی هبةاللّٰهیە، کوڕی محەممەد سەعید ئەفەندی موفتی ئاکرە، کوڕی مەلا عبدالرحمانی کوڕی زانای مەزن مەلا یەحیا ئەفەندی مزوری یە، ساڵی ١٨٨٠ز لە شاری (ئاکرە) هاتەدنیا، یەکە لە مەلایە چاکەکانی ئەو سەردەمی، پاش تەواوکردنی قۆناغەکانی خوێندن هاتە هەولێر لە مزگەوتی قەلاّت، ساڵی ١٩٠٦ز ئیجازەی لە مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی وەرگرت، گەڕاوە (ئاکرێ) دەستی کرد بە دەرسدانەوە و کاروباری مەلایەتی هەر لەو ساڵەدا کرا مودەرریس، ساڵی ١٩٠٩ز کرا سەرۆکی زانیاری، ساڵی ١٩١٨ز کرا قازی (ئاکرە)، ساڵی ١٩٢٤ز کرا موفتی (ئاکرە)، لە ماوەی ساڵی ١٩٢٥ز تا ساڵی ١٩٤٣ز چوارجار هەڵبژێردرا بە (نائیب)، ساڵی ١٩٤٧ز کرا ئەندامی پیاو ماقولاّن، ساڵی ١٩٠٠ز شەرحی فەرائیزی شەرحی مەنهەج – دانراوی محەممەد ئیبن ئادەمی بالەکی – نووسییەوە، دانەکی کۆپیمان لەلایە.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٣٧٥ك – ١٩٥٥ز کۆچی دوایی کرد، لە (ئاکرە) بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣٣.

٢. معجم أعلام الکورد ٥٥٢.

٣. أعلام کورد العراق ٨٦٢ – ٨٦٣.

هبةالله نەصر حەڕانی (١٧١٢)

ناوی هبةاللّٰهیە، کوڕی نەصری کوڕی مەنصوری کوڕی حوسێنی کوڕی حامیدی (حەڕانی)یە، نازناوی (ئەبولەحاسینە)، مەزهەبی حەنبەلی بووە، دەوری ساڵی ٥٨٠ك – ١١٨٤ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبی (المعیار في الرد علی المتمسکین عن الأخیار)ی

داناوە، لە بابەت گۆرانی و سەما و هەڵپەڕین، سەرەتایەکەی بە (الحمد لله مكرم الأولياء بجزيل الاكرام...) دەست پێ دەكا.

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٦/٥٠٦.
٢. إيضاح المكنون ٢/٥١٦.
٣. معجم المؤلفين ١٣/١٤٥.
٤. معجم أعلام الكورد ٧٥٢.

هدايةالله ئيسماعيل هەولێری (١٧١٣)

ناوی هیدایةاللّٰهیە، کوڕی ئیسماعیلە، خەڵکی (هەولێرە)، خەلیفەی مەولانا خالید بووە، خەریکی فتوا و دەرسدانەوە بووە، کاروباری تەریقەتی ئەنجام داوە، دەڵێن: مەولانا کە ئیجازەی تەریقەتی پێدا، فەرمووی: {بە تەمای تەریقەت لە خۆت مەگەڕێ، خوێندنەکەت تەواو بکە، ڕۆژەك دادێ بە مەلایەتی دەرباز دەبی}.

مەلا هیدایەت گەڕاوە هەولێر خوێندنەکەی تەواوکرد، دانیشت بە مەلایەتی خەریکی ویردی تەریقەت بوو، بەڵام پتر ڕویدا دەرسی فەقێیان، کە محەممەد پاشای (ڕواندز) هاتە هەولێر بڕیاری دا بە داخرانی هەموو تەکیە و خانەقایەکانی شێخ و دەروێش و صۆفی لێنە، تەنیا ئەوانە بکرێنەوە کە مەلا و فەقێ لێ دەخوێنن، لەو بڕیارە مەلا هیدایەت سوودی وەرگرت، چونکە بەگەر چینی مەلایەکان کەت، لە ئەنجامدا محەممەد پاشا خۆی هاتە زیارەتی داوای دوعای لێ کرد، ئەوەبوو فەرمودەکەی مەولانا کە لە پێشدا ئامۆژگاری کرد.

کۆچی دوایی: مامۆستا هیدایەت لە (بەغدا) کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی شێخ عبدالقادری گەیلانی نزیك مەلا یەحیای مزوری بە خاك سپێردرا، شێخ محەممەد سەعیدی کوڕی بووە جێگری، ئەویش کۆچی دوایی کرد، شێخ ئەسعەدی کوڕی جێگری بوو، ئەویش ساڵی ١٨٤٨ز لە هەولێر هاتەدنیا، لە مزگەوتی نزیك مزگەوتی خانەقا

دەرسی دەدا، دیوانی شیعری بە زمانی تورکی هەیە، کتێبی (کنز العرفان في أحاديث نبي الرحمان)ی داناوە، دوایی داوایان کرد لە (ئەستەمبۆڵ)، کە چوو دەستگیریان کرد، لە ١٩٣١/١/٣٠ز لە بەندیخانەی تورکیا کۆچی دوایی کرد، شێخ محەممەدی کوڕی ناسرابوو بە (شێخەڕەشکە) لە جێی دانیشت، ساڵی ١٩٣٩ز کرا قازی هەولێر، لە ١٩٥١/٧/٨ز کۆچی دوایی کرد، لە مزگەوتی خۆی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. عنوان المجد ١٤٧.
٢. أربيل في مختلف العصور ١٠٥.
٣. علماء ومدارس في أربيل ٦٧ – ٧٠.
٤. یادی مەردان ١/٩٤.

هیلال ئەحمەد جزیری (١٧١٤)

ناوی هیلالە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئیبراهیمی جزیرییە، لە (دیمشق) دانیشتووە، دەرسی لەلای ئەبو حامیدی صابونی و فەخری بوخاری خوێندوە، خۆشی دەرسی بە مامۆستا بەرزالی و مامۆستا زەهەبی داوە، ساڵی ٧٢٧ك – ١٣٢٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٤/٤٠٤.
٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦١٧.

هیلال مەحفوظ ڕەسعەنی (١٧١٥)

ناوی هیلالە، نازناوی (ئەبونەجم)ە، کوڕی مەحفوظی کوڕی هیلالە، خەڵکی گوندی (رأس العين)ی جزیرەیە، بۆیە ناسراوە بە (ڕەسعەنی)، بۆ خوێندن چوویتە (بەغدا) لای شوهدەخانی دینەوەوری، گەڕایەوە گوندەکەی خۆی، دەرسی فەرموودەی داوە، ئەو بنەماڵە ناسراون بە شێخ و پیاوچاك و ماقووڵ، ساڵی ٦١٠ك – ١٢١٣ز کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٤٤/٥.

٢. الذيل على طبقات الحنابلة ٦٨/٤.

– ی –

یاسین بریفکانی (١٧١٦)

مامۆستا یاسین بریفکانی، یەکە لە مەلایە بەناوبانگەکانی سەردەمی خۆی، دەستی کرد بە خوێندن، لە قۆناغەکان سەرکەوت، چووە (کۆیە) لای جەنابی مەلا عبداللهی جەلی ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت، گەڕاوە (دهۆك) دەستی کرد بە جێبەجێ کردنی کاروباری مەلایەتی و دەرسی فەقێیان، فەتوا و لابردنی کێشەکانی نێوان خەڵکی ناوچەکە، ساڵی ١٣٢٥ك – ١٩٠٧ز لە (موصل) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ٣٣.

یاسین عبدالرحمان تەوێڵەیی (١٧١٧)

ناوی یاسینە، کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حوسێنی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حوسێنی کوڕی مەلا سەلامە، ئەم بنەماڵە لە (تەوێڵە) مەلایەتیان کردووە، ناوبراو ئیجازەی لە مەلا عبداللهی خەرپانی وەرگرتووە، لە (تەوێڵە) دەرسی داوە، باغی خۆی هەبووە پێی ژیاوە، کۆچی دوایی کرد، دوو کوڕی هەبوو: (مەلا عبدالباقي – مەلا عەبدە) و (مەلا عبدالباري).

سەرچاوە: بنەماڵەی زانیاران ٤٣٠ – ٤٣١.

یەحیا ئەبو مەنصور حەڕانی (١٧١٨)

ناوی یەحیایە، کوڕی ئەبو مەنصوری کوڕی ئەبولفەتحی کوڕی ڕافیعی کوڕی عەلی کوڕی ئیبراهیمە، مەزهەبی حەنبەلی یووە، نازناوی (جەمالەدین ئەبوزەکەریا)یە، ساڵی ٥٨٣ك – ١١٨٧ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، ساڵی ٦٠٧ك چوویتە (موصل)، پاشان

چوویتە (بەغدا)، دوایی چووە (دیمشق) لەوێ نیشتەجێ بـوو، سـاڵی ٦٧٩ك – ١٢٨٠ز کۆچی دوایی کرد.

چەند کتێبـی داناون، لەوانە: (انتهاز الفرص في من أفتى بالرخص في العقوبـات)، (دعائم الإسلام في وجوب الدعاء للإمام)، (نوادر المذهب) و (آداب الدعاء).

سەرچاوەکان:

١. الذيل على طبقات الحنابلة ٤/٢٩٥ – ٢٩٧.
٢. هدية العارفين ٦/٥٢٥.
٣. معجم المؤلفين ١٣/٢٣٣.

یەحیا خالید مزوری (١٧١٩)

ناوی یەحیایە، کوڕی خالیدی کوڕی حوسێنی مزوری ژێرییە، ساڵی ١٧٧٢ز لە گونـدی (باڵـەتـە)ی نزیـك (بریفکـان) هاتـەدنیا، لـە کۆنـەوە ئـەو بنەماڵـەیـە سـەرۆك و کاربەدەست بووینە.

خوێندنی: دەستی کرد بە خوێندن، گەڕا لە چـەند قوتابخانـان، چـووە (ئامێـدی) چووە (موصل)، ماوەکیش لەلای مەلا خەلیلی سعێرتی بوو، پاشـان چـووە (بەغـدا) لای عاصم ئیبراهیم حەیدەری، لەو ماوەیە برادەراتی بتوونی لەگەڵ ئەسعەد ئەفەندی حەیدەری پەیداکرد، دوایی گەڕاوە (موصل) مەدرەسەی محەممەد پاشای جەلیلی لای مەلا جـەرجیس ئەفەندی هەولێری ئیجازەی وەرگرت، هەروەها ساڵی ١٧٩١ز چووە سەفەری حەج، لـە ڕێگای (دیمشق) لەوێ ئیجازەی تری لە شێخ محەممەد (الکزبری) و شێخ ئەحمـەد عوبیـدی عەتاری وەرگرت.

مەلایەتی: دوای گەڕانەوەی لە سەفەری حەج، کرا مودەریس لە قوتابخانـەی (دار الحدیث) لە (موصل)، پاشان سەرۆکی (بادینان) بە دوایدا نارد بۆ (ئامێدی)، لەوێ ماوەك دەرسی داوە، دوایی ناکۆکی لە نێوان سەرۆکەکانی ئەوێ پەیدابوو، (مزوری) لەوێ باری کرد، گەڕاوە (موصل) لە قوتابخانەی حاجی زەکەریا دەستی کرد بە دەرسدانەوە، یەك لـە

فەقێیانی ئەو سەردەمی جەنابی شێخ نورەدینی بریفکانی بوو ساڵی ١٨٠٨ز، پاشان چووە (بەغدا) لەوێ دەرسی دەدا.

بەشێك لە فەقێیەکانی:

١. عبدالرحمان محەمەد موحسین قازی بەغدا، ساڵی ١٢٤٥ك – ١٨٢٩ز ئیجازەی لە خزمەت وەرگرت.

٢. شێخ ئیبراهیم فەسیح حەیدەری: خاوەنی کتێبی (عنوان المجد).

٣. شێخ نورەدین بریفکانی: شێخی تەریقەتی قادری لە (بادینان).

٤. مەلا ئەحمەد ئۆمەرگومبەتی: ساڵی ١٨٢٩ز.

٥. عبدالله محەمەدئەمین تورکمانی.

٦. مەلا مەحمودی کوڕی عەبباسی کوڕی عومەری دیمیلانی.

٧. مەلا عبداللەی باپیرەگەورەی سەرۆك مەلا مصطەفای بارزانی.

٨. مەلا محەمەدی کوڕی عبداللەی زیارەتی.

٩. مەلا مەحمودی هەولێری: ساڵی ١٨٠٢ز.

١٠. مەلا حوسێن عەلی بەغدایی: ساڵی ١٢٤٤ك – ١٨٢٨ز ئیجازەی وەرگرت.

١١. مەلا محەمەدی (مەجذوب).

تەریقەتی: مزوری تەریقەتی نەقشبەندی لە مەولانا خالیدی شارەزوری وەرگرت، مەولانا زۆر ڕێز و حورمەتی دەگرت، گەلێ خۆشی دەویست، جارەك دەچێتە سەردانی دەبینێ مزوری نوستووە، دڵی نایێ گازی بکا، دەمی ماچ دەکا، دەگەڕێتەوە دەڵێ: (خوا بۆ ئێمەت بێڵی)، ئەو پەیوەندیە لە نێوانیان هەر مابوو، کە مەولانا سەفەری کرد بۆ (شام) چەند نامەیان بۆ یەك و دوو دەنارد.

دانراوەکانی:

١. هەشت ئامۆژگاری بۆ شێخ مەعروفی نۆدەیی، دەربارەی ئاشتبوونەوەی لەگەڵ مەولانا خالید.

٢. نامیلکەی عەرەبی: دەربارەی مەولودی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی)، سەرەتایەکەی دەست پێ دەکا بە: (الحمد لله الذي نوّر وقوّى هذه الأمة الضعيفة بوجود محمد سيد المرسلين).
٣. حاشیە لەسەر توخفەی ئیبن حەجەر: دانەکی دەستنووس و دانەکی کۆپیمان هەیە.
٤. شەرحی چەند مەتەڵ (ألغاز).
٥. حاشیە لە سەر شەرحی عیصامەدینی وەضع.
٦. نامیلکەی فارسی لە مانای (لا إله الا الله).
٧. شەرحی مەسائیلی حیساب: لە کۆتایی کتێبی (خلاصة الحساب)ی عاملی.
٨. شەرحی موغبەچە مەیفروشی مەلای جزیری بە فارسی، ساڵی ١٨٠٧ز پێشکەشی کردووە بە: (زوبێر پاشای کوڕی ئیسماعیل پاشای میری بادینان).
٩. شەرحی موغبەچە بە عەرەبی.
١٠. حاشیە لەسەر فەرائیزی ئیبن حەجەر.

کۆچی دوایی: بەپێی نووسینی مەلا خالیدی کوڕی مامۆستا مزوری لە ٢٣ی شەووالی ساڵی ١٢٥٤ك – ١٨٣٩ز لە بەغدا کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی گەیلانی نزیك گۆڕی مەلا هیدایةالله ی (هەولێری) بە خاك سپێردرا.

کوڕەکانی: ئەوەی زانیومانە، مزوری پێنج کوڕی هەبووە:
١. مەلا عبدالرحمان: ئەویش کوڕێکی هەبووە ناو محەممەد سەعید، شاعیر بووە، نازناوی (میهری)یە، دیوانی شیعری هەیە بە فارسی، ساڵی ١٨٤٩ز تەواوی کردووە، لە (ئاکرێ) موفتی بووە، کوڕێکی هەبووە ناو (طاها).
٢. محەممەد صاڵح: لە جۆلەمێرگ دانیشتووە، هەر لەوێ ساڵی ١٢٥٩ك – ١٨٤٣ز شەرحی موغبەچەی باوکی نووسیوەوە، لەگەڵ (کافیة)ی نەحو، ساڵی ١٨٤٧ز چووە (بەغدا) بۆ زیارەتی گۆڕی شێخ عبدالقادری گەیلانی.

وە هەروەها کوڕی ناو خالید و طاها و ئەحمەدیشی هەبووە.

دوای مزوری کوڕی هەرە زانای خۆی مەلا ئەحمەد بوو، لە جێی دانیشت دوای ئەو عبدالهادی کوڕی، ئەویش ساڵی ١٨٩٤ز لە (ئەتروش) کۆچی دوایی کرد، دوای ئەو مەلا ئەحمەدی کوڕی، ئەویش فەقێی مەلا عبداللەی جەلی کۆیە بوو، ساڵی ١٩٤٢ز لە (ئەتروش) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان

١. عنوان المجد ١١٨ – ١٣٥ – ١٣٧.
٢. یادی مەردان ١/١١٦ – ١١٨.
٣. ژیناوەری زانایانی کورد ٦٦٩ – ٦٧٢.
٤. دەنگی زانا ٣١ و ٣٢ / ١٩٩٩ز.
٥. بوژاندنەوە ٣/٦٧–٧١–٢٣٩–٢٤٢ ٤/٣٥١–٣٥٦ ٥/٣٥٧ ٦/٩.
٦. مشاهیر الکورد ٢/٢٢٢.
٧. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٦٢١ – ٦٢٣.
٨. غایة المرام ١٠٩ – ١١٠.
٩. الأکراد في بهدینان ٨٠ – ١٦٦.
١٠. معجم أعلام الکورد ٧٦٤.

یەحیا سەلامە حصکەفی (١٧٢٠)

ناوی یەحیایە، کوڕی سەلامەی کوڕی حوسێنی کوڕی محەممەدە، خەڵکی (طەنزە)ی سەر بە (دیاربەکر)ە، ساڵی ٤٦٠ك – ١٠٦٧ز لە (حصن کیفا) هاتەدنیا، لە (بەغدا) خەریکی خوێندنی شەریعەت بوو، شارەزاییەکی چاکی پەیداکرد، گەڕاوە (میافارقین – سلیوان)، هەر لەوێ ساڵی ٥٥٣ك – ١١٥٨ز کۆچی دوایی کرد.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. دیوان شیعر.
٢. رسائل الحصکفي.

٣. عمدة الإقتصاد في النحو.

مامۆستا زانایەکی مەزنی مەزهەبی شافیعی بوو، لە (حصن کیفا)، وە لە (میافارقین) ووتارخوێن بوو، دەرسی دەداوە، شاعیر بوو، نمونەی شیعری:

أشكوا الى الله من نارينِ: واحدةٌ	في وجنتَيْه، وأُخرى منه في كَبِدي
ومن سقامين: سقمٌ قد أحلَّ دمي	من الجفون، وسقمٌ حلَّ في جسدي
ومن دُموعينِ: دمعي حين أذكرُه	يُذيعُ سري، وواشٍ منه بالرصدِ
ومن ضعيفين: صبري حين أذكره	وودِّه، ويراه الناس طوع يدي
مهفهف رقَّ حتى قلتُ من عجب:	أخصره خنصري؟ أم جلده جلدي؟

سەرچاوەکان

١. البداية والنهاية ١٢/٢٥٥ – ٢٥٧.
٢. وفيات الأعيان ٥/١٥١ – ٢٥٦.
٣. مشاهير الكورد ٤٢٧.
٤. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٤ – ٦٢٥.
٥. شذرات الذهب ٤/١٦٨ – ١٦٩.
٦. سير أعلام النبلاء ١٢/١٧٥ – ١٧٦.
٧. هدية العارفين ٢/٥٢٠.
٨. كشف الظنون ٢/١١٦٦.
٩. معجم المؤلفين ١٣/٢٠٠.
١٠. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ١/٤٣٨ – ٤٣٩.
١١. المنتظم ١٠/٤٣٣ – ٤٣٨.
١٢. الأعلام ٢/٢٨٨ /٩/١٨٣.
١٣. معجم الادباء ٧/٢٨١ – ٢٨٢.
١٤. الأنساب ٢/٢٦٩ – ٢٧٠ /٤/٥٣ – ٥٤.

١٥. معجم أعلام الكورد ٧٦٣.

یەحیا شەرەفەدین ڕوهاوی (١٧٢١)

مامۆستا یەحیا نازناوی شەرەفەدینە، خەڵکی شاری (ڕوهایە) لە کوردستانی تورکیا، مەزهەبی حەنەفی بووە، لە (دیمشق) دابەزیوە، ساڵی ٧٤٢ك چووە (میصر)، لەوێ نیشتەجێ بوو، تا ساڵی ٧٤٩ك – ١٣٤٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٨/٢٧٩.

یەحیا عبدالرحمان فارقی (١٧٢٢)

ناوی یەحیایە، کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حەبیشە، خەڵکی شاری (میافارقین)ە، لە (بەغدا) نیشتەجێ بووە، ناسرابوو بە زاتەکی بە دین و ڕاستگۆ، ساڵی ٤٣٩ك – ١٠٤٧ز هاتەدنیا، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٥٢٩ك – ١١٣٥ز لە (بەغدا) کۆچی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ١٤/٣٠٨ – ٣٠٩.

٢. اللباب ٣/٤٠٥.

یەحیا عبدالله شارەزوری (١٧٢٣)

ناوی یەحیایە، کوڕی عبداللەی کوڕی قاسمی شارەزوورییە، ڕۆژی هەینی ١٢ی مانگی ڕەجەبی ساڵی ٤٩٥ك – ١١٠٢ز هاتەدنیا، زانایەکی شەرع زان بوو لە ١٩ی ڕەمەزانی ساڵی ٥٥٦ك – ١١٦١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٦.

٢. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٢١٣.

٣. الإكليل في محاسن أربيل ٩٣.

یەحیا عبدالله کاژاوی (١٧٢٤)

ناوی یەحیایە، کوڕی عبداللّٰە ی کوڕی محەممەدی کوڕی سەید خالیدی (کاژاوی)یە، سەیدی حوسێنییە، لەو گوندە هاتەدنیا، دەستی کرد بە خوێندن، لەگەڵ سەید محەممەدی برای گەڕان لە چەند شوێنان، چوونە (سلێمانی)، چوونە (مەهاباد)، چوونە (بانە)، یونس خانی سەرۆکی شارەکە پێشوازی کردن، سەید محەممەدی کردە (مودەرریس)، سەید یەحیا یاریدەدەر، سەید محەممەد کۆچی دوایی کرد، سەید یەحیا بووە جێگری، دەرسی دەداوە تا سەید عبداللّٰەی کوڕی سەید محەممەد خوێندنی تەواوکرد، ئەویان لە جێی باوکی دانا، سەید یەحیا چووە مزگەوتێکی تر، هەریەك لە مزگەوتێك مام و برازا دەرسیان دەدا، ساڵی ١٣٣٥ك - ١٩١٦ز باریان کرد، لە (بانە) هاتنە گوندی (چوێسە) نزیك (پێنجوێن)، لەوێ سەید یەحیا کۆچی دوایی کرد، منداڵەکان بەشێك چوونە (سلێمانی)، بەشێك چوونە (هەورامان)، بەشێك گەڕانەوە بۆ (مەریوان).

سەرچاوە: علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٧ - ٦٢٨.

یەحیا عەلی حەڕانی (١٧٢٥)

ناوی یەحیایە، کوڕی عەلی کوڕی یەحیایە، نازناوی (ئەبو عەلی جەمالی)یە، یەکە لە زانایە فەرمودەناسەکانی شاری (حەڕان)، ساڵی ٢٨٩ك - ٩٠٢ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. اللباب ١/٢٩١.

٢. الأنساب ٢/١١١.

یەحیا عەلی ماجیدی (١٧٢٦)

ناوی یەحیایە، کوڕی مەلا محەممەدە، ساڵی ١٨٨٧ز لە گوندی (گردەڕەشە)ی ناوچەی (خەبات) هاتەدنیا.

خوێندنی: لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، هەر لەلای ئەو قۆناغی سوختەیی بردەسەر، ئەمجا چووە لای مەلا عوسمانی خورمەڵە، دوایی چووە لای مەلا

صاڵحی شێروانی، پاشان چووە لای مەلا عەزیزی (عەوێنە)، دوایی چووە (خەتە) لای مەلا عبدالفتاح، چووە (مەخمور) لای مەلا عبدالفتاحی شوان، هاتە (هەولێر) خزمەت شێخ مصطفای نەقشبەندی، زانستەکانی تەواوکرد، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرت.

مەلایەتی: دانیشت بە مەلایەتی، دەرسی فەقێیانی دەداوە لە (ماجیداوە)، ماوەك چووە (بشیریان)، ماوەکیش لە (گردەپان).

خووڕەوشتی: زانایەکی زیرەك و هوشیار بوو، فەرائیز و مەنتیقی چاك دەزانی، لە عەرەبی و فارسی و تورکی زمان ڕەوان بوو، شاعیر بوو، نموونەی شیعری عەرەبی کە ساڵی ١٩٣٧ز لە گوندی (بشیریان) داناوە:

خَفْ من الدهرِ يا صاحبي ولا تَأْمن من المكرِ

فأن الدَّهرَ مجبولٌ على الميلِ الى الغدْرِ

يودُّ أَبخلَ الخلقِ يربِّيه بثديِيْهِ

كريمُ النفسِ مفطومٌ ذليلٌ كاسدُ القدرِ

اخأ التقوى فلا تحزنْ فأن الدهرَ لا يبقَى

يُعاديكَ وفي العُقبى يزولُ العسرُ باليسرِ

سلُوا (يحيى) كمْ عن كيدِ الزمانِ إنه عاشَ

زماناً ذاقَ طعميْه رأى حيناً من الدهرِ

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٥٩ز لە گوندی (گردەپان) کۆچی دوایی کرد، دوای خۆی مەلا عەلی کوڕی جێگری بوو، ئەویش کۆچی دوایی کرد چەند کوڕی هەنە، ڕۆشنبیر و نووسەرن.

سەرچاوەکان:

١. خۆری ئیسلام ٣٥/ ٢٠٠٧ز.

٢. دەستووسی مەلا ئەنوەری سعاتچی.

یەحیا عومەر نابینا (١٧٢٧)

ناوی یەحیایە، کوڕی عومەری کوڕی طەباخە، خەڵکی (حەڕان)ە، قوڕئان خوێن و شەرع زان بووە، مەزهەبی حەنبەلی بووە، لە (واسط)ی خوێندووە، پاشان هاتە (بەغدا)، دوایی گەڕاوە (حەڕان)، لەوێ دەرسی دەداوە، لە مانگی شەووالی ساڵی ٦٠٧ک – ١٢١١ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٥/٣١.

یەحیا محەممەد چورستانی (١٧٢٨)

ناوی یەحیایە، کوڕی مەلا محەممەدی کوڕی مەلا عبدالرحیمی چورستانی‌یە، لە ٢٨/٢/١٩٢٤ز لە شاری (سلێمانی) هاتەدنیا، لە خزمەت باوکی دەستی کرد بە خوێندن، پاشان چووە لای مامی مەلا عبداللە، ساڵی ١٩٤٨ز چووە قوتابخانەی (سلێمانیە) لە بەغدا، لای مەلا ئەمجەد ئەفەندی زەهاوی، هەروەها لە قوتابخانەی حوسێن پاشا لای مەلا محەممەدی قزلجی، لە ١٩٥٠ز ئیجازەی وەرگرت، کرا پێش نوێژ لە مزگەوتی (سەرا)، ووتارخوێن لە مزگەوتی شێخ صەندەل، لە ١٩٥٣ز کرا پێش نوێژی سوپای عێراق، لە ١٩٧٣ز لەگەڵ سوپا چووە (سوریا) و (ئوردن) بۆ بەرگری هێزی جولەکە، دوایی گەڕاوە، کرا پێش نوێژ لە مزگەوتی نەخۆشخانەی ڕەشید لە بەغدا.

سەرچاوە: تأریخ علماء بغداد.

یەحیا محەممەد کوردی (١٧٢٩)

ناوی یەحیایە، کوڕی محەممەدی کوڕی ئیسماعیلی کوردییە، نازناوی (تاجەدین)ە، لە مانگی صەفەری ساڵی ٦٨٠ک – ١٢٨١ز کرایە قازی لە شاری (حەلەب).

سەرچاوە: البدایة والنهایة ١٣/٢٩٨.

یەحیا نوح وانی (١٧٣٠)

ناوی یەحیایە، کوڕی نوحی کوڕی عبـداللەیـە، ووتـارخوێن بـووە لـە مزگـەوتی گەورەی وانە لە سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەحمەد خانی کوڕی محەممەد خانی عوسمانی، ساڵی ١٧٠٢ز کۆچی دوایی کرد، کتێبـی (المباحث الدرية)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. هدية العارفين ٦/٥٣٤.

٢. معجم المؤلفين ١٣/٢٣٥.

٣. الأعلام ٩/٢٢١ /١٠/٢٤٩.

٤. بوژاندنەوە ٦/١٥٢ – ١٥٣.

یەزید محەممەد ڕوهاوی (١٧٣١)

نـاوی یەزیـدە، کـوڕی محەممـەدی کـوڕی یەزیـدە، ناسـراوە بـە (ئەبوفـەروە)، فەرموودەی لە ئەبونەعیمی کوفی گێڕایەتەوە، ئەبوعوروبەی (حەڕانی)ش لەوی بیستووە، لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٢٦٩ك – ٨٨٣ز لە شاری (ڕوها) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأنساب ٣/١٢٠.

٢. البداية والنهاية ١١/٥١.

یەعقوب ئەحمەد کوردی (١٧٣٢)

ناوی یەعقوبە، کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەممەدی کـوڕی ئەحمـەدە، لـە (نیسـابۆر) ژیاوە، نووسەر و زمانزان بـووە، شـیعری هەیـە، لـە مـانگی ڕەمـەزانی سـاڵی ٤٧٤ك – ١٠٨٢ز کۆچی دوایی کردووە، کتێبـی (البُلغة في اللغة)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. بغية الوعاة ٢/٣٤٧.

٢. هدية العارفين ٢/٥٤٤.

٣. معجم المؤلفین ١٣/٢٤١.
٤. معجم أعلام الكورد ٧٦٤ – ٧٦٥.
٥. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٨.
٦. كشف الظنون ١/٢٥٣.
٧. تأريخ مشاهير كورد ١/٣١.

یەعقوب محەممەد سەرکردە (١٧٣٣)

ناوی یەعقوبە، کوڕی محەممەدی کوڕی حەسەنی (هەولێری)یە، لە (شام) دانیشتووە دەرسی لەلای ئیبن ئەثیری جزیری خوێندووە، خاوەن زانیاری بووە، لە مانگی مەولودی ساڵی ٦٤٥ك – ١٢٤٧ز لە (میصر) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٥/٢٣٣.
٢. سير أعلام النبلاء ١٣/٣٣١.

یەعقوب یوسف ئەییوبی (١٧٣٤)

مەلیك یەعقوب کوڕی سوڵتان صەڵاحەدینی ئەییوبییە، ساڵی ٥٧٢ك – ١١٧٦ز هاتەدنیا، هەرچەندە مەلیك و سەرکردە و کاربەدەست بوو، بەڵام هەروەك مەلیکەکانی ئەیوبی درێغی نەکرد لە کۆکردنەوەی زانست و زانیاری، خەریکی خوێندنی فەرموودەکانی پێغەمبەر بوو (درودی خوای لێ بێ) لە (میصر) و لە (شام)، دوایی دەرسی دەداوە لە (مەککە)ی پیرۆز و لە (مەدینە)ی پیرۆز و لە (دیمشق)، ساڵی ٦٢٧ك – ١٢٢٩ز لە شاری (حەلەب) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٧٦٥.

یوسف ئەبوبەکر سورچی (١٧٣٥)

ناوی یوسفە، کوڕی ئەبوبەکرە، عەشیرەتی (سورچی)یە، تیرەی (مامەسام)ە، دەستی کرد بە خوێندن، بە شێوەی فەقێیانی کوردستان، گەڕا لە چەند شوێنان، ماوەك

چووە (بجیل) لای مەلا شێخ حوسێنی سورچی، دوایی چووە گوندی (قەراسنج) لای هەمان مامۆستا، پاشان هاتە (بەحرکە) لای مەلا عوسمانی شەوەکی، لەوێ کۆتایی بە خوێندن هینا، بووە مەلا لە گوندی (جێژنیکان)ی ئەبابەکر، تەریقەتی نەقشبەندی لە شێخ مصطفای شێخ ئەبوبەکرد وەرگرت.

خوورەوشتی: زانایەکی لایەن حەق بوو، حەق خواز و حەق گۆ بوو، ڕوو لە خوا بوو، پشت لە دنیا بوو، جار وابوو ئیشی سەیری دەکرد، بەڵام لە قوولدا کارەکانی هەموو ئامۆژگاری بوون، زوو تورە دەبوو، تورەبوونەکەی لەسەر حەق بوو، بۆ خوا بوو، بۆیە خەڵکان دڵیان لێ نەدەهێشا، دۆستایەتی بەهێزبوو لەگەڵ: مەلا عبداللّٰهی بەحرکەیی باوکم، مەلا عەلی پەرپیتانی، مەلا عەلی نەنۆشێ.

کۆچی دوایی: ساڵی ١٩٣٦ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی شێخ ئۆمەر لە (هەولێر) بە خاك سپێردرا، دوای خۆی مەلا محەممەدی کوڕی پاش تەواوکردنی خوێندنی لە (بەحرکە) دانیشت بە مەلایەتی، لە (جێژنیکان) جێگای باوکی، ئەویش ساڵی ١٩٨١ز کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی شێخ مصطفا لە (جێژنیکان) بە خاك سپێردرا، تەنیا کوڕێکی هەبوو دەوری ساڵی ١٩٥٥ز جوانەمەرگ بوو.

یوسف ئەحمەد دینەوەری (١٧٣٦)

ناوی یوسفە کوڕی ئەحمەدی کوڕی یوسفی کوڕی کەجە، یەکە لە زانایە مەزنەکانی مەزهەبی شافیعی، دەرسی لە لایەن ئەبوحوسێنی قەططان و عبدالعزیز دارەکی خوێندووە، لە (دینەوەر) قازی بووە، خەڵکان لێی دەورین بۆ فێربوونی شەریعەت، چەند دانراوی هەیە، لەوانە (التجرید)ە، لە شەوی ٢٧ی ڕەجەبی ساڵی ٤٠٥ك – ١٠١٥ز بە دەست چەند دزی تاوانبار، لە (دینەوەر) شەهیدکرا.

سەرچاوەکان:

١. وفيات الأعيان ٦/٦٣.
٢. معجم المؤلفين ١٣/٢٧٣– ٢٧٤.

٣. مشاهير الكورد ٤٣٢.

٤. معجم أعلام الكورد ٧٦٦.

٥. شذرات الذهب ٣/١٧٧ – ١٧٨.

٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٩.

٧. هدية العارفين ٢/٥٥٠.

یوسف ئەییوب (سوڵتان صەلاحەدین ئەییوبی) (١٧٣٧)

سوڵتان صەلاحەدینی ئەییوبی، قارەمانی مێژووی کوردو ئیسلامەتییە، ناوی یوسفە، کوڕی ئەییوبی کوڕی شادی کوڕی مەروانی کوڕی یەعقوبە، نازناوی (ئەبو مظفر)ە، ناسراوە بە: (سوڵتان صەلاحەدینی ئەییوبی)، باوکی لە (دوین) دانیشتووە، هەرچەندە گوندێك هەیە نزیك (حەریر) ناودەبردرێت بە (دیوین) لە کۆنەوە شار بووە، قەلاتەکی پاشایانی لێیە، دەشێ جێگای باب و باپیرانی صەلاحەدین بێ، بەلام سەرجەمی سەرچاوە کۆنەکانی ئەو سەردەمی دەڵێن: {دوین جێگای کوردەکان و پاشایە ئەییوبییەکانە لە ئازربێجان}.

هەرچۆنێ بێ، لە هەر شوێن بێ، کوردە و بۆ ئێمە سەربڵندییە، منیش لە مێژە حەزم دەکرد، ئەم کتێبە پیرۆز بکەم بە باسی ژیاننامەی ئەو زاتە، بەلام ماوەك لە نیشەکە دوو دڵ بووم، چونکە ئەو کتێبەم تەرخان کردووە، بۆ مێژووی زانایان، نەوەك مێژووی حوکمداران و ناوداران، تا دیتم مامۆستا تاجەدین عبدالوەهاب ئبن سوبکی، لە (طبقات الشافعية الكبرى ٤/٢١٧) دەڵێ: {بیستوومە قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەر بووە، هەروەها، کتێبی (التنبیه) بابەتی فیقهی ئیسلامی لەگەڵ چەندان دیوان حەماسە و شیعری لەبەرکردووە، حەزی لە فەرموودەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) بووە، لای چەند زانایانی خوێندووە، زانایەکی شەرع زان بووە، دەرسی داوە}. جا دەرفەتم وەرگرت بۆ ماوەك قەڵەمەکەم خستەکار، بۆ نووسینی چەند لاپەڕەی زێڕین لە ژیانی ئەو سەروەرە، لە

ڕێزی زانایەکانی تر، کە هەر یەك لەوانە چیای گەورەی کوردستان بوون، ڕۆژگار نەیدەجوولاندن، ڕۆژی ڕووناك بوون بۆ کوردستان و عەرەبستان.

خووڕەوشتی: مەلیکێکی خاوەن دەستەڵات بوو، خەڵکان خۆشیان ویستووە، بۆیان داهێناوە، پشتگیری ئیسلامەتی کردووە، چەند غەزای کردووە، دوشمنانی ئیسلامی تێکشکاندووە، ماوەی بیست و چوار ساڵ لە پێناوی ئاینی پیرۆز هەوڵی داوە،ماڵی خۆی بەخشیوە، مەرد و ڕەشید بووە، خواناس و لە خواترس و خواپەرست بووە، نوێژی کۆمەڵی نەچواندووە، دڵنەرم و بە ڕوحم بووە، فەرموودەکانی پێغەمبەریان (درودی خوای لێ بی) بۆ دەخوێندەوە دەگریا، بە یەك چاوی تەماشای پاشا و گەدای دەکرد، لەگەڵی دانیشتبای هەستت نەدەکرد مەلیکە، وەك برادەرەکی یاسایی قسەی لەگەڵ دەکردی، قەت قسەی سووکی دەرهەق کەس نەدەکرد، فیز و خۆهەڵکێشانی لەسەر کەس نەدەکرد، دەرگای کراوە بوو بۆ سکالا، نووسراوی بەس بۆ خێربوو، بۆ ئازار نەبوو.

هۆی دوورکەوتنەوەی ئەو بنەماڵە لە کوردستان: نەجمەدین ئەیوبی باوکی صەلاحەدین، برادەرەکی ئازیزی هەبوو ناو (بەهرۆز)، شتێکی لێ ڕوودا لەگەڵ کاربەدەستەکانی (دوین)، ناچار باری کرد، نەجمەدین لەگەڵیدا چووە (بەغدا)، لەوێ سوڵتان محەممەد مەلیك شای سەلجوقی یەکسەر (بەهرۆز)ی کردە والیی بەغدا، لەدوو (شادی) باوکی نەجمەدینی هەنارد، هاتە (بەغدا)، ئەویان کردە سەرکاری قەڵای (تکریت)، لەوێ (شادی) کۆچی دوایی کرد، نەجمەدینیان لە شوێنی دانا، هەر لەوێ ساڵی ٥٣٢ك – ١١٣٧ز صەلاحەدین لە دایك بوو، لەوکاتە یەك لە سەرکردەکانی قەڵایەکە بە دەست (شێرکۆ)ی برای نەجمەدین کوژرا، بۆیە سەر لە بەیانی نەجمەدین لەگەڵ برای باریان کرد بۆ (موصل) لە لای سوڵتان نورەدین مەحمود زەنکی دابەزی، ئەویش زۆر ڕێزی لێنا، کە (دیمشق) و (بعلبك)ی وەرگرت، نەجمەدینی لەسەر دامەزراند، صەلاحەدینیش لەژێر چاودێری باوکی بوو.

پلە و پایەکانی صەلاحەدین: سولتان نورەدین مەحمود، دیتی صەلاحەدین زیرەك و لێهاتووە، کردیە سەرلەشکر، بە سەرۆکایەتی (شێرکۆ)ی مامی ناردنی تا (میصر)ی بۆ وەربگرن، بەرێکەوتن لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ٥٥٩ك - ١١٦٤ز سەرکەوتن، میصریان بۆ وەرگرت، گەڕانەوە (دیمشق)، پاشان (شاور)ی گەورەی (میصر) لە بنەوە بە دزی لەگەڵ فەڕەنگەکان ڕێککەوت لە دژی سولتان نورەدین، کە سولتان ئەو باسەی زانی، دووبارە صەلاحەدین و شێرکۆی ناردەوە میصر بۆ سەرکوت کردنەوەی (شاور)، کاتێ چوونە ئەوێ وایان بۆ دەرکەوت: ئەم شاورە دووزمان و دووڕوو و دڵپیسە، کاتی تەنگاوی هاوار دەباتە بەر سولتان، کاتی شێنەیی ڕێککەوتن لەگەڵ فەڕەنگان دەکا، بۆیە لەسەر فەرمانی (شێرکۆ)، صەلاحەدین بە دەستی خۆی شاوری گرت، لە ساڵی ٥٦٤ك بڕیاری کوشتنی درا و لەسەری درا، (شێرکۆ) لە جێی داندرا، سێ مانگ پێچوو (شێرکۆ) کۆچی دوایی کرد، لە لایەن (عاضد باللە)ی مەلیکی (میصر) صەلاحەدین لە جێی داندرا، نازناوی مەلیك ناصری پێدرا، ساڵی ٥٦٩ك سولتان نورەدین کۆچی دوایی کرد، ئیسماعیلی کوڕیان لە جێ دانا، ماوەکی کەم جێگری باوکی بوو، بەلام لەبەر ئەوەی منداڵ بوو، بێ دەستەلات بوو، نەیتوانی کاروباری ولاتەکە بە چاکی بباتە سەر (صەلاحەدین) ترسا، فەڕەنگەکان دەرفەت وەربگرن و هێرش بکەنە سەر ولاتەکە و داگیری بکەن، بۆیە لەشکری هێنا سەر (دیمشق) و کۆنترۆڵی کرد، هەروەها لە ٥٧٠ك (حمص) و (حما)ی گرتە دەست، ئیسماعی پاشایان هێنا خوارەوە و لێیان خست، صەلاحەدین لە جێی داندرا.

دڵفراوانی صەلاحەدین: جارەك بۆ حەسانەوە، لەسەر ئەرز پاڵی داوە، دەستی ڕاستەی لە بن سەری دانا، لەو دەمە بەندەکی خزمەتکار هاتە لای، نەی دیت پێی لەسەر دەستی سولتان دانا، ئیشی خۆی عەرز کرد، سولتان لە تاوی ژانی دەستەکەی بێ دەنگ بوو، وەلامی نەداوە، کابرایەکە دووبارە ئیشەکەی عەرز کردەوە، ئەمجارە سولتان پێی گوت: {نازانم بە دەستم ئیشەکەت بۆ بکەم یا بە پێم؟}، پیاوەکە سەری شۆڕ کرد، دیتی

ئـەوە پێـی لەسـەر دەسـتی سـوڵتان دانـاوە، زۆر بەسـەر خۆیـدا شـکاوە، وە ئـەو و ئامادەبووەکان، لە نەرمی مەلیك تا ئەم ئەندازەیە، سەرسام بوون.

کارەکانی ئەنجامیدان: دەسـتی کـرد بـە: دامەزرانـدنی لەشـکرێکی بـەهێز و بـە دەستەڵات و توانا، جێبەجێ کردنی ئیش و کاری خەڵکان، دابەشکردنی پارە و ئازوقـە و جلوبەرگ، ڕێکخستنی کاروبـاری ئـاینی و کۆمەڵایـەتی، گـرتنی چـەند شـاران و چـەند شوێنان و چەند ناوچان، لەوانە: میصـر، حیجـاز، یەمـەن، دیمشـق، بەعلەبـەك، حـیمص، حەلەب، حەما، قودس، غەززە، عەسقەلان، یافا، حەیفا، عەککا، طەبەریە، کەرك، صـەفد، کەوکەب، شوبك، صەیدا، بانیاس، بێروت، لازقییە، صەهیۆن، بلاطنس، حـەڕان، ڕوهـا، رققە، رأس العین، سنجار، نوسەیبین، سروج، دیاربەکر، میافارقین، ئەگەر تەمـەنی درێـژبیا، بە یارمەتی خوا دنیای هەموو داگیر دەکرد.

گرتنی قودس: دوشمنان هێـزی خۆیـان کـۆکردەوە، شێسـت هـەزار چـەکداریان ئامادەبوون، دەوروبـەری (قودس)یـان قـایم کـرد، لـە قـەڵات و لـە سـەنگەران خۆیـان حەشاردا، بەڵام (ئەگەر خوات یاری کار بێ، با دوشمنت هەزار بـێ)، بـە یارمـەتی خـوای گەورە بە موژدە دانی پێغەمبەر (درودی خوای لـێ بێ) کە فەرموویەتی: ﴿نصرت بالرعـب مسیرة شهر﴾ (ئیمامی ئەحمەد گێڕایتیەوە، الفتح الربانی ٤٠/٢٢)، واتە: (لە دووری یـەك مانگە ڕێ، خوای گەورە وادەکات دوشمنـان بترسێن، شـەڕ نەکـەن ئێمـە سـەربکەوین)، صەڵاحەدین بە ماوەی دوازدە ڕۆژان توانی شاری قودسی پـیرۆز لـە ٥٨٣ك – ١١٨٧ز لە دەست صەلیبیەکانی پیس و چڵکن ڕزگار بکات، صـەلیبەکان بشـکێنێ و ئاسـەواریان ببڕێنێتەوە، دەنگی (اللە أکبر) بەرزبکاتەوە، گۆڕەکانی پێغەمبـەرەکان (درودی خوایـان لـێ بێ) پاك بکاتەوە لە شەوێکی وا پیرۆز، کە دەکاتـە شـەوی هـەینی ٢٧ بیسـت و حـەوتی ڕەجەب واتە شەوی ئیسرا و میعراج.

نەخۆشی و کۆچی دوایی: صەڵاحەدین نەخۆش کـەت، ڕۆژ بـە ڕۆژ دەردەکـەی گرانتر دەبوو، نورەدین عەلی کوڕە گەورەی کـردە جێگـری، بـانگی سـەرۆکی قازییـانی

کرد، قورئانی پیرۆزی لەسەر بخوێنێ، ماوەکی زۆری لەسەر خوێند، تا شەوی ٢٧ی مانگی صەفەر، ساڵی ٥٨٩ك – ١١٩٣ز پاش نوێژی بەیانی گەیشتە ئایەتی: ﴿لاالە الا هو علیە توکلت﴾ (تەوبە / ١٢٩) صەلاحەدین گیانی پاکی بەرەو بارەگای خوای گەورە بەڕێکەوت، لە قەلاتی (دیمشق) بە خاك سپێردرا، لەسەر وەسیەتی خۆی ئەو شمشێرەی غەزای پێدەکرد، لەگەڵیان لەناو گۆڕەکە دانا، بەو مەبەستە ڕۆژی دوایی کە هەستاوە ئەو شمشێرە بە دەست دەگرێ و شایەدی بۆ دەدا، هەروەها وەسیەتی کرد قوتابخانەکی شافیعیان بە خێری ئەو دروست بکرێت، یەك لە پیاوە چاکەکانی ئەو سەردەمی لە خەودا دیتی: {کەوا پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ) لەگەڵ کۆمەڵێك لە یارانی دەچن بۆ زیارەتی گۆڕی صەلاحەدین}، پاش مردنی هیچ میراتی لە دوای بەجێ نەما، نە ماڵ، نە باغ، نە زەوی، نە خانوو، چونکە هەرچی دەهاتە چەنگی خەرجی دەکرد، دەیبەخشی نەدەماوە.

کوڕەکانی و مێژووی لە دایکبوونیان، صەلاحەدین شازدە کوڕی هەبوو:

١. عەلی ٥٦٥ك – ١١٦٩ز.
٢. عوسمان ٥٦٧ك – ١١٧١ز.
٣. خضر ٥٦٨ك – ١١٧٢ز.
٤. ظاهیر ٥٦٨ك – ١١٧٢ز.
٥. ئیسحاق ٥٧٠ك – ١١٧٤ز.
٦. مەسعود ٥٧١ك – ١١٧٥ز.
٧. یەعقوب ٥٧٢ك – ١١٧٦ز.
٨. داود ٥٧٣ك – ١١٧٧ز.
٩. محەمەد ٥٧٥ك – ١١٧٩ز.
١٠. ئەحمەد ٥٧٧ك – ١١٨١ز.
١١. تۆرانشا ٥٧٧ك – ١١٨١ز.

١٢. ئەییوب ٥٧٨ك – ١١٨٢ز.

١٣. مەلیکشا ٥٧٨ك – ١١٨٢ز.

١٤. شادی.

١٥. مەروان

١٦. ئەبوبەکر: لە (حەڕان) لە دایکبوو.

صەلاّحەدین تەنیا یەك کچی هەبوو، ناو مونیسەخان، خێزانی مەلیك محەمەد ئەییوبی ئامۆزای بوو.

سەرچاوەکان:

١. طبقات الشافعية الكبرى ٤/٢١٧.

٢. شذرات الذهب ٤/٢٩٨.

٣. البداية والنهاية ١٣/٣ – ٧.

٤. وفيات الأعيان ١/٢٣٢ /٦/١٣٩ – ٢١٨.

٥. معجم أعلام الكورد ٧٧٥ – ٧٧٨.

٦. شەرەفنامە ١٧٧ – ١٩٠.

٧. معجم البلدان ٢/ ٤٩١.

٨. سيرة صلاح الدين الأيوبي ٤.

٩. اللباب ١/٥١٧.

١٠. مشاهير الكورد وكوردستان ١٩ – ٢٨ – ٤٣١.

١١. الكامل ٩/ ٢٢٥ – ٢٢٨.

١٢. الأعلام ١/٣٨١ – ٣٨٣ /٢/٧٤ /٩/٢٩١ – ٢٩٣.

١٣. تاريخ مشاهير كورد ٣/١٥٨ – ١٦٢.

١٤. مصطفى البارزاني زعيم الحركة القومية المعاصرة ١٥٤.

١٥. پەیامی زانایان ١١/٢٠٠٧ز.

١٦. صەلاحەدینی ئەیوبی گەورەتر لە ڕەخنەگرانی ١٩ – ٢٠.

یوسف بابا عومەر (١٧٣٨)

ناوی یوسفە، کوڕی بابای کوڕی عومەری کوڕی ڕۆستەمە، مەزهەبی شافیعی بووە، مامۆستا سەخاوی خاوەنی کتێبی (الضوء اللامع) دەڵێ: {لە (مەککە) و لە (مەدینە)م دیت، لەلای منی خوێند، ئیجازەم پێدا، ئێستا کە ساڵی ٨٩٩ک – ١٤٩٣ز یە، لە (مەدینە)ی پیرۆز دادەنیشێ هەموو ساڵ حەج دەکا}.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤٣٨.
٢. معجم أعلام الکورد ٧٦٧.

یوسف حوسێن حصکەفی (١٧٣٩)

ناوی یوسفە، کوڕی حوسێنی کوڕی یوسفی کوڕی یەعقوبە، خەڵکی (حصن کیفا)یە، پاش کۆچی دوایی باوکی خەریکی جێبەجێ کردنی کاروباری ئاینی و ئامۆژگاری خەڵکان بوو، لە (بەیتی خوا) قورئان خوێن بوو، ساڵی ٨١٦ک – ١٤١٣ز کۆچی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ١٠/٢٨٤.

یوسف حوسێن سعێرتی (١٧٤٠)

ناوی یوسفە، کوڕی حوسێنی کوڕی مصطەفایە، زانایەکی دیاری سەردەمی خۆی بووە، لە شاری (سعێرت) موفتی بووە، هەر لەوێ لە قوتابخانەی (فەخریە) دەرسی داوە، شاعیر بووە، هۆنراوەی پەسەندکردنی کتێبی (الهدیة الحمیدیة في اللغة الکردیة)ی هەیە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهیر الکورد ٤٣٠.
٢. معجم أعلام الکورد ٧٧١.

یوسف حوسێن کوردی (١٧٤١)

ناوی یوسفە، کوڕی حوسێنی کوڕی عوسمانی کوڕی سولەیمانی کوڕی ڕەسوڵی کوردییە، لەلای مامی خۆی پەروەردە بووە، بوویتە مەلا، لە مزگەوتی (طولون) دەرسی داوە، ساڵی ٨٩٠ك – ١٤٨٥ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الضوء اللامع ١٠/٢٨٤.

یوسف حوسێن کوردی (١٧٤٢)

ناوی یوسفە، کوڕی حوسێنە، مەزهەبی شافیعی بووە، لە (دیمشق) دەرسی داوە، کتێبانی: (المسح علی الجوربین) و (تزویج الصغیرة التي لا أب ولا جد لها)ی داناوە هەر لەو شارە ساڵی ٨٠٤ك – ١٤٠١ز کۆچی دوایی کرد.

(مامۆستا) ئیبن تەیمییەی خۆش دەویست، لەگەڵی کۆدەبۆوە، بیروبڕوایەکانی لەلا پەسند بوو، بۆیە مەلا عبدالرحمانی کوڕی خۆی ماوەك هاتووچووی نەدەکرد، پاشان پێکهاتنەوە.

سەرچاوەکان:

١. هدیة العارفین ٦/٥٥٨.
٢. مشاهیر الکورد ٢/٢٢٨ – ٢٢٩.
٣. معجم المؤلفین ١٣/٢٩٤.
٤. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٦٣٤.
٥. شذرات الذهب ٧/٤٦ – ٤٧.
٦. الضوء اللامع ١٠/٢٨٤.
٧. الأعلام ٩/٣٠٢ /١٠/١٧٨.
٨. معجم أعلام الکورد ٧٦٧.

یوسف حەمزە شارەزوری (١٧٤٣)

ناوی یوسفە، کوڕی حەمزەی گۆرانە، ناوبانگی مەلا چاکی ڕۆیی بوو بەو هەشت دانراوەی خۆی، کە یەکیان ناوی (الـذهب المـذاب في مـذهب النحـاة ودقـة الإعـراب)ی لێناوە، لەو کتێبە دەردەکەوێ کەوا: ناوبراو جگە لەم هەشـتانە، هەشـت دانـراوی تـری هەیە، دانەکی دەستنووسی ئەم کتێبە لە (ئەستەمبۆڵ) هەیە.

سەرچاوەکان:

١. مشاهير الكورد ٢/٢٢٥.

٢. إيضاح المكنون ٣/٥٤٤.

٣. تأريخ السليمانية ٢٩٦.

٤. معجم أعلام الكورد ٧٦٩.

یوسف حەیدەر روحبی (١٧٤٤)

ناوی یوسفە، کوڕی حەیدەری کوڕی حەسـەنە، سـاڵی ٥٣٤ك – ١١٣٩ز لـە جزیرەی بۆتان هاتەدنیا، لە (نوسەیبین) و لە (ڕوحبە) دانیشـتووە، سـەفەری کـردووە بـۆ (بەغدا) و وڵاتانی تر، لە دکتۆری شـارەزا بـووە، لـە ٦٣١ك – ١٢٣٣ز لـە (دیمەشـق) کۆچی دوایی کردووە، چەند دانراوی هەیە، لەوانە: (تهذيب شرح أبي الطيب) و (مختصر كتاب المسائل) و (مختصر الحاوي) و (مختصر الأغاني) و (مقالة في الاستفراغ).

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١٣/٢٩٥.

یوسف خضر (ئەصەم) (١٧٤٥)

ناوی یوسفە، کوڕی خضری کوڕی ئەبوبەکری کوڕی ئیبراهیمی کوڕی یـەحیای سورانی یە، عەشـیرەتی (کـلاس)ە، لـە (سەردەشـت)ی ئێـران دادەنیشـن، شـایانی باسـە ئیسماعیل پاشا و عومەر ڕەضا کەحالە، ناوی باوکیان بە (محەممەد) نووسیوە، بڕوانە: هدية العارفين ٦/٥٦٥، معجم المؤلفين ١٣/٣٢٩.

هۆی ناوبردنی بە (ئەصەم): دەڵێن: {ڕۆژەك لە بن دارەك دانیشتبوو، خەریکی خوێندنەوە بوو، وازەیی دا بووە کتێبەکە، ئاگادار نەبوو کەوا کاروان و لەشکری سەربازان بەسەری وەربوون، تەنیا لەوکاتە هەستی کرد، کە پڕوشکە ئاوی پێخوستیان بەشێکی کتێبەکەی ڕەش کردەوە}، منیش وام بیستووە: ئەوەی هاتووە مێگەلی بزن و مەڕان بووە، ئەوەی کتێبەکەی شێواندووە تۆزی پێیان بووە، مامۆستا عبدالکریمی (بیارە) (خوا لێی خۆش بی) دەڵێ: {جارەك یەك دێتە لای مەلا یوسف بۆ پرسیارەکی شەرعی، کە دادەنیشی شتێکی لێ دەقەومێ، کابرا زۆر بەسەرخۆدا دەشکێتەوە، مامۆستا بۆوەی کابرا هەست نەکا ئەو گوێی لێ بووە، دەڵێ: کوڕم وەرە پێش بزانم چ دەڵێی من گوێم گرانە، لە نزیکەوە نەبێت تێ ناگەم، پیاوەکە بەوە دڵی خۆش دەبی، لە دڵی خۆی دەڵێ: دیارە مامۆستا لە بەسەرهاتەکەی منیش بێ ئاگایە، دوای ئەو ڕووداوەش مامۆستا نازناوی (ئەصەم)ی بۆ خۆی هێشتەوە}.

بەڵام کاکم مەلا طەیب دەڵێ: {حاتەمی کوڕی یوسفی ئەصەمی خوراسانی، زانایەکی مەزنی شەریعەت بووە، لە صەدەی سێی کۆچی ژیاوە، هەروەها محەممەدی کوڕی یەعقوبی کوڕی یوسفی ئەصەم زانایەکی بەرز بووە لە صەدەی چواری کۆچی ژیاوە، (موسنەد)ی ئیمامی ئەحمەدی کۆکردیتەوە، دوور نییە - بە نزیك دەزانم - ئەو مەلا یوسفەی باسی دەکەین، ناوبرابی بە (ئەصەم) - بۆ پیرۆزی - بەناو یەك لەو دوو زانایانە کرابی}، هەرچۆنی بی، ڕایەکان هەموویان بەڵگەنە بۆ ڕێزداری و زیرەکی و زەین تیژی و هەوڵ و کۆششی بۆ کۆکردنەوەی زانست و خزمەت گوزاری ئاینی پیرۆزی ئیسلام و گەلەکەی خۆی.

بەشێك لە مامۆستایەکانی:

١. مەلا ئیلیاسی بەرۆژی (بانە)ی، ئەوەی بەسەر شەرحی عەقائیدی تەفتازانی دا چووە و حاشیەی لەسەر داناوە.

٢. مەلا ڕەسوڵی سۆرانی.

٣. مەلا عبدالكريم گرگەدەری شارەزووری (خەرقە پۆش).

بەشێك لە فەقێیەكانی:

١. مەلا ڕەسوڵی زەكی سەردەشتی.

٢. مەلا عبدالكريمی خالیدی: پاشان چووە (شام)

٣. مەلا مەحمودی كوردی: دوایی چووە (دیمشق) لەوێ دەرسی دەداوە.

٤. مەلا عیسای كوڕی خۆی.

كۆچی دوایی: ساڵی ١٠٠٢ك – ١٥٩٣ز لە گوندی (بریسوێ) نزیك شاری (سەردەشت) كۆچی دوایی كرد.

چەند دانراوی هەیە، لەوانە:

١. منقول التفاسير: لە پەرتوكخانەی ئەوقافی (سلێمانی) شەش دانەی هەیە، لە پەرتوكخانەی زانكۆی صەلاّحەدین لە (هەولێر) دوو دانەی هەیە، لە (سەردەشت)ی ئێران دانەكی هەیە.

٢. المسائل والدلائل في الفقه.

٣. منقول الأراد.

٤. النفائس في المواعظ: دانەكی لە (دارصدام)ی بەغدا هەیە.

٥. رسالة في شرح (كنت كنزاً مخفياً): بەشێكی لەلای ئێمە هەیە.

٦. بعض حواش على تحفة المحتاج.

٧. بعض حواش على (الجامي).

٨. حاشية على حاشية عصام الدين على الجامي: محەممەد صاحیب نەقشبەندی ساڵی ٢٠٠٢ز پلەی (ماستەر)ی لەسەر وەرگرت.

٩. حاشية على حاشية قەرە داود على شرح الشمسية: دانەكی لە پەرتوكخانەی ئەوقافی (سلێمانی) هەیە.

١٠. حواش على الخيالي.

١١. حواش على عبدالغفور.

١٢. حواش على شرح الأنموذج (حدائق الدقائق).

١٣. حاشية على الغزى على قول أحمد في المنطق: دانەکی لە پەرتوکخانەی ئەوقاف (سلێمانی) هەیە.

١٤. حاشية على القرەباغي على حسامكاتي في المنطق: دانەکی لە پەرتوکخانەی ئەوقاف (سلێمانی) هەیە.

١٥. تعليقات على مير أبوالفتح في الوضع: دانەکی لە پەرتوکخانەی گشتی ئەوقاف (موصڵ) هەیە.

١٦. حاشية على حاشية حسين محمود وسيد على الجزيرى على ديباجة شرح الإيجاز.

١٧. تعليقات على المسعودي في علم الآداب: دانەکی لە پەرتوکخانەی گشتی لە ئەوقاف (موصڵ) هەیە.

سەرچاوەکان:

١. حاشية يوسف الأصم الكردي على عصام الدين ٢٠ – ٣٦.

٢. هدية العارفين ٦/٥٦٥.

٣. بوژاندنەوە ١/٢١٧–٢٢١ ، ٢/١٨١ – ١٨٣، ٣/٩٧ – ١٠٠، ٧/٢٠٨.

٤. إيضاح المكنون ٤/٥٨٤.

٥. مشاهير الكورد ٢/٢٢٧ – ٢٢٨.

٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٣١ – ٦٣٣.

٧. معجم المؤلفين ١٣/٣٢٩.

٨. خلاصة الأثر ٤/٥٠٩.

٩. معجم أعلام الكورد ٧٧٤.

یوسف داود ئەییوبی (١٧٤٦)

ناوی یوسفە، کوڕی مەلیك داودی کوڕی مەلیك عیسای ئەیوبییە، ساڵی ٦٢٨ك – ١٢٣٠ز لە شاری (کەرك) هاتەدنیا، هەرچەند مەلیك بوو، بەڵام لە خوێندن کەمتەرخەمی نەکرد، لەلایەن چەند زانایە بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمی خوێندی، تا گەیشتە ئەو پلەیە، دەرسی دەدا، یارمەتی لات و هەژارانی دەدا، زاتەکی بەڕێز و بە حورمەت بوو، ساڵی ٦٩٨ك – ١٢٩٨ز لە (قودس) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. البداية والنهاية ١٣/٢٩٣.

٢. شذرات الذهب ٥/٤٤٣.

٣. معجم أعلام الكورد ٧٦٨.

یوسف شریکار عەینتابی (١٧٤٧)

ناوی یوسفە، کوڕی شریکاری خەڵکی (عەینتاب)ە، لە قورئانی پیرۆز شارەزا بووە، سوودبەخش بووە، زمان ڕەوان و قسەخۆش بووە، ئاگاداری لە (تەفسیر) هەبووە، ساڵی ٨٢٢ك – ١٤٢٨ز لە تەمەنی شێست و پێنج ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: شذرات الذهب ٧/١٥٨ – ١٥٩.

یوسف ضیاء ئەفەندی (١٧٤٨)

مامۆستا یوسف ضیاء ئەفەندی ساڵی ١٢٥٨ك – ١٨٤٢ز لە (قودس) هاتەدنیا، بۆیە ناسراوە بە (مەقدیسی)، لە نەوەکانی مەولانا خالیدی شارەزورییە، لە (دیمشق) دانیشتووە، یەکە لە زانایەکانی صەدەی سێزدەی کۆچی.

دوو دانراوی کوردی هەیە:

١. التحفة الحميدية.

٢. عكاظ الأدب.

لە حکومەتی عوسمانی چەند پلە و پایەی پێدرا، ڕەوان کرا بۆ (ڕوسیا)، لەوێ فێری زمانی ئەوان بوو، ناردرا (ڤیەننا) لەوێ دەرسی ڕێزمانی عەرەبی دەدا، ناردرا (بەتلیس) لەوێ کرا کاربەدەستی ناوچەکە، ساڵی ١٣٢٤ك – ١٩٠٦ز کۆچی دوایی کرد، لێکۆڵینەوەی دیوانی (لەبید)ی کردووە.

سەرچاوەکان:

١. نثر الجواهر والدرر ٢/١٦٨٥ – ١٦٨٦.

٢. تأريخ السليمانية ٢٩٦.

یوسف طاهر خۆیی (١٧٤٩)

ناوی یوسفە، نازناوی (ئەبو یەعقوبە)، کوڕی طاهیری کوڕی یوسفی کوڕی حەسەنە، خەڵکی (خۆی) ئازربێجانە، لە (نوقان)ی طوس دانیشتووە، لەوێ کرایتە جێگری قازی، کتێبی (فرائد الخرائد في الأمثال والحكم)ی داناوە، لە ٥٣٢ك تەواوی کردووە، هەروەها شەرحی (سقط الزند)ی مەعەری کردووە، (تنزية القرآن الشريف عن وصمة اللحن والتعريف)ی داناوە.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٣٠٦.

٢. كشف الظنون ٢/١٢٤٢.

٣. الأنساب ٢/٤٨٠.

یوسف عبدالله دیاربەکری (١٧٥٠)

ناوی یوسفە، کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (ئامەد – دیاربەکر)ە، زانایەکی بە توانا بووە، (هدية الإخوان في قراءة الميعاد من رجب وشعبان ورمضان)ی داناوە، لە ١٧ی ڕەجەبی ساڵی ١٢٢١ك – ١٧٠٩ز تەواوی کردووە، هەروەها (ملل ونحل)ی تورکی هەیە، تەنیا بەرگەکی چاپکراوە، دەربارەی بڕوایە.

سەرچاوەکان:

١. إيضاح المكنون ٢/٧٢٥.

٢. معجم المؤلفين ١٣/٢٩٩.

٣. هدية العارفين ٢/٥٦٨.

٤. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٣٥.

٥. معجم أعلام الكورد ٧٦٨.

یوسف عبدالله عەینتابی (١٧٥١)

ناوی یوسفە، کوڕی عبدالله یە، خەڵکی (عەینتاب)ە، مەزهەبی حەنەفی بووە، (قازی) بووە، حاشیەی لەسەر (قازی میری هیدایة)ی حیکمەت هەیە، ساڵی ١١١٧ك – ١٧٠٥ز لەنێوان (مەککە) و (مەدینە) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٣١٤.

٢. هدية العارفين ٢/٥٦٧.

یوسف عبدالله گۆرانی (١٧٥٢)

ناوی یوسفە، کوڕی عبدالله ی کوڕی عومەری کوڕی عەلی کوڕی خضری گۆرانی یە، لە (هدية العارفين) ناوی باوکی بە (عبدالکريم) نووسراوە، لە زانستی سەرەوە و دەروونی دەستی باڵا بووە، خانەقای لە (میصر) و لە چەند وڵاتان هەبوو.

دانراوی زۆرن، لەوانە:

١. ريحانة القلوب في التوصل الى المحبوب.

٢. بيان أسرار الطالبين في التصوف.

٣. شرح أربعة أحاديث.

٤. بديع الانتفاث في شرح القوافي الثلاث.

٥. سوانح الكتب.

ساڵی ٧٦٨ك – ١٣٦٦ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الأعلام ٦/٩٧ /٩/٣١٧.
٢. الدرر الكامنة ٤/٤٦٣.
٣. معجم المؤلفين ١٣/٣١٣ – ٣١٤.
٤. معجم أعلام الكورد ٧٧١.
٥. إيضاح المكنون ١/١٧١.
٦. كشف الظنون ١/٢٦٠ – ٩٤٠.
٧. هدية العارفين ٢/٥٥٧ – ٥٥٨.
٨. جامع كرامات الأولياء ٢/٥٣٤ – ٥٣٦.
٩. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/١٦١ – ١٦٣.
١٠. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٢٨ – ٦٢٩.

یوسف عبداللە ماردینی (١٧٥٣)

ناوی یوسفە، کوڕی عبداللە یە، خەڵکی (ماردین)ە، مەزهەبی حەنەف بووە، چوویتە (قاهیرە) لە (جامع الأزهر) ئامۆژگاری خەڵکانی کردووە، زاتەکی زۆرزان و نەرم و بێ فیز و بەخێر بووە، تەفسیری زۆر لەبەربووە، دوای تەمەنی پەنجا ساڵی، لە ٨١٩ك – ١٤١٦ز بە نەخۆشی تاعون کۆچی دوای کرد.

سەرچاوەکان:

١. شذرات الذهب ٧/١٤٤.
٢. الضوء اللامع ١٠/٢٩١.
٣. معجم أعلام الكورد ٧٧١.

یوسف عبدالجلیل کوردی (١٧٥٤)

ناوی یوسفە، کوڕی مەلا عبدالجلیلی کوڕی مصطەفای کوردیــە، لــە (موصــڵ) هاتەدنیا، مەزهەبی حەنەفی بوو، زانایەکی شەریعەت زان بوو، لە قوتابخانەی (قەرە مصطەفا پاشا) دەرسی دەدا، لە مزگەوتی یونس پێغەمبەر (درودی خوای لێ بــی) و لــە مزگــەوتی (الطغرائیة) وەعزی دەدا، ساڵی ١٢٤١ك – ١٨٢٥ز کۆچی دوایی کرد.

چەند کتێبــی داناون، لەوانە:

١. الانتصار للأولياء والأخيار: سەرەتایەکەی دەست پێدەکا، بە: (الحمــد لله الــذي مــلأ قلوب أحبته من سر محبتة سروراً، وكسا وجوههم من إشراق ضياء بهجته نورا ..).
٢. كشف الأسرار وذخائر الأبرار.
٣. الإستشفا باحاديث المصطفى.

سەرچاوەکان:

١. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/١٦٩.
٢. إيضاح المكنون ٣/١٣٠.
٣. اسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية ١٥٣.
٤. معجم المؤلفين ١٣/٣٠٦ – ٣٠٧.
٥. هدية العارفين ٦/٥٧٠.
٦. مشاهير الكورد ٤٣١.

یوسف علی صالاری (١٧٥٥)

ناوی یوسفە، کوڕی عەلییە ناسراوە بە: (صالاری)، زانایەکی شارەزا بووە چــەند دانراوی خۆی هەیە، لەوانە:

١. شرح على الأسئلة: سەرەتایەکەی (ينتقض كــل تعريــف ...)ە، لەوانەیــە شــەرحی (الأسئلة الثلاثة)ی فەنناری بی لە مەنتیق.
٢. حاشية على شرح الأسئلة: سەرەتایەکەی: (قوله: ولا خفاء) یە.

٣. حاشیة علی شرح العضدیة: پێکەشی بە عەلی ئاغای عبدالجلیل کـردووە، سـاڵی ١١٤٤ك – ١٧٣١ز تەواوی کردووە.

ساڵی ١١٥٤ك – ١٧٤١ز کتێبـی (چغمینی) نووسیتەوە، دەڵێ: {لەو کاتـەبوو (بەهرام شا) پایتەختی حوکمڕانی خۆی لە (ئامێدی) گواستەوە بۆ (دهۆك)}.

سەرچاوە: بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد ٦/١٦٤ – ١٦٥.

یوسف عومەر ماردینی (١٧٥٦)

ناوی یوسفە، کوڕی عومەرە، نازناوی (شـەوقی)یە، مەزهـەبی حەنـەفی بـوو، لـە (قوسطەنطینییە) دابەزی، قازی لەشکر بوو، ئەندامی لێکۆڵینەوەی بابەتە شەرعییەکان بوو، ساڵی ١٣١٩ك – ١٩٠١ز کۆچی دوایی کرد.

دانراوەکانی:

١. مسیر عموم الموحدین إلی أحیاء علوم الدین.

٢. محاسن الحساب.

٣. معراج المعتمر والحاج.

سەرچاوەکان:

١. هدیة العارفین ٢/٥٧١.

٢. إیضاح المکنون ٢/٥١٠.

٣. معجم المؤلفین ١٣/٣٠٦.

٤. معجم أعلام الکورد ٧٧٠.

٥. علماؤنا في خدمة العلم والدین ٦٣٥.

٦. نثر الجواهر والدرر ٢/١٦٨٢.

یوسف فضل الله حەڕانی (١٧٥٧)

ناوی یوسفە، کوڕی فضل اللهی کوڕی یەحیایە، خـەڵکی (حـەڕان)ە، شـارەزایی نەحو و صەرف و ڕێزمانی عەرەبی و جـۆرە خوێندنـەوەکانی قورئـانی پـیرۆز بـوو، دوای

ساڵی ٦٠٠ك - ١٢٠٣ز لە (حەڕان) خەریکی خوێندن بوو، لە ٦٢١ك چەند شیعری دانا، خانووەکەی خۆی کردبووە قوتابخانە دەرسی فەرموودەی پێغەمبەری (درودی خوای لێ بی) لێ دەداوە، پەڕتوکخانەکی دەوڵەمەندی هەبوو، کردیە (وەقف) لە ڕاهی خوا، پاشان کۆچی دوایی کرد، لە خانووەکەی خۆی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوە: الذيل على طبقات الحنابلة ٤/١٧٩ - ١٨١.

یوسف قەیس حەڕانی (١٧٥٨)

ناوی یوسفە، کوڕی قەیس کوڕی ئەبوبەکری کوڕی حەیاتە، ساڵی ٦٣٣ك - ١٢٣٥ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، دەرسی فەرموودەی خوێند، خۆی دەرسی دەدا، زاتەکی بڕواپێکراو بوو، حەزی لە هاتوچۆ نەبوو، خەڵکان دەچوونە زیارەتی، ساڵی ٧١٩ك - ١٣١٩ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٤٦٧ - ٤٦٨.

یوسف مەجمەر هەولێری (١٧٥٩)

مامۆستا یوسف ساڵی ١٣١١ك - ١٨٩٣ز لە مزگەوتی قەڵاتی هەولێر لای مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی خوێندووە، لەو کاتە ئوسطرلاب و تەشریح و شەرحی مەسەلەی شەعیرییەی مامۆستای خۆی نووسیتەوە، پاشان چوویتە لای مەلا عبدالقادری کانی کبۆدی ئیجازەی وەرگرتووە، کرایتە قازی (سورداش)، دوایی چوویتە سەفەری حەج، لە گەڕانەوە لە (خانەقین) دابەزیوە، پاشان چوویتە خزمەت شێخ حوسامەدینی (بیارە) تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرتووە، (مامۆستا) شیعری کوردی و عەرەبی و فارسی هەیە نازناوی (مەجمەر)ە، بۆ نموونە بە کوردی دەڵێ:

میحرابییە، یا تاقییە، یا قەوسە دوو ئەبرۆی

(تەشریحی) خەیالی (فلك الأعظم)ی ڕووی یار

هەروەها شیعری لە مەدحی وەثمان پاشای جافی قائیمقامی (خورماڵ) داناوە، لەگەڵ شێخ عومەری (بیارە) شیعریان بۆ یەك ناردووە.

دانراوەکانی:

١. زاد المنهج في مناسك الحج: بە فارسی.

٢. زاد المسافرین والصابرین: ژیاننامەی خۆیتی بە فارسی.

٣. ذات الوفاء بشرح ذات الشفا: لەسەر فەرموودەی شێخ عەلی حوسامەدینی داناوە، پێشکەشی بە سوڵتان عبدالحمیدی عوسمانی کردووە.

عبدالحمید عیرفان، لە مەدحی ئەو کتێبە بە عەرەبی دەڵێ:

لله درُّ الفاضلِ الحَبْرِ الذي شرحَ الصدورَ بشرحِهِ (ذات الشفا)

هو (مَجْمَرٌ) أذكَى بجمرِ ذَكائِه ناراً على علم، بَدَتْ (ذات الوفا)

بۆ پەسندکردنی ئەم کتێبە ئەم زانایانە مۆریان کردووە: مەلا عبدالقادر کانی کبۆدی، شێخ ڕەزای (حجة الإسلام)، مەلا عبداللّٰهی دەشی، شێخ عبدالمجیدی (سنەیی)، شێخ سعود ئەفەندی مەردۆخی، سەرۆکی دادگای (جده)، دانەریش دەڵێ: بەشێکم لەو کتێبە لە مزگەوتی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی) خوێندەوە.

کوڕەکانی و مێژووی لە دایکبوونیان:

محەممەد نورەدین ١٣٣٩ك، محەممەد ئەنوەر ١٣٤٠ك، محەممەد مەزهەر ١٣٤٢ك، محەممەد نەجمەدین ١٣٤٥ك، جەمالەدین ١٣٤٧ك، کەمالەدین، محەممەد طاها.

سەرچاوە: بوژاندنەوە ٣/٣٨٠ – ٣٩٢ ٤/ ١٤٤.

یوسف محەممەد کوردی (١٧٦٠)

ناوی یوسفە، کوڕی محەممەدی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عیسایە، ساڵی ٦٢٥ك – ١٢٥٤ز هاتەدنیا، مامۆستای فەرموودە بووە، دەرسی بە (عیززی کوڕی جماعە) داوە، ساڵی ٧٢٧ك – ١٣٢٧ز مانگی ذی‌الحجە لە شوێنەك ناودەبردرا، بە (ئەمزروعات) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الدرر الكامنة ٤/٤٦٨.

٢. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٣٠.

يوسف محەممەد هەولێری (١٧٦١)

ناوی يوسفە، كوڕی محەممەدی كوڕی موسای كوڕی يونسی كوڕی مەنعەيە، نازناوی (كەمالەدين)ە، زانايەكی شەريعەت بووە، لە (موصڵ) كرايتە قازی، ماوەك سەرۆكی زانايەكانی ئەو هەرێمی بوو، بە نوێنەرايەتی مەليك (غازان) چووە لای مەليك (ناصر) لەوێ زۆر ڕێزيان لێنا، ساڵی ٧١٦ك يا ٧١٧ك – ١٣١٦ز يا ١٣١٧ز لە شاری (سوڵتانيە) كۆچی دوايی كرد، شەرحی كتێبی (حاوی) كردووە.

سەرچاوەكان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٣٣٥.

٢. شذرات الذهب ٦/٤٣ – ٤٤.

٣. الأعلام ٩/٣٣١.

٤. الدرر الكامنة ٤/٤٧٦.

يوسف مەحمود شاهۆيی (١٧٦٢)

ناوی يوسفە، كوڕی قازی مەحمودی كوڕی مەلا كەمالەدينی صەديقی شافيعی يە دەوری ساڵی ١٠٠٠ك – ١٥٩١ز كۆچی دوايی كرد.

چەند دانراوی هەيە، لەوانە:

١. حاشية على أنوار التنزيل للبيضاوي.

٢. حاشية على حاشية الخيالي على شرح العقائد.

٣. حاشية على (الخطائي).

٤. حاشية على الأنوار في الفقه.

٥. رسالة في المنطق.

سەرچاوەكان:

١. معجم المؤلفين ١٣/٣٣٤.

٢. هدية العارفين ٦/٥٦٥.
٣. معجم أعلام الكورد ٧٧٥.
٤. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٣٠.

یوسف مظفر حەڕانی (١٧٦٣)

ناوی یوسفە، کوڕی مظفری کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئەبوبەکری کوڕی عبداللەی کوڕی نەصرە، ساڵی ٦٤٦ك – ١٢٤٨ز لە (حەڕان) هاتەدنیا، لە (دیمشق) نیشتەجێ بوو، فەرموودەی خوێند، پاشان بووە دەرس بێژ، ساڵی ٧٢٨ك – ١٣٢٧ز کۆچی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٤٧٧٧.

یوسف وەصل الله (١٧٦٤)

ناوی یوسفە، کوڕی وەصل اللەی کوڕی یەحیایە، لە صەدەی حەوتەمی کۆچی ژیاوە، شارەزای نەحو و صەرف و ڕێزمانی عەرەبی بووە، لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز ئاگادار بووە، زاتەکی دڵپاك و دەروون چاك و ئەهلی تەصەووف بووە، دانراوی خۆی زۆرن، لە شاری (حەڕان) کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: معجم المؤلفين ١٣/٣٤١.

یوسف یاسین داقوقی (١٧٦٥)

ناوی یوسفە، کوڕی یاسینە، خەڵکی (داقوق)ە، – دەقوق یا دەقوقا یا طاوغ – لەسەر ڕێگای (کەرکوك – بەغدا)یە، دانیشتوانی کوردن، دەرسی لەلای مامۆستا یونسی هەولێری خوێندووە، لە خزمەت ئەو زانایە، فێری شەریعەت بووە، چەند جار کرایتە قازی (داقوق)، زاتەکی چاو بلند و باخەڵ فراوان بووە، تا ساڵی ٦١٥ك – ١٢١٨ز لە ژیاندا بوو، دوای ئەو بەرواره کۆچی دوایی کرد، ووتاری ڕۆژانی هەینی بۆ ئیبراهیمی کوڕی نووسیتەوە، سەرەتایەکەی بە: (الحمد لله الصمد المعبود...) دەست پێ دەکا.

سەرچاوە: تأريخ أربيل ١/٢٢٧.

یوسف یەعقوب جەمال (١٧٦٦)

ناوی یوسفە، کوڕی یەعقوبە، نازناوی (جەمالـە)، مەزهـەبی شـافیعی بـووە، لـە زانیاری ئەقڵی شارەزابووە، لە (قودس) دەرسی داوە، زانایەکی ڕێزدار و دڵپاك و خواناس بووە، هاتوچۆی (قاهیرە)ی زۆر کردووە، لەگەڵ مامۆستا محەممەد عبدالرحمان سـەخاوی – کە ساڵی ٩٠٢ك – ١٤٩٦ز کۆچی دوایی کـردووە – هاوچـەرخ بـووە، مامۆسـتا لـە تەمەنی هەشتا و هەشت ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الضوء اللامع ١٠/٣٠٨.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٧٨.
٣. مشاهير الكورد ٤٣١.

یوسف یەعقوب کوردی (١٧٦٧)

ناوی یوسفە، کوڕی یەعقوبی کوڕی شەرەف کـوڕی عومـەرە، سـاڵی ٨٠٠ك – ١٣٩٧ز هاتەدنیا، خوێندنی لە کوردستان تـەواوکرد، پاشـان چـووە (حەلـەب)، لـەوێ ناسرابوو بە زاتێکی چاك و مەلایەکی باش، فەتوای شەریعەتی دەدا، دەرسی فەقێیانی دەدا، ساڵی ٨٥١ك – ١٤٤٧ز ئیجازەی مەلایەتی بە یەك لە قوتابیـانی خـۆی داوە، دوای ئـەو بەروارە کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوەکان:

١. الضوء اللامع ١٠/٣٠٨.
٢. معجم أعلام الكورد ٧٧٨.
٣. مشاهير الكورد ٢/٢٢٧.

یونس عومەر دیاربەکری (١٧٦٨)

ناوی یونسە، کوڕی عومەری کوڕی سولەیمانی کوڕی مەلۆ ئاغایە، باب و باپیرانی لە دەوروبەری (دیاربەکر) صەدەی یازدەی کۆچی ئاوارەبووینە بۆ (دیمشق)، لەوێ لەلای زانایەکانی خوێند، پاشان کە مەولانا خالید هاتەوێ ناوبراو بەشێکی لە شەریعەت لە خزمەت خوێند، لەگەڵ چەند زانیاری دی، ئەوە بوو دوایی مزگەوتێکی دروست کرد بەناوی مەولانا، چەند وەقفی بۆ ئەو مزگەوتە دانا، مامۆستا چەند فەتوا و دانراوی هەیە.

سەرچاوە: معجم أعلام الكورد ٧٧٩.

یونس محەممەد حەڕانی (١٧٦٩)

ناوی یونسە، کوڕی محەممەدی کوڕی یونسی کوڕی ئەبولقاسمی دەلالی (حەڕانی)یە، ساڵی ٦٥٠ك - ١٢٥٢ز هاتەدنیا، دەرسی لەلای مامۆستا نەجیبی حەڕانی و ئەبوبەکری کوڕی عیماد خوێندووە، دوای تەواوکردنی، دەرسی فەرموودەی داوە، لە ١٢ی جیمادی یەکەمی ساڵی ٧٣٩ك - ١٣٣٨ز کۆچی دوایی کرد.

سەرچاوە: الدرر الكامنة ٤/٤٨٨.

یونس محەممەد هەولێری (١٧٧٠)

ناوی یونسە، کوڕی محەممەدی کوڕی مەنعەی کوڕی مالیکە، نازناوی (رضی الدین)ە، ساڵی ٥١١ك - ١١١٧ز لە (هەولێر) هاتەدنیا، بۆ خوێندنی فەرموودە و شەریعەت چووە (موصڵ) لای حوسێنی کوڕی نەصر، پاشان چووە (بەغدا) لە قوتابخانەی (النظامیە) شەریعەتی لای سەعیدی کوڕی ڕەزاز خوێند، گەڕاوە (موصڵ)، لەوێ زەینەدینی باوکی سوڵتان مظفر ڕێزی لێنا کردیە (مدرس)، لە مزگەوتەکی خۆی دەستی کرد بە دەرسدانەوە و فەتوادان، قوتابیان لە دەرەوەی وڵات دەهاتنە لای، هەردوو کوڕەکانی خۆی عیمادەدین محەممەد و کەمالەدین موسا یارمەتیان دەدا بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە

پیرۆزانە، لەو خزمەتەدا بوو، تا ڕۆژی دوو شەممەی (٦) مانگی (محرم)ی ساڵی ٥٧٦ك – ١١٨٠ز لە (موصلّ) کۆچی دوایی کرد، لە نزیك مزگەوتەکەی خۆی بە خاك سپێردرا.

سەرچاوەکان:

١. تأريخ أربيل ١/٧٤.

٢. وفيات الأعيان ٦/٢٥٢.

٣. أربيل في مختلف العصور ٧٣.

٤. طبقات الشافعية / ئەسنەوی ٢٥/٥٦٩.

٥. أربيل في العهد الأتابكي ٢٨٣ – ٣٢٧.

٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين ٦٣٣ – ٦٣٤.

٧. شذرات الذهب ٤/٢٦٧.

٨. منهل الأولياء ١/٢١٣ – ٢١٤.

يونس يوسف جزيری (١٧٧١)

ناوی یونسە، کوڕی یوسفی کوڕی موساعیدە، خەڵکی (جزيرە)یە، یەك بووە لە شێخە مەزنەکانی سەردەمی خۆی، پلەی بەرزی لە تەصەووف چەنگ کەوتووە، بۆیە هۆنراوەی وایدادەنا خەڵکان لە مانا ڕاستەقینەکانیان سەرسام دەبوون، وەك شێخ محیەدینی کوڕی عەرەبی و حەللاج و کەسانی تر، قسەکانیان لەسەرەوە خۆ بە چاك نیشان نادەن، بەڵام لە ناوەڕۆکەوە مەبەستیان تەنیا خوای گەورەیە، دڵپاکی و جودابوونەوە لەلایەنی تر، تەنیا خودایان مەبەست بووە، تەنیا ئەویان دیتووە، کە چاویان بڵند کردووە هەر ئەویان لێ دیار بووە، کە دڵیان لێ دەدات هەر ناوی (الله) بوو، خەڵکان لەو هەموو هۆردیاتە بێ ئاگانە، بۆیە لە خۆڕا دەڵێن: {ئەوانە لە دین وەرگەڕاون}، لە ڕاستیشدا خواناسی ڕاستەقینەن، خاوەن کەرامات و ئەهلی تەصەووفی دەروونینە.

سەرچاوە: سير أعلام النبلاء ١٣/٩٤ – ٩٥.

فتح الله عبدالكريم شوانی

ناوی فـتح اللّهیـه، کـوڕی عـبـدالکریمی کـوڕی ڕەمەزانـه، سـاڵی ١٣٢١ك – ١٩٠٣ز لـه گوندی (مامڕەش)ی سـەربە ناحیـەی (شـوان) هاتـه دنیـا، دەسـتی کـرد بـه خوێندن، لـه چەند شوێنان و حوجرەی فەقێیان سورِو گەڕیدا بۆ وەدەست هێنانی زانیاری، لەوانه: گوندی (بەحرکه) بوو لای مەلا عوسمانی شەوەکی، لـه کۆتاییدا چـووه مزگـەوتی بایزاغای کۆنه جومعەی کۆیه، لای مامۆستا بەهائەدین ئیجازەی مەلایەتی وەرگـرت، کـرا مەلا لـه مزگەوتی (خادم السجادة).

بەشێك لـه فەقێیەکانی: مەلا ئیـبراهیم بالیسـانی، مـەلا ئیـبراهیم بێراوەیـی، مـەلا محەممەد شەڵماشی، مەلا حەسەنی وەرێ، مەلا شەفیع باغەنجیری.

مامۆستا لـه ساڵی ١٤٠٣ك – ١٩٨٢ز کۆچی دوایی کرد، ملا فـاروق کـوڕی مامۆستایه لـه وەزارەتی پەروەردە.

سەرچاوە: چاوپێکەوتن لـه گەڵ ملا فاروقی کوڕی مامۆستا لـه (٣٠/٤/٢٠١٠).

تێبینی : پاش بەچاپ گەیانـدنی بـەرگی یەکـەم و دووەمـی ئـەم مێـژووه، بۆمـان دەرکەوت کەوا ژیانی مامۆستای ناوبراو لـەبیر کراوه، بۆیه بەباشمان زانی لــه کۆتـایی ئـەم بەرگە، پێشکەشی خوێنەرانی بکەین،

کۆتایی

بە یارمەتی خوای گەورە لە شەوی هەینی ٧ی مانگی شەعبانی ساڵی ١٤٢٩ك ٨ی مانگی ئابی ساڵی ٢٠٠٨ز، تەواو بوو مێژووی زانایانی کورد، لە کوردستان و دەرەوەی کوردستان، لە صەدەی یەکی کۆچی – حەوتی زایینی، تا صەدەی پازدەی کۆچی – بیستی زایینی، لە دەست بەندەی تاوانبار طاهیر مەلا عبدالله مەلا سولەیمان بەحرکەیی گەردی، سوپاس بۆ خودا توانیم ژیاننامەی (١٧٧١) زانای کورد بنووسم، لە نزیکەی سێ صەد سەرچاوەی بڕواپێکراو، بۆشاییەکی گەورەم لە پەرتوکخانەی کورد پڕکردەوە، بە ڕاستی ئەوکارە پیرۆزە تا ئێستا نەمدیتووە کەس لە پێش خۆم بەم شێوەیە واتێر و تەسەل و فراوان دەستی بۆ درێژ کردبی، چاوەڕوانی دوعای خێری خێرخوازانی گەلەکەمم، هەروەها داوای لێبوردن دەکەم، دەربارەی ئەو زانایانەی کە باسی ژیانم نەنووسیون، لەبەر ئەوەی شارەزایم دەربارەیان نەبووە، سەرچاوەم چەنگ نەکەوتووە، جاریش وابووە چەند جار داوای ژیاننامەیانم لە کەس و کاریان کردووە، وەڵامیان نەدایەوە، یا بە دەستم نەگەیشتووە، هەرچۆنێك بی خوائاگادارە من درێغم نەکردووە، بە قەد توانام هەوڵم داوە، دەرگەیەکی فراوانم کردەوە بۆ نووسەری کورد، لەمەودوا بتوانێ بچێتە ناو ژوورەوەی زانیاری مێژووی زانایەکانمان، لە مەودوا خوابکا نووسەری ئازا و ئازاد زۆری لەسەر زیاد بکا.

خوای گەورە ئەو هەموو ماندووبوونەی پتر لە دوازدە ساڵ کە خەریك بووم، بەفیڕۆی نەدا، لە ڕۆژی دوایی پاداشتی چاکم پێ بدا، لە خێروبەرەکەتی ئەو زاتانە بێ بەشم نەکا، بە فەزڵی خۆی لە ڕابردووم خۆشبی، لە خۆم و باب و داك و مامۆستام، گەلی کوردی موسوڵمان و هەموو موسوڵمانانی جیهان.

کۆتایی بە هۆنراوە

چـــاوم گـــوێ ڕاگـرە، لــە دەنگـوباسان

لــە مـێــژوونـاســان، وەرگـرە بـاســان

ئــەو زانــایـــانـەی کـــەوا ڕابـردوون

ســوورِ و گــەڕیـاندا، بە وێنەی گەردوون

بـە دەســتـیـان هـێـنـا پـلـەی زانـیـاری

بـوونـە پـێـشـەوا، لـــە خـوێـنـدەواری

دیـنـیـان هـەڵبـژارد، دوور لە سیاسەت

بـوونـــە ســـەرداری دنـیـا و قـیـامـەت

بـوو بـــە بـــەرنـامـە، کردەوەی چاکیان

ڕۆژی ڕوونـاك بـوو، ئـەو دڵی پـاکـیـان

بـوونـە بـەخـتـەوەر، لە دنیا و لـە دیـن

بـە کـردەوەی چـاك، دوای مـردن دەژین

مـن بـاسـم نـووسـین، وەك ژیـانـنـامـە

هـەم کـۆم کردنەوە، کـردم بـــە نـــامـە

تـا گـــەلـی دادێ بـنـووسـن بـــاسـیـان

سوودیان لێ وەرگرن، بکـەن سوپاسیان

هەولّدەن تاکو، چاویان لیّ بکەن

لە لای خوداوەند، بە مەبەست بگەن

بزانن ئیّمەش، خاوەن سامانین

خەلّکی کوردستان، نەوەی کوردانین

داخەکەم باسمان، زۆر کەم کراوە

مافی ڕەوامان، قەت پیّ نەدراوە

سەیرکە (طاهیر) خوابکا دەبیّ

ڕۆژەکمان هەلّبیّ قەت ئاوا نەبیّ

بەحرکە/هەولیّر/هەریّمی کوردستان

٨/٨/٢٠٠٨ز

فێرستی گشتی بەرگی سێیەم

١. ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز.

٢. فەرموودەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بێ).

٣. ناوەکان.

٤. ئەو شوێنانەی زیاتر لە یەك ناویان هەیە.

٥. سەرچاوەکان.

١. ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز:

دەقی ئایەتەکان	لاپەڕە
﴿أنا فتحنا لك فتحا مبيناً﴾ الفتح / ١	٢٧٨
﴿الله لطيف بعباده﴾ الشورى / ١٩	١٢٢
﴿ذلك فضل الله يوتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم﴾ الجمعة / ٤	٢٨٨
﴿ربنا ظلمنا أنفسنا وان لم تغفرلنا وترحمنا لَنكَوُنَنَّ من الخاسرين﴾ الأعراف / ٢٣	٢٤٢
﴿وأيوب اذ نادى ربه أني مسني الضرّ وانت أرحم الراحمين﴾ الانبياء / ٨٣	٣٠٠ هامش
﴿ويطعمون الطعام على حبه مسكيناً ويتيماً وأسيراً﴾ الانسان / ٨	١٢

٢. فەرموودەکانی پێغەمبەر (دروودی خوای لێ بێ):

دەقی فەرموودەکان	لاپەڕە
نصرت بالرعب مسيرة شهر / الامام أحمد	٣٩٠

٣. ناوی زانایان:

٤. ئەو شوێنانەی زیاتر لە یەك ناویان هەیە:

ناوی کۆن	ناوی نوێ
شیرانش	شەهرانش، شەرانش
نەصیبی	(نەصیبین – نوسەیبین)ی
حصکەفی	(حصن کیفا – شرناق – شەرناخ)ی
قرمیسینی	(کەرمانشا)یی
ئورمەوی	(ورمێ – ڕەزائییە)یی
بەندەنیجی	(مەندەلی)
کفرعەزی	(حمزە – عەزە)یی
سعێرتی	(ئەسعەرد – سعرد – سێرت)ی
فارقی	(میافارقین – سلیوان – سلیڤان)ی
ڕەسعەنی	(رأس العین)ی
خلاطی	(ئەخلاط – خیلات)ی
داقوقی	(طاوغ)ی
سابلاغی	(صاوجبلاق – ساوجبلاغ – مەهاباد)ی
سیوەرکی	(سۆرك – سیڤەرك)ی
عەینی / عەینتابی	(غازی عەینتاب – گازی ئەینتاب)ی
بەتلیسی	(بەدلیس)ی
حکاری	هەکاری
خەرپوتی	(خرتبرت – خەرپوت)ی
ئامەدی	دیاربەکری

ناوی کۆن	ناوی نوێ
ڕوهاوی	(ئورفە)یی
باتەیی	(باطە)یی
سۆرانی	(سهران – صهران)ی
سنەیی	(سەنەندوج)ی
چەغمیره	گوندی (میرەدێ)
ئەستانە	ئەستەنبوڵ
مەقدسی	خەڵکی (قودس)
حەڕان	ئورفە
قزراباد	(سەعدییە – قزلبات)
خیزان	(هیزان)ی نزیك سعێرتە

٥. سەرچاوەکان:

سەرچاوەکانی کوردی و عەرەبی و فارسی

کتێبەکانی عەرەبی

القرآن الكريم، مصدر المصادر.

١. آداب البحث والمناظرة: إسماعيل الگلنبوي، المقدمة، مكتبة السعادة مصر، سنة ١٣٥٣هـ.

٢. أبهى القلائد، في تلخيص أنفس الفرائد: أحمد فائز البرزنجي، المقدمة، مطبعة ولايت موصل، سنة ١٣١٥هـ.

٣. إحياء علوم الدين: محمد بن محمد الغزالي، المقدمة، تحقيق: محمد طعمة حلبي، دار إحياء التراث العربي، بيروت، سنة ٢٠٠٢م.

٤. إحياء القلوب، شرح عبدالقادر الرافعي الطرابلسي على الحكم الكردية تأليف: محمد الكردي الخلوتي، دار ئاراس، أربيل، سنة ٢٠٠٤م.

٥. أربيل في مختلف العصور: عباس العزاوي، تعليق: محمد علي القرەداغي، شركة الخنساء، بغداد، سنة ٢٠٠١م.

٦. أربيل في عهد الأتابكي: محسن محمد حسين، مطبعة أسعد، بغداد، سنة ١٩٧٦م.

٧. أسد الغابه في معرفة الصحابة: عزالدين ابن الاثير على بن محمد الجزرى، القاهرة – مصر، سنة ٢٠٠٣م.

٨. إسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية: محمد زكي حسين أحمد، مطبعة وزارة التربية، أربيل، سنة ١٩٩٩م.

٩. أعلام كرد العراق، جمال بابان، مطبعة شڤان، أربيل، ٢٠٠٦م.

١٠. الآية الكبرى: بديع الزمان سعيد النورسى، مطبعة العانى، بغداد، سنة ١٩٨٣م.

١١. الإصابة في تمييز الصحابة: أحمد بن علي بن حجر العسقلاني، مطبعة السعادة، مصر، سنة ١٣٢٨هـ.
١٢. الأعلام: خيرالدين الزركلي، مطبعة كوستانسوماس، سنة ١٩٥٤م.
١٣. الاعمال الكاملة: الشيخ معروف النودهي، القسم الأول، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٤م، القسم الثاني، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٥م، القسم الثالث، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٤م، القسم الرابع، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٤م، القسم الخامس، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٤م، القسم السادس، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٤م.
١٤. الأكراد في بهدينان: أنور المائي، مطبعة الحصان، موصل، ١٩٦٠م.
١٥. الإكليل في محاسن أربيل: عبدالله فرهادي، مطبعة جامعة صلاح الدين، أربيل، سنة ٢٠٠١م.
١٦. الإمام أمجد الزهاوي: كاظم أحمد المشايخي، مطبعة المعهد العالمي للفكر الإسلامي، سنة ١٩٩٦م.
١٧. الأمير الكردي مير محمد الرواندزي: جمال نبز، ترجمة: فخري سلاحشۆر، أربيل، مطبعة التربية، سنة ٢٠٠٣ك.
١٨. الأنساب: عبدالكريم محمد السمعاني المتوفي سنة ٥٦٢ هـ، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، سنة ١٩٩٨م.
١٩. الإيضاح في شرح المفصل: عثمان بن عمر ابن الحاجب الكردي، المقدمة: الدكتور موسا بناي العليلي، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٢م.
٢٠. ألفية السيرة النبوية: زين الدين عبدالرحيم حسين العراقي، مخطوطة كتبها محمد المنوي الفراتي، سنة ١٣٢٦هـ.
٢١. أمجاد الاكراد: الدكتور عبدالله الهرشمي النقشبندي، مخطوطة.

٢٢. إنباه الرواة على أنباه النحاة: الوزير جمال الدين أبوالحسن علي بن يوسف القفطي المتوفي ٦٤٦هـ، تحقيق: محمد أبو الفضل ابراهيم، مطبعة دار الكتب المصرية، سنة ١٩٥٠م.

٢٣. إيضاح المكنون عن أسامي الكتب والفنون: اسماعيل پاشا البغدادي، طبعة طهران، سنة ١٩٦٧م.

٢٤. البارزاني والحركة التحررية: مسعود البارزاني، ثورة بارزاني ١٩٤٥ – ١٩٥٨م، طبع سنة ١٩٨٧م.

٢٥. البداية والنهاية: اسماعيل بن كثير، دارالتقوى، مصر، سنة ١٩٩٩م.

٢٦. البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع: محمد بن على الشوكاني، مطبعة السعادة، مصر، سنة ١٣٤٨هـ.

٢٧. البيتوشي: الشيخ محمد الخال، مطبعة المعارف، بغداد، سنة ١٩٥٨م.

٢٨. بستان العارفين: يحيى بن شرف النووي المتوفي ٦٧٦هـ، مطبعة المنير، بغداد ١٩٨٤م.

٢٩. بغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة: جلال الدين عبدالرحمن السيوطى المتوفي ٩١١هـ ـ تحقيق: محمد أبو الفضل ابراهيم، مطبعة عيسى البابي الحلبي، سنة ١٩٦٥م.

٣٠. بيان البيان، رسالة الإستعارة، تأليف: أبي بكر الميرڕۆستەمي، مخطوطة كتبها: رسول بن عبدالله في بلدة كركوك في مدرسة ملا عبدالرحمان، في حياة المؤلف، سنة ١٢٣٣هـ.

٣١. تاج التراجم: قاسم قطلوبغا السودوني المتوفي ٨٧٩هـ، دار العلم بيروت، سنة ١٩٩٢م.

٣٢. تاج الأصول: منصور على ناصف، طبعة عيسى البابي الحلبي، سنة ١٩٦١م.

٣٣. تاريخ أربيل: المبارك بن أحمد ابن المستوفي، القسم الأول: طبعة بغداد، سنة ١٩٨٠م، القسم الثاني: طبعة بغداد، ١٩٨٠م.
٣٤. تاريخ السليمانية وانحائها: محمد أمين زكي، تعريب: محمد جميل أحمد الروژبياني، طبعة بغداد، سنة ١٩٥١م.
٣٥. تاريخ علماء أربيل وضواحيها: مخطوطة جمعها ملا أنور الساعاتي.
٣٦. تاريخ علماء بغداد: يونس السامرائي، مطبعة وزارة الأوقاف، بغداد، سنة ١٩٨٢م.
٣٧. تحفة الأحوذي، شرح جامع الترمذي: محمد عبدالرحمن المباركفوري، المتوفي ١٣٥٣هـ، دار الكتاب العربي، بيروت – لبنان.
٣٨. تزيين العبارة لتحسين الإشارة: ملا علي سلطان القارئ، المقدمة: عثمان جمعة، دارالفاروق، الطائف، سنة ١٩٩٠م.
٣٩. تشريح الأفلاك: بهاءالدين العاملي، مخطوطه كتبها ملا ابراهيم الدوغرەمەچی الأربيلي.
٤٠. تفصيل الجرجاني: الشيخ عبدالقاهر الجرجاني، رسالة تقدم بها الطالب: محمد صالح الى المعهد التاريخي العربي لنيل درجة ماجستير في التراث العلمي العربي، سنة ١٩٩٧م.
٤١. التقويمان الهجري والميلادي، ترجمة: الدكتور حسام محي الدين الآلوسي، مطبعة الجمهوري، بغداد، سنة ١٩٧٠م.
٤٢. التقيد والإيضاح لما أطلق وأغلق من مقدمة ابن الصلاح، المقدمة: محمد عبدالله شاهين، بيروت – لبنان، ١٩٩٩م.
٤٣. تنبيه الأصدقاء: عبدالرحمن القرەداغي، مطبعة الولاية، بغداد، ١٣٣٠هـ.
٤٤. جامع كرامات الأولياء: يوسف إسماعيل النبهاني، طبعة مصر، سنة ١٩٦٢م.
٤٥. حاشية ابن الحاج على البهجة المرضية شرح الألفية: رسالة الدكتوراه، محمد صابر
(هەمەوەندی)

٤٦. حاشية الشرواني على تحفة المحتاج لابن حجر الهيتمي، تأليف عبدالحميد الشرواني، مطبعة مصطفى محمد، مصر، سنة ١٩٣٨م.
٤٧. حاشية گەردي على الأنوار، مخطوطة كتبها: يونس بن عمر الميرباساكي، الباومري السورچى، سنة ١٢٢٧هـ في بلدة (الاشنى).
٤٨. حاشية گەردى على تحفة المحتاج لابن حجر، كتبها: عبدالله (الكوري) مخطوطة توجد منها نسخة في مكتبة جامعة صلاح الدين في أربيل.
٤٩. حاشية يوسف الأصم على عصام الدين، رسالة تقدم بها الطالب: محمد صاحب النقشبندي الى جامعة صلاح الدين لنيل درجة ماجستير في اللغة العربيه، سنة ٢٠٠٢م.
٥٠. حقيقة التوحيد: بديع الزمان سعيد النورسي، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٨٥م.
٥١. حلية الأولياء: أبي نعيم أحمد بن عبدالله الاصفهاني المتوفي ٤٣٠هـ، بيروت – لبنان، سنة ١٩٦٧م.
٥٢. خلاصة الأثرفي أعيان القرن الحادي عشر: محمد محبي، المطبعة الوهبية، مصر، سنة ١٢٨٤هـ.
٥٣. درة الحجال في أسماء الرجال: أبو عباس أحمد بن محمد المكناسي الشهير بابن القاضي المتوفي ١٠٢٥هـ، دارالنصر، القاهره، ١٩٧٠م.
٥٤. الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنه: أحمد بن على بن محمد بن حجر العسقلاني، دارالكتب العلمية، بيروت، سنة ١٩٩٧م.
٥٥. الدرر المبين في مآثر الشيخ نورالدين البريفكانى: عبدالصمد صوفي محمد، طبعة موصل، سنة ٢٠٠٠م.
٥٦. ذكريات عن سعيد النورسي: إحسان قاسم، مطبعة الحوادث، بغداد، سنة ١٩٨٦م.
٥٧. الذيل على طبقات الحنابلة: عبدالرحمن أحمد الحنبلي، المتوفي ٧٩٥هـ، دارالمعرفة، بيروت، ١٩٥٣م.

٥٨. رسائل في الرد علي الرافضة، تحقيق: حمدي عبدالمجيد السلفي، مطبعة (خەبات) دهۆك، سنة ١٩٩٧م.
٥٩. الرسالة الجامعة: ملا صالح الكۆزەپانكي، المقدمة: عبدالحكيم عثمان صالح، مطبعة الزهرا، موصل، سنة ١٩٨٤م.
٦٠. رسالة العلم: ملا محمد الختي، تحقيق: طاهر ملا عبدالله البحركي، مطبعة وزارة التربيه، أربيل، سنة ٢٠٠٦م.
٦١. روح المعاني: محمود الآلوسي البغدادي، أحياء التراث العربي، بيروت – لبنان.
٦٢. سلك الدرر في أعيان القرن الثاني عشر: محمد خليل المرادي، مطبعة بۆلاق، سنة ١٣٠١هـ.
٦٣. سنن ابن ماجة: الحافظ أبي عبدالله محمد يزيد القزويني، دارالفكر، بيروت.
٦٤. سير أعلام النبلاء: محمد أحمد عثمان الذهبي، طبعة مصر، سنة ٢٠٠٣م.
٦٥. سيرة صلاح الدين الايوبي: ابن شداد، القاهرة، دارالمنار، سنة ٢٠٠٠م.
٦٦. الشافي في شرح مسند الامام الشافعي: المبارك محمد الجزرى، المقدمة: أحمد بن سليمان، مكتبة الرشيد، السعودية – الرياض، ٢٠٠٥م.
٦٧. شذرات الذهب في أخبار من ذهب: عبدالحي بن عماد الحنبلي، دار إحياء التراث العربي، بيروت – لبنان.
٦٨. شرح ديوان الشيخ الجزري: عبدالسلام الجزري، المقدمة: تحسين إبراهيم الدوسكي، طبعة أربيل، سنة ٢٠٠٤م.
٦٩. شرح منظومة الدرة العروضية:، نورى بابا على القرەداغي، مطبعة هاوسەر، أربيل ٢٠٠٤م.
٧٠. شرح الوافية نظم الكافية: أبو عمرو عثمان ابن الحاجب النحوي، تحقيق: الدكتور موسا بن علوان العليلي، مطبعة الآداب، النجف الأشرف، سنة ١٩٨٠م.

٧١. شرفنامه: شرفخان البدليسي، ترجمة: محمد بن جميل أحمد الروژبياني، مطبعة وزارة التربية، أربيل، سنة ٢٠٠١م.
٧٢. الشيخ عبدالرحمن الطالباني: الدكتور مكرم الطالباني، مطبعة خاك، السليمانية، سنة ٢٠٠٣م.
٧٣. الشيخ معروف النودهي البرزنجي: الشيخ محمد الخال، طبعة بغداد، سنة ١٩٦١م.
٧٤. الشيخ نورالدين البريفكاني: وحيدالدين قطب الدين البريفكاني، مطبعة الثقافة، أربيل، سنة ١٩٨٤م.
٧٥. صحيح مسلم بشرح النووي، دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، سنة ١٣٤٩هـ.
٧٦. الضوء اللامع: محمد بن عبدالرحمن السخاوي المتوفى ٩٠٢هـ، دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، سنة ٢٠٠٣م.
٧٧. طبقات الشافعية: أبوبكر هداية الله الحسيني (المصنف)، طبعة بغداد، سنة ١٣٥٦هـ.
٧٨. طبقات الشافعية: جمال الدين عبدالرحيم الأسنوي المتوفي ٧٧٢هـ، تحقيق: عبدالله الجبوري، مطبعة الإرشاد، بغداد، سنة ١٩٧٠م.
٧٩. طبقات الشافعية الكبرى: عبدالوهاب على بن عبدالكافي السبكي المتوفي ٧٧١هـ، دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، سنة ١٩٩٩م.
٨٠. طبقات الصوفية: أبو عبدالرحمن السلمي، مطبعة المدني مصر، سنة ١٩٨٦م.
٨١. طبقات الحنابلة: محمد بن أبي يعلى، دار المعرفة بيروت، سنة ١٩٥٣م.
٨٢. طبقات الفقهاء: أبو اسحاق إبراهيم بن على الشيرازي، طبعة بغداد، سنة ١٣٥٦هـ.
٨٣. طبقات المفسرين: محمد بن على الداودي، القاهرة، سنة ١٩٧٢م.
٨٤. العجالة السنية: على ألفية السيرة النبوية، محمد رؤوف المناوي، دار أطلس الخضراء السعودية، الرياض، سنة ٢٠٠٦م.

٨٥. العقد الجوهري في شرح ديوان الشيخ الجزري: أحمد محمد الزفنكي، المقدمة: ضياء الدين ملا محمد، مطبعة الصباح، سنة ١٩٨٧م.
٨٦. عقد الجوهر في علماء الربع الأول من القرن الخامس عشر: الدكتور يوسف المرعشلي، دار المعرفة، بيروت – لبنان، سنة ٢٠٠٦م.
٨٧. علماء الإسلام من هم وماهي صفاتهم: علي باپير، مطبعة التربيه أربيل، سنة ٢٠٠٥م.
٨٨. علماؤنا في خدمة العلم والدين: عبدالكريم محمد المدرس، دار الحرية، بغداد، سنة ١٩٨٣م.
٨٩. علماء ومدارس في أربيل: زبير بلال اسماعيل، مطبعة الزهراء، موصل، سنة ١٩٨٤م.
٩٠. علوم الحديث، المشهور بـ: (مقدمة ابن الصلاح): عثمان بن عبدالرحمن (ابن الصلاح الشارەزوری)، طبعة المدينة المنورة، سنة ١٩٧٢م.
٩١. عنوان المجد: ابراهيم فصيح الحيدري، مطبعة دار البصرى، بغداد.
٩٢. عون المعبود: محمد شمس الحق، بيروت – لبنان.
٩٣. غاية المرام في تأريخ محاسن بغداد: دار السلام، ياسين خيرالله العمري، الخطيب الموصلي، مطبعة البصرى، بغداد، سنة ١٩٦٨م.
٩٤. الغرة المخفية شرح الدرة الألفية: المقدمة: حامد محمد العبدلي، مطبعة العاني، بغداد، سنة ١٩٩٠م.
٩٥. فتح الباري شرح صحيح البخاري: أحمد بن علي العسقلاني، المطبعة العباسية بمصر، سنة ١٩٧٨م.
٩٦. الفتح الوامض: الشيخ عمر القرەداغي، المقدمة: الشيخ محمد الخال، مطبعة المجمع العلمي، بغداد، سنة ١٩٧٨م.

٩٧. الفرائد الجديدة: عبدالرحمن السيوطي المتوفي ٩١١هـ، المقدمة: الدكتور محمد أحمد الگزنى، مطبعة وزارة الأوقاف، بغداد، سنة ١٩٧٧م.

٩٨. فوات الوفيات: محمد بن شاكر الكتبي، مطبعة دار صادر، بيروت، سنة ١٩٧٣م.

٩٩. الفهرست: محمد بن اسحاق بن النديم البغدادي المتوفي ٤٣٨هـ، مكتبة خياط، بيروت – لبنان، سنة ١٩٦٤م.

١٠٠. فهرس مخطوطات مكتبة الأوقاف المركزية في السليمانية: محمود أحمد محمد، الجزء الثاني، طبعة بغداد، سنة ١٩٨٣م، الجزء الرابع، طبعة بغداد، سنة ١٩٨٥م.

١٠١. قطف النظيف بشرح التصريف: ملا خليل السنجاوي (المخلص)، المقدمة: سعدي أحمد، طبعة إيران، سنة ١٤٢٣هـ.

١٠٢. قضاة المدينة المنورة: عبدالله محمد زاحم، مكتبة العلوم والحكم السعودية، المدينة المنورة، سنة ١٩٩٨م.

١٠٣. القول المنصف في تفسير سورة يوسف: محمد طه الباليساني، مطبعة وزارة الأوقاف، بغداد.

١٠٤. الكامل في التأريخ: علي محمد (ابن الأثير) المتوفي ٦٣٠هـ، مطبعة المنيرية، مصر، سنة ١٣٥٣هـ.

١٠٥. كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون: مصطفى بن عبدالله حاجي خليفة كاتب چلبي، المطبعة الإسلامية، طهران، سنة ١٩٦٧م.

١٠٦. كشف الغامض شرح قطر العارض: الشيخ محمد معروف النودهي، مطبعة النجاح، بغداد، سنة ١٩٣٩م.

١٠٧. الكفاية في المواريث: عبد العزيز بن علي الأشنوي، رسالة تقدم بها: فائز أبوبكر الى كلية الأداب بجامعة صلاح الدين لنيل درجة ماجستير في الدراسات الإسلامية، سنة ٢٠٠٢م.

١٠٨. كنز اللسن: أحمد فائز البرزنجي شرح الشيخ محمد الخال، مطبعة المجمع العلمي الكردي، بغداد، سنة ١٩٨٠م.

١٠٩. اللباب في تهذيب الأنساب: عزالدين ابن الأثير الجزري، مطبعة بغداد.

١١٠. لب الألباب: محمد صالح السهروردي، مطبعة المعارف، بغداد، سنة ١٩٣٣م.

١١١. المثنوي العربي النوري: بديع الزمان سعيد النورسي، مطبعة الزهراء، موصل، سنة ١٩٨٨م.

١١٢. المجموع شرح المهذب، المقدمة: زكريا علي يوسف، مطبعة الأمام، مصر.

١١٣. محمد پاشا الرواندزي: طاهر ملا عبدالله البحركي، القسم الثالث، مطبعة الثقافة، أربيل، سنة ٢٠٠٢م.

١١٤. محمد بن عبدالله الجلي: الدكتور جواد فقى علي چومحيدري، مطبعة وزارة التربية، أربيل، سنة ٢٠٠٦م.

١١٥. مشاهير الكرد وكردستان في العهد الإسلامي: محمد أمين زكي، مطبعة السعادة، مصر، سنة ١٩٤٧م.

١١٦. مشاهير الكرد وكردستان: محمد أمين زكي، مطبعة شڤان، السليمانية، سنة ٢٠٠٥م.

١١٧. مصطفى البارزاني زعيم الحركة القومية الكردية المعاصرة: عبدالقادر البريفكاني، مطبعة الأهرام، القاهره، سنة ١٩٩٦م.

١١٨. المصقول في علم الأصول: محمد جلي زاده الكويي، طبعة بيروت، سنة ١٩٨١م.

١١٩. معالم الطريق: الدكتور عبدالله النقشبندي، طبعة عمان – الأردن، سنة ١٩٩٣م.

١٢٠. معجم أعلام الكرد في التأريخ الإسلامي والعصر الحديث في كردستان وخارجها: الدكتور محمد علي الصويركي الكردي، مطبعة مؤسسة حمدي، السليمانية، سنة ٢٠٠٥م.

١٢١. معجم الأدباء إرشاد الأريب الى معرفة الأديب: شهاب الدين ياقوت بن عبدالله الحموي الرومي البغدادي، مطبعة هندية، مصر، سنة ١٩٢٧م.
١٢٢. معجم البلدان: ياقوت الحموي، دار الفكر، بيروت،سنة ١٩٩٥م.
١٢٣. معجم المؤلفين: عمر رضا كحالة، دار إحياء التراث العربي، بيروت – لبنان.
١٢٤. المنتظم في تواريخ الملوك والأمم: جمال الدين أبى الفرج عبدالرحمن بن علي الجوزي، تحقيق: الدكتور سهيل زكار، دار الفكر، بيروت، سنة ١٩٩٦م.
١٢٥. المنجد قسم الأعلام: لويس معلوف، طبعة بيروت، سنة ١٩٩٦م.
١٢٦. منهل الأولياء: محمد أمين خيرالله الخطيب العمري، مطبعة الجمهورية، موصل، سنة ١٩٦٧م.
١٢٧. نادي الإسلام في علم الكلام: عبدالله محمدأمين البيتواتي.
١٢٨. نثر الجواهر والدرر في علماء القرن الرابع عشر: الدكتور يوسف المرعشلي، دار المعرفة، بيروت – لبنان، سنة ٢٠٠٦م.
١٢٩. النجم الزاهر: نكتل يونس كشمولة، مطبعة الجمهور، موصل، سنة ١٩٨٢م.
١٣٠. نزهة الناظرين: عبدالملك أبي المني، مطبعة مصطفى البابي الحلبي بمصر، سنة ١٩٥٤م.
١٣١. نظم الحجج لإخراج مهج المنهج: محمد بن آدم البالكي، المقدمة: عبدالله ملا سعيد، مطبعة جامعة صلاح الدين، أربيل، سنة ١٩٩٩م.
١٣٢. نهاية غريب الحديث: المبارك بن محمد الجزري المتوفي ٦٠٦هـ، المقدمة: الطاهر أحمد الزاوي و محمود محمد الطناحي، دار الكتب، مصر، سنة ١٩٦٣م.
١٣٣. الوسيلة بشرح الفضيلة: عبدالكريم محمد المدرس، الخاتمة، مطبعة الأرشاد، بغداد، سنة ١٩٧٢م.
١٣٤. وفيات الأعيان وأنباء الزمان: أحمد بن محمد بن أبي بكر بن خلكان، طبعة مصر، سنة ١٩٤٨م.

١٣٥. هدية العارفين أسماء المؤلفين وآثار المصنفين: إسماعيل باشا البغدادي، طبعة أوفسيت، طهران، سنة ١٩٦٧م.

گۆڤارەکانی عەرەبی

١٣٦. التربية الإسلامية، عمر عبدالفتاح يعقوب، العدد ٧، سنة ١٩٧٧م.
١٣٧. شمس الإسلام، عثمان المفتي، العدد ٢٠، سنة ٢٠٠٣م.
١٣٨. شمس الإسلام، سلام كريم، العدد ٣٥،سنة ٢٠٠٧م.
١٣٩. صوت العالم، رحيل أبوبكر مصطفى الحموندي، سعيد ملا وەيسي، العدد ٣، سنة ١٩٩٣م.
١٤٠. صوت العالم، ملا محمد باقر بالكي، فائز ملا بكر، العدد ١٠، سنة ١٩٩٧م.
١٤١. صوت العالم، معلومات عن (نالي)، فائز ملا بكر، العدد ٥٤، سنة ٢٠٠١م.
١٤٢. صوت العالم، الأمام المحدث أبو العباس الزرزاري، فائز ملا بكر، العدد ٤٥،سنة ٢٠٠١م.
١٤٣. صوت العالم، علماء هرشم، طاهر ملا عبدالله البحركي، حلقات نشرت في الأعداد: (٥٠، ٥٢، ٥٣، ٥٥، ٥٦) سنة ٢٠٠١م.
١٤٤. المسيرة، اللطف الداني، عبدالرحمن المزوري، العدد ٧، سنة ١٩٨٣م.
١٤٥. گولان، معلومات عن (نالي)، فائز ملا بكر، العدد ٢٧،سنة ١٩٩٨م.
١٤٦. للكورد في الإسلام حضارة، الدكتور عثمان محمد غريب، بحث مقدم لمنتدى الفكر الإسلامي في كوردستان. ٢٨/٢/٢٠٠٧م.

کتێبەکانی کوردی

١٤٧. ئەدەبی کوردی نوێ و لێکۆڵینەوەی کوردی: علاءالدین سجادی، چاپخانەی مەعاریف، بەغدا، ساڵی ١٩٦٧ز.

١٤٨. بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد، محمد علی قەرەداغی، بەرگی یەکەم: چاپخانەی وەمیض، بەغدا، ساڵی ١٩٩٨ز، بەرگی دووەم: چاپخانەی سالمی، بەغدا، ساڵی ١٩٩٩ز، بەرگی سێیەم: چاپخانەی خەنسا، بەغدا، ساڵی ٢٠٠٠ز، بەرگی چوارەم: چاپخانەی خەنسا، بەغدا، ساڵی ٢٠٠٢ز، بەرگی پێنجەم: چاپخانەی خەنسا، بەغدا، ساڵی ٢٠٠٣ز، بەرگی شەشەم: چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٠ز، بەرگی حەوتەم: چاپخانەی دەزگای ئاراس، ساڵی ٢٠٠٧ز.

١٤٩. بنەماڵانی بەناوبانگی ڕواندز: مەمدوح مزوری، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ساڵی ١٩٩٨ز.

١٥٠. بنەماڵانی زانیاران، شێخانی مەردۆخی: مەلا عبدالکریم مدرس، ئامادەکردنی: محمد علی قەرەداغی، ساڵی ١٩٨٤ز.

١٥١. بنەماڵەی زانیاران: مەلا عبدالکریم مدرس، چاپخانەی شەفیق، بەغدا، ساڵی ١٩٨٤ز.

١٥٢. دەستەودامانی (نالی): مسعود محمد، ستۆکهۆلم، ساڵی ١٩٩٧ز.

١٥٣. دەقەکانی ئەدەبی کوردی: علاء الدین سجادي، چاپخانەی کوڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٨ز.

١٥٤. دیوانی باغی لاوان: مەلا خەلیلی موخلیص، دەستنووسی: مەلا طاهیری کەندارەقەل.

١٥٥. دیوانی دەشتی: مەلا خدری دەشتی، پێشەکی ئەحمەد دەشتی، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٣ز.

١٥٦. دیوانی سەید ئەحمەدی نەقیب، پێشەکی: مەحمود ئەحمەد محەمەد، چاپخانەی ئیرشاد، بەغدا، ساڵی ١٩٨٥ز.

١٥٧. دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی، شەرحی: شوکر مستەفا، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٠ز.

١٥٨. دیوانی شێخی جزیری، دەستنوسا: مەلا ئەحمەدی زڤنکی موفتی شاری قامیشلی ژ سالا ١٣٣٢ك.

١٥٩. دیوانی صافی: کاك مستەفای هیرانی، لێکۆڵینەوەی: محەممەد مەلا مستەفا هیرانی، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٤ز.

١٦٠. دیوانی عارفی ڕەببانی شێخ ئەحمەدی جزیری، شەرحی: هەژار موکریانی، چاپی تاران، ساڵی ١٣٦١ك.

١٦١. دیوانی فەنایی: مەلا عبداللەی کاتب، پێشەکی عابید عبدالله مصطفا، چاپخانەی کشتوکاڵ، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٦ز.

١٦٢. دیوانی مەحوی: مەلا محەممەدی مەلا عوسمانی باڵخیێ، پێشەکی: محەممەدی مەلا کەریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٧ز.

١٦٣. دیوانی مەلا طاهیری بەحرکەی: چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٠ز.

١٦٤. دیوانی مەلا محەممەدی خاکی، شەرحی: شێخ محەممەدی خاڵ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٨ز.

١٦٥. دیوانی مەولەوی، لێکۆڵینەوەی: مامۆستا عبدالکریم (مدرس)، چاپخانەی (النجاح)، بەغدا، ساڵی ١٩٦١ز.

١٦٦. دیوانی ناری: مەلا کاکە حەمەی بێلو، انتشارات کوردستان، ساڵی ١٣٨٢ك.

١٦٧. دیوانی نالی، شەرحی: مامۆستا عبدالکریم مدرس – فاتح مەلا کەریم – محەممەد مەلا کەریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٨ز.

١٦٨. دیوانی وەفایی، لێکۆڵینەوەی: محەممەد عەلی قەرەداغی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٨ز.

١٦٩. ڕێگای صالح بوون و بەرەوخواچوون: عەلی باپیر، ساڵی ٢٠٠١ز.
١٧٠. ژیانی ئینسان تەفسیری قورئان: مەلا حوسێن شێخ سەعدی، پێشەکی: بەشیر حوسێن، چاپخانەی ئیرشاد، بەغدا، ساڵی ١٩٨٦ز.
١٧١. ژیانی فەقێیاتی لە کوردستاندا لە سەدەی ١٣ و ١٤ ك: محەممەد عەلی عەلیاوەیی، سلێمانی، ساڵی ٢٠٠٣ز.
١٧٢. ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامەتی: محەممەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل)، چاپخانەی مەهارات، تەهران، ساڵی ١٣٦٤ك.
١٧٣. سەدەیەك تەمەنی نورین، ژیانی مامۆستا عبدالکریم مدرس: عبدالدائم مەعروف هەورامانی، تیشك، ساڵی ٢٠٠٧ز.
١٧٤. شۆڕشەکانی کورد: علاءالدین سجادي، چاپخانەی مەعاریف، بەغدا، ساڵی ١٩٥٩ز.
١٧٥. شۆڕشی ئیبراهیم خانی دەلۆ: مستەفا نەریمان، چاپخانەی ڕۆژ، کەرکوك، ساڵی ٢٠٠٧ز.
١٧٦. صەلاحەدینی ئەییوبی گەورەتر لە ڕەخنەگرانی: ئارام عەلی سەعید، چاپخانەی چوارچرا، ساڵی ٢٠٠٦ز.
١٧٧. عەقیدەی مەولەوی: سەید عبدالرحیمی مەولەوی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٧ز.
١٧٨. فەتحی شاری ئەهناس و بەهنەسا، دەستنووسی: مامۆستا مەلا عبدالقادر مەلا سولەیمان بەحرکەیی، ساڵی ١٩٦٨ز.
١٧٩. فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان: سەید مستەفا مەحمودیان زمزیرانی، مەهارەت، تاران، ساڵی ١٣٨٢هەتاوی.
١٨٠. کورتەیێك لە ژیاننامەی زانایە ئاینییە کۆچ کردووەکانی سەدەی بیستەم: عومەر شێخ لەتیف بەرزنجی، چاپخانەی سەلاحەدین، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٤ز.

١٨١. کەشکۆڵی کەلەپوری ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم: محمد علی قەرەداغی، چاپخانەی (الحوادث)، بەغدا، ساڵی ١٩٨٠ز، بەرگی چوارەم، دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، بەغدا، ساڵی ١٩٩٣ز.
١٨٢. کۆنگرەی زانیارانی کورد، چاپی (سنە)، ئێران، ساڵی ١٣٧٥هەتاوی.
١٨٣. گەشتێك بەناو مزگەوت و تەکیەکانی شاری هەولێر: عومەر شێخ لەتیف بەرزنجی، چاپخانەی سەڵاحەدین، هەولێر، ساڵی ٢٠٠٤ز.
١٨٤. گوڵزاری کوردستان: مەلا صاڵحی شێخی، چاپی (سنە)، ئێران، ساڵی ١٣٨٣ك.
١٨٥. لە سەرگوزشتەکانی ژیان: شێخ محەممەدی خاڵ، تیشك، ساڵی ٢٠٠٧ز.
١٨٦. موفتی زەهاوی: شێخ محەممەدی خاڵ، چاپخانەی مەعاریف، بەغدا، ساڵی ١٩٥٣ز.
١٨٧. مەولویدا مەلایێ باتەیی: صادق بهاءالدین ئامێدی، ئەمینداریەتی گشتی ڕۆشنبیری و لاوان، هەولێر.
١٨٨. مێژووی ئەدەبی کورد: د. مارف خەزنەدار، بەرگی یەکەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠١ز، بەرگی دووەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٢ز، بەرگی سێیەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٣ز، بەرگی چوارەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٤ز، بەرگی پێنجەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٥ز، بەرگی شەشەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٥ز، بەرگی حەوتەم: ئاراس/ هەولێر، ٢٠٠٦ز.
١٨٩. نوربەخش، شیعرەکانی مەلیکی کوردستان شێخ مەحمودی بەرزنجی: عومەر مەعروف بەرزنجی، چاپخانەی شڤان، سلێمانی، ساڵی ٢٠٠٦ز.
١٩٠. هەولێرم وادیوە و بیستووە: مەولود بێخالی، بەرگی دووەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ١٩٩٧ز.
١٩١. هەوێنی عیشق و ئازادی، ئەوینەدارانی کوردستان، چاپی (سنە)، ئێران، ساڵی ١٣٧٩ك.

١٩٢. یادی سجادی: دلێر علاءالدین سجادي، چاپخانەی (اشبیلیة)، بەغدا، ساڵی ١٩٨٧ز.

١٩٣. یادی مەردان: مەلا عبدالکریم مدرس، بەرگی یەکەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ساڵی ١٩٧٩ز، بەرگی دووەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری (عێراق)، ساڵی ١٩٨٣ز.

گۆڤارەکانی کوردی

١٩٤. ئاسۆی فۆلکلۆر، خۆشنووس محەممەد طاهیر مەکی هەولێری، ژمارە ٤، ساڵی ٢٠٠١ز.

١٩٥. پەیامی زانایان، ژیانی عبدالحکیم رایەتی: محەممەدئەمین عبدالحکیم، ژمارە ٨، ساڵی ٢٠٠٥ز.

١٩٦. پەیامی زانایان، ژیانی مەلا عبدالرحمانی داربەڕوولە: صالح حوسێن قەرەداغی، ژمارە ٨، ساڵی ٢٠٠٥ز.

١٩٧. پەیامی زانایان، ژیانی صەفائەدین عیسا بەندەنیجی و عبدالسلام محەممەد حەیدەری و عبدالله وەسمان ئادەم، ژمارە ٨، ساڵی ٢٠٠٥ز.

١٩٨. پەیامی زانایان، صەلاحەدین ئەییوبی: نجم الدین وادی، ژمارە ١١، ساڵی ٢٠٠٧ز.

١٩٩. پەیامی زانایان، ژمارە ٣٦، ٢٠٠٧/١/٢٠ز.

٢٠٠. خۆری ئیسلام، شێخ عومەری بالیسانی: دلێر باباشێخ، ژمارە ١، ساڵی ١٩٩٨ز.

٢٠١. خۆری ئیسلام، مەلای گەورەی کۆیە: جلال حمامین، ژمارە ١، ١٩٩٨ز.

٢٠٢. خۆری ئیسلام، مامۆستا مەلا محەممەدی عەلیاوەی: جەرجیس ئیبراهیم، ژمارە ٣، ١٩٩٩ز.

٢٠٣. خۆری ئیسلام، ژیانی مەلا عبدالرحیمی پەرخی: صدیق عبدالرحیم میرزا، ژمارە ٩، ٢٠٠٠ز.

٢٠٤. خۆری ئیسلام، یادی مەلای گەورەی کۆیە: سەنگەر کۆچەر ڕەواندزی، ژمارە ١٠، ساڵی ٢٠٠٠ز.
٢٠٥. خۆری ئیسلام، قورئانی پیرۆز ل هۆزانێت مەلایێ جزیریدا: هادی سعید صالح، ژمارە ٨، ٢٠٠٠ز.
٢٠٦. خۆری ئیسلام: جەعفەر گوانی، ژمارە ١٤، ٢٠٠١ز.
٢٠٧. خۆری ئیسلام، ژیانی مەلا عبداللە فەرهادی: جەعفەر گوانی، ژمارە ١٢، ساڵی ٢٠٠١ز.
٢٠٨. خۆری ئیسلام، ژیانی مەلا عومەری کەوری: جەعفەر گوانی، ژمارە ١١، ساڵی ٢٠٠١ز.
٢٠٩. خۆری ئیسلام، ژیانی مەلا عبدالرحمانی شەمشولەیی: سەلام کەریم، ژمارە ١٣، ساڵی ٢٠٠١ز.
٢١٠. خۆری ئیسلام، زوهدی مەلا شێخ طاهیری سەرانەیی، ژمارە ١٥، ٢٠٠٢ز.
٢١١. خۆری ئیسلام، ناودارانی گەلی کورد: عومەر شێخ لەتیف بەرزنجی، ژمارە ١٨، ٢٠٠٢ز.
٢١٢. خۆری ئیسلام، مەلا عبداللە ی عەوینەی: مەهدی قادر، ژمارە ٢٠، ٢٠٠٣ز.
٢١٣. خۆری ئیسلام، مامۆستا سەید محەممەد پیرداودی: دلێر باباشێخ بالیسانی، ژمارە ٢١، ٢٠٠٣ز.
٢١٤. خۆری ئیسلام، مەلای گەورە لە دوو هەڵوێستدا: سەلمان مەعروف، ژمارە ٢٠، ٢٠٠٣ز.
٢١٥. خۆری ئیسلام، ژیانی مەلا عیسای دهۆکی: جەعفەر گوانی، ژمارە ٢٢، ٢٠٠٣ز.
٢١٦. خۆری ئیسلام، مامۆستا مەلا محەممەدی گەرەوی: محمد علی قەرەداغی، ژمارە ٢٤، ٢٠٠٤ز.

٢١٧. خۆری ئیسلام، بابامەردۆخی ڕوحانی: ئازاد عەباس کلیچالی، ژمارە ٢٤، ٢٠٠٤ز.

٢١٨. خۆری ئیسلام، مەلا عبداللە ی پەلپیتانی: جەعفەر گوانی، ژمارە ٢٣، ٢٠٠٤ز.

٢١٩. خۆری ئیسلام، محمد علی بن ابی بکر: محمد علی قەرەداغی، ژمارە ٢٣، ٢٠٠٤ز.

٢٢٠. خۆری ئیسلام، مەلا صالحی ئەختەتەری: تەحسین شێخانی، ژمارە ٣٠، ٢٠٠٥ز.

٢٢١. خۆری ئیسلام: شەیما عومەر، ژمارە ٢٨، ٢٠٠٥ز.

٢٢٢. خۆری ئیسلام، مەلا وەیسی گرتکی: تەحسین شێخانی، ژمارە ٣١، ٢٠٠٦ز.

٢٢٣. خۆری ئیسلام، ئاوابوونی ئەستێرەیەك: عومەر شێخ لەتیف بەرزنجی، ژمارە ٣٤، ٢٠٠٧ز.

٢٢٤. خۆری ئیسلام، مامۆستا محمدی بانەی: ئومێد نجم الدین جمیل، ژمارە ٣٥، ٢٠٠٧ز.

٢٢٥. دەنگی زانا، ژمارە ١، ساڵی ١٩٩٢ز.

٢٢٦. دەنگی زانا، ژیانی مەلا ئەحمەدی وەرتی: مەلا محەممەدئەمین وەرتی، ژمارە ٤، ١٩٩٤ز.

٢٢٧. دەنگی زانا، وەفاتنامەی پێغەمبەر (درودی خوای لێ بی): فائیز مەلا بەکر، ژمارە ٧، ١٩٩٧ز.

٢٢٨. دەنگی زانا، ژیاننامەی مامۆستا مەلا عبداللە ی بەحرکەی: طاهیر مەلا عبداللە بەحرکەیی، ژمارە ٢٢، ساڵی ١٩٩٨ز.

٢٢٩. دەنگی زانا، ژیاننامەی مەلا عومەری خەیلانی: طاهیر مەلا عبداللە بەحرکەیی، ژمارە ٢٣ و ٢٤، ساڵی ١٩٩٨ز.

٢٣٠. دەنگی زانا، باسێك زاتێك، مەلا سەید عبداللە ی (عاجز): محەممەد مەلا مستەفا هیرانی، ژمارە ٢١، ساڵی ١٩٩٨ز.

٢٣١. دەنگی زانا، مەلا ئەحمەدی قازی، م ش م خ م، ژمارە ١٤ و ١٥، ساڵی ١٩٩٨ز.
٢٣٢. دەنگی زانا، سیراجەدین شێخ عوسمان: موحسین شێخ خالید موفتی، ژمارە ١٤ و ١٥، ساڵی ١٩٩٨ز.
٢٣٣. دەنگی زانا، ئەحمەد حەیدەری (الحیدری): د. محەممەد ئەحمەد گەزنەیی، ژمارە ٣١ و ٣٢، ساڵی ١٩٩٩ز.
٢٣٤. دەنگی زانا: دکتۆر محەممەد ئەحمەد گەزنەیی، ٢٨ و ٢٩، ساڵی ١٩٩٩ز.
٢٣٥. دەنگی زانا، ژیاننامەی مامۆستا مەلا عوسمانی شەوەکی: طاهیر مەلا عبدالله بەحرکەیی، ژمارە ٢٨ و ٢٩، ساڵی ١٩٩٩ز.
٢٣٦. دەنگی زانا، ژیاننامەی مەلا شەریفی دووشیوانی: طاهیر مەلا عبدالله بەحرکەیی، ژمارە ٢٦ و ٢٧، ساڵی ١٩٩ز.
٢٣٧. دەنگی زانا، ژیاننامەی مەلا یەحیای مزوری: طاهیر مەلا عبدالله بەحرکەیی، ژمارە ٣١ و ٣٢، ساڵی ١٩٩٩ز.
٢٣٨. دەنگی زانا، بیرەوەری مەلا ئەحمەدی زڤنکی: محسن ئەحمەد مصطفی گەردی، ژمارە ٤٧، ساڵی ٢٠٠٠ز.
٢٣٩. دەنگی زانا، ژیانی مەلا محەممەدی (ڕەئیس): محەممەد مەلا مستەفا هیرانی، ژمارە ٥٥ و ٥٦، ساڵی ٢٠٠١ز.
٢٤٠. دەنگی زانا، ژیانی سەعید نەورسی: دلشاد بالەکی، ژمارە ٦٤، ٢٠٠٢ز.
٢٤١. دەنگی زانا، سێ زانای خەیلانی: محەممەد خەسرۆ مێرگە، ژمارە ٥٧، ٢٠٠٢ز.
٢٤٢. دەنگی زانا، هیجرەتنامەی (موخلیس): فائیز مەلا بەکر، ژمارە ٦٨، ٢٠٠٦ز.
٢٤٣. دوانگە، ژیانی مامۆستا سەلامی، ٤٦ – ٤٨، ساڵی ٢٠٠٨ز.
٢٤٤. ڕاپۆرتی مەلا محەممەدی شێخ وەتمانی دەربارەی مێژووی زانایانی بنەماڵەی شێخ وەتمانی، دەستنووس.
٢٤٥. ڕۆشنبیری: عبدالرەقیب یوسف، ژمارە ٣٨٢، ١٦/٥/٢٠٠٢ز.

٢٤٦. ستاندەر، ژمارە ١٤، مانگی نیسان، ساڵی ٢٠٠٧ز.

٢٤٧. ستاندەر، ژمارە ١٩ و ٢٠، تەشرینی یەکەم، ساڵی ٢٠٠٧ز.

٢٤٨. کاروان، مەلا ئەسعەدی مەحوی: سۆران مەحوی، ژمارە ١٦، ساڵی ١٩٨٣ز.

٢٤٩. کاروان، جەمیل ڕۆژبیانی: تەرجومە عبدالمجید عبدالحمید گوێڕی، ژمارە ٥٤، ساڵی ١٩٨٧ز.

٢٥٠. کاروان، مەلا محەممەد قزلجی: جۆتیار تۆفیق، ژمارە ٦٦، ساڵی ١٩٨٨ز.

٢٥١. کاروان، مەلایە حەیدەرییەکان: مەلا جەمیلی ڕۆژبیانی، ژمارە ٨٧، ساڵی ١٩٩٠ز.

٢٥٢. کاروان، دەستنووسی مەلا ئەسعەدی خەیلانی: طارق جامباز، ژمارە ١٠٩، ساڵی ١٩٩٧ز.

٢٥٣. گۆڤاری حوکمی زاتی، ژیانی مەلا مصطفای خۆشناو: زوبێر بیلال، ژمارە ١، ساڵی ١٩٨٣ز.

٢٥٤. گۆڤاری حوکمی زاتی، ژیانی مەلا محەممەدی چورستانی: سۆران مەحوی، ژمارە ٩٨ – ١٠٨، ساڵی ١٩٨٥ز.

٢٥٥. گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، ژیانی مەلا ئەحمەد ئیبراهیم ئۆمەرگومبەتی، ژمارە ٢٠١ – ٢٠٢.

٢٥٦. گۆڤاری هەولێر، ژمارە ١٧، ساڵی ٢٠٠٦ز.

٢٥٧. مەتین، حوکمدارانی قەزای ڕواندز: طاریق جامباز، ژمارە ٦٨، ساڵی ١٩٩٧ز.

کتێبەکانی فارسی

٢٥٨. تأريخ فرهنگ وأدب مكريان، بۆكان، إبراهيم أفخمي،چاپی رەچائی، تصوير تبريز، محمد سقز.

٢٥٩. تأريخ مشاهير كورد، بابا مردوخ روحانی (شێوا)، طهران انتشارات سروش،١٣٨٢هـ.

٢٦٠. ديوانی مەولانا خاليدی شارەزوری، پێشەكی مەحمود محەممەدی طالەبانی، چاپخانەی (سنه)، ١٣٨٥هـ.

٢٦١. رفع الخفا شرح ذات الشفا، محمد بن الحاج الهزامردی، پێشەكی عبدالرئوف نەقشبەندی، ژيانی (ابن الحاج)، دار احسان، طهران.

٢٦٢. فرزانكان كورد، چاپی ئێران، سالی ١٣٧٧ك.

٢٦٣. مكتوباتی كاك أحمدی شێخ: شێخ مەحمودی حەفيد، چاپخانەی (الغری) نەجەف، ساڵی ١٩٣٦ز.

نامەکان

٢٦٤. ئيبراهيم مەلا محەممەد بەحركەيی: ژيانی بابی.

٢٦٥. مەلا ئەحمەد پشدەری: زانياری سەبارەت بە گوندی رازان.

٢٦٦. ئەحمەد عبدالرحمان سياه مەنصوری، كەركوك: ژيانی مەلا عەلی حيكمەت ئەفەندی.

٢٦٧. ئەحمەد مەلا عوسمان (يابە): ژيانی باوكی.

٢٦٨. ئيسماعيل شێخ مەموندی: ژيانی مەلا عبداللە ی (شێخ مەموندی).

٢٦٩. مەلا ئەنوەر كەريم شەوەكی: ژيانی مەلا ئەحمەدی شەوەكی.

٢٧٠. مەلا بەهائەدين ئەحمەد خەتی: ژيانی مەلا ئيبراهيم خەتی.

٢٧١. د. جواد محمدأمين چۆمحەيدەری: ژيانی بابی.

٢٧٢. مەلا جەمال مەلا عەزیز دوکەرەیی: ژیانی باپیری.
٢٧٣. د. حەسەن شێخ خالید موفتی: ژیانی باوکی.
٢٧٤. مەلا حەیدەر حاجی محەممەد ئافریانی: ژیانی مامۆستا مەلا شێخ حوسێنی (سورچی).
٢٧٥. زوبێر بیلال، ژیانی چەند زانایان.
٢٧٦. مەلا سولەیمان مەلا عبداللە دێرەبرِوشەیی: ژیانی باب و باپیرانی.
٢٧٧. صالح مەلا صادق فەرهادی: ژیانی باب و مامەکانی.
٢٧٨. طاها مەلا عبداللە سکتانی: ژیانی بابی.
٢٧٩. م. عمر مەلا عبداللە سێبەردانی: ژیانی بابی.
٢٨٠. کاکە مەلا ئەبوبەکر کۆیی، ژیانی بابی.
٢٨١. مەلا محەممەد حاجی عبدالرحمان شێخ وەتمانی، ژیاننامەی بنەماڵەکەی خۆیان.
٢٨٢. محەممەد مەلا محەممەد ئەمین گردمامکی: ژیانی بابی.
٢٨٣. مەلا مەحمود عەزیز شێخ بزێنی، کەرکوك: ژیانی مامۆستا مەلا عبدالمجید (قطب).
٢٨٤. نامیق مەلا ئیسماعیل گەزنەیی، سەربەن: ژیانی مامۆستا مەلا عبدالمجید گرِاوی.

پێگە ئەلکترۆنیەکان

٢٨٥. http://ar.wikipedia.org/wik
٢٨٦. http://www.ghrib.net

له بڵاوكراوه‌كانی كۆڕبه‌ندی هزری ئیسلامی
له كوردستانی عیراق
(١٨)

Aras Press
Kurdistan - Erbil